

ABSTRACT

Holmberg, Jukka

Front page politics. Representation of societal actors in Finnish newspapers' news articles in 1987-2003

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2004, 291 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4331; 30)

ISBN 951-39-2038-0

English summary

Diss.

The research assesses the development of subjectivity and partiality in Finnish political journalism as the party press system has evolved into a fully market-based one.

The primary data consist of political news articles published on the front page of *Aamulehti*, *Helsingin Sanomat* and *Keskisuomalainen* in the years 1987, 1995, 2001, and 2003. The news articles of these currently independent newspapers are also compared with three party papers, *Demari* (*Suomen Sosialidemokraatti*), *Kansan Uutiset*, and *Suomenmaa*.

An actor treatment index derived from the model developed by Kent Asp is used to measure how the papers treated central societal actors in different years and on different political occasions. Special emphasis is placed on the partisanship found in headlining and illustration. Teun A. van Dijk's ideas regarding discursive structures are utilised in the case studies of six significant news events.

The research evidence suggests that the degree of partiality in the political news coverage decreased from the late 1980s to early 2000s. The treatment of main political actors has become more balanced. The transition is most evident in the main non-affiliated newspapers, the change being the most pronounced in the early 1990s. However, past political affiliations as well as wider value bases are still reflected in the way the non-party newspapers focus their coverage.

A newspaper's viewpoint is manifested through various choices – which political actors are allowed a place on the front page, on which occasions and with what kind of appreciation or criticism. The discourse resulting from these choices with regard to the news content and the use of language creates a certain picture of societal action, which can either shake or support discourses used by different actors.

Keywords: journalism, political journalism, newspapers, news, headlines, photographs, discourse analysis

Author's address

Jukka Holmberg
Klovinmäki 2 A 1
FIN-02180 Espoo

Supervisors

Professor Raimo Salokangas
Department of Communication
University of Jyväskylä

Professor Heikki Luostarinen
Department of Communication
University of Jyväskylä

Reviewers

Professor Pertti Suhonen
Department of Journalism and Mass Communication
University of Tampere

Professor Tom Moring
Swedish School of Social Science
University of Helsinki

Opponent

Professor Pertti Suhonen
Department of Journalism and Mass Communication
University of Tampere

ESIPUHE

Valtakunnallista politiikkaa käsittelevät uutiset kiinnostivat minua tutkimuskohteena jo vuosia ennen kuin ryhdyin niitä politiikan toimittajana itse tekemään. Kun aihe oli ollut ensin, en lähtenyt sitä työni vuoksi vaihtamaan. Ohjaajieni opastamana ajattelin, että tutkijan ja tutkittavan kohteen läheisyydestä voi olla hyötyäkin. Tuloksena saattaisi parhaimmillaan olla akateeminen tutkimus, joka toimisi myös käytännössä. Se voisi antaa eväitä oman työn arviointiin toimittajille ja lehtien linjanvetäjille sekä ajateltavaa myös lukijoille. Osin tästä tavoitteesta ja osin leipätyön vaatimasta ajankäytöstä johtuen tämä tutkimus on painotetusti empiirinen.

Ensimmäisessä journalistiikan opinnäyteharjoitelmassani 1980-luvun lopulla etsin Kekkonen ajan jälkeistä vapautumista sanomalehtien pääkirjoituksista. Eritaustaisten lehtien asennemaailmat näyttäytyivät tyystin erilaisilta, mutta niinhän lehden mielipideosiossa saikin olla. Kun sitoutumattomuus alkoi vallata alaa alueiden ykköslehdissä ja jopa puolueiden pää-äänenkannattajat mainostivat uutispalstojensa puhtautta kannanotoista, tutkimuskohteeksi vaihtuivat haasteellisemmilta ja tärkeämmiltä tuntuvat uutiset. Arkikokemus kertoi, että uutisissa oli eroja ja että puoluetustat ainakin joissakin tapauksissa vaikuttivat lehtien uutisisältöihin. Mutta miten kannanotto tai asennoituminen jonkun puolesta tai jotakuta vastaan oikein tapahtui? Voisiko uutisiin sisältyviä kannanottoja eritellä ja luokitella niin, että lehtien uutislinjan puolueellisuudesta jonakin aikana voisi perustellusti sanoa jotakin? Miten lehtien sitoutumattomuuskehitys, sanomalehtimarkkinoiden kaupallistuminen ja yhteiskunnan epäpolitisoituminen ovat muuttaneet politiikan uutisjournalismia? Näihin kysymyksiin lähdin hakemaan vastauksia mahdollisimman tuoreesta aineistosta. Työnteon lomassa tutkimuksen tekeminen kesti kuitenkin sen verran kauan, että lopputuloksena on median lähihistoriaa vuosilta 1987-2003.

Tutkimusjakson aikana 1970-luvun ylikorostuneen puoluepolitiikan rippeet häipyivät muun yhteiskunnan tavoin myös sanomalehdistöstä. Poliittisista toimittajista tuli politiikan toimittajia, eikä omaa poliittista taustaa enää pidetty politiikan asiantuntevan raportoimisen edellytyksenä, jopa pikemminkin päinvastoin. Mutta tuliko poliittisista uutisista samalla uutisia politiikasta, vailla ideologisia tai valtapoliittisia vaikuttamispyrkimyksiä. Siitä tässä työssä on paljolti kysymys.

Tutkimuksen tekemisen ovat mahdollistaneet Suomen Kulttuurirahasto (Sanomalehtien Liiton, Matti ja Toini Aution sekä Yhtyneet Kuvalehdet Oy:n rahastoista), Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiö, Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto, Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö sekä Patricia Seppälän säätiö myöntämällä apurahoja ja suhtautumalla joustavasti niiden käyttöaikojen venymiseen.

Työnantajani Väli-Suomen Media Oy sekä aiemmin Satakunnan Kansa ja Etelä-Suomen Sanomat ovat osoittaneet rakentavaa ymmärrystä tutkimustyölle myöntämällä sen tekemiseen virkavapaata.

Työn pääohjaajana on jo graduvaiheesta lähtien toiminut professori Raimo Salokangas. Hänen rauhallisen kannustava ohjauksensa on kantanut hanketta yli jaksojen, jolloin olen itse pitänyt sitä telakalla. Alkuvaiheessa tukena on ollut myös Jyväskylän yliopiston toimittajakoulutuksen käynnistänyt dosentti Touko Perko ja lisensiaatintyön tekemisestä alkaen professori Heikki Luostarinen. Salokankaan ja Luostarisen lisäksi käsikirjoituksen tai osia siitä ovat lukeneet yliassistentti Jaana Hujanen ja taloustoimituksen esimies Keijo Lehto. Heidän kommenttinsa auttoivat eteenpäin. Professori Tom Moring antoi arvokasta palautetta lisensiaatintyön tarkastajana ja väitöskirjan toisena esitarkastajana. Professori Pertti Suhosen myönteinen suhtautuminen tutkimukseen sen esitarkastusvaiheessa antoi viimeisen rohkaisun työn loppuun saattamiseen. Keskustelutukea, kannustusta ja käytännön apua olen saanut matkan varrella useilta opiskelu-, tutkija- ja toimittajaystäviltä, Jaana Hujasen ja Keijo Lehdon lisäksi muun muassa Pekka Mervolalta, Heikki Kuutilta, Osmo Kurjelta, Vesa Sompilta ja Erja Yläjärveltä.

Kiitos teille kaikille.

Kiitos myös kollegoille, tutkimuslehtien päätoimittajille ja kuvatoimisto Lehtikuvalle, jotka ystävällisesti antoivat luvan painaa esimerkkiaineistot teoksen kuvitukseksi. Erityiskiitos kannen kuvasta Mauri Ratilaiselle ja kuvatoimisto com.picille. Teknisestä avusta olen kiitoksen velkaa Pekka Olsbolle ja Marja-Leena Tynkkyselle Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuyksiköstä.

Suurin kiitos kuuluu perheelleni.

Ann-Marjaanalle, Kasperille ja Aleksille

Espoossa marraskuussa 2004
Jukka Holmberg

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
1.1	Työn lähtökohdat.....	11
1.2	Tutkimusaineisto	15
1.3	Tutkimuksen tavoite ja tekotapa	19
1.4	Aihepiirin aikaisempi tutkimus.....	21
2	POLITIIKAN UUTINEN SANOMALEHDESSÄ JA YHTEISKUNNASSA	26
2.1	Poliittisesta uutisesta politiikan uutiseen.....	26
2.2	Politiikan medioituminen.....	29
2.2.1	Vaikutukset äänestäjiin	29
2.2.2	Poliitikot vastaan toimittajat	31
2.2.3	Julkisuuden hallintaa ja imagon rakennusta	34
2.3	Uutiset konstruoivat yhteiskuntaa.....	37
3	UUTISTEN LAADULLINEN ANALYYSI	42
3.1	Diskurssianalyysi uutistekstien tutkimuksessa	42
3.2	Uutiskieli todellisuuden rakentajana.....	45
3.2.1	Uutisen makrorakenne	45
3.2.2	Uutisen mikrorakenne	47
3.2.3	Kuka pääsee ääneen.....	49
3.2.4	Sanat määräävät merkityksiä	51
3.2.5	Uutisen retoriikka	54
3.3	Valokuva politiikan esittämisessä	55
3.3.1	Kuva todellisuudesta	55
3.3.2	Politiikan kuvien analysointi.....	58
3.3.3	Teksti ohjaa tulkintaa.....	59
4	TUTKIMUSMETODIT.....	63
5	SANOMALEHTIEN SIDOKSET	69
5.1	Puolueiden aseista pörssiyritysten tuotteiksi.....	69
5.1.1	Sitoutumattomiksi seitsemässä vuosikymmenessä	69
5.1.2	Uutisia siivotaan kannanotoista.....	72
5.1.3	Omistaminen tukitoiminnasta sijoittamiseksi	74
5.1.4	Oman alueen asialla	76
5.1.5	Linja laitettiin paperille	78

5.2	Tutkimuksen lehdet.....	80
5.2.1	Aamulehti.....	81
5.2.2	Helsingin Sanomat.....	85
5.2.3	Keskisuomalainen.....	89
5.2.4	Puoluelehdet.....	93
6	POLITIIKAN UUTISTEN MÄÄRÄ.....	96
6.1	Tutkimusaineiston rajausta.....	96
6.1.1	Lehtien pääuutissivut.....	97
6.1.2	Valtakunnalliset politiikan uutiset.....	98
6.2	Poliittinen konteksti.....	100
6.2.1	Sinipunan synty.....	100
6.2.2	Porvarihallituksesta sateenkaareen.....	103
6.2.3	Lipposen kaudesta Vanhasen hallitukseen.....	105
6.3	Politiikan uutisten osuus lehtien pääuutissivuilla.....	108
7	POLITIIKAN UUTISTEN NÄKÖKULMAT.....	112
7.1	Suhtautumisindeksi.....	112
7.2	Keskeisten yhteiskunnallisten toimijoiden uutiskohtelu.....	116
7.2.1	Valtalehdet vuonna 1987.....	116
7.2.2	Puoluelehdet vuonna 1987.....	119
7.2.3	Valtalehdet vuonna 1995.....	121
7.2.4	Puoluelehdet vuonna 1995.....	124
7.2.5	Valtalehdet vuonna 2001.....	126
7.2.6	Valtalehdet vuonna 2003.....	127
7.3	Yhteenveto.....	129
8	OTSIKOIDEN KANNANOTOT.....	133
8.1	Luokittelun perusteet.....	133
8.2	Otsikoiden kantaaottavuus lehdittäin.....	145
8.2.1	Maaliskuu ja elokuu 1987.....	145
8.2.2	Maaliskuu ja elokuu 1995.....	150
8.2.3	Loka-marraskuu 2001 ja 2003.....	155
8.3	Vertailu puoluelehtiin.....	161
8.4	Yhteenveto.....	164
9	KUVITUKSEN KANNANOTOT.....	166
9.1	Luokittelun perusteet.....	166
9.2	Kuvituksen kantaaottavuus lehdittäin.....	176
9.2.1	Maaliskuu ja elokuu 1987.....	176
9.2.2	Maaliskuu ja elokuu 1995.....	178
9.2.3	Loka-marraskuu 2001 ja 2003.....	179
9.3	Vertailu puoluelehtiin.....	181
9.4	Yhteenveto.....	185

10	UUTISOINNIN TAPAUSTUTKIMUKSET	187
10.1	Eduskuntavaalien tulos	188
10.1.1	Kokoomuksen voitto 1987.....	188
10.1.2	SDP:n voitto 1995.....	194
10.2	Valtion talousarvioesityksen valmistuminen	198
10.2.1	Holkerin hallituksen ensimmäinen budjettiriihi 1987	198
10.2.2	Lipposen hallituksen ensimmäinen budjettiriihi 1995.....	204
10.3	Suomen Pankin johtajanimitys 2001	210
10.4	Vanhasen hallituksen yritysverouudistus 2003	215
10.5	Yhteenveto	220
11	SANOMALEHDET YHTEISKUNNAN REPRESENTOIJINA.....	224
11.1	Aamulehden kokoomusside laveni porvarilliseksi näkökulmaksi	224
11.2	Helsingin Sanomat sopimusyhteiskunnan ja palkansaajien puolella.....	227
11.3	Keskisuomalaisen keskustatausta pilkottaa aika ajoin	229
11.4	Puoluelehdet puoltavat omia ja sorsivat vieraita.....	231
12	LOPPUTULOKSET JA POHDINTA	234
12.1	Suomalaisten sanomalehtien politiikan journalismi 1980-luvulta 2000-luvulle	234
12.2	Sitoutumattomuuden merkitys	239
12.3	Politiikan uutiset muutospaineissa	242
12.4	Tutkimuksellinen arviointi.....	247
	SUMMARY	249
	LÄHTEET	251
	LIITTEET.....	262

1 JOHDANTO

1.1 Työn lähtökohdat

Tosiasioiden ja mielipiteiden pitäminen toisistaan erillään on länsimaisen journalismin peruserä, jonka varassa riippumattoman uutistoiminnan uskottavuus elää. Tämän normin mukaan faktat esitetään sanomalehdissä uutispalstoilla, ja niitä kommentoidaan pääkirjoituksissa, kommenttijutuissa ja muissa selvästi mielipiteellisiksi osoitetuissa osioissa. Käytännössä jako ei voi toteutua näin puhtaana, vaan eri juttutyypeissä on kyse kantaaottavan ja fakta-aineiston suhteellisista osuuksista. Lyhyinkin ”kova” uutinen sisältää arvovalintoja, ja kärjekkäimmätkin mielipidekirjoitukset rakentuvat jonkinlaiselle faktapohjalle.

Puolueettomuusnormin noudattaminen on asetettu vaatimukseksi etenkin yhteiskunnallisen päätöksenteon, kuten valtakunnallisen politiikan uutisoinnissa. Suomessa puolueet ovat itse vahtineet tasapuolisuuden toteutumista niiden hallinnoimassa julkisen palvelun Yleisradiossa. Viime vuosikymmeninä sitoutumattomiksi julistautuneet sanomalehdet ovat markkinoineet uutispalstojensa ”puhtautta”, jotta levikkialueen väestö puoluekannasta riippumatta voisi tilata lehden ja kokea sen omakseen. 1980-luvun lopulla jopa puolueiden päääänkannattajat korostivat voimakkaasti uutisten ja kannanottojen erillisyyttä, joskin ne melko pian palasivat omaan rooliinsa puolueiden äänitorviksi myös uutispalstoilla (ks. Löytömäki 1998).

Kysymys tiedotusvälineiden tasapuolisuudesta on korostunut, kun mediajulkisuuden merkitys politiikan tekemisessä on jatkuvasti kasvanut. Tärkeimmät poliittiset teot – etenkin puheteot – tapahtuvat median välityksellä tai median suorissa lähetyksissä. Myös suljetuissa tiloissa tehtyjen poliittisten ratkaisujen onnistuminen riippuu paljolti siitä, miten ne kyetään markkinoimaan julkisuudessa. Postmodernissa maailmassa ei välttämättä enää voida erottaa selvästi toisistaan ”todellista” tapahtumaa ja sen representaatiota eli ”uudelleen esittämistä” mediassa. Kun mediatapahtuma on itse osa todellisuutta eikä vain esitys siitä mitä on tapahtunut, ei voi ajatella että ”todellinen” on tärkeämpää, merkittävämpää tai edes todempää kuin sen medioitu representaatio (Fiske

1994, 2.) Media siis tuottaa todellisuutta sitä välittäessään, ja monet tärkeät asiat tapahtuvat mediassa¹.

Tässä tutkimuksessa selvitetään uutisen ja mielipiteen eli faktojen ja kannanottojen erottamisnormin toteutumista suomalaisissa sanomalehdissä. Tarkemmin kohteena ovat kolmen suuren sanomalehden – Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen – pääuutissivuille sijoitetut yhteiskunnallista päätöksentekoa käsittelevät uutisjutut. Tutkimus ulottuu 1980-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuvuosiin, jolloin tarkasteluun nousee lehtien politiikan uutisoinnin mahdollinen muuttuminen sanomalehdistön yleisen sitoutumattomuuskehityksen myötä. Samana aikana puoluepolitiikan merkitys kaikille elämänaloille yltyvänä ihmisistä ja organisaatioita erottelevana tekijänä on voimakkaasti vähentynyt, vaikka se edelleen onkin edustuksellisen demokratian ydin. Sanomalehdistä on puolestaan tullut markkinoiden ehdoilla toimivia pörssi-yhtiöiden tuotteita, joilla kullakin on kuitenkin omat puoluepoliittiset, aatteelliset ja alueelliset taustansa ja erityspiirteensä. Aiempaan tutkimukseen ja arkikokemukseen perustuva oletus on, että epäpolitisoituminen ja kaupallistuminen ovat muuttaneet politiikan uutisjournalismia aiempaa sitoutumattommaksi ja vähemmän kantaaottavaksi.

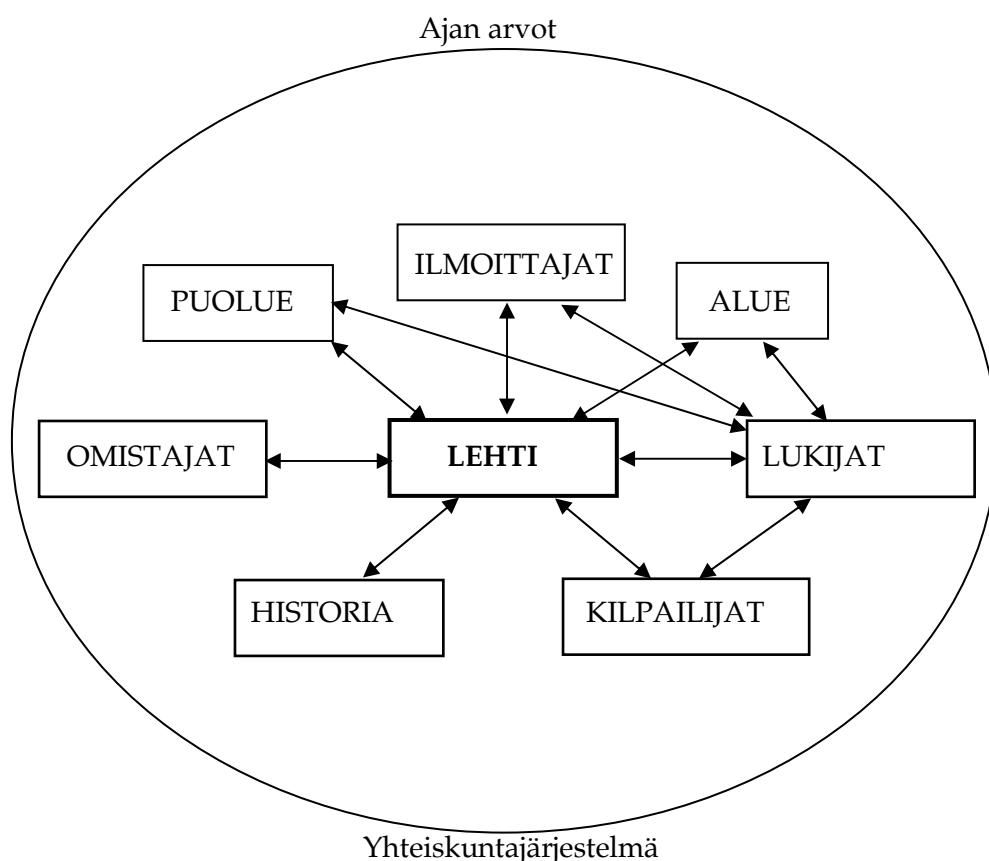
Edeltävissä töissäni olen tutkinut painotetusti puoluelehtiä ja verrannut niiden uutisointia yhteen sitoutumattomaan ja yhteen sitoutumattomaksi muuttuneeseen lehteen (Löytömäki 1991; 1998). Puolueiden pää-äänenkannattajien tutkiminen oli perusteltua silloin, kun niiden merkitys julkisuuskentässä ja poliittisessa elämässä oli nykyistä suurempi. Puoluelehtien avulla oli myös helppo kehittää tutkimusmetodeja sellaisiksi, että uutisten sisältämät eriaistiset kannanotot tulivat havainnoiduiksi ja luokitelluiksi. Lisensiaatintyön valmistumisen jälkeen 1990-luvun lopulla tuntui kuitenkin selvältä, että haasteeksi pitäisi ottaa sitoutumattomien valtalehtien politiikan uutisten erittely. Niillä on enemmän merkitystä koko suomalaisen yleisön kannalta ja niiden sisällöstä saatavien tulosten yleistettävyyys olisi aivan toista luokkaa kuin harvojen järjestöaktiivien seuraamalla pää-äänenkannattajilla. Puoluelehdet olivat ikään kuin selviä tapauksia ja mielenkiinto kohdistui siihen, kuinka tasapuolista ja neutraalia uutispolitiikkaa laajalevikkiset sitoutumattomat lehdet harjoittavat. Löytyykö niiden väliltä eroja ja ovatko lehtien linjat muuttuneet ajan myötä? Jos, niin mitkä aikaan ja paikkaan sidotut taustatekijät näihin piirteisiin mahdollisesti ovat vaikuttaneet? Samalla tarkasteluun nousee myös politiikan ja koko yhteiskunnallisen uutisaineiston asema yhä markkinasidonnaisemmiksi muuttuneissa sanomalehdissä. Tämä kysymys sivuaa osaltaan viime vuosien keskustelua kansalaisten asemasta uutisjournalismin sisällössä ja kohteena (esim. Heikkilä 2001).

Sanomalehtien taustatekijöistä tärkein on lehtien perustamisesta lähtien ollut puoluesidos. Osa lehdistä, kuten Helsingin Sanomat, luopui puoluesiteestä jo viime vuosisadan puoliväliin mennessä, mutta useimmat alueidensa ykkö-

¹ Hyvä esimerkki on Anneli Jäätteenmäen pääministeriaseman menetys suorana televisioidussa eduskuntakeskustelussa kesäkuussa 2003. Poliittinen luottamus meni, kun pääministeri ei kyennyt uskottavasti ja avoimesti kertomaan osuudestaan salaisen Irak-raporttien vuotamisessa julkisuuteen.

siksi nousseet lehdet vasta 1990-luvulla. Viimeisenä puoluesiteen katkaisi Savonlinnassa ilmestyvä keskustataustainen Itä-Savo tammikuussa 2002.

Kun kaikki ykköslehdet ovat julistautuneet muodollisesti sitoutumattomiksi, on puoluetusta useimmilla enää historiallinen sidos. Se vaikuttaa kuitenkin lehtien linjaa ohjaavaan arvomaailmaan. Lehtiä ei tehdä tyhjiössä, vaan jatkumossa, jossa lehden historia ja kulttuuri ovat koko ajan läsnä perimätietona esimerkiksi pitkään mukana olleiden henkilöiden välityksellä. Ne voivat tulla vastaan myös perinteessä kiinni olevien lukijoiden odotuksina (ks. Huiku 2004, 54).

KUVIO 1 Sanomalehden toimintaympäristö

Sanomalehden sisältöön vaikuttavat monet muutkin taustatekijät, joita on kuvattu kuviossa 1. Puoluelehdillä sidos puolueeseen on kaikkein olennaisin. Se kytkeytyy niillä kiinteästi myös rahoitukseen, koska puolueen kautta kanavoituva valtion lehdistötuki on muuten kannattamattomille julkaisuille elintärkeä. Puolue voi olla suoraan tai välillisesti lehden omistajana, ja puolueen edustajat ovat usein mukana lehden hallinnossa.

Sitoutumattomilla sanomalehdillä sidonnaisuuksien pääakseli kulkee omistajista lukijoihin. Omistaja määrittelee viime kädessä lehden linjan, vaikka sen muotoilu ja toteuttaminen käytännössä onkin pitkälti vastaavan päätoimitajan käsissä. Omistajat asettavat lehtiyhtiölle myös taloudelliset tuottotavoitteet. Lukijakunnan tarpeet ja odotukset ohjaavat lehden sisältöä, jotta se säilyt-

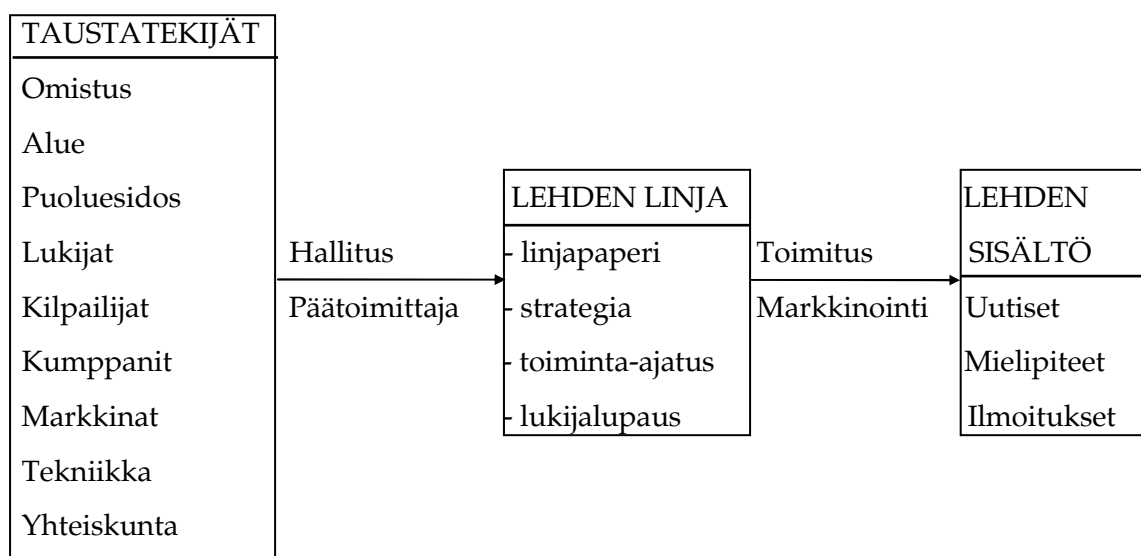
täisi asemansa kiristyneessä mediakilpailussa. Sitoutumattoman lehden rahoitus tulee täysin markkinoilta eli tilauksista ja ilmoituksista. Kilpailijat vaikuttavat lehden sisältöön siten, että muiden tiedotusvälineiden tarjonta lisää painetta muuttaa lehden sisältöä entistä houkuttelevammaksi. Useimmat sanomalehdet ovat oman alueensa ainoita täyden palvelun lehtiä. Kun kallis kilpailu reuna-alueiden levikistä naapurilehtien kanssa on lopetettu – ja monin paikoin on siirrytty pitkälle menevään yhteistyöhön – käydään kilpailua ihmisten ajankäytöstä etupäässä muiden medioiden kanssa. Sähköisten tiedotusvälineiden lisäksi tilattavien lehtien asemaa ovat heikentäneet erilaiset ”ilmaisen tiedon” lähteet, kuten internet, ilmaisjakelulehdet ja teksti-tv:t.

Pekka Mervolan mukaan lehtien omistaminen oli 1980-luvun alkuun saakka poliittis-maakunnallis-aatteellista toimintaa. Etenkin 1950-luvulle saakka omistajan kannalta oleellista oli lehden hyvä levikki, jotta sanoma levisi mahdollisimman hyvin. Tuottonäkökulma tuli mukaan vasta 1980-luvulla. Uudet sukupolvet näkivät lehden nimenomaan tuoton välineenä ja veivät yhtiöitä pörssiin 1990-luvulla. (Tiihonen 2003, 142.)

Levikkialue, usein niin sanottu talousmaakunta, on noussut puoluetustan ohi lehtien tärkeimmäksi viiteryhmäksi. Maakunnalliset sanomalehdet ajavat alueensa etua ainakin pääkirjoituksissa, ja sen on sallittua näkyä myös aiheiden ja näkökulmien valinnoissa uutispalstoilla. Tyypillisesti aluenäkökulma ilmenee aluepolitiikkaa käsittelevissä jutuissa. Esimerkiksi kuntien valtionosuusrahojen siirtäminen pääkaupunkiseudulta maakuntakeskuksiin ja syrjäseuduille näyttäytyy helsinkiläisen sanomalehden uutissivuilla menetyksenä. Monissa maakuntalehdissä sama ratkaisu kirjataan saamapuolelle.

Alueen korostaminen palvelee maakunnassa ilmestyvää sanomalehteä monilla tavoin. Kun puoluekanta rajaisi lehden tuottaman ”me”-ryhmän liian kapeaksi, yhdistää alueen etu koko potentiaalisen lukija- ja tilaajaryhmän. Alueen menestyksestä ja imagosta huolehtiminen on tullut entistä tärkeämmäksi, kun muuttoliike on siirtänyt nuorta ja koulutettua väestöä etelän keskuksiin, ennen kaikkea Helsingin seudulle. Lehden ja sitä julkaisevan yhtiön talous on suoraan riippuvainen alueen elinvoimasta. Siihen taas vaikuttavat muun muassa yritysten ratkaisut, valtion ja EU:n tukipäätökset sekä koulutusmahdollisuudet. Pörssiyhtiön näkökulmasta oman alueen taloudellinen menestys on tullut huomattavasti tärkeämmäksi kuin jonkin tietyn puolueen tai henkilön ajaminen valtakunnallisen poliittisen vallan käyttäjäksi, vaikka tällaistaakin pyrkimystä voidaan mutkan kautta koettaa selittää alueen yleisellä edulla.

Tutkimuksen asetelmaa on hahmotettu kuviossa 2. Lehden moninaiset taustatekijät vaikuttavat siihen, millaisen toimintastrategian sanomalehti mediamarkkinoilla ottaa ja millaista toimituksellista linjaa se harjoittaa. Linjaa muovaavat lehtiyhtiön hallitus ja päätoimittaja. Se ilmaistaan lehden linjapaperissa tai muussa julkisessa linjakirjoituksessa. Se puetaan sanoiksi myös yhtiön strategiapapereissa ja toimitukselle suunnatuissa toimintaohjeissa. Toimitus toteuttaa valittua linjaa päätoimittajan ohjauksessa ja tuottaa lehden uutis- ja mielipidesisällön. Sanomalehden tärkeää sisältöä sekä taloudellisessa että informatiivisessa mielessä ovat myös ilmoitukset, vaikka ne eivät tämän tutkimuksen alueeseen kuulukaan.

KUVIO 2 Tutkimusasetelma: taustatekijöiden vaikutus lehden sisältöön

Tutkimus kohdistuu lehden uutisisältöön ja siinä tarkemmin etusivun politiikkauutisiin. Tätä sisältöä pyritään tulkitsemaan ja selittämään yllä kuvattujen taustatekijöiden muodostamassa historiallisessa kontekstissa.

1.2 Tutkimusaineisto

Informatiivisten eli tietoa välittävien ja arvottavien eli mielipiteellisten lausumien erottaminen uutisissa on journalistien yleisesti hyväksymä periaate, vaikka monet tutkijat korostavatkin, ettei uutistapahtumien kuvaaminen voi olla täysin arvovapaata. Implisiittisiä (piileviä) mielipiteitä, kannanottoja tai näkökulmia voidaan osoittaa kaikista uutisjutuista. Esimerkiksi uutisaiheen valinta, keskittyminen tapahtuman joihinkin ulottuvuuksiin, joidenkin asioiden painottaminen sekä tyyli ja retoriikka ilmaisevat aina jollain tavoin toimittajan uskomuksia ja mielipiteitä. Väittämät ja arvotukset kietoutuvat niin tiivisti toisiinsa, että niiden täydellinen erottaminen on mahdotonta. (Esim. van Dijk 1988b, 124; Thurén 1986, 7.) Jo Antero Okkonen sanoi kirjassaan Toimittajan työ I (1980, 47), ettei mielipiteestä vapaata faktajuttua ole vielä syntynyt, koska aihevalinta, materiaalin valinta, eri faktojen painotus ja esilletuominen sekä ilmaisutapa ovat aina jossain määrin yksilöllisiä.

Uutisten faktuaalisuus on viime vuosikymmeninä korostunut. Arvioivassa tai opettavassa hengessä uutisiin liitetyt suoranaiset arvottavat tai normatiiviset kannanotot hävisivät uutissähkeistä jo 1980-luvulle tultaessa (Bruun, Koskimies & Tervonen 1986, 54). Toimittajien ammattikunnan sisäiset ohjeet ovat tukeneet tätä suuntausta normilla, jonka mukaan yleisön on voitava erottaa tosiasiat ja

niiden taustoittaminen mielipide- ja seipitteellisestä aineistosta (Journalistin ohjeet 1992, 5).²

Tutkin politiikan uutisten kantaottavuuden muuttumista Suomen sanomalehdistössä vuosina 1987-2003. Pääaineistona ovat Aamulehden (A), Helsingin Sanomien (HS) ja Keski-suomalaisen (K) pääuutissivujen politiikan uutiset vuosilta 1987, 1995, 2001 ja 2003. Tarkemmat tutkimuskuukaudet ovat kahtena ensimmäisenä tutkimusvuonna maaliskuu ja elokuu ja kahtena jälkimmäisenä vuonna lokakuu ja marraskuu. Kuukausien valinta perustuu aiemmissä opin- näytteissäni tekemäni ratkaisuun tutkia vaalikuukautta (maaliskuu) ja hallituksen budjettiesityksen teon aikaa (elokuu). Tuoreemmassa aineistossa valinta on toinen, koska halusin välttyä tutkimasta ajankohtia, jolloin olen itse ollut toimittajana tekemässä politiikan uutisia. Eri kuukausien aineistot ovat vuositasolla kuitenkin vertailtavissa keskenään, koska vilkas vaalikuukausi ja suhteellisen hiljainen elokuu vastaavat aineistomäärältään kahta keskimääräisen vilkasta politiikan uutiskuukautta.³ Tutkimusvuosien vertailtavuus on tässä mielessä merkittävää lähinnä silloin, kun tarkastellaan politiikan uutisten määrää ja osuutta suhteessa muihin etusivujen uutisiin.

Kunkin kolmen tutkimusjakson sisällä on tapahtunut maan hallituksen vaihdos. Vuonna 1987 SDP:n ja keskustan punamultapohja vaihtui SDP:n ja kokoomuksen sinipunaan. Vuonna 1995 keskustan ja kokoomuksen porvarihallitusta seurasi laaja sateenkaarihallitus, jonka runkona oli sinipuna. Vuonna 2003 sinipuna vaihtui jälleen punamullaksi. Hallituspohjan vaihtumisen ei pitäisi vaikuttaa uutispolitiikkaan sitoutumattomissa lehdissä. Sen sijaan puolueiden pää-äänenkannattajissa valta-asetelmien muutos näkyy selvästi hallituksen ja eri puolueiden kohtelussa myös uutispalstoilla (Löytömäki 1998).

Kolme tutkimuslehteä ovat taustoiltaan erilaisia. Helsingin Sanomat on ollut jo vuosikymmeniä puolueisiin sitoutumaton. Ennen sotia se oli edistyspuolueen lehti. Keski-suomalainen julistautui vuonna 1986 keskustapuolueen äänenkannattajasta riippumattomaksi "keskustalaiseksi sanomalehdeksi". Aamulehti katkaisi puoluesiteen kokoomukseen vuonna 1992. Kaikki kolme ovat suhteellisen suuria lehtiä ja ne seuraavat valtakunnallisia asioita. Valitut lehdet edustavat tyypeiltään hyvin suomalaisia seitsenpäiväisiä sanomalehtiä, joista valtaosa on joko entisiä keskusta- tai kokoomuslehtiä tai jo pitkään sitoutumattomina olleita, usein edistyspuoluetta kannattaneita lehtiä (taulukko 1). Yksikään vasemmistotaustainen lehti ei ole alueensa valtalehti. Kymen Sanomilla on fuusioiden kautta sosiaalidemokraattisia juuria, mutta lehden taustalta löytyvät myös kokoomuksen ja keskustan värejä tunnustaneet julkaisut.

Tutkimuslehdet kattavat sanomalehtikentän melko hyvin myös omistuksellisesti. Helsingin Sanomat ja Aamulehti ovat Suomen kahden suurimman mediaryypän, Sanoma-WSOY:n ja Alma Median, tärkeimmät päivälehdet.

² Suomen journalistiliiton keväällä 2004 hyväksymissä uusissa Journalistin ohjeissa tätä mainintaa ei enää ole. Se kertonee enemmän normin itsestäänselvyydestä kuin siitä luopumisesta.

³ Loka-marraskuussa politiikassa tapahtuu koko ajan, kun eduskunta on koolla. Elokuun alku on yleensä hiljaista aikaa politiikassa, ja syksy käynnistyy kunnolla vasta budjettiriihen aikoihin kuun puolenvälin paikkeilla.

Keskisuomalainen kuuluu Väli-Suomen sanomalehtien yhteistyöryhmään, jonka sisällä sillä on myös omistuksellista valtaa. Ykköslehtien joukossa on vielä myös useita itsellisiä lehtiä, joiden omistus on keskittynyt omaan maakuntaan, usein yhdelle perheelle tai suvulle.

TAULUKKO 1 Seitsemänpäiväiset suomenkieliset sanomalehdet entisen puoluesiteen mukaan ryhmiteltynä

ENTISET EDISTYSLEHDET	ENTISET KOKOOMUSLEHDET	ENTISET KESKUSTALEHDET
Etelä-Suomen Sanomat Helsingin Sanomat Kaleva Länsi-Savo Turun Sanomat*	Aamulehti Hämeen Sanomat Karjalainen Länsi-Suomi Pohjalainen Satakunnan Kansa	Etelä-Saimaa Iisalmen Sanomat Ilkka Itä-Savo Kainuun Sanomat Keskipohtanmaa Keskisuomalainen Lapin Kansa Pohjolan Sanomat Savon Sanomat
EI SELVÄÄ PUOLUETAUSTAA		
Keski-Uusimaa Kymen Sanomat** Salon Seudun Sanomat Uusimaa		

* Turun Sanomat jatkoi edistyspuolueen lakkauttamisen jälkeen Suomen kansanpuolueen äänenkannattajana ennen ryhtymistä sitoutumattomaksi.

** Keskustataustainen Kymen Sanomat liitettiin Kotkan Sanomiin, jolla oli sekä sosiaalidemokraattista että kokoomuslaista taustaa.

Alueellisesti lehtivalikoimaa olisi voinut täydentää Pohjois-Suomen ykköslehdellä Kalevalla, mutta lehtityyppinä se olisi muuten sijoittunut samaan ryhmään Helsingin Sanomien kanssa. Kun lehtien alueellisella uutispainotuksella ei ole tutkimuksessa keskeistä sijaa, katsoin nämä kolme lehteä riittäviksi antamaan yleiskuvan sanomalehdistön valtavirran kehityspiirteistä. Samalla on todettava, että lehtikentän sisälle mahtuu hyvin monenlaisia paikallisia kulttuuriperintöjä ja kilpailutilanteita. Esimerkiksi Pohjanmaan lehdet Ilkka ja Pohjalainen käyvät samassa omistuksessaakin edelleen alueellista ”lehtisotaa”, jonka yhtenä keskeisenä käyttövoimana on politiikka. Näitä lehtiä ei valittu tutkimukseen juuri niiden heikon yleistettävyyden vuoksi. Pohjanmaan taisteluparia tutkineen Raimo Salokankaan (2003, 119) mukaan Ilkan ja Pohjalaisen tapa rakentaa todellisuutta on ollut hyvin erilainen varsinkin pääkirjoitussivulla mutta myös uutissivuilla. Ilkassa alueellisuus ja poliittisuus ovat kytkeytyneet avoimemmin toisiinsa kuin muissa keskustalaisissa sanomalehdissä, ja sitä pidetään ainakin mielipidesivunsa osalta kaikkein puoluekantaisimpana ykköslehtenä (Hujanen 2000, 185; Huiku 2004, 53).

Valitut lehdet ovat suurina lehtinä ehkä keskimääräistä valtakunnallisempia uutisaineistoltaan. Näin voisi olettaa ainakin usein maan päällehtenä pidetystä Helsingin Sanomista. Myös Aamulehti on suuren kaupungin lehtenä pyr-

kinyt suhteellisen kattavaan valtakunnan asioiden uutisointiin. Keskisuomalainen on lähempänä keskivertoa maakunnallista sanomalehteä. Tutkimustulosten yleistettävyys on heikommalla pohjalla suhteessa niihin aluelehtiin, jotka käyttävät valtakunnanpolitiikan seurannassa lähinnä Suomen Tietotoimiston uutisia. Näiden lehtien omat painotukset tulevat näkyviin vain etusivun uutisten valinnassa ja otsikoinnissa, mutta uutisten sisältö on kaikille tiedotusvälineille tehtyä yhteistuotantoa.

Vertailuaineistona käytän kolmea puoluelehteä vuosilta 1987 ja 1995. Mukana ovat SDP:n Suomen Sosialidemokraatti (SS), sittemmin Demari (D), SKDL:n ja SKP:n, sittemmin vasemmistoliiton Kansan Uutiset (KU) ja keskustan Suomenmaa (S). Koska tutkimuksen painopiste on nykyisten sitoutumattomien sanomalehtien politiikan uutisoinnissa, ei puoluelehtiä ole analysoitu enää vuosilta 2001 ja 2003. Viittaan puoluelehtien tuloksissa toisin paikoin aiempiin tutkimuksiini, mutta teen vertailua osin uudella tavalla tämän tutkimuksen sisällä. Tarkoituksena on suhteuttaa sitoutumattomien valtaalehtien uutisten kantaotavuutta ja puolueellisuutta siihen, mitä se on ollut julkipoliittisissa lehdissä. Puoluelehdistä löytyy hyviä esimerkkejä uutisiin sisältyvistä selvästi kantaotavista ratkaisuksista, joten ne palvelevat myös luokitteluperusteiden esittelyä.

Koska olen työskennellyt politiikan toimittajana, joudun miettimään ”jääviiskysymyksiä”. Ensimmäinen raja on selvä: en tutki omia juttujani. Niiden arvottaminen uskottavasti jotenkin ”ulkopuolelta” on mielestäni mahdotonta. Toinen kysymys on, voinko tutkia lehtiä, joissa työskentelen tai olen työskennellyt. Tähän vastaan myöntävästi sillä reunaehdolla, että en tutki ajanjaksoja, jolloin olen itse ollut tekemässä politiikan uutisia ja vaikuttamassa niiden tekemiseen. Työ- ja tutkimusjaksot ovat vuorotelleet sopivasti niin, että tämä ehto täyttyy kaikkina tutkimuskausina.

Politiikan toimittajan työtä olen tehnyt vuosina 1992–94 Sanomalehtien Uutistoimistossa, 1996–1999 Etelä-Suomen Sanomien ja Satakunnan Kansan Helsingin toimituksessa ja vuodesta 1999 Väli-Suomen sanomalehtien Helsingin toimituksen esimiehenä. Nämä kaikki ovat olleet näinä vuosina puoluepoliittisesti sitoutumattomia.⁴ Tutkimusvuonna 1987 olin journalistiikan opiskelija Jyväskylän yliopistossa ja tein satunnaisesti toimittajan sijaisuuksia Keskisuomalaisen kotimaan toimituksessa. Vuoden 1995 työskentelin toimittajana Opetusalan ammattijärjestön Opettaja-lehdessä. Vuosien 2001 ja 2003 tutkimusjaksojen aikana olen ollut tutkimusvapaalla Väli-Suomen Median palveluksesta. Yhtiön omistavat tasaosuuksin sanomalehdet Ilkka, Karjalainen, Keskisuomalainen, Pohjalainen ja Savon Sanomat, joille Helsingin toimitus tuottaa valtakunnallisia politiikan ja talouden uutisia.

Suoranaisesti tutkimuslehtien palveluksessa olen ollut Keskisuomalaisessa kolmena kesänä 1980-luvun loppupuolella sekä muutaman kuukauden sijaisuuksien tekijänä opiskeluaikana. Keskisuomalainen on yksi Väli-Suomen Median omistaja-asiakkaista. Samanlaisessa asemassa se oli Sanomalehtien Utis-

⁴ Lyhyempiin työsuhteisiin kuuluu myös neljä kuukautta politiikan toimittajana keskustataustaisia lehtiä palvelleessa Utiskeskuksessa sen viimeisinä toimintakuukausina ennen Sanomalehtien Uutistoimiston perustamista 1992.

toimistossa, joka palveli Helsingistä suurta joukkoa eritaustaisia alueellisia ykköslehtiä. Toisaalta olen ollut myös Alma Median palveluksessa Satakunnan Kansan kautta ja Sanoma Oy:n palkkalistoilla Kirkko ja kaupunki -lehdessä.⁵

1.3 Tutkimuksen tavoite ja tekotapa

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten politiikkaa käsittelevä uutisjournalismi on muuttunut suomalaisissa sanomalehdissä kahden viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana. Tutkimuksen pääkysymys on, *kuinka paljon ja millä tavoin lehden poliittinen sitoutuneisuus tai sitoutumattomuus näkyy pääuutisjoujen politiikan uutisissa*. Tätä tutkitaan sekä teksteistä että kuvista. Puoluesidoksen lisäksi uutisisältöjen eroja selitetään muilla taustatekijöillä. Näitä ovat lehden historiasta kumpuava arvopohja, omistajat, rahoituksen rakenne, kilpailuasema markkinoilla, lukijakunnan koostumus ja levikkialue. Taustatekijöissä ja poliittisissa asetelmissa tapahtuneita muutoksia verrataan muutoksiin politiikan uutisten kantaaottavuudessa ja kannanottojen suuntautumisessa.

Kannanottojen määrittelyn ja luokittelun kautta keskeiseksi tutkimuskohdeeksi tulee myös se, *miten kannanotot uutisissa esitetään eli miten ne "tapahtuvat"*. Tavoitteena on myös kehittää laadullisen uutistutkimuksen metodeja niin, että niillä voitaisiin mitata lehtien politiikan journalismin puolueellisuutta ja kantaaottavuutta.

Kantaaottavuudella tarkoitan sitä, kuinka paljon lehti ottaa uutisissaan kantaa poliittisten toimijoiden puolesta tai niitä vastaan. Kantaaottavan vastakohta on *neutraali*. Jos kannanotot ryhmittyvät suosimaan tai syrjimään jotain puoluetta, on lehti uutispolitiikassaan *puolueellinen*. Sen vastakohta on *puolueeton*. Lehti voi olla hyvinkin kantaaottava, mutta silti tasapuolinen eri toimijoita kohtaan ja tässä mielessä puoluepoliittisesti sitoutumaton. Vastaavasti lehti voi olla melko neutraali, mutta silti vähissä kannanotoissaan puolueellinen. Äärimmäiset esimerkit ovat voimakkaasti kantaaottava ja puolueellinen lehti sekä neutraali ja tasapuolinen lehti. Tältä pohjalta tehty nelikenttäjako tyyppiesimerkkeineen on esitetty taulukossa 2.

Jörgen Westerstählin tunnettuun objektiivisuuden osatekijäjakoon kuuluvista *totuudellisuudesta, olennaisuudesta, tasapuolisuudesta ja neutraaliudesta* keskityn kahteen jälkimmäiseen, jotka yhdessä muodostavat objektiivisuuden toisen päähaaran, *puolueettomuuden*. Utisten todenmukaisuuden selvittäminen vaatisi journalististen tuotosten ulkopuolista tutkimusta, ja olennaisuudenkin toden-taminen on vaikeaa. Sen sijaan eri osapuolten tasapuolinen kuuleminen ja esitystavan neutraalius ovat helpommin havainnoitavia piirteitä. Tasapuolisuus ei aina tarkoita täsmälleen samaa määrää julkisuutta kaikille tapahtuman osapuolille, koska heidän tärkeytensä tai olennaisuutensa tapahtumien kulun kannalta

⁵ Sanoma-WSOY:n merkittävät omistajat Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiö ja Patricia Seppälän säätiö kuuluvat tutkimukseni rahoittajiin, mikä sekään ei luonnollisesti saa vaikuttaa tutkimuksen sisältöön.

voi olla erilainen. Tätä voi selvittää vertailemalla eri lehtien uutisia samasta aiheesta ja samantyyppisen tapahtuman uutisointia samasta lehdestä eri aikoina (esimerkiksi vaalivoittajan tai budjettia tekevän hallituksen kohtelua eri vuosina). Puolueettomuutta voi tarkastella myös vertaamalla, esitetäänkö toimijoista mediassa enimmäkseen positiivisia vai negatiivisia puolia vai ovatko nämä kutaquinkin tasapainossa. Esitystavan neutraalius puolestaan tarkoittaa, että toimittaja ei tekstissään samastu tai ota etäisyyttä jutun osapuoliin. Tällainen ilmenee positiivisia tai negatiivisia arvoituksia sisältävien ilmaisujen ja sanojen käyttönä. (Ks. Westerståhl 1972, 11–13, 20–21.)

TAULUKKO 2 Sanomalehdet uutisten puolueellisuuden ja kantaottavuuden mukaan ryhmiteltynä

	KANTAAOTTAVA	NEUTRAALI
PUOLUEELLINEN	perinteinen puoluelehti, mm. pää-äänenkannattajat	puoluetaustainen ykköslehti
PUOLUEETON	esim. sitoutumaton iltapäivälehti	sitoutumattoman sanomalehden ideaali

En tutki, miten ”oikein” lehdet politiikkaa uutisoivat, eli mittatikkuna ei ole objektiivinen totuus tai oma käsitykseni tapahtumien todellisesta kulusta. Sen sijaan vertailen lehtien uutisia keskenään ja suhteutan kunkin lehden uutisointia sen itse ilmaisemiin toimituspoliittisiin tavoitteisiin. Lehden varsinaisen linjanmäärittelyn lisäksi lähteenä ovat tällöin muut lehden journalistista linjaa kuvaavat paperit ja ohjelmakirjoitukset sekä vastaavien päätoimittajien teema-haastattelut.

Konstruktionistisessa sosiologiassa eli merkitysrakenteiden tutkimisessa ei Alasuutarin (1996, 17) mukaan ole kyse joidenkin jo tiedettyjen ja nimettyjen asioiden saamien merkitysten tutkimisesta, vaan ajatuksena on tarkastella yhteiskunnallista todellisuutta siltä kannalta, miten sosiaalista todellisuutta rakennetaan kielessä ja käytännöissä ilmaisunsa saavien käsite-erottelujen ja ajatuskehysten kautta. Tässä työssä tutkimuskohteena on siten se, millaisen kuvan lehdet politiikan tapahtumista sanoin ja kuvin rakentavat. Onko tässä yhteiskunnan ”tuottamisessa” eroa lehtien välillä ja sisältyykö niiden politiikan journalismiin erilaisia kyseenalaistamattomia itsestäänselvyksiä? Vaikka absoluutisesta totuudesta kiistely on hedelmätöntä, voi representaatioiden kuten uutisten puolueellisuutta, kattavuutta ja vaikuttimia Faircloughin (1997, 66–67) mukaan vertailla keskenään ja tehdä johtopäätöksiä niiden suhteellisesta totuudellisuudesta tai epätotuudellisuudesta.

Vertailemalla vain lehtien pääuutissivujen tarjontaa saan vähennettyä tutkittavien uutisten määrää ja voin pyrkiä syvemmälle laadullisessa analyysissä. Pääuutissivujen uutiset ovat hyvä tutkimuskohde myös siksi, että niissä kuvastuu lehden uutisarvostus tiiviissä muodossa. Aspin (1982, 147) mukaan lehtien etusivuilta saadut tulokset voidaan hyvin yleistää koskemaan lehden politiikan uutisointia kokonaisuudessaan. Pääuutissivuilla on myös suuri huomioarvo. Lukijat käyttävät pääuutissivuun enemmän aikaa kuin muihin sivuihin ja he

kiinnittävät huomiota lähes jokaiseen sivun juttuun, kun taas sisäsivuilla katsekontaktit suuntautuvat vain osaan jutuista (Torniainen 1991).

Pääasiallisena tutkimusmetodina käytän kvalitatiivisiin piirteisiin painotuvaa sisällönanalyysiä, jossa laatueroasteikollisia muuttujia tarkastellaan määrällisesti. Se tarkoittaa uutisten kantaaottavien ratkaisujen luokittelua ja eri luokkiin kertyvien tapausten määrällistä vertailua. Lisäksi sovellan tapaustutkimuksissa Teun A. van Dijkn malliin pohjautuvaa diskurssianalyysiä.

Työn teoreettisena ja metodisena alustana on uutisten sosiaalistavaa ja representoivaa luonnetta korostava kriittinen tekstintutkimus ja diskurssien tutkimus. Diskurssien tarkkailu kulkee mukana tutkimuksen eri vaiheissa, kun seurataan kenen näkökulmasta ja millaisista sisäänrakennetuista lähtökohdista lehtien uutiset on tehty.

Tutkimuksen empiirinen osa jakautuu viiteen vaiheeseen. Aluksi lasken politiikan uutisten määrän ja osuuden lehtien pääuutissivuilla (luku 6). Toisessa vaiheessa selvitän lehtien suhtautumista uutisissaan poliittisen kentän päätösmijoihin (luku 7). Sen jälkeen luokittelen otsikoihin (luku 8) ja kuvitukseen (luku 9) sisältyviä kannanottoja. Lopuksi otan lähempään tarkasteluun kaikkien lehtien uutiset kuudesta merkittävästä uutistapahtumasta (luku 10). Tutkin niistä lehden taustan näkymistä uutistekstin rakenteissa ja kielenkäytössä. Lopuksi vedän tulokset yhteen lehdittäin (luku 11) ja kokonaisuutena (luku 12). Samalla pohdin sisältöhavaintojen selityksiä ja merkitystä sekä arvioin lehtien uutisjournalismin ehdottamaa kansalaisuutta ja sen muutospaineita.

1.4 Aihepiirin aikaisempi tutkimus

Kysymys tiedotusvälineiden puolueettomuudesta on klassinen, mutta se nousee aina uudelleen esiin medioiden ja yhteiskunnan muuttuessa. Suomessa aihe näyttää kiinnostaneen tutkijoita perinteisen puoluetarkastelun pohjalta varsinkin 1970-luvun alkupuolella. Viime vuosina puolueellisuuden selvittäminen on kohdistunut enemmän jonkin ajankohtaisen asia- tai henkilökysymyksen mediakäsittelyyn. Suosittuja näkökulmia ovat olleet sukupuolten välinen tasa-arvo, Euroopan yhdentymiseen liittyvä päätöksenteko sekä ympäristö- ja eläinoikeuskysymykset. Myös monet politiikan ”jupakat”, jotka ovat johtaneet ministereiden tai muiden korkeassa asemassa olleiden henkilöiden eroihin, ovat synnyttäneet tutkimusta sekä keskustelua median roolista.

Lehtien suhtautumista erilaisiin asioihin on tutkittu eniten pääkirjoituksista ja muusta mielipideaineistosta. Niistä kannanotot on helppo havaita, ja niissä niiden julkisanotusti pitäisi ollakin. Uutisten tutkiminen oli pitkään vähäisempää etenkin historian tutkimuksessa mutta myös tiedotustutkimuksessa. Perinteisen, määrällisiä piirteitä painottavan sisällönanalyysin hohdon haihduttua uutistutkimus kärsi soveltuvien metodien puutteesta. 1980-luvun lopulla uutisia alettiin Suomessakin tutkia rakennettuina kertomuksina. Erityistä huomiota kiinnitettiin diskursseihin eli kielenkäytön tapoihin. Uutisen suhdetta lukijoihin

tarkasteltiin uutisen ”puhuttelun” kautta. Tämä tutkimussuuntaus pohjaa 1970-luvulla Britanniassa syntyneen kriittisen lingvistiikan koulukunnan ajatuksiin, joita kehiteltiin Birminghamissa Stuart Hallin johdolla. Tekstit ja niiden diskurssit kohosivat suosituksi tutkimuskohteeksi monilla eri tieteenaloilla. Mediadiskurssien analyysiä ovat kehittäneet etenpäin muiden muassa Teun A. van Dijk ja Norman Fairclough. Diskurssianalyysi on poikkitieteellinen tutkimustapa, joka viestintätieteiden lisäksi ammentaa aineksia yhteiskunta-, kirjallisuus- ja kielitieteistä. Tärkeä rooli journalismin diskurssianalyysissä on ollut myös semiotiikalla eli merkkien ja merkitysten tutkimuksella.⁶

Diskurssianalyysin vahvuus on sen herkkyyys tutkimuskohteen piirteiden havainnoimisessa. Vastaavasti heikkoutena on menetelmän soveltumattomuus suurten juttumäärien tutkimiseen. Tekstien yksityiskohtainen analysointi vie paljon aikaa, ja sen tulosten esittäminen vaatii paljon tilaa. Siksi se sopii parhaiten aineistosta poimittavien esimerkkien esittelyyn tai pienten otosten tarkasteluun. Ne antavat eräänlaisina koeporauksina aineksia teorianmuodostukseen ja ehkä näkymän siihen, mitä muissakin saman aineiston teksteissä mikrotasolla tapahtuu.

Aihettani sivuavia tutkimuksia on tehty viime vuosina useilla tieteenaloilla, tiedotusopin lisäksi myös suomen kielen, kirjallisuuden ja valtio-opin laitoksilla. Referoin tässä lyhyesti vain tutkimustuloksia uutisten poliittisesta puolueellisuudesta tai kantaaottavuudesta. Näiden ja muiden uutistutkimusten teoreettiseen ja metodiseen antiin palaan myöhemmin pääluvuissa 2 ja 3.

Yksi laajimpia tämän tutkimussuunnan hankkeita oli Suomen EU-ratkaisun julkisuutta kartoittanut tutkimusprojekti⁷, jonka monissa osatutkimuksissa hyödynnettiin diskurssikoulukunnan ajatuksia. Tuomo Mörä havaitsi EU-projektiin kuuluneessa tutkimuksessaan, että asianajojournalismi eli kampanjointi jonkin asian puolesta tai jotakin vastaan oli selvästi toimittajien vallitsevan ammattietiikan vastaista. Journalistit kiistivät, että he olisivat suoraan pyrkineet vaikuttamaan jutuillaan kansanäänestyksen lopputulokseen. Melko yleisesti toimittajat kuitenkin myönsivät omien asenteidensa vaikuttavan juttujen aiheiden, näkökulmien tai haastateltavien valintaan. Tässä mielessä monet toimittajat pitivät objektiivisuutta ”melko hankalana käsitteenä journalismin yhteydessä”. (Mörä 1995, 230; 1999, 47.)

Lehden pääkirjoituslinjan ja uutistyön suhdetta toimittajat tulkitsevat kahdella tapaa. Toisen näkemyksen mukaan pääkirjoituksilla ei ole uutistyön kannalta merkitystä, koska uutiset kertovat arvovapaasti asioista ”niin kuin ne ovat”. Toiset toimittajat katsoivat, että pääkirjoituslinja suuntaa myös uutistyössä tehtäviä valintoja. Mörä huomauttaa, ettei lehden pääkirjoituslinja välttämättä merkitse sitä, ettei toimituksellisilla sivuilla voitaisi ottaa kantaa toisella, jopa vastakkaisella tavalla. Tällainen on ollut monien asioiden yhteydessä arkipäiväistä ja jopa toimituksen johdon rohkaisemaa esimerkiksi Helsingin Sanomissa. (Mörä 1995, 231–232; 1999, 76–77.)

⁶ Diskurssianalyysistä enemmän luvuissa 3.1. ja 3.2.

⁷ Kivikuru, Ullamaija (toim.), *Kansa euromyllyssä*. Yliopistopaino, Helsinki 1996.

Kun lähes kaikki eliitin edustajat kannattivat EU-jäsenyyttä, johtivat toimittajien normaalit mediarutiinit kyllä-puolen painottamiseen ja sen sivuuttamiseen, että suuri osa kansasta vastusti jäsenyyttä. Useiden toimittajien mielestä tämä ei ollut ongelma, koska journalismi vain heijasti ”todellisuutta”, joka on totuttu rakentamaan kuulemalla eri etujärjestöjen ja puolueiden näkemyksiä. EU-juttuja tehneet journalistit olivat itsekin enemmän jäsenyyden puolella kuin kansalaiset. Silti kyllä-puolen tukeminen oli Mörän mukaan ”ainakin rivitoimittajien tasolla pikemminkin tuottamuksellista kuin tahallista”. (Möra 1995, 236; 1999, 240.)

Satu Sorjonen löysi tutkimuksessaan lehtien toimituspolitiikan vaikutuksesta vuoden 1989 ”Väyryskohun”⁸ uutisointiin eniten suoranaisia toimittajan kannanottoja Demarista, jossa niitä oli 17 prosentissa Väyrysy-uutisista. Kansan Uutisissa ja Suomenmaassa selvästi kantaaottavien uutisten osuus oli 7 prosenttia, Helsingin Sanomissa 5 ja Aamulehdessä 4 prosenttia. Toisaalta Demarissa oli vähiten ”epäsuorin keinoin tapahtunutta sävytystä”. Kokonaisuutena eniten ”sävyttyneitä” olivat Suomenmaan uutiset. Sitoutumaton Helsingin Sanomat ei pysynyt uutisoinnissaan sen enempää puolueettomana kuin puoluelehdistököön. Kohun keskushenkilöistä julkaistut kuvat olivat Sorjosen mukaan niin sävyttyneitä, etteivät lehdet näyttäneet olleen kovin tarkkoja uutisen puolueettomuusnormin noudattamisesta kuvituksessa. (Sorjonen 1991, 52, 69, 72–73, 95.)

Kannanottojen välttäminen lienee lehdille vaikeampaa uutisoitaessa henkilöihin keskittyneitä ja voimakkaita tunteita herättäviä kiistakysymyksiä. Väyrysen Vladimirov-jupakan jälkeen sellaisia ovat olleet esimerkiksi Kauko Juhantalon ”koplaus”⁹, Arja Alhon Sundqvist-päätös¹⁰ ja Anneli Jäätteenmäen Irakvuoto¹¹. Normaalin poliittisessa tilanteessa uutiset on helpompi pitää väriltöminä (tai niihin on vaikeampi saada väriä).

Elina Ala-Heikkilä päätyi analyysissään Helsingin Sanomien Martti Ahtisaari -kirjoittelusta arvioon, että uutisissa oli pyritty objektiivisuuteen, mutta käytetty kieli ei kuitenkaan ollut täysin neutraalia. Presidenttikauden alussa maaliskuussa 1994 Helsingin Sanomien käyttämien sävyttyneiden ilmausten linja oli enemmän kielteinen kuin myönteinen. Vuotta myöhemmin linja oli jo enemmän myönteinen, muodollinen ja kunnioittava. Ahtisaari oli kehittynyt lehden silmissä ”vaalit voittaneesta presidenttiehdokkaasta valtion päämieheksi”. (Ala-Heikkilä 1996, 85–87.)

⁸ Paavo Väyrysen (kesk.) Viktor Vladimiroville lähettämän kirjeen tultua julkisuuteen keskusteltiin pitkään siitä, pyysikö Väyrynen Neuvostoliittoa järjestämään ongelmia idänkauppaan, jotta Ahti Karjalaisen osakkeet vuoden 1982 presidentinvaaleissa olisivat nousseet.

⁹ Kauko Juhantalo (kesk.) joutui eroamaan kauppa- ja teollisuusministerin paikalta 1992 talousongelmiensa tultua julki.

¹⁰ Toinen valtiovarainministeri Arja Alho (sd.) joutui eroamaan hallituksesta syksyllä 1997 hyväksytyään STS-pankin ex-pääjohtajan Ulf Sundqvistin vahingonkorvaussumman huomattavan pienentämisen.

¹¹ Anneli Jäätteenmäki (kesk.) joutui eroamaan vain kahden kuukauden pääministerikauden jälkeen kesäkuussa 2003, kun paljastui että hän oli saanut salassa pidettävää Irak-tietoa presidentin neuvonantajalta Martti Manniselta.

Helsingin Sanomien Nato-keskustelua analysoinut Panu Uotila toteaa, että HS:n uutisoinnissa käyttämät diskurssit ovat lähellä poliittisen eliitin käsitteenmuodostusta. Tämä ei ole hänestä yllätys, koska suomalainen valtavirtajournalismi on henkisesti lähellä kulloinkin vallassa olevan hallituksen tavoitteita ja diskursseja. (Uotila 2002, 70.)

Turkistarhaiskujen uutisointia tutkineen Kaisa Tynin (2000, 123) mukaan Helsingin Sanomissa noudatetaan etupäässä väritöntä ja neutraalia tapaa kirjoittaa asioista, koska sen yleisö on laajan levikin vuoksi heterogeeninen ja lukijoiden mielipiteitä on vaikeampi hahmottaa. HS:n uutisissa käytetään paljon tavallisia väitelauseita, jotka luovat neutraaliuden vaikutelmaa. Tämä ei Tynin mukaan kuitenkaan tarkoita, että lehden kielenkäyttö on vapaata arvoista ja asenteista. Väitelauseiden avulla asiat esitetään faktoina, kyseenalaistamatta niitä millään tavalla. Tällöin myös lukija helposti nielaisee väitteet huomaamattaan eikä osaa suhtautua niihin kriittisesti.

Esa Reunanen väitöskirja budjettijournalismista osoitti, että Helsingin Sanomat osallistui budjettikeskusteluun ”tulkitsevan kertojan äänellä” vähemmän kuin iltapäivälehdet. Sen sijaan sen uutisia hallitsi päivälehdille ominainen selostava profiili sekä kertojan ja toimijan näkökulmien vuorotteluun perustuva replikoiva profiili. Iltapäivälehdissä uutisten kertojanäkökulma on päivälehtiä useammin avoimen arvottava – joko lähdeä horjuttaen tai sen arvotuksiin näkyvästi yhtyen. (Reunanen 2003, 106, 514.)

Vanhemmassa puolueellisuustutkimuksessa on käytetty käsitteitä ”puoluesamastuminen” tai ”uutisten värittäminen”. Reijo Korhosen (1973, 49–50) mukaan suurimmat päivälehdet jakoivat 1960-luvun puolivälissä puoluekriittikinsä yleensä johdonmukaisesti. Työväenpuolueiden lehdet suhtautuivat uutispalstoillaan puolueeseen sitä kielteisemmin mitä etäämmälle oikeistoon puolue sijoittui, ja kokoomuksen Uusi Suomi menetteli päinvastoin. Korhosen mukaan riippuvuudet aiheutuivat johdonmukaisesta uutisten seulonnasta ja omaa ideologiaa koskevien kielteisten kannanottojen suodattamisesta pois. Kalevi Koivusen (1971, 57–58) mukaan oman puolueen suosiminen tuli 1960-luvulla esiin puolueesta kertovien uutisten määrässä, journalistisessa korostuksessa ja palstatilassa. Kokoomuslainen lehdistö ei suosinut uutissivuilla omaa puoluettaan läheskään siinä määrin kuin muut puoluelehdet. Yksipuolisimmin pelkäänsä omaa puoluetta suosi kansandemokraattinen lehdistö, jossa muiden puolueiden yhteinen palstatila jäi alle kymmeneen prosenttiin kaikista puolueuutisista.

Pertti Hemánuksen (1973, 22–23) mukaan suorat kannanotot ovat olleet yleisempiä vasemmistolehtien uutisotsikoissa ja erityisen yleisiä ääri-vasemmalla. Tähän on vaikuttanut se, että marxilaisessa journalismin teoriassa ei tehty ehdotonta eroa uutisen ja kommentin välillä. Lisäksi vasemmistolehtien perustavoitteet ovat olleet korostetun poliittiset. Toisaalta Hemánuksen oli helppo löytää kantaaottavia uutisotsikoita kaikista tutkimistaan lehdistä. Hän arveli, että kannanotot yleistyvät tavallista kiivaammassa vaiheissa, kuten vaalien yhteydessä. Tällöin lehdillä olisi vähemmän varaa noudattaa normia, joka kieltää kantaaottavat uutisotsikot. Tämä saattaa pitää paikkansa puoluelehdissä

nykyäänkin, mutta sitoutumattomuutta korostavat lehdet päinvastoin pyrkivät pitämään julkisivunsa erityisen tasapuolisena juuri vaalien aikaan.

Ututistutkimuksen ulkopuolelta otan esille Vesa Heikkisen tutkimuksen viiden lehden pääkirjoituksiin sisältyvistä implisiittisistä ideologioista vuosina 1984–1996. Sen mukaan Helsingin Sanomien pääkirjoituksille oli ominaista tarkastella poliittista elämää lähinnä perinteisten puolueiden ja nimenomaan kolmen suurimman puolueen kautta. Pienet puolueet ja uudet poliittiset ryhmät ohitettiin tavallisesti lyhyin maininnoin. Heikkinen katsoi tällä perusteella HS:n ideologisiksi valinnoiksi lauseet ”perinteiset puolueet ovat merkittäviä poliittisia voimia” ja ”radikaalit poliittiset muutokset voivat järkyttää yhteiskunnan perustaa”. Puoluelehtien pääkirjoituksissa poliittisten valta-asetelmien muutokset näkyivät siten, että sama asia oli joko hyvässä hallinnassa tai kehittymässä pahaksi ongelmaksi riippuen siitä, oliko oma puolue hallituksessa vai oppositiossa. (Heikkinen 1996, 125–134.)

Tutkimukseni on luonnollisesti osa Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksella vuonna 1987 alkaneen toimittajakoulutuksen tutkimusperinnettä. Siinä on painottunut journalismintutkimus. Tärkeitä töitä oman kysymyksenasetteluni kannalta ovat Keijo Lehdon lisensiaatintyö sanomalehtien linjapapereista (2003), Jaana Hujasen väitöskirja maakuntalehtien aluenäkökulmista pääkirjoituksissa ja uutisissa (2000) sekä Jouni Pihlajasaaren pro gradu -työ sanomalehtien sitoutumattomuusratkaisuista (1996). Myös Pekka Mervolan väitöskirja sanomalehtien ulkoasuhistoriasta (1995) taustoittaa sitoutumattomuuskehitykselle olennaista lehtimarkkinoiden muutosta.

Kaikille näille töille, kuten omalleni, tukevana pohjana ovat professori Raimo Salokankaan tutkimukset sanomalehdistön historiasta. Niissä on painotettu sanomalehtien taustatekijöiden vaikutuksia journalismin sisältöön ja hahmotettu lehdistöjärjestelmien murroskausia. Salokankaan osuus Suomen lehdistön historia -projektissa (1987) käsitteli vuosia 1917–1939 ja oli nimeltään ”Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla”. Siinä näkyivät ensimmäiset askeleet puoluepohjaisesta lehdistöstä kohti markkinaorientoitunutta uutisjournalismia. Vaikka tässä työssä tutkitaan aikaa seitsemänkymmentä vuotta myöhemmin, on kyse tuon saman kehityksen havainnoinnista, nyt vain sen viime metreistä.

2 POLITIIKAN UUTINEN SANOMALEHDESSÄ JA YHTEISKUNNASSA

2.1 Poliittisesta uutisesta politiikan uutiseen

Ennen politiikan uutisten tutkimista on määriteltävä, mitä ymmärrän tässä työssä politiikalla ja mitä tarkoitan uutisilla.

Politiikka tarkoittaa laajassa mielessä kaikkea organisoitujen ihmisryhmien hallitsemista. Suppeamman määritelmän mukaan politiikka on julkisten organisaatioiden johtamista. Niistä tärkeimmät ovat valtio, kunnat, kuntien yhteistyöelimet, poliittiset puolueet sekä erilaiset etujärjestöt. (Esim. Jansson 1985, 36–37.) Oppikirjojen kuvaama politiikka on yhteisten asioiden hoitamista, ikään kuin pyyteetöntä yhteisen hyvän edistämistä. Raadollisemman näkemyksen mukaan politiikka on liikaista peliä ja omien etujen ajamista muiden kustannuksella. Paloheimo ja Wiberg yhdistävät nämä puolet määritellesään politiikan olevan toimijoiden tavoitteiden edistämiseen tähtäävää yhteisten asioiden hoitamista. Siihen kuuluvat sekä konfliktit että yhteistyö. Poliitiikan tehtävänä on sovittaa yhteen ristiriitaisia tavoitteita ja neuvotella kompromisseja, jotta päätöksenteko olisi mahdollista. Paitsi että politiikka on tehokas tapa päättää niukkojen voimavarojen jaosta, se on myös vallan tavoittelua yhteiskunnan johtamiseksi. (Paloheimo & Wiberg 1997, 15, 50.)

Poliittisen toiminnan lisäksi politiikka tarkoittaa myös harjoitettavan politiikan sisältöä. Englannin kielessä näillä politiikan puolilla on omat sanansa: *politics* viittaa politiikan tekemiseen ja tekijöihin, *policy* taas poliittisiin ohjelmiin ja politiikan tuloksiin, kuten lainsäädäntöön (Suhonen 1994, 14–15). Tässä tutkimuksessa päähuomio on politiikan ensin mainitussa ulottuvuudessa, koska tutkimuksen kohteena on yhteiskunnallisten toimijoiden esittäminen sanomalehtien uutisissa.

Politiikka on ensisijaisesti poliitikkojen ja puolueiden toimintaa; valtakunnan tasolla valtion toimintaa tai siihen vaikuttamista, julkisten ja ”yhteisten” asioiden hoitamista. Viime vuosikymmeninä poliittiset puolueet ovat saaneet rinnalleen aktiivisia kansalaisjärjestöjä ja erilaisia yhden asian liikkeitä. Myös

etujärjestöt ja yritykset osallistuvat läheisesti politiikan sisällön muotoutumiseen vaikuttamalla päättäjien mielipiteisiin. Pisimmälle tämä on viety työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmässä, jossa palkansaajien ja työnantajien saavuttama sopu työelämää koskevasta lainsäädännöstä menee poliittisen päätöksen-
teon läpi käytännössä sellaisenaan.

Politiikan alueen rajaaminen muusta yhteiskunnallisesta tai yksityisestä elämästä ei ole helppoa, koska miltei kaiken inhimillisen toiminnan voi ymmärtää poliittiseksi. Tässä tutkimuksessa erottelu on kuitenkin tehtävä, koska muuten politiikan uutisten tutkiminen laajentuisi lehtien koko uutistarjontaan. Käytän lähinnä politiikan suppeampaa määritelmää ja tutkin niitä uutisia, jotka lehdissä ovat politiikan toimittajien aluetta. Alue vaihtelee eri lehdissä, joten rajanveto ei näinkään määriteltyinä ole yksiselitteinen. Lehtien osastojako ei auta karsinointia, koska kaikissa lehdissä ei ole erillisiä politiikka-sivuja. Usein politiikan uutiset on koottu joillekin kotimaan uutissivuille, mutta näillä sivuilla saattaa olla muutakin aineistoa, ja lisäksi politiikan tapahtumia voidaan käsitellä esimerkiksi taloussivuilla.

Puhun *politiikan toimittajista*, johon muotoon *poliittinen toimittaja* useimmissa toimituksissa 1990-luvulla vaihdettiin. Myös politiikkaa seuraavien uutistoimittajien yhdistys muutti nimensä vuonna 1997 Poliittisista toimittajista Poliitiikan toimittajiksi. Taustalla oli halu korostaa toimittajien ulkopuolista tarkkailijan asemaa suhteessa politiikkaan ja sen tekijöihin. Nimenmuutosta myös vastustettiin, koska perinteisestä nimestä luopumista pidettiin turhana eleenä.

Poliittinen toimittaja oli yleistynyt sisäpolitiikasta kirjoittavien toimittajien nimitykseksi 1960-luvun lopulta lähtien. Eduskuntatoimittajat perustivat Poliittisten toimittajien yhdistyksen 1967.¹² *Poliittinen* ei tarkoittanut, että toimittajat olisivat välttämättä olleet työssään erityisen poliittisia, vaikka useimmilla alan toimittajilla tuohon aikaan poliittinen tausta olikin ja moniin poliittisesti johdettuihin tiedotusvälineisiin heitä tällä perusteella valittiin.

Samalla tavalla myös *poliittinen journalismi* ja *poliittiset uutiset* ovat alkaneet kuulostaa liian poliittisilta.¹³ Käytänkin niiden sijasta termejä *politiikan journalismi* ja *politiikan uutiset* johdonmukaisesti politiikan toimittaja -nimityksen kanssa. Poliittista on mielestäni kaikki se, jossa tarkoitusperät ja tavoitteet ovat poliittisia. Poliitiikan uutiset ja toimittajat ovat samaa sarjaa kuin talousuutiset ja taloustoimittajat tai urheilu-uutiset ja urheilutoimittajat. Eivät nekään tai hekään ole taloudellisia tai urheilullisia, ellei nimenomaan haluta korostaa tätä piirrettä jonkin uutisen tai jonkun toimittajan kohdalla.

Ahtaasti ymmärretyn puoluepolitiikan lisäksi sisällytän politiikan alueeseen työmarkkina-, maatalous-, talous- ja EU-politiikkaa sekä Suomen kansain-

¹² Poliittista toimittajaa pidettiin niin komealta kalskahtavana nimenä, että sen toivottiin nostavan alan toimittajien arvostusta. Valintaan vaikutti sekin, että *Eduskuntatoimittajat* olisi rajannut yhdistyksen pelkästään eduskunnassa työskenteleviin toimittajiin. (Väisänen 1992, 8–10.)

¹³ Ero kuvastuu hyvin Maakuntalehtien Liiton historiikissa, jossa kuvataan uutistoimisto Uutiskeskuksen pyrkimystä ottaa etäisyyttä keskustapuolueeseen, koska asiakaslehdet niin tahtoivat: "Ne eivät enää olleet kiinnostuneita ns. poliittisista uutisista, sen sijaan kylläkin kovista politiikkaa koskevista uutisista." (Pesonen & Pyyluoma 1996, 45.)

välistä toimintaa niiden "poliittisilta" osiltaan. Tutkimuksen piiriin kuuluvat ne uutiset, joissa toimijoina on puolueita tai poliitikkoja tai joissa käsitellään ajankohtaisen poliittisen päätöksenteon tai keskustelun alaisia kysymyksiä.

Uutinen on yleismääritelmän mukaan ajankohtaisesta asiasta, tapahtumasta tai ilmiöstä kertova juttu, joka koostuu aiheen kannalta relevanteista tosiasioista ja on tavoitteiltaan mielipiteetön. Uutisen erityispiirteitä journalistisena tuotteena ovat uutismuotoinen ulkomuoto ja todellisuudesta uutiskriteerien mukaan jäsennetty sisältö. (Bruun ym. 1986, 11–12; Okkonen 1980, 43, 47.) Vaikka uutinen on neutraaliksi tarkoitettu ajankohtainen ja faktapohjainen todellisuuden kuvaus, on sen ja mielipidejutun välinen raja liukuva. Tulkinnan osuus kasvaa uutista syventävässä taustajutussa, ja pakina, arvostelu, kolumni ja pääkirjoitus sisältävät jo selviä mielipiteitä (Hemánus 1990, 82).

Oman kannan kertominen on journalististen käytäntöjen mukaan sallittua myös uutisten kylkeen tehdyissä, toimittajan nimellä ja usein kuvallakin varustetuissa uutiskommenteissa. 1990-luvulla poikkeuksesta pääsäännöksi yleistynyt tapa kirjoittaa myös uutisjutut omalla nimellä on saattanut lisätä toimittajan vapautta käyttää persoonallista tyyliä ja arvioida tapahtumia myös uutistekstissä.¹⁴ Tämä ei ainakaan sitoutumattomissa välineissä saisi kuitenkaan johtaa suoranaisiin kannanottoihin suhteessa uutistapahtumaan ja siinä mukana oleviin toimijoihin.

Tulkitsen uutisen käsitettä melko laveasti. Lähes kaikki pääuutissivulla olevat jutut ovat uutisia viimeistään sijoituksensa perusteella. En arvioi juttujen "todellista" uutisarvoa, vaan hyväksyn uutisiksi ne jutut, jotka lehti näyttää uutisina tarjoavan. Selvästi muiksi kuin uutisiksi osoitetut jutut (kommentit, pakinat, mielipiteelliset taustajutut) jäävät varsinaisen tutkimusaineiston ulkopuolelle. Sen sijaan taustoittavia tai kommentoivia osia sisältävät etusivun uutisjutut ovat mukana kokonaisuudessaan.

Politiikan uutisella tarkoitan valtakunnan tason politiikasta kertovaa uutismuotoista juttua. Jätän tarkastelun ulkopuolelle alue- ja kunnallistason politiikasta kertovat uutiset, paitsi jos niillä on selvästi valtakunnallista merkitystä.¹⁵ Muutoin niillä ei paikallisina aiheina ole suoraa vertailukohdetta toisissa lehdissä. Kansainvälinen politiikka on tutkimuksessa mukana Suomen ulkosuhteiden osalta. Euroopan unionia käsittelevät jutut kuuluvat tutkimuksen piiriin silloin, kun toimijoina on suomalaisia poliitikkoja tai virkamiehiä. Selvitän tutkimusaineiston rajausta yksityiskohtaisemmin luvussa 6.1.

¹⁴ Vielä 1980-luvulla toimittaja laittoi oman nimensä juttuun vain, jos se sisälsi poikkeuksellista luovaa panosta, merkittävän uutisvoiton, arvostelua tai muita omia mielipiteitä. Myös tärkeät haastattelut ja muut suuret juttukokonaisuudet oli tapana signeerata. Uutistoimistotkin merkittiin näkyviin vain ulkomaansivuilla, jos sielläkään.

¹⁵ Tällaisiksi katson paikalliset aiheet, joista käydään tutkimusjakson lehdissä valtakunnallista keskustelua tai jotka liittyvät kiinteästi johonkin valtakunnalliseen politiikan uutisaiheeseen.

2.2 Poliitiikan medioituminen

2.2.1 Vaikutukset äänestäjiin

Politiikan uutisten ja laajemmin politiikan journalismin merkittävä asema sekä tiedotusvälineissä että tiedotusopillisessa tutkimuksessa perustuu niiden käsittelemien aiheiden merkittävyyteen. Poliitiikkaa uutisoiva journalismi on tekemisessä demokraattisen vallankäytön ydinaineiston kanssa. Kansalaiset saavat käsityksen poliittisen päätöksenteon sisällöistä ja tekotavoista pääasiassa toisen käden tietoina medioista. Raportoinnin sävyillä ja ”värittyneisyydellä” uskotaan olevan vaikutusta ihmisten poliittisiin mielipiteisiin ja äänestyskäyttäytymiseen.

Mediasisältöjen merkittävyys perustuu juuri siihen, että niillä uskotaan olevan vaikutuksia. Sisällön ”vinoutumat” voivat vaikeuttaa ihmisten mahdollisuuksia toimia kansalaisina eli heidän kykyään tehdä poliittisia päätelmiä ja toimia niiden mukaan. Uutiset eivät kuitenkaan välttämättä vaikuta suoraan lukijoiden mielipiteisiin, sillä uutisten ymmärtäminen ei edellytä, että lukijat omaksuvat niiden tarjoamat ajatusmallit identtisinä. Median vaikutus on epäsuorempi ja rakenteellisempi. Julkisen diskurssin keskeisenä muodostajana tiedotusvälineet tarjoavat yleisen käsityksen yhteiskunnallisten tapahtumien malleistä. Uutisten hierarkkiset rakenteet suosittavat lukijoille tiettyjä tulkintarunkoja enemmän kuin toisia, vaihtoehtoisia tulkintoja. Uutiset ainakin ohjaavat tärkeysjärjestystä, jonka median kuluttajat antavat asioille. Lisäksi uutiset voivat vaikuttaa mielipiteisiin ja asenteisiin esimerkiksi sanavalinnoilla. Uutisten vaikutusmahdollisuus on kuitenkin rajoitettu, koska ne eivät ole ihmisten ainoa tietolähde. Poliitikkojen näkökulmasta media on areena tai väline, jonka avulla he pyrkivät saamaan itselleen myönteistä tai neutraalia julkisuutta ja kielteistä julkisuutta kilpaileville poliitikoille. (van Dijk 1988a, 182; Tuchman 1978, 2–3; Paloheimo & Wiberg 1997, 260; Street 2001, 80.)

Käsitykset tiedotusvälineiden mahdollisuuksista vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin ovat vaihdelleet vuosikymmenien mittaan. Välillä on uskottu erittäin suuriin ja suoriin vaikutuksiin, mutta sittemmin on kiinnitetty enemmän huomiota pitkän aikavälin vaikutuksiin. Sanomat eivät ”mene perille” sellaisinaan, koska vastaanottaja tulkitsee ne omalla tavallaan, mutta silti jokin yhteys alkuperäiseen sisältöön säilyy. Sanomalehdellä katsotaan olevan mahdollisuuksia vaikuttaa lukijoiden tietoihin, mielipiteisiin ja asenteisiin, mutta tekoihin asti vaikuttaminen on jo vaikeampaa. Vaikka suora vaikutus esimerkiksi äänestyskäyttäytymiseen olisi pieni, kykenee lehdistö vahvistamaan poliittisia valintoja pitkällä aikavälillä. Vaikutukset riippuvat osaltaan siitä, kokevatko lukijat lehden puolueelliseksi vai puolueettomaksi. Selvästi puolueellista lehteä luetaan varauksellisemmin kuin neutraalina pidettyä. Suurin mahdollisuus poliittisen vaikuttamiseen saattaakin olla uutisvälityksellä, jota pidetään puolueettomana, mutta joka todellisuudessa on puolueellinen. (Hemánus 1988, 470–471; Asp 1982, 140; Negrine 1989, 206–207.)

Joukkoviestinnän vaikutuksia on kuvattu myös kehystämiseksi. Se tarkoittaa, että viestimet vaikuttavat ihmisten ajattelutapoihin suosimalla tiettyjä rajoituksia ja näkökulmia asioihin. Tiettyjen näkökulmien toistuvuus vaikuttaa pitkällä aikavälillä siihen, miten ihmiset mieltävät todellisuuden. Esimerkiksi journalismin tapa kuvata politiikkaa raadollisena valtapelinä saattaa voimistaa yleisön kyynistä suhtautumista siihen. Uutisista ja niiden sisältämistä tulkinnoista tulee helposti se kehys, jonka kautta lukijan oma kannanmäärittely tapahtuu, koska sanomalehden uutisisältöä pidetään todellisuuden välittömänä kuvauksena tai ainakin sen kohtuullisen luotettavana esityksenä. (Kunelius 2003, 144, 148; Sirkkunen 1996, 81.)

Puolueiden ja poliitikkojen saaman mediajulkisuuden merkitys on kasvanut, kun liikkuvien äänestäjien osuus on suurentunut. Valtaosa Suomen ”vanhojen” puolueiden äänestäjistä on silti edelleen puolueuskollisia. Esimerkiksi vuosien 1983, 1987 ja 1991 eduskuntavaaleissa kolme äänestäjää viidestä oli valinnut puolueen jo ennen vaalivuotta, yhdellä äänestäjällä puolue varmistui vaalikampanjan alussa ja yhdellä vasta lähellä äänestämistä. Sen sijaan äänestettävä henkilö valitaan useimmiten vasta vaalikampanjan aikana. Valinnan ajoittuminen aivan lähelle äänestämistä on yleistynyt. (Pesonen, Sänkiaho & Borg 1993, 353; Paloheimo 1988, 68.)

Äänestäjien liikkuminen on yleistynyt erityisesti presidentinvaalissa. Esimerkiksi vuosien 1994 ja 2000 vaaleissa huomattava osa äänestäjistä siirtyi jo ensimmäisellä kierroksella oman puolueen ehdokkaan takaa ”pelaamaan” kärkiparin asetelmia ratkaisevalle toiselle kierrokselle. Samanlainen henkilöityminen näkyi myös pääministerivaaleiksi rakennetuissa eduskuntavaaleissa keväällä 2003, kun perustuslain uudistus oli siirtänyt pääministerin valinnan selvästi eduskunnan päätettäväksi. Media ruokkii tätä ”voittajavetoa” keskittämällä huomion mahdollisimman varhain niihin ehdokkaisiin, joilla on mahdollisuus voittaa (ks. esim. Juholin 2000, 99–100).

Yleinen käsitys on, että nimenomaan televisio on lisännyt vaikutusvaltaansa politiikan tulkkina ja areenana. Silti vuoden 1991 eduskuntavaaleista tehdyssä tutkimuksessa äänestäjät nimesivät sanomalehtien kirjoittelun tärkeimmäksi tietolähteekseen.¹⁶ Toiseksi eniten tietoa äänestyspäätöksen tueksi oli saatu television uutis- ja ajankohtaisohjelmista. Seuraavina olivat radion vaaliohjelmat, sanomalehtien vaalimainonta ja vasta niiden jälkeen tv:n vaalitentit. Vaaliohjelmilla katsotaan olevan suoraa, lähinnä aikaisempia käsityksiä vahvistavaa vaikutusta äänestäjiin, mutta myös niitä käsittelevät lehtijutut vaikuttavat äänestäjien mielipiteisiin vaalien luonteesta, ohjelmien merkityksestä ja keskustelijoiden menestyksestä. (Pesonen ym. 1993, 267; Isotalus 1996, 230.)

¹⁶ Tulokseen vaikuttanee ihmisten käsitys sanomalehdistä nimenomaan *tiedon* lähteenä. Toinen asia on, että äänestyspäätös saatetaan tehdä television paremmin välittämän *tunteen* perusteella.

2.2.2 Poliitikot vastaan toimittajat

Sanomalehti kykenee yhdessä muiden tiedotusvälineiden kanssa pitkälti asettamaan kansakunnan "päiväjärjestyksen": joukkotiedotus määrittelee, mitkä tapahtumat, ilmiöt ja prosessit ovat keskustelemisen arvoisia asioita. Viestimien ohjausvalta suhteessa puolueisiin näkyy muun muassa siinä, että viestinten reaktiot ovat nousseet poliitikkojen tärkeysjärjestyksessä selvästi esimerkiksi puolueen kokouksien edelle. Poliitikot itsekin tulkitsevat politiikkaa yhä enemmän tiedotusvälineistä. Kun poliitikkojen riippuvuus tiedotusvälineistä ja niiden kautta saatavasta julkisuudesta on lisääntynyt, on tiedotusvälineiden mahdollisuus määrätä politiikasta yleisölle kerrottavien viestien sisältöä vastaavasti kasvanut. (Hemánus 1988, 471; Wiberg 1990; Oksanen 1992, 1-2; Aula 1989, 16–18.)

Politiikan toimittajien rooli ja asema suomalaisessa yhteiskunnassa muuttui 1980-luvulla enemmän kuin koskaan sitä ennen. Toimittajien käsitys itsestään muuttui, heidän välinsä poliitikkojen kanssa viilenivät ja kriittisyys kasvoi. Kyse oli osittain sukupolven vaihtumisesta ja yleisestä vastareaktiosta 1970-luvun ylipolitisoituneelle ilmapiirille. Poliitikot arvostelivat toimittajia erityisesti vuosina 1982-84¹⁷, minkä jälkeen elettiin uudenlaisessa "kauhun tasapainossa". Ilmapiiriä liennytti uusien mediapoliitikkojen, kuten Esko Ahon, esiinnousu 1990-luvun alussa. (Hämäläinen 2002, 38; Väisänen 1992, 61.) Myöhemmin kaikki vallan makuun päässeet poliitikot ovat jossain vaiheessa joutuneet suuriin hankauksiin median kanssa. Poliitikot ovat kokeneet joutuneensa julkisuudessa kaltoin kohdelluiksi viimeistään siinä vaiheessa, kun he ovat menettäneet asemansa. Suomalaisten poliitikkojen moitteet toimittajien vallankäytöstä johtuivat Aulan (1991, 207) mukaan tiedotusvälineiden tulosta poliittisen vallankäytön ja poliitikkojen kansalaissuhteen keskiöön. Tästä vahvistuneesta roolistaan toimittajat ovat tulleet entistä tietoisemmiksi.

Jännitteitä lisää se, että poliitikot ja toimittajat pitävät kumpikin itseään toistaan aidompina kansan edustajina. Poliitikot saavat mandaattinsa äänestäjiltä, ja toimittajat ovat lukijoiden asialla. Kumpikin taho kokee olevansa jalo yleisen edun edustaja, mutta katsoo vastapuolen ajavan ahneesti yksityisiä tai erityisiä intressejään. Vastakkain eivät ole politiikan "puolueellinen" ja journalismin "neutraali" kuvaus poliittisesta toiminnasta, vaan molemmat kuvaukset ovat omalla tavallaan pyyteellisiä. (Karvonen 2002.)

Joukkoviestinten merkitys poliittisessa prosessissa on vahvistunut sekä poliittisen että viestintäjärjestelmän muutosten vuoksi. Poliitikkojen julkisuus-toimet nousivat etualalle viimeistään vuoden 1982 presidentinvaalien Mauno Koivisto -ilmiöstä alkaen. Poliitiikan uutisoinnin "kaupallistuminen" muun muassa MTV:n uutisten myötä lisäsi poliitikkojen mahdollisuutta valita viestikanavansa. Toimittajat taas vähensivät puoluepoliittista osallistumista ja "asi-anajoa" työssään. 1990-luvun toimittajille oli jo tärkeämpää säilyttää uskottavuutensa kollegojen kuin poliitikkojen silmissä. Tämä kehitys murskasi ainakin vielä 1970-luvulla eläneen luottotoimittajainstituution, jossa poliitikko saattoi uskoa salaisuutensa yhdelle toimittajaystävälle ja tehdä hänen avullaan poli-

¹⁷ Kalevi Sorsa arvosteli infokratiaa ja Mauno Koivisto sopuli-ilmioitä.

tiikkaa. Julkisuuden merkitystä ovat lisänneet myös presidentin vaalitavan muuttuminen suoraksi kansanvaaliksi, hallitusvallan parlamentarisoiminen ja avoimuuden lisääntyminen kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. (Aula 1991, 90–94; PM 1993, 6–7; Moring & Himmelstein 1993, 12–17.)

Politiikan journalismin autonomisuus lisääntyi 1990-luvulla dramaattisesti edellisellä vuosikymmenellä alkaneen suuntauksen hengessä. Poliitikkojen mahdollisuus hallita itsestään kertovien uutisten sisältöä on pienentynyt, kun toimittajien käyttämät sitaatit ovat lyhentyneet ja toimittajien arvioiva ote on lisääntynyt. Modernissa julkisuusprosessissa poliitikot ovat joutuneet sopeutumaan toimittajien rakentamiin viestintäpuutteisiin ja siirtymään poliittisesta diskurssista yhä enemmän journalistiseen diskurssiin. Poliitikon puhe on viritetty puhuttelemaan enemmän uutisjournalismia kuin välitöntä yleisöä. (Moring & Himmelstein 1993, 157–158; Kunelius 1993, 40–41; Paajaste 1998, 31.) Poliittiset teot ja puheet sovitetaan jo suunnitteluvaiheessa markkinavetoisen julkisuuskoneiston tarpeisiin sopiviksi, jolloin puolueet kykenevät läpäisemään uutisseulan ja tavoittamaan potentiaalisia äänestäjiään.¹⁸

Poliittisen lehdistön kaudella politiikan ja journalismin diskurssit olivat lähes erottamattomat. Uutinen vain välitti poliittista diskurssia. Viimeistään 1990-luvulla tämän työnjaon konsensus mureni: journalistit eivät näe enää tehtäväkseen tarjota foorumia poliitikoille. Sen sijaan heidän tehtävänä on tarjota kriittisesti välitetty kuva poliittisesta todellisuudesta yleisölle, jota he itse katsovat edustavansa. Uutistekstin tasolla tämä kehitys on näkynyt kasvavana pyrkimyksenä tulkita ja taustoittaa poliitikkojen sanomisia. Toimittajat ottavat uutisissa esille myös asioita, joita poliitikko ei ole puheessaan lainkaan käsitellyt. Juttuja hallitsee uutisen ”oma” ääni, joka vain välillä päästää poliitikon äänen puhuttelemaan yleisöä suoraan ja silloinkin toimittajan määrittelemässä tulkintakehyksessä. (Kunelius 1996, 168, 182–183, 191.)

Vaikka viestinten asema suhteessa poliitikkoihin olisi vahvistunut, on politiikan toimittajien päivittäistyö yhä paljolti reagoimista siihen, mitä puolueet ja poliitikot tekevät. Poliitiikan päiväjärjestyksen asettaminen on vuorovaikutusprosessi, jonka ensisijaista osapuolta on vaikea määrittää. Intressit yhtyvät silloin, kun poliitikoilla on tarjoiltavanaan medioita kiinnostavia aiheita. Toimittajille jää kuitenkin aina suvereeni valta päättää, mitä ja miten he asioista kertovat.

Paajaste (1998, 3, 7) katsoo toimittajista tulleen tämän vallan myötä poliittisia toimijoita. He eivät välttämättä huomioi asioita niin sanotulta viralliselta asialistalta, vaan nostavat esiin omasta tai välineensä mielestä kiinnostavia asioita ja ”myyviä” aiheita. Toimittajat käyttävät valtaa politisoimalla poliitikkojen mielestä usein epäolennaisia, heidän julkisuuskuvaansa horjuttavia asioita. Poliitiikan toimittajien ja poliitikkojen ”poliittinen todellisuus” ja poliittiset motiivit liikkuvat usein eri tasoilla, mikä aiheuttaa helposti jännitteen heidän välil-

¹⁸ Erkki Karvonen (1997, 277–278) huomauttaa, että media ja journalismi itse ovat tuottamassa poliitikoista median vaikutukset huomioon ottavia ”käveleviä mediatapah-tumia”. Medialla on tietynlaisia tarpeita, ja julkisuudessa pärjätäkseen poliitikot yrittävät muuttua noiden tarpeiden kuvaksi, sellaiseksi mitä media haluaa. Silti toimittajat puhuvat yleensä siitä, miten poliitikot käyttävät mediajulkisuutta hyväkseen.

leen ja ylläpitää potentiaalista kamppailua vallan areenan herruudesta. Karvosen (1997, 26) mukaan lähdeorganisaatio ja uutisorganisaatio hyödyttävät toisiaan symbioottisessa suhteessa, jossa kumpikaan osapuoli ei voi heittäytyä liian hankalaksi. Yhteisymmärrykseen kuuluvan toimivaltajaon mukaan journalismi esittää asian tärkeänä ja yleisesti merkittävänä ja poliitikko tyytyy siihen, että hän ei saa päättää sitä, mitä puheesta uutisoidaan ja mitä ei.

Heikki Heikkilän (1993, 41) mielestä medioiden ja politiikan vastakkainasettelu on etenkin monimutkaisissa kysymyksissä vain strategista. Yleisellä tasolla tiedotusvälineiden merkitys politiikassa kasvaa nimenomaan siksi, että journalismin ja politikoinnin muodot samankaltaistuvat. Heikkilä kutsuu tätä kehitystä median politisoitumiseksi. Toisaalta hänen kuvaamansa politiikan kerronnallistuminen viittaa enemmän politiikan medioitumiseen. Kun tiedotusvälineet keskittyvät henkilöihin ja konflikteihin, on politiikkakin muuttunut narratiiviseksi. Monimutkaisten asioiden, kuten EU-jäsenyyssratkaisun, ymmärtäminen onnistuu vain niitä jäsentävien kertomusten avulla ("viimeinen juna Brysseliin").

Risto Uimonen (1992, 328) toteaa poliitikkojen ja journalistien välisen jännitteen palvelevan demokratiaa. Sivuvaikutuksena politiikasta tulee "poliittista mediateatteria", jossa pääosia esittävät poliitikot ja julkisuuden portinvartijat. He käyvät keskinäistä kädenväantöä siitä, millaisena poliittinen todellisuus näyttää mediassa. Paajaste (1998, 55) katsoo toimittajien tuottavan itselleen valtaa juuri stimuloidessaan uutisissa poliittisia speaktaakkeleita. He käyttävät apuvälineinä dramatisointia, yksinkertaistamista ja henkilöimistä. Poliittisten näytelmien ohjaajina toimittajilla on valta viedä keskustelua eteenpäin ja määrittellä sille rajat.

Uutisten kuvaama nykypoliitikko näyttää Risto Kuneliuksen (1996, 382–383) mukaan enemmän tai vähemmän korruptoituneelta ja likaiselta peliltä, jota toimijat pelaavat ja pelistä kiinnostuneet katsojat seuraavat. Poliitiikan uutisten asema on muuttunut viime vuosikymmeninä poliitikkojen "kuuntelijasta" politiikan "katsojaksi". Toimittajat ovat ryhtyneet herkemmin puuttumaan poliitikkojen puheisiin omalla "kertojan" äänellään. Kun journalismi on alkanut edustaa yleisöä politiikassa, on lukijoiden ja katsojien osaksi jäänyt passiivinen seuraaminen. Erkki Karvosen (1997, 278) mielestä journalismi onkin eräänlainen "kyynistä sivustakatselua ja osallistumattomuutta opettava piilo-opetussuunnitelma", kun se toisaalta pitää poliittista aktiivisuutta periaatteessa tärkeänä mutta samalla kuvaa politiikan likaiseksi peliksi, teatteriksi tai huijaukseksi.

Uutisjournalismin käytännöissä yleisölle on Heikkilän (2001, 32–33) mukaan kehittynyt erityinen kansalaisuuden malli, informoidun kansalaisen ideaali, joka liittyy kiinteästi edustukselliseen demokratiaan. Kansalaisten osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon on muuttunut entistä välillisemmäksi, ja heidän odotetaan lähinnä pysyvän riittävästi perillä asioista voidakseen aika ajoin valita edustajansa tekemään päätöksiä heidän puolestaan. Uutisjournalismin menestys perustuu paljolti tämän tiedonvälitystehtävän ja informoidun kansalaisen välisen yhteyden toimivuuteen. Heikkilä kutsuu sitä kuitenkin "ohueksi journalismiksi", koska se asemoi yhteiskunnan edustavat ja tietävät tahot journalismin itseoikeutetuiksi toimijoiksi ja jättää samalla yleisön

pysyvästi informoidun kansalaisen asemaan. Tämä roolitus on perustunut uskomukseen, että sivusta seuraavat kansalaiset ovat kiinnostuneita poliittisen päätöksentekokoneiston toiminnasta. Journalismin ”vankistaminen” vaatisi kansalaisten omien kysymysten nostamista uutisjuttujen lähtökohdaksi ja heidän aktivoimistaan osaksi journalismia. (Heikkilä 2001, 149, 283.)

Toimittajien aseman vahvistuminen suhteessa poliitikkoihin on varmasti totta, kun tarkastellaan näiden toimijoiden valtasuhteita mediassa. Toimittajista ei kuitenkaan ole tullut poliitikkojen yläpuolelle nousseita yhteiskunnallisia vallankäyttäjiä. Vaikka toimittajat (suurena joukkona) kykenevätkin halutesaan pyörittämään mediateatteria melko itsenäisesti, on todellinen poliittinen päätösvalta edelleen poliitikoilla, virkamiehillä ja taloudellisen vallan haltijoilla.

Yhteiskunnan yleisen avoimuuden lisääntyminen on suosinut toimittajia. He pystyvät aiempaa paremmin vaatimaan tietoja julki ja poliitikkoja kertomaan kantansa asioihin. Normaalessa tilanteissa kyse on toimittajien ja poliitikkojen mutkattomasta yhteistyöstä, jossa toisella on tarjottavana tietoa tai mielipiteitä jutun aiheeksi ja toisella julkaisukanava. Symbioosi toimii hyvin niin kauan kun toimittaja saa valita kysymykset ja poliitikko vastaukset. Konflikteja syntyy, kun aihe on jommallekummalle osapuolelle kiusallinen tai jos jompikumpi poikkeaa yleisesti hyväksytyistä jutun teon pelisäännöistä.¹⁹

Politiikan medioitumista arvioitaessa on huomattava, ettei se ole ainoa elämänalue, jossa on kehitys on ollut tällainen. Samoin on käynyt esimerkiksi taloudessa, urheilussa ja kulttuurissa. Asiat ovat ylipäätään olemassa vain jos ne näkyvät mediassa. Medianäkyvyyden hankkimisesta ja imagon rakentamisesta onkin tullut olennainen osa kaikkea julkista toimintaa.

2.2.3 Julkisuuden hallintaa ja imagon rakennusta

Tiedotusvälineiden voimistunut asema on muuttanut ainakin vaalikampanjoiden luonnetta. Television merkitys on kasvanut, ja puolueiden ja poliitikkojen imagot ovat korostuneet asiasisällön kustannuksella. Poliitiikan journalismissa on paljolti kyse kamppailusta poliitikkojen ja puolueiden imagoista eli heistä kansalaisille syntyvistä mielikuvista. *Imago* viittaa merkkien ja symbolien tuottamiseen lähettäjäpäässä, *mielikuva* puolestaan merkityksen muodostamiseen vastaanottajapäässä (Karvonen 1997, 32).

Karvonen (1997, 276) jakaa *julkisen kuvan* rakentumisen kolmeen vaiheeseen, joissa jokaisessa tapahtuu tulkintaa. Ensimmäisessä vaiheessa journalistin käyttämä lähde esittää oman mielikuvansa aiheesta tai itsestään. Journalisti muodostaa tästä oman mielikuvansa ja ryhtyy tuottamaan journalistista esitystä, joka on valikoitu konstruktio aiheesta. Hän pyrkii puhuttelemaan yleisöä aktualisoimalla asian jossakin suhteessa yleisön mielessä. Lopuksi yleisö tulkitsee journalistin esitystä omalla tavallaan ja muodostaa siitä mielikuvan. Tulkinat ja muodostuneet mielikuvat vaikuttavat kansalaisten toimintaan ja sitä tietä sosiaaliseen todellisuuteen.

¹⁹ Pelisääntöihin kuuluvat esimerkiksi lausuntojen tarkistusoikeus ennen julkaisua, sitaattien asianmukainen stilisointi, embargojen eli julkaisuaikataulujen kunnioittaminen ja lähdesuojan pitäminen nimettömissä lausunnoissa.

Journalismin henkilöityminen on johtanut siihen, että politiikan tekijät ovat muuttuneet politiikan sisällöksi. Heistä on tullut kiinnostavampia uutisia kuin itse politiikasta. Imagoilla pelattaessa julkisuus pyrkii mahdollisimman nopeasti liittämään poliitikoihin attribuutteja, jotta heitä olisi helpompi käsitellä jatkossa (Oksanen 1992, 1–2, 63). Markku Kosken (1993) mukaan politiikan markkinoituminen on tapahtunut kolmessa vaiheessa. 1970-luvulla se ilmeni kiinnostuksena poliitikkojen persoonaa ja yksityiselämää kohtaan. Seuraavalla vuosikymmenellä julkisuutta kiihotti eniten poliitikkojen tyyli ja tapa tehdä politiikkaa. 1990-luvulla julkisuuden mittauksen kohteeksi tuli poliitikkojen uskottavuus: heidän motiivinsa, etiikkansa ja luotettavuuteensa.

Uutisjournalismia voidaan pitää modernin yhteiskunnan keskeisenä moraalisena instituutiona, koska uutisilla on raportoivan tehtävänsä ohella myös moraalinen tehtävä. Se merkitsee rajan vetämistä hyvän ja pahan tai oikean ja väärän välillä. Suurissa mediatapahtumissa on yleensä aina mukana vahva moraalinen ulottuvuus, mutta myös ”normaalit” uutiset rakentuvat moraaliselle rajanvedolle ja tapahtumien arvottamiselle. Journalismin moraalit koskee yhä useammin sitä, onko poliitikko aito tai onko hänen omatuntonsa puhdas vai piilekö hänen tekojensa ja sanojensa alla joitakin vielä piilossa olevia vaikuttimia. Seurauksena on moralistista keskustelua, jonka keskiössä ovat poliitikon sisäinen elämä ja ominaisuudet, eivät hänen tekonsa tai tekojensa seuraukset. Poliitikkojen suosion kannalta mediateot ja mediapuhe ovat tulleet poliittisia tekoja ja poliittista ajattelua tärkeämmiksi. Kansalaisten mielissä politiikka alkaakin pian tarkoittaa samaa asiaa kuin poliitikkojen esiintyminen mediassa. (Nylund 2003, 83, 87; Kantola 1998, 143; Virtapohja 2002, 131.)

Julkisuuden korostuminen on johtanut ammattimaisen imagonrakennuksen yleistymiseen myös Suomen politiikassa. Kyky pärjätä mediassa ja hallita tiedotusvälinejulkisuutta on tullut huippupoliitikon välttämättömäksi ominaisuudeksi. ”Julkisuuspeli” alkoi televisiosta, josta se on levinnyt muille politiikan areenoille. Tuloksena on henkilöityä politiikkaa, jossa äänestäjiä houkutelnaan mahdollisimman myönteisillä imagoilla. Tätä kehitystä ovat vauhdittaneet ideologioiden kuolema ja poliittisten aatteiden merkityksen väheneminen. (Uimonen 1992, 16, 49, 55.)

Kansan Uutisten päätoimittajana toimineen Yrjö Raution (1998, 13–14) mielestä henkilöitymisen juuret ovat kuitenkin politiikassa itsessään: Henkilöt ovat tulleet hallitseviksi sitä mukaa kun ideologiset erot ovat kutistuneet ja todelliset vaihtoehdot vähentyneet. Poliittinen koneisto on itse oivaltanut, että on otollisempaa kaupata mielenkiintoisia henkilöitä kuin mielenkiinnontonta poliittista julistusta. Raution havainto saa todistusta viime vuosien vaalikampanjoista, joissa oppositiopuolueen pääviesti on ollut tarjota uutta kasvoa vallanpitäjäksi. Itse politiikan sisältöön ei ole esitetty suuria muutoksia, vaan puolueet ovat kilpailleet salonkikelpoisuudesta ja vakuutelleet kykyään hoitaa maan asioita vastuullisesti talouden asettamisissa reunaehtojen puitteissa.

Toimittajien ymmärrys uutismanipuloinnista ja ”mediatempuista” on lisääntynyt, mutta silti julkisuuden omia mekanismeja hyödyntävälle uutisohjailulle on jatkuvasti tilaa. Jos poliitikko tarjoilee medialle herkkupalan – kiinnostavan teon tai lausuman – se hyvin todennäköisesti nielaistaan riippumatta sii-

tä, miten syntyvä julkisuus hyödyttää tiedon tarjoajaa. Riippumattomuutta ja puolueettomuutta korostava journalismi on Heikkilän (2001, 58–59) mukaan viime kädessä välinpitämätön sen suhteen, mitkä arvot ja realiteetit ovat kulloinkin julkisen huomion kohteena, mitä itse kukin näistä ilmiöstä ajattelee ja millaisia seurauksia uutisilla voi olla. Välinpitämättömyys ei kuitenkaan tarkoita epäkriittisyyttä vaan intressittömyyttä. Silloinkin kun toimittajien tehtäväksi nähdään epäkohtien paljastaminen tai valtaapitävien kritisoiminen, konkreettisen johtopäätösten tekemisen katsotaan kuuluvan muille kuin toimittajille.

Uuden polven mediapoliitikot ryhtyivät 1990-luvulla julkisuuden moittimisen sijasta käyttämään sitä entistä rohkeammin hyväkseen: he olivat aina valmiita esiintymään erilaisilla foorumeilla luottaen siihen, että saavat viestinsä läpi. Esimerkiksi Esko Aho oli pääministerinä päivittäin toimittajien ”käytettävissä” (sen sijaan että olisi puhuttu tiedotustilaisuuksista). Ahon toiminnan tausta-ajatuksena oli, että julkisuutta voi hallita parhaiten, kun pääsee heti itse kertomaan oman tulkintansa tapahtumista (PM 1993). Ahon hallitus ei pelkää perustellut lamapäätöksiä julkisuudessa, vaan myös teki niitä siellä. Usein päätökset tuotiin julkisuuteen jo ennen kuin niitä oli tehtykään. (Koski 1993.) Jo Mauno Koivisto ymmärsi presidenttinä suorien lähetysten edun. Niissä asiansa hallitseva poliitikko pääsee kertomaan näkemyksensä suoraan yleisölle ilman välikäsiä tai sanoman silpomista.

Ahon jälkeen Paavo Lipposen pitkällä pääministerikaudella tiedotuksessa palattiin osittain vanhaan tyyliin, jossa vallanpitäjä valikoi tarkkaan missä yhteydessä, missä välineessä ja millä ehdoilla hän esiintyy. Sekä Lipposella että presidentti Martti Ahtisaarella oli ajoittain suuria vaikeuksia löytää samaa aaltopituutta politiikkaa seuraavien toimittajien kanssa, mikä on näkynyt heidän kohtelussaan myös varsinaisen valtakauden jälkeen. Presidentti Tarja Halonen taas on tullut poikkeuksellisen hyvin toimeen julkisuuden kanssa.²⁰ Median rooli nousi hyvin merkittäväksi keväällä 2003, kun Anneli Jäätteenmäki joutui eroamaan pääministerin paikalta dramaattisten käännteiden jälkeen.²¹

Poliitikkojen ja toimittajien valtasuhteen kehityksessä on siis ollut molempiin suuntiin vaikuttavia tekijöitä. Varmaa on se, että julkisuuden merkitys politiikan teossa on kasvanut. Uutispalstojen ja ajankohtaisohjelmien lisäksi suosittua medianäkyvyyttä haetaan yhä enemmän television viihdeohjelmista sekä aikakaus- ja iltapäivälehtien henkilöhaastatteluista, joissa poliitikko on sitä enemmän edukseen mitä vähemmän hän puhuu politiikasta. Samalla yksityiselämän positiivisten tapahtumien hyödyntäminen julkisuudessa on käynyt yhä houkuttelevammaksi.

Henkilöityminen on mennyt pisimmälle presidentin suorassa kansanvaalissa, jossa pääehdokkaiden eroja on haettu kaukaa ulko- ja turvallisuuspoliittisten näkemysten ulkopuolelta. Ratkaiseviksi kysymyksiksi ovat julkisuuden pe-

²⁰ Suurin konflikti on koskenut sitä, olisiko presidenttiparin yksityisen lomamatkan kohde pitänyt kertoa etukäteen julkisuuteen.

²¹ Erityisesti Iltä-Sanomat horjutti tuoreen pääministerin asemaa paljastamalla keskustan sisäisen pöytäkirjan ja myöhemmin presidentin neuvonantajan syyllistymisen tietovuotoon. Jäätteenmäkeä tukeneet Keskisuomalainen ja Ilkka syyttivät ”etelän mediaa” politikoinnista.

rusteella nousseet ehdokkaiden näkemykset Jeesuksen olemassaolosta, kirkkoon kuuluminen, naimisissa oleminen ja matkapuhelimen käyttö lasten etäkasvatuksessa. Myös ehdokkaiden seksuaalista suuntautumista on mietitty. Eduskuntavaalien muuttuminen uuden perustuslain myötä selvästi pääministerivaaliksi ei ainakaan ensimmäisellä kerralla johtanut yhtä pitkälle, vaikka esimerkiksi vaalit voittanut oppositiopuolue keskusta kävikin kampanjansa yhdellä teemalla ja kuvalla: valtaan haluttiin puolueen uusi naisjohtaja Anneli Jäätteenmäki.

Politiikan journalismin kehityspiirteistä on syytä ottaa esille vielä kaksi 1990-luvulla vahvistunutta suuntausta: tabloidisoituminen ja ekonomisaatio. Ensin mainittu tarkoittaa päivälehtijournalismin iltapäivälehtimäistymistä. Sen myötä raja yhteiskunnallisesti orientoituneen vakavan uutisjournalismin ja viihhteellisen populaarijournalismin välillä on hämärtynyt. Ekonomisaatio puolestaan kuvaa talouden toimijoiden, kuten yritysjohtajien, ekonomistien ja pörsianalyttikoiden merkityksen korostumista sekä talouden että politiikan uutisissa. Se heijastaa talouden kasvanutta roolia kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Samalla journalismin ja poliitikoiden omaksuma talouslähtöinen todellisuuden kuvaus heikentää uskoa politiikan kykyyn ohjata kansainvälistyvää taloutta. Lehden lukijalle talousnäkökulma ehdottaa asiakkaan, kuluttajan ja sijoittajan roolia, ei niinkään kansalaisuutta. (Heikkilä 2001, 17–18, 40–41.)

2.3 Uutiset konstruoivat yhteiskuntaa

Uutisten merkitys on nähty journalismin ja sen tutkimuksen historiassa eri aikoina hyvin eri tavoin. Heikki Luostarisen jaottelun mukaan uutisjournalismi ymmärrettiin aluksi *todellisuuden jäljentämiseksi ja tiedonvälitykseksi*, joka perustui tapahtumista saatujen tietojen siirtoon. Sittemmin sen rinnalle kehittyi toinen näkökulma, jossa korostui journalismin olemus *yhteiskunnallisena ja yhteisöllisenä julkisuutena*. Todellisuutta myös luotiin ja muokattiin journalismin raportoitavaksi. Yhä suurempi osa uutisista ei ollutkaan tapahtumia, vaan puhetekoja, joilla pyrittiin vaikuttamaan tuleviin tapahtumiin. Toimittaja alettiin mieltää todellisuuden raportoijan sijasta julkisuuden porttivahtina, joka säätelee ketä julkisuustilaan pääsee ja millä tavoin he käyttäytyvät. ”Sitaattijournalismissa” ammattitaidon mittariksi tuli eri osapuolien kuuleminen ja näiden antamien lausuntojen mahdollisimman tarkka kirjaaminen. Kolmannessa vaiheessa journalismi on nähty *todellisuuden kuvaamiseksi ja tulkitsemiseksi*. Suhde uutisen objektiivisuuteen ja kielen merkitykseen muuttui, kun uutinen ymmärrettiin jokikin mitä journalistit tuottavat oman organisaationsa ja työkuultuurinsa sääntöjen mukaisesti. ”Uutiset eivät kävelleet toimitukseen otsikko valmiina selässä, vaan ne olivat journalismin valikoimia ja muokkaamia näkökulmia todellisuuteen.” Objektiivisuuteen pyrittiin, mutta sen täydellinen saavuttaminen ihmisen tekemässä subjektiivisessä työssä ymmärrettiin mahdottomaksi. (Luostarinen 2002, 22–27.)

Vanhemman "heijastuskäsityksen" mukaan uutiset esittivät yhteiskunnalle peilin sen tärkeistä ja kiinnostavista asioista. Uudempi näkemys korostaa toimittajien ja uutisorganisaatioiden roolia. Ne luovat jatkuvasti normeja uutisarvoisuudelle – normit eivät nouse suoraan yhteiskunnasta. Uutiset eivät siten ole kuva todellisuudesta, vaan uutisten tekeminen on todellisuuden konstruointia. Toisaalta tiedotusvälineet heijastavat yhteiskunnallisia asenteita ja toisaalta ne vaikuttavat niiden syntymiseen ja leviämiseen. (Tuchman 1978, 12, 183; Street 2001, 8.)

Kysymys uutisten puolueettomuudesta kytkeytyy kiinteästi yhteiskunnalliseen vallankäyttöön. Demokratiassa oletetaan, että mitään ryhmää tai intressipiiriä ei systemaattisesti suosita toisten kustannuksella ja että kansalaisille tarjottava informaatio on puolueetonta. Mediasisällön vinoutumilla on merkittävää vaikutusta paitsi siihen, millä tavoin ihmiset arvioivat itseään, myös siihen miten muut suhtautuvat heihin. (Street 2001, 16.)

Uutisten rakentamaa kuvaa on usein moitittu vinoksi sillä perusteella, että toimitukset keskittyvät uutishankinnassa legitimoituihin instituutioihin. Uutistoimittajien oletus viranomaisten luontaisesta rehellisyydestä johtaa siihen, että he yleensä luottavat enemmän näihin kuin asianosaisiin kansalaisiin. Samalla toimittajien käyttämien lähteiden hierarkia uusintaa yhteiskunnallista hierarkiaa. Elitismikritiikin mukaan journalismi asettuu lähdevalinnoillaan lähemmäksi "niitä" kuin "meitä". (van Dijk 1988a, 87; Tuchman 1978, 37, 93; Heikkilä 2001, 21.) Toisaalta on luonnollista, että uutistoimittajat kysyvät asioita henkilöiltä, joilla on hallussaan ainutkertaista tietoa tai päätösvaltaa. Eriarvoisuutta syntyy yhteiskuntaan alun perin muista syistä kuin viestimien toimintatapojen vuoksi. (Ks. Hemánus 1990, 42, 70–71.)

Poliittisen eliitin sisällä hallitus tai vallassa olevat puolueet saavat yleensä enemmän julkisuutta kuin oppositio. Myös erilaisista järjestöistä tai ryhmistä saa eniten huomiota niiden johtava eliitti. Valtion päämiehen tai muun tarpeeksi korkean lähteen lausunto on usein uutisarvoinen riippumatta sen todellisesta merkityksestä. Toisaalta jotkin toimet, joilla voi olla paljon suurempi vaikutus monien ihmisten elämään, voivat jäädä kokonaan vaille mediahuomiota. Samoin politiikan pitkän aikavälin vaikutukset jäävät yleensä raportoimatta, koska ne ovat usein vaikeasti hahmotettavia ja kerrottavia. Poliitiikan uutisilla onkin taipumus keskittyä kuvaamaan ylätasoa – mieluiten henkilöiden välisiä – konflikteja. (van Dijk 1988b, 139; Edelman 1988, 91–92.)

Johtajakeskeisyys ei ole pelkästään median luoma kuva, vaan useimmissa organisaatioissa päätösvalta on hyvin pitkälle keskittynyt. Kun uutisjournalismi haluaa tietää, miten asiat menevät, se kuulee sitä, jolla päätösvalta todellisudessa on. Samalla ehkä tukahdutetaan vallan ulkopuolisia, vaihtoehtoisia mielipiteitä.

Virallisista instituutioista saatu informaatio muutetaan uutisissa objektiivisiksi faktoiksi. Gaye Tuchmanin (1978, 209–210) mielestä uutiset näin tehdessään jopa pikemminkin hämärtävät yhteiskunnallista todellisuutta kuin paljastavat sitä. Virallisten lähteiden ja tiedotusvälineiden välillä käy lakkaamaton kahdensuuntainen virta: jälkimmäinen käyttää ehkä edellisen diskursseja, mutta myös viralliset tahot suunnittelevat lausuntonsa ja julkiset tiedotteensa niin,

että ne sopivat niihin diskursseihin, joita tiedotusvälineet mieluusti käyttävät. Tiettyjen suosittujen lähteiden diskurssit ja muotoilut näkyvät selkeinä ja ensisijaisina, toiset diskurssit – erityisesti näitä vastustavat – taas puuttuvat joistakin uutisista kokonaan tai ovat toissijaisia. (Fairclough 1997, 129.)

Poliittisen lehdistön kaudella lehdet puhuivat avoimesti toimittajien tai edustamiensa puolueiden äänellä. Puolueellinen näkemys heijastui lehden koko sisältöön, myös uutisiin. Lehdistön kaupallistuessa pääkirjoitusten merkitys väheni ja faktoja välittävät uutiset tulivat päivittäisen julkisuuden ytimeksi. Reporterien esiinnousu merkitsi yleisölle lupausta siitä, että journalismi tarjoaisi ”autenttisen” kuvan politiikan tapahtumista. (Kunelius 1996, 162–164.)

Uutisten kulttuurinen voima piilee juuri niiden kyvyssä luoda lukijoissaan odotus pääsemisestä osalliseksi todellisuudesta. Niille on annettu tietty todellisuuden sädekehä, jolla ei välttämättä ole mitään tekemistä uutistuotannon objektiivisuuden tai moraalisen toden kanssa. Faktualisoimalla paitsi kohteensa, myös itsensä, uutiset onnistuvat esittämään asiat itsestään selvinä, arkijärkeen vetoavina. Kuitenkaan niiden rakenne ei ole sen enempää muotonsa puolesta kuin sisällöllisestikään tyhjä, vaan uutiset sisältävät rakenteissaan ja sisällöissään arvoja ja odotuksia. Ne määrittelevät lukijoidensa arkikokemuksia ohjaavia luonnollisuuksia sekä todellisuuden jäsentämisen tapoja ja malleja. (Valtonen 1999, 31.)

Toimittajat rakentavat uutistilanteista ja -tapahtumista malleja eli subjektiivisia tietorakennelmia siitä, mitä lähteet kertovat. Mallien rakentamisessa käytetään apuna yleisiä tietokäsityksiä, asenteita ja ideologioita. Myös lukijat käyttävät samanlaisia malleja uutistapahtumien ja -tilanteiden ymmärtämisessä. Toimittajat järjestävät uutisen rakenteet niin, että malli viestittyy tehokkaasti: mallin hierarkiassa korkealla oleva tulee korkealle (otsikkoon ja ingressiin²²) myös uutistekstin hierarkiassa. Lukijat muistavat uutisten makrorakenteet, ja jonkin ajan kuluttua nämä yhdistyvät yleisemmiksi tietorakenteiksi. He eivät niinkään muista uutisjuttuja sinänsä, vaan tarkistavat vanhoja malleja uutisten kuvaamista tilanteista ja rakentavat uusia. Parhaiten muistetaan uutiset, jotka sopivat vanhoihin malleihin ja asenteisiin. (van Dijk 1988a, 180–181.)

Uutisten välittämä maailmankuva tai ideologia sisältyy kieleen tai ainakin se välittyy kielen kautta. Faircloughin (1997, 10) mukaan tiedotusvälineiden vaikutusvalta on nimenomaan kielellistä ja diskursiivista. Edelman (1988, 104) korostaa, että ihmiset kokevat poliittiset tapahtumat kielen kautta. Jopa läheisissä tapahtumissa merkitys syntyy kielestä, jolla niitä kuvataan. Kieli ei ole vain tapahtumien kuvaamisen instrumentti, vaan itse osa tapahtumia muovatessaan mielikuvia tapahtumista ja tapahtumien merkityksiä (Pekonen 1991, 46).

Ajatus kielestä merkitysten tuottamisen välineenä nojautuu representaation ideaan. Termi viittaa kahteen asiaan, esittämiseen ja edustamiseen. Viestinnässä representaatiolla tarkoitetaan jonkin asian tai ajatuksen esittämistä sanal-

²² Tarkoitan ingressillä uutisen ensimmäistä kappaletta, jossa esitetään tiiviissä muodossa uutisen pääsisältö eli uutiskärki, riippumatta siitä onko se erotettu typografisesti leipätekstistä. Päivälehdet ovat pääsääntöisesti luopuneet ingressin lihavoimisesta. Sen on monessa lehdessä korvannut pääotsikkoa täydentävä monisanainen alaotsikko tai täydellisen lauseen muotoon kirjoitettu jälkirivi.

listen, äänellisten ja visuaalisten merkkien ja symbolien avulla. Kun ihmisiä, tapahtumia tai ilmiöitä representoidaan, olennaista on huomata, ettei kieli heijasta "todellisuutta" peilin kaltaisesti, vaan myös osallistuu sen rakentamiseen. Sanomalehdissä todellisuutta koskevat kuvaukset on aina tuotettu tietystä näkökulmasta. Kielellinen toiminta ei ole koskaan vain todellisuuden läpinäkyvää jäljentämistä, vaan aina maailman merkityksellistämistä jollakin tietyllä tavalla. (Hujanen & Pietikäinen 2000, 6; Väliaverron 1998, 19; Lehtonen 2000, 45–46.)

Kun toimittajat tekevät asian esittämistä koskevia valintoja, kyseessä on representaation eli esittämisen politiikka. Usein jotkut katsantokannat saavuttavat mediajulkisuudessa itsestään selvän hegemonisen aseman. Nämä "terveen järjen" mukaiset käsitykset tukevat itseäänselvyydessään vallitsevia valtasuhteita. Ne voivat olla tietyssä asemassa olevien yhteiskunnallisten ryhmien etujen mukaisia (poliittisia) tapoja määrittellä, mikä on maailmassa tärkeää ja mikä ei, mutta luonnollistuneina niihin ei enää sovelletakaan journalistisia näkökantojen tasapainotussääntöjä. (Karvonen 1999, 6; Lehtonen 2000, 23–24.)

Uutisteksti voidaan katsoa ei-neutraaliksi jo siksi, että sisältää käsityksen siitä, miten maailma rakentuu. Useimmilta lukijoilta uutistekstin sisältämät ideologiset rakenteet jäävät kuitenkin tiedostamatta. Tosi maailma on jatkumo, jonka kieli paloittelee ajattelua helpottaviin osiin. Kieli vahvistaa ajattelun luokkia, niin että ne helposti kivettyvät, muuttuvat suljetuiksi ja tiedostamattomiksi. Tällöin kulttuuriin sidotut käsitteet alkavat näyttää luonnollisilta. (Wartiovaara 1991, 49–51.)

"Raakoja", tulkitsemattomia faktoja ei periaatteessa ole olemassakaan, koska kaikkien asioiden kuvailuun sisältyy teoriaa todellisuuden luonteesta. Teoria (tai ideologia) sisältyy käsitejärjestelmään, jota käytetään asioiden nimeämisessä, selittämisessä ja niiden yhdistämisessä toisiinsa sekä muodostettaessa rakenteita ja kausaalisuhteita. Kieli vaikuttaa suoraan siihen mitä näemme ja miten havaitsemme todellisuuden. Sosiaalisessa kontekstissa kieli ja kielen käyttö kytkeytyy usein yksilöiden ja ryhmien välisten sekä ryhmän sisäisten valta- ja vuorovaikutussuhteiden luontiin, ylläpitoon ja vahvistamiseen. Kielellä on tällöin käsitteellistä, suostuttelevaa ja symbolista valtaa. (Wartiovaara 1991, 52; Mälkiä 1997, 19–20.) Pekosen (1991, 46) mukaan moderni parlamentaarinen politiikka onkin paljolti kamppailua symbolisesta vallasta eli siitä kenen kielellä, sanoilla, termeillä ja symbolisilla ilmauksilla tilanne ja todellisuus kulloinkin määritellään.

Muodolla ja merkityksellä on erottamaton yhteys kaikessa kielenkäytössä. Jokainen kielellinen valinta on kytköksissä puhujan tai kirjoittajan näkökulmaan, jonka taustalla on uskomusten ja arvojen muodostama kokonaisuus, ideologia. Kielenkäyttö ei ole vain referentiaalisen merkityksen, "informaation" välittämistä, vaan jokainen ilmaus kertoo myös lausujansa tai kirjoittajansa tunteista ja suhtautumisesta puheena olevaan asiaan tai toisiin ihmisiin. (Kallio-koski 1996, 8.)

Journalistien kielelliset valinnat ovat siinä mielessä poikkeuksellisia, että niiden tulokset todentuvat teksteinä laajalle yleisölle ja siten niillä on mahdollisuus vaikuttaa myös yleisön tapaan tehdä valintoja. Journalistien tiedostaen ja tiedostamattaan tekemät valinnat toisaalta kertovat sekä kielisysteemin todelli-

suudesta että kielenulkoisesta todellisuudesta, jossa elämme, ja toisaalta ne juttu jutulta, teksti tekstiltä ja sana sanalta vaikuttavat näihin todellisuuksiin. Koko kielenkäyttö on ideologioiden alaista, joten ideologioita on etsittävä kielenkäytön kokonaisuuksista tai vakiintuneista käytänteistä. Yksittäisillä sanoilla tai lauseilla voi olla ideologisia merkityksiä vain käyttöyhteydessään eli osana kokonaista tekstiä. (Heikkinen 1996, 50, 103.) Esimerkiksi *leikkaus* on sinänsä neutraali sana. Sen arvotus muuttuu myönteiseksi lääketieteen yhteydessä ja kielteiseksi valtion budjettipäätöksenä.

Tässä tutkimuksessa painopiste on sanomalehtien journalistisen sisällön erittelyssä ja sen suhteuttamisessa lehtien taustatekijöihin. Empiirisessä osiossa kyse on viime kädessä kielen ja kielenkäytön tutkimisesta. Siinä ammennan uutistutkimuksen ja poliittisen journalismin tutkimuksen perinteestä hyödyntäen erityisesti diskurssianalyysin taustalla olevia teorioita ja diskurssien tutkimisen tuottamia menetelmiä. Suhteellisen vakiintumattomina tutkimustapoina ne jättävät tutkijalle vapauden ja velvollisuuden soveltaa metodeja oman tutkimuskysymyksensä tarpeiden ja tutkimusaineiston mukaan. Samalla tavoitteena on oltava tutkimusmenetelmien kehittäminen esimerkkianalyysien pohjalta.

3 UUTISTEN LAADULLINEN ANALYYSI

Tässä pääluvussa käyn läpi lehti uutisten tutkimusta palvelevia teorioita ja metodeja ja pohdin niiden hyödyllisyyttä oman tutkimuskysymykseni kannalta. Lähinnä tarkastelen diskurssianalyysiä ja siihen pohjautuvia uutistutkimuksen menetelmiä. Käsittely pohjaa van Dijkin diskurssianalyysin rakenteeseen, jolle perustan myös omien esimerkkitapausteni analysoinnin. Sekä tässä että myöhemmässä käytäntöön soveltamisessa muokkaan kuitenkin van Dijkin tarjoamaa mallia omien tarpeideni ja käsitysteni mukaan ja yhdistän siihen piirteitä muiden diskurssitutkijoiden menetelmistä.

Valitsin van Dijkin analyysini päämalliksi, koska se tuntui antavan konkreettisia keinoja pureutua uutistekstin diskursiiviseen rakenteeseen sen eri tasoilla. Erityisenä kiinnostuksena van Dijkillä on ollut rasismien tutkiminen pakolaisia ja ulkomaalaisia koskevista uutisista. Samantyyppistä, vaikkakin monisyisempää, vastakkainasettelua esiintyy politiikan journalismissa.

Diskurssianalyysi on varsinaisesti tutkimusmetodina luvun 10 tapaustutkimuksissa. Sen virittämät ajatukset ovat kuitenkin mukana myös muissa empiirisissä osissa, koska niissäkin pääpaino on kielenkäytön tutkimisessa ja poliittisten toimijoiden saamien tekstiroolien vertailussa. Työssä tärkeässä osassa olevan ”suhtautumisindeksin” esittelen luvussa 7.1.

Diskurssianalyysin esittelyn jälkeen erittelen tarkemmin kielen osuutta uutisten konstruoiman todellisuuden rakentamisessa ja hahmottelen uutisiin liittyvien valokuvien analysointikeinoja. Periaatteessa valokuvista haetaan samoja valta- ja suosiosuhteiden ilmentymiä kuin teksteistä, mutta niissä aineiston luokittelun on pohjaututtava ensisijaisesti visuaalisiin teorioihin, vaikka myös tekstit ovat kuvien tulkintojen ohjaajina suuressa roolissa.

3.1 Diskurssianalyysi uutistekstien tutkimuksessa

Diskurssilla on monta määritelmää ja diskurssianalyysiksi kutsutun tutkimusmenetelmän sisään mahtuu erilaisia lähtökohtia ja lähestymistapoja. Tässä työssä ymmärrän diskurssin puhettavaksi eli ihmisten tai organisaatioiden tavaksi

käyttää kieltä. Diskurssi on tapa, jolla teksti rakentuu, kun kirjoittaja tuottaa merkkien avulla merkityksiä. Ratkaisevassa asemassa ovat tällöin sanavalinnat. (Ks. esim. Pietilä 1986, 48–49.)

Diskurssilla tarkoitetaan erityistä tapaa representoida inhimillistä todellisuutta suhteellisen eheäksi merkitysten järjestelmäksi, joka tuottaa kohteensa tietynlaisena. Diskurssi on tietty kielenkäytön alue, tapa puhua, kirjoittaa, ajatella ja hahmottaa maailmaa. Kun diskurssi tarkoittaa kielen sosiaalista käyttöä, on diskurssianalyysi yhteiskunnallisesti suuntautunutta kielenkäytön tutkimusta. Pelkkä lingvistinen analyysi sen sijaan on kiinnostunut kielenkäytöstä ”teknisemmässä”, kieliopillisessa mielessä. (Lehtonen 2000, 31–32; Heikkilä 2001, 123; Fiske 1994, 3.)

Kun tapahtumat sijoitetaan diskurssiin, niistä tehdään ymmärrettäviä. Tämän tapa ei määräydy tapahtumista itsestään, vaan sosiaalisesta vallasta antaa niille tiettyjä merkityksiä joidenkin toisten sijasta. On olemassa myös ei-diskursiivinen todellisuus, mutta sen voi tajuta vain diskurssin kautta, ja silloin valittu diskurssi määrää, millainen käsitys todellisuudesta syntyy. Poliitikassa taistelua käydään päivittäin siitä, kenen diskurssiin tapahtumat sijoitetaan tai kenen diskurssissa ne esitetään. (Fiske 1994, 4,7.)

Erilaiset diskurssit ilmentävät erilaisia ajatustapoja. Ne voivat liittyä yksittäiseen asiaan tai kokonaiseen maailmankuvaan tai ideologiaan. Fowlerin (1996, 10–11) tapaan en tarkoita ideologialla ”väärää tietoisuutta”, vaan yhteisön implisiittistä teoriaa siitä, millaisia objekteja maailmassa on olemassa, miten maailma toimii ja millaisia arvoja objekteille ja prosesseille määritellään. Nämä implisiittiset uskomukset konstituivat ”terveen järjen”, joka on diskurssin normatiivisena perustana.

Kriittisen²³ tekstintutkimuksen lähtökohtana on oletus, että jokainen teksti kertoo siitä, millainen maailma on tekstintuottajan näkökulmasta. Sekä tekstin tuottaja että sen tulkitsija tulkitsevat kokonaisuuksia. Tekstin tuottamisessa kokonaisuus määrää, millaisia tekstin osista tulee. Puhujalla tai kirjoittajalla on jokin päämäärä ja hän hahmottaa asiaa kokonaisuutena, ”tuottaa tarkoituksensa tekstinä”. (Heikkinen 1996, 65.)

Journalismin vastaanottaja puolestaan tuottaa merkityksiä merkkien pohjalta, uloskoodaa sisältöjä sisäänkoodattujen sisältöjen perusteella. Merkkien ja merkitysten välillä on aina jokin yhteys. Sisäänkoodaus voi yrittää asettaa itsensä etusijalle, mutta se ei voi määrätä uloskoodausta, jolla on omat ehtonsa. Sisäänkoodaus asettaa tietyt rajat, joiden sisällä uloskoodaukset toimivat. Ellei rajoja olisi, yleisöt voisivat lukea sanomista mitä haluaisivat. Vaikka tällaista täydellistäkin väärinkäsittämistä esiintyy, täytyy sisään- ja uloskoodausmomenttien vastata valtaosassa tapauksista jonkinasteisesti toisiaan. (Hemánus 1990, 155; Hall 1992, 141.)

Diskurssi on tapa tulkita asioita, koska tapa käyttää kieltä merkitsee tiettyjen merkitysten painottumista muiden kustannuksella. Merkitykset ovat valintoja, joita puhuja tekee merkityspotentiaalın mahdollisuuksista. Kielessä ei ole

²³ Heikkisen (1999, 71–72) tavoin ymmärrän kriittisyyden ensisijaisesti kielen luonnollistuneiden rakenteiden ja implisiittisten merkitysten osoittamiseksi, enkä niinkään negatiiviseksi tai arvostelevaksi ennakoasenteeksi vallitsevia käytäntöjä kohtaan.

nollapistettä. Se, että esitys vastaa naturalismin tai "realismin" tapaan näennäisen uskollisesti esitettyä oliota tai käsitettä, on seurausta siitä, että kieltä on artikuloitu tietyllä tavalla suhteessa todellisuuteen. Toimittajan teksti on tulkinnan tuote ja representointitapa hänen valittavissaan. Toimittajan kielellistä valtaa kuvataan jopa niin, että hän valitsee, mitä laittaa haastateltavansa sanomaan ja millaisen äänen hänelle uutisessa antaa. (Halliday 1978, 22; Bruun ym. 1986, 164; Hall 1992, 139; Luukka 1998, 88.)

Utusten sisällä on erilaisia diskursseja sen mukaan, kenen puhettavan ja käsitteiden kautta asioita esitetään. Koko uutisdiskurssi voidaan nähdä eräänlaisena maailman ideologisena representaationa, koska se valitsee kerrottavat asiat ja asettaa ehdot sille, mikä on tärkeää. Uutisia ei löydetä eikä kerätä, niin että ne olisivat jossain valmiina odottamassa. Ne ovat uutistyyloisten professionaalisten ajatus-, kirjoitus- ja koostamistapojen synnyttämiä tuotteita. Uutisissa kerrotaan faktat, jotka tiedotusväline on arvioinut tärkeiksi. (Bignell 2002, 80, 83–86.)

Kirjoituksia kertomuksina tutkivassa narratologiassa teksti jaetaan analyttisesti kahtia: tarinaan ja diskurssiin. Tarina on tekstin tapahtuma-aines. Se on eristettävissä tekstistä ja esitettävissä kronologisesti. Diskurssi puolestaan on tarinan esittäminen kulloisessakin tekstissä; se on tekstin "muoto" tai ne keinot, joilla tarina tekstin "sisältönä" kommunikoidaan lukijalle. Sama tarina voidaan periaatteessa esittää monessa diskursiivisessa muodossa. Tarinan sijasta voidaan puhua aiheesta ja diskurssin sijasta esityksestä. Kolmanneksi voidaan erotella aines. Se kuvaa todellisuutta, josta aihe valitaan ja esitys rakennetaan. Näillä termeillä ilmaistuna tekstissä puhutellaan lukijaa kertomalla esityksen avulla aihe. (Ridell 1989, 35; Reunanen 1991, 48; 1994, 45.)

Toinen yleisesti käytetty jako on genren ja diskurssin erottelu. Diskurssi on tällöin se kieli, jolla tietty sosiaalinen käytäntö representoidaan tietystä näkökulmasta. Genre sitä vastoin on kielenkäyttöä, joka yhdistetään tiettyyn käytäntöön ja joka rakentaa jotain tiettyä sosiaalista käytännettä. Omia genrejään ovat esimerkiksi mainokset tai journalismin juttutyypit, kuten uutinen, haastattelu tai pakina. (Ks. esim. Fairclough 1997, 77–78.)

Koska diskurssianalyysi ei ole mikään yksioikoinen metodipaketti, olisi Hujanen ja Pietikäisen mielestä osuvampaa puhua *diskurssin tutkimuksesta*. He määrittelevät sen teoreettiseksi ja metodologiseksi lähestymistavaksi tutkia merkityksen muodostumista kielenkäytössä ja sen konteksteissa. Yleisellä tasolla kyse on kielen sosiaalisen käytön, reunaehtojen ja seurauksien tutkimuksesta. Diskursseilla Hujanen ja Pietikäinen tarkoittavat asian, ilmiön tai ryhmän merkityksellistämistä kielenkäytössä erityisestä näkökulmasta. (Hujanen & Pietikäinen 2000, 6–7.)

Tämän tutkimuksen kannalta relevanttia on erotella, kenen sanasto ja puhetapa politiikan uutisia kulloinkin hallitsee. Poliitiikan diskurssissa voi olla kyse jonkin tietyn yhteiskuntaryhmän, puolueen tai aatesuunnan diskurssista. Se voi päästä myös osaksi toimittajan diskurssia, jolloin toimittaja alkaa puhua osittain poliitikon "äänellä", käyttäen hänen sanontojaan ja mielipiteitään omiaan. Tällöin poliittinen diskurssi saa valtaa toimittajalle kuuluvaan "kertojan ääneen", joka vie juttua eteenpäin ja asemoi ulkopuolisia toimijoita ja heidän

sanomiaan eri rooleihin. Diskurssi tässä mielessä ei siis ole sidottu siihen, onko tekstissä kyse toimittajan omasta osuudesta vai poliitikon siteerauksesta tai referoinnista. Toimittaja voi esittää politiikan diskurssia journalismin edustamassa yleisen hyvän diskurssissa. Se, kenen diskurssissa asioita käsitellään, vaikuttaa käytettyjen sanontojen ja nimitysten kautta siihen, millaisina puheen kohteena olevat asiat nähdään ja ehkä myös siihen, miten niihin suhtaudutaan.

Mediadiskurssien rakenteita on van Dijkin (1988b, 2) mielestä eriteltävä usealla eri tasolla. Analyysi ei rajoitu yksittäisten sanojen, sanaryhmien tai lauseiden kieliopilliseen kuvaukseen. Diskurssilla on myös monimutkaisempia, korkeamman tason ominaisuuksia, kuten lauseiden väliset yhteydet, tekstin pääaiheiden rakentuminen, tekstin kaavamaiset rakenteet sekä tyyli ja retoriikka.

Kirjoitetun diskurssin analyysissä pääpaino on syntaksissa (lauseoppi) ja semantiikassa (merkitysoppi). Lauseoppi tutkii lauseenjäseniä ja niiden yhdistelmiä. Semantiikka puolestaan käsittelee sanojen, lauseiden ja diskurssin merkitystä. "Paikallisen" mikrotason kuvailun lisäksi tarvitaan "globaalia" makrosemantiikkaa, joka käsittelee kokonaisten kappaleiden, jaksojen tai lukujen merkitystä. Kokonaisten tekstin osien tai tekstien merkitykset johdetaan sanojen ja lauseiden paikallisista merkityksistä. (van Dijk 1988a, 25–27.) Hoikkalan (1990, 142) mukaan van Dijkin diskurssianalyysin olennainen piirre on juuri se, ettei sisällön erittely pitäydy vain yksittäisten lauseiden tai puheaktien tasolla. Lauseita ja puheakteja tarkastellaan sarjoina ja erityisesti niiden yli menevinä laajoina semanttisina kokonaisuuksina.

3.2 Uutiskieli todellisuuden rakentajana

3.2.1 Uutisen makrorakenne

Uutisen rakenteellinen tutkimus voidaan jakaa kahteen päävaiheeseen: makrotason ja mikrotason analyysiin. Makrotasolla käsitellään tekstin kokonaisuutta ja lausetta suurempia osakokonaisuuksia. "Paikallisella" mikrotasolla kohteena ovat yksittäiset sanat ja lauseet.

Tekstin makrorakenteet ilmaistaan vain epäsuorasti, laajemmilla tekstin osilla. Makrorakenne muodostuu järjestetystä joukosta väitteitä, jotka ilmaistaan lauseilla. Se on hierarkkinen järjestelmä: väitteistä koostuu makroväitteitä, näistä yleisempiä makroväitteitä ja lopulta koko tekstin teema. Tämä saadaan, kun kustakin tekstin osasta ja lopulta koko tekstistä määritetään tärkein informaatio. Informaation määrä vähenee kolmella tavalla: poistamalla, yleistämällä ja yhdistelemällä. Makroväitteitä muodostettaessa karsitaan tapahtumien yksityiskohtia ja "normaaleja" piirteitä. (van Dijk 1988a, 32–40.)

Tärkeän määrittäminen on ideologinen kysymys, joten makrorakenteet riippuvat maailmankuvasta, mielipiteistä ja asenteista. Tekstin temaattisen rakenteen pohjalta johdettu pääteema ei aina välttämättä ole sama kuin jutun otsikko. Uutistekstistä saattaa löytyä useampia pääteemoja, joista vain yksi on nostettu

otsikkoon. Otsikoissa ilmaistut tekstien teemat ovat makrorakenteellisia sanomalehden tai journalistin näkökulmasta.²⁴ (van Dijk 1988a, 33–41; 1988b, 14.)

Tekstin tulkinta ei tapahdu niin, että ensin luetaan teksti ja sitten tulkitaan se. Tulkinta alkaa heti ensimmäisen lauseen kohdalla, jonka luettuaan lukija yrittää päätellä, mistä tekstissä on kysymys. Uutisissa lukijalla on apunaan otsikko ja mahdollinen ingressi, jotka ohjaavat lukijan käsityksiä siitä, mikä tekstissä on tärkeintä. Ingressi on kuin linssi, jonka läpi muuta juttua katsotaan. Otsikolla, joka on ingressiin tiivistelmä, tämä funktio on vielä ilmeisempi. Jutun fokusoiminen on toimittajan tärkein lähtökohta: juttu syntyy vasta kun sille on löytynyt kärki. (Tiittula 1989, 5; Bell 1991, 152.)

Otsikoista voidaan Hemánuksen (1973, 10–13) mukaan erottaa suoria ja epäsuoria kannanottoja. Suorat kannanotot esitetään lehden nimissä. Epäsuorat kannanotot taas esitetään jonkun muun nimissä. Kantaa voidaan ottaa esimerkiksi asian tiettyjä puolia painottamalla, presuppositioilla, esittämällä syy- tai seurausväittämiä, tulkintoja ja arvostuksia tai käyttämällä nimikkeitä. Presuppositioilla tarkoitetaan sisäänupotettuja väittämiä, jotka esitetään eräänlaisina tunnettuina itsestäänselvyyksinä.²⁵

Esimerkiksi sanomalehtien galluptulosuutisten otsikoista voi Suhosen (2000, 11–15) mukaan erotella useita erilaisia diskursseja, joiden avulla tuloksia terävöitetään palvelemaan tiettyä näkökulmaa. *Yleistämisellä* jonkin enemmistön - joskus jopa vähemmistön - mielipide saadaan näyttämään kaikkien yhteiseltä kannalta (suomalaiset kannattavat, kansa on jotakin mieltä). *Enemmistö- tai vähemmistödiskurssissa* korostetaan jotain mielipidettä yli muiden (valtaosa tätä, yli kolmannes tuota, joka viides sitä mieltä). *Kansan tahto* on yleinen diskurssi yhteiskunnallisten kiistakysymysten yhteydessä (kansa tahtoo, suomalaiset vastustavat). *Tehostamisen* diskurssissa tunnepitoinen sanavalinta vahvistaa kyselyn tulosta (valtaosa haaveilee, kansa epäilee, ydinvoima pelottaa). *Tosiassiallismisesta* on kyse, kun mielipiteiden kohteena oleva asia julistetaan otsikossa todeksi (Veronalennus on tärkeä, Kekkonen suurin suomalainen, Maata pitäisi puolustaa aseina). Tällöin lukijalle jää helposti vaikutelma, että otsikossa esitetty tietyn vastaajaosan kannattama mielipide on oikeassa tai että ainakin lehti on sen takana. Edellä esitellyt diskurssit puhuvat jonkin mielipiteen tai identiteetin puolesta ja murentavat toisia. Samalla ne vahvistavat vaikutelmaa joidenkin mielipiteiden mukaisten päätösten oikeutuksesta ja heikentävät toisten legitimitteettiä.

²⁴ van Dijk jakaa uutisen makrotasolla myös skemaattisesti kategorioihin, joita ovat muun muassa tiivistelmä, päätapahtumat, konteksti, historia ja seuraukset (van Dijk 1988a, 53–57). Aiemmassa työssäni (1991) en kuitenkaan havainnut uutisten kaavaisten rakenteiden analyysiä kovin hedelmälliseksi. Siksi keskityn tapaustutkimusten makrotason tarkastelussa vain uutisten temaattisiin rakenteisiin.

²⁵ Esimerkiksi otsikko *Suomen arka Baltian-politiikka harmittaa Liettuan pääministeriä* sisältää sisäänupotetun väitteen, että *Suomen Baltian-politiikka on arkaa*. Tai otsikko *Koivisto ei korjaa Baltia-kantojaan* kertoo epäsuorasti, että Koiviston kannanotoissa olisi korjaamisen varaa.

3.2.2 Uutisen mikrorakenne

Tekstin makrotason abstraktit rakenteet konkretisoituvat mikrotasolla, jonka muodostavat sanat ja lauseet. Tällä tasolla voidaan tutkia merkityksiä ja niiden ilmaisuja pintarakenteissa, kuten sanoissa, ilmaisuissa, lauseissa ja virkkeissä. Uutisanalyysin olennaisimpia tehtäviä on paljastaa uutisen piilevät ja epäsuorat merkitykset. Se mitä ei ole sanottu, voi joskus olla tärkeämpää kuin se, mitä on näkyvästi sanottu. (van Dijk 1988a, 59, 1988b, 17; Tiittula 1989, 4.)

Jokaisella lausumalla on merkityksensä lisäksi jokin funktio. Informatiivisilla lausumilla lähettäjä pyrkii saattamaan vastaanottajan tietoon jonkin asian ja vielä niin, että tämä uskoo sen. Informatiivisiinkin lausumiin voi sisältyä arvottava komponentti. Puhtaasti arvottavien lausumien funktiona on saattaa vastaanottajan tietoon lähettäjän mielipide, kannanotto jostakin asiasta ja edelleen mahdollisesti saada vastaanottaja omaksumaan se. Selvästi arvottavien ja puhtaasti tiedottavien ilmaisujen väliin sijoittuu joukko informatiivisia ilmauksia, joissa kannanotto ilmaistaan epäsuoremmin esimerkiksi attribuuteilla tai sanavalinnoilla. (Tiittula 1989, 4.)

Pelkät irralliset väitteet eivät riitä diskurssin merkityksen selittämiseen. Merkitys voi muodostua useasta väitteestä, jotka on ilmaistu peräkkäisissä lauseissa. "Paikallinen yhtenäisyys" tarkoittaa juuri sitä, että lauseet eivät ole mieltävaltaisessa järjestyksessä, vaan ne kuuluvat jollain tavoin yhteen. Paikallisen yhtenäisyyden syntyminen edellyttää vastaanottajalta käsityksiä siitä, miten jokin asia normaalisti tapahtuu. (van Dijk 1988a, 60–62.)

Lukijan on helpompi ottaa kantaa väitteiden paikkansapitävyyteen, jos väitteet esitetään tekstissä avoimesti. Vaikeampi on sen sijaan havaita, mitä piilee lauseen sisään upotetuissa väittämissä, jotka esitetään itsestäänselvyyksinä. Kuten kaikki diskurssit, myös uutisdiskurssi jättää paljon tietoa implisiittiseksi. Tieto voi kuulua yleistietoon tai se voi olla toimittajan päätelmä, jota hän ei halua tehdä avoimesti. (Tiittula 1989, 8–9; van Dijk 1988a, 64, 1988b, 107.)

Implisiittisestä vaikuttamisesta on kyse silloin, kun teksti sisältää kantaaottavia ilmauksia, presuppositioita ja näkökulmasta kertovia ilmauksia. Vaikuttamaan pyrkivässä kielessä sisällytysten ja etenkin edellytysten käyttö on tehokas keino esittää piiloinformaatiota.²⁶ Presuppositioilla voidaan luoda tai ainakin muokata mielikuvia. Niillä voidaan myös vihjata ja saada aikaan lisämerkityksiä. Presuppositioiden avulla esitetyt vihjeet jäivät helposti kytemään mieleen, vaikka niille ei löytyisikään vahvistusta. (Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 93–94, 101; Nurminen 1994, 99.)

Presupponoituna, esimerkiksi partisiippiattribuuttiin upotettuna, esitetään yleensä sellaista taustatietoa, joka liittyy lauseen edeltävään tekstiin tai jonka kirjoittaja muuten olettaa olevan lukijalle tuttua. Siinä voidaan myös esittää ikään kuin tuttua ja hyväksyttynä tietona sellaista, mikä väitelauseena saattaisi joutua lukijan kyseenalaistamaksi. Partisiippiattribuutit ovat hyvin tyypillisiä tekstin tiivistämisen keinoja kuvateksteissä. Niissä voidaan tuoda tie-

²⁶ Klassinen esimerkki tällaisesta informaatiosta on kysymys *Joko olet lakannut lyömästä vaimoasi?*, johon sisältyy presuppositio *Olet lyönyt vaimoasi*.

toa esille painottamatta, taka-alaistetummin kuin relatiivilauseessa.²⁷ (Heikkilä, E. 1993, 74–76.)

Yksi tyypillinen uutisdiskurssin mikrotason semanttinen keino on lainausmerkkien käyttö. Lainausmerkeillä toimittaja voi erottaa itsensä jostakin sanonnasta, osoittamalla että "tämä on jonkun muun sanomaa". (van Dijk 1988a, 70.) Näin uutinen näyttää objektiivisemmalta. Läheisen toimijan sanomat tai muuten omaan ajatusmaailmaan sopivat mielipiteet otetaan yleensä herkemmin osaksi lehden diskurssia, kertojan puheeksi. Vieraammat tai muuten kyseenalaistettavat puheet loitonnetaan mielellään lainausmerkkien sisään.

Lainausmerkit osoittavat, että ilmaisu ei ole toimittajan oma, hän ei hyväksy sitä tai ei halua sitoutua siihen. Lainausmerkit voivat tuoda uutiseen myös ironisen sävyn.²⁸ Toimittaja voi ottaa etäisyyttä jonkin tahon käyttämiin termeihin ironisoimalla niitä myös muilla tavoin. Tynin (2000, 119) esimerkissä Ilkka kirjoitti, että "eläinten vapautusrintamaksi *itseään kutsuvat* turkistarhauksen vastustajat ovat ottaneet entistä rajummat keinot käyttöönsä".

Toimittajan tai lehden näkökulma voi paljastua lehtikielen kielipolisessa analyysissä, jossa kiinnitetään huomiota siihen, millaisiin semanttisiin rooleihin tapahtuman osalliset asetetaan sanajärjestyksellä, toiminta-asemalla (subjekti vai objekti) tai verbimuodolla (aktiivi vai passiivi). Tapahtumat muodostuvat toiminnasta sekä osanottajista, jotka ovat aktiivisia tai passiivisia suhteessa toimintaan. Verbimuodon avulla voidaan osanottajia painottaa eri tavalla: aktiivi korostaa toiminnan subjektia, passiivi taas toiminnan kohdetta. Passiivin käyttö, toiminnallista agenttia vaativien verbien välttäminen ja verbien nominaaliset hämärtävät lukijan käsityksiä aktiivisesta, toiminnallisesta tapahtumasta ja vaikeuttavat tulkintaa syy- ja seuraussuhteista. Äärimmäisessä tapauksessa syntyy käsitys abstraktista, luonnonlainomaisesta tapahtumasta, jolle ihmiset joutuvat alttiiksi.²⁹ (van Dijk 1988b, 11; Tiittula 1989, 10–11.) Tekijän hämärtämisessä voi olla myös sukupuolijakoa. Toimittaja Susanna Reinbothin (2001) havaintojen mukaan lehti uutiset kertovat usein, että nainen on *ajanut* kolarin, mutta miehen auto on *ajautunut* ojaan. Nainen asemoidaan herkemmin subjektina kolarin aiheuttajaksi, kun taas miehen tapauksessa *auto* on suistunut esimerkiksi huonon kelin vuoksi vastaantulevien kaistalle.

Politiikan tai "yleisen hyvän" kieli käyttää usein passiivimuotoa aktiivin sijasta ja substantiivirakennetta verbien sijasta. Tällöin ilmaisun painopiste muuttuu osallistujista ja aiheuttajista itse prosessiin ja toisinaan siihen osalliseen, johon prosessilla vaikutetaan.³⁰ Tekijä häivytetään usein passiivilla, jos viranomaiset ovat subjektina negatiivisissa toimissa. Passiivilla voidaan myös

²⁷ Esimerkiksi kuvateksti *Ahkerasti maata kiertäviä ja kansaa tapaava presidenttiehdokas Paa-vo Väyrynen vieraili eilen Jyväskylässä* painottaa avoimena väitteenä vierailemista ja liittyy Väyryseen muita määritteitä presupponoidusti.

²⁸ Ironisoiva kyseenalaistaminen sisältyy esimerkiksi otsikoihin *Taas "vapautettiin" 4000 minkkiä ja Hallitus "kevensi" verotusta*.

²⁹ Esimerkiksi *lakko uhkaa eikä liitto uhkaa lakolla, monet mielenosoittajat loukkaantuivat eikä poliisi hakkasi mielenosoittajia* tai *sota syttyy* sen sijaan että joku aloittaisi sen.

³⁰ *Verotuksen kiristyminen vs. hallitus kiristää verotusta*.

peittää tietolähteiden epämääräisyys ja saada heidän arvionsa silti näyttämään yleisesti hyväksyttäviltä. (van Dijk 1988a, 81; Kauppila 1989, 59–62, 66.)

Veikko Pietilä (1986, 55–56) on huomauttanut, että nominalisaatio ja passiivi ovat journalistiselle diskurssille ominaisia piirteitä, joiden läpi lukijat ehkä ovat oppineet "näkemään". Tällainen kieli koetaan pidättyvämmäksi, asioihin etäisyyttä ottavammaksi, tieteellisemmäksi ja objektiivisemmäksi. Kauppila (1989, 70–71) myöntää, että passiivia ja nominalisaatiota käytetään journalismissa muun muassa niiden taloudellisten ja tyyllisten tekijöiden vuoksi. Silti ne hänen mielestään lisäävät neutraaliutta ja puolueettomuutta vain näennäisesti häivyttämällä erityiset intressit ja esittämällä ne yleisinä.

3.2.3 Kuka pääsee ääneen

Uutisissa lukijat ovat yleensä esitettyinä vain epäsuorasti. Myöskään kirjoittajaan viittaavaa minä-muotoa ei juuri käytetä, koska perinteisen uutisideologian mukaan uutiset ovat organisaatioiden tuottamia faktaesityksiä. Vaikka kirjoittaja nykyisin useimmiten signeeraa uutisensa, esiintyy "minä" tekstissä vain puolueettomana tarkkailijana, faktojen välittäjänä. Objektiivisyyteen pyrkivässä raportoinnissa toimittajat varovat omien arvojensa avointa tuntemista juttuun ja minimoivat selvää tulkintaa jutun teossa. Tämä tehdään välttämällä arvoväritteisiä sanoja ja kirjoittamalla persoonattomasti kolmannessa persoonassa. Juttu ja erityisesti sen sisältämät tulkinnat yritetään siirtää lähteille. (Sigal 1986, 15–16; van Dijk 1988a, 74–76.)

Lukijat tulevat uutistekstissä esiin siten, että tekstin diskurssi asettaa lukijasuhteen, "puhuttelee" lukijoita. Pietilän ja Sondermannin (1987, 7) mukaan tekstin puhuttelut ehdottavat puhuttelijan ja puhuteltavan välistä yhteisöä, diskursiivista "meitä". Puhuminen jostakin asettaa puhuttelijan ehdottaman "meidät" suhteeseen diskurssin tematiikan kanssa, eli "siihen" tai "niihin", joista on puhe. Sosiaalinen "me" saa sisältöä operoidessaan eritasoisia yhteiskunnallisia ulottuvuuksia ja muodostuu konkreettiseksi ryhmittymäksi, kuten "palkansaaajat", "kuluttajat" tai "tavalliset suomalaiset".

Uutistekstin "oma" ääni esittää oman sanastonsa neutraalina, puolueettomana muiden diskurssien sisältöjen välittäjänä. Se tavoittelee melko yksinkertaista, täsmällistä, konkreettista ja neutraalia kieltä. Uutiset puhuvat asioista niiden "oikeilla nimillä". Aina kun lähteen puhe sisältää erikoisia tai vaikeita käsitteitä tai yrittää käyttää harhaanjohtavia ilmauksia, uutistekstin oman äänen olisi oltava tulkitsemassa mitä on "todella" tapahtumassa tai tarkoitettu. Vaikka toimittaja toimisi yhteistyössä valtaapitävien kanssa, on hänen otettava uutisen sanastossa muodollista etäisyyttä lähteen sanastoon, jotta uutiseen syntyi objektiivisuuden ja abstraktin puolueettomuuden tuntu. Uutiset ovat riippuvaisia lähteistään faktuaalisen luotettavuuden vuoksi, mutta uskottavuutensa säilyttämiseksi niiden on samalla otettava lähteisiinsä etäisyyttä. (Kunelius 1996, 272–274.)

Joissakin tapauksissa lehti kertoo toisen käden tiedon tavallaan omanaan eikä vieraannuta itseään ja lukijaa kirjoittamalla perään "sanoi Lipponen"-tyyppistä johtolausetta. Tällöin lehti asettuu alkuperäisen toimijan asemaan tai

vieras toimija alkaa puhua lehden suulla. Silloin jotkut "niiden" puoleisista instansseista saavat periaatteessa vain tiedotusvälineille kuuluvan kyvyn kääntyä suoraan yleisön puoleen. Ne pääsevät puhuttelevaan yleisöä ja kehittämään puhuttelun asettaman "meidän" suhdetta siihen mistä puhutaan. (Ks. Pietilä & Sondermann 1987, 117–119.)

Poliitikot yrittävät manipuloida uutisten sanastoa, saada uutisten "oman äänen" käyttämään heidän sanojaan ja käsitteitään. Palkinto käsitteen onnistuneesta lanseerauksesta on, että sanasta tulee osa yleistä puhetta ja ajattelua. Uutisten oma ääni on tärkein mekanismi tuon tavoitteen saavuttamisessa, koska se tarjoaa perustan yleiselle ymmärrykselle, jota uutiset suosittelevat. (Kunelius 1996, 274.) Käytännössä tällaista kamppailua käydään esimerkiksi jonkin uudistuksen tai etujen heikennyksen nimityksestä. Poliitikkojen tarjoamat positiivisävyiset tai neutraalit nimitykset kääntyvät uutisjutuissa herkästi kansanomaisempiin muotoihin, joilla on usein negatiivinen tai kriittinen sävytyys.³¹

Narratologiselta kannalta keskeisessä asemassa ovat ne esitykselliset strategiat, joilla toimittaja uutisessa puuttuu poliittisen toimijan puheeseen ja näin tehdessään tuottaa sekä puhujista että tämän puheista tietynlaisia tulkintoja yleisön merkityksenannon pohjaksi. Kertoja käyttää tekstuaalista valtaa "kääntäessään" politiikan tekstiä uutistekstiksi. Varsinaiset tulkinnat luodaan kuitenkin pääasiassa politiikan kentällä. Kertojan valta on operationaalista, mutta jo pelkkä "tekninen" ylivalta suhteessa poliittisiin toimijoihin antaa mahdollisuuden huomattavaankin diskursiiviseen vallankäyttöön. (Puhakka & Ridell 1996, 179; Puhakka 1993, 55; Ridell 1994, 117.).

Kertoja on tekstissä aina vahvoilla. Sen sijaan henkilöpuhujien asema vaihtelee sen mukaan, tukeeko kertoja puhujaa vai tulkitseeko se puhujaa tätä horjuttavalla tavalla. Kertoja voi samanaikaisesti raportoida esiintyjän mielipiteitä ottamatta niihin kantaa (ymmärtäjä-kertoja) ja ottaa niihin kantaa asemoimalla esiintyjää ironisesti (tulkitsija-kertoja). Kun poliittinen toimija kommunikoi ajatuksia ja lehti pyrkii ymmärtämään puhujaa, peliä hallitsee toimijan näkökulma. Tällaisen strategian valinnalla journalisti tukee toimijan pyrkimystä tarjota tiettyä tulkintaa itsestään. Kun poliittisten toimijoiden aloitteet otetaan vastaan pikemmin tulkintaa kaipaavina merkkeinä kuin kommunikaationa, on voimasuhde lehden eduksi. Tällöin journalistin on helpompi horjuttaa toimijan lukijoille rakentamaa luenta-asemaa. Uutisteksteistä voidaan tarkastella sitä, pysyvätkö kertojan ja toimijan näkökulmat selvästi erillään vai sulautuvatko ne toisiinsa. Kyse on siitä, kuka tekstissä lukijaa kulloinkin puhuttelee ja kenen näkökulmaa tämä puhuttelu edustaa. (Reunanen 1991, 78; 1994, 56; 2003, 193; Eronen 1991, 56.)

Kertojan strategia ilmenee draamallisissa politiikan uutisissa Paajasteen (1998, 62–73) havaintojen mukaan neljällä eri tavoin. Ensinnäkin toimittajat ovat hyvää pataa poliitikkojen kanssa tukemalla heidän diskurssejaan tekstissä. Toiseksi toimittajat hankkivat lukijoiden luottamuksen kyseenalaistamalla poliitik-

³¹ Kun lama-ajan hallitus joutui yhtenä valtiontalouden säästökeinona korottamaan palkansaajien sairausvakuutusmaksua, tämä ylimääräinen lisä ristittiin nopeasti *raip-paveroksi*. Usein uuden nimen keksijä on poliittinen vastustaja tai päätöstä vastustavan etujärjestön lobbari.

kojen luotettavuuden ja horjuttamalla näiden julkisuuskuvaa. Kolmanneksi toimittajat tavoittelevat uskottavuutta tukemalla vallitsevaa yhteiskunnallista ilmapiiriä. Lopulta toimittajasta tulee ”superpoliitikko”, joka tulkitsija-kertojana pyrkii antamaan tapahtumista perusteellisemmän selvityksen kuin mitä politiikan toimijat itse haluaisivat antaa. Puheenjohtaja-kertoja asemoi toimijat keskustelun osapuoliksi ja asettautuu keskenään kiistelevien tahojen yläpuolelle. Hänen tuottamansa asetelma määrää pitkälle sen, kuka kilpailijoista vaikuttaa uskottavimmalta.³²

Olennaista on, milloin lehti esittää jonkun muun diskurssia omana diskurssinaan eikä tee eroa näiden välille. Ilmeisesti näin tapahtuu silloin, kun toimittaja pitää esille tuotavaa asiaa totena tai yleisesti hyväksyttynä. Jos lehti sen sijaan haluaa ottaa etäisyyttä väitteeseen, se jättää asian alkuperäisen esittäjän nimiin. Lisäksi toimittajalla on mahdollisuus sanavalinnoillaan tukea tai horjuttaa uutistekstissä esiintyviä vieraita diskursseja.

3.2.4 Sanat määräävät merkityksiä

Kun sanomalehtikielen vaikutuksia on tutkittu, on päähuomio kohdistunut useimmiten sanavalintoihin. Huomiota on kiinnitetty toisaalta sanoihin, joiden on katsottu heijastavan jotain ideologiaa (*kapitalisti* vs. *yrittäjä*), ja toisaalta sanoihin, jotka hämärtävät varsinaisen merkityksen ja ovat siten harhaanjohtavia (*hinnantarkistukset* vs. *hinnankorotukset*). Näkökulma tulee esille siten, että käytetään sanaa, johon voidaan liittää tiettyjä konnotaatioita sanan denotatiivisen, kaikille käyttäjille yhteisen neutraalin merkityksen lisäksi. Sanojen värittyneisiin sivumerkityksiin perustuvat leksikaaliset valinnat ovat tekstin eksplisiittisimpiä vaikutuskeinoja. Hyvä esimerkki on valinta sanojen *terroristi* ja *vapaustaistelija* välillä. Sanat denotoivat samaa henkilöä, mutta konnotoivat täysin eri tavoin.³³ (Hvitfelt 1986, 73; Tiittula 1989, 8; Leiwo ym. 1992, 93.)

Kielelliset representaatiot ovat lukuisten valintojen tulosta ja niiden seurauksena journalismi kuvaa käsittelemiään asioita tietystä näkökulmasta ja tiettyjä toimijoita suosien. Yksittäisten sanojen ja käsitteiden valinta uutisessa suosii joitakin uutisen tietolähteitä ja heidän tuottamiaan todellisuuden määritelmiä. Esimerkiksi tiettyjä sukupuolta ja etnisyyttä kuvaavia käsitteitä valitsemalla voidaan tuottaa rasistisia ja seksistisiä diskursseja. (Väliaverronen 1998, 26–27.)

Asioiden, ilmiöiden, tapahtumien sekä henkilöiden ja ihmisryhmien nimeäminen on tehokkaimpia kielellisen vaikutusvallan käyttökeinoja. Nimeämisen avulla kirjoittaja kategorioi asioita omasta näkökulmastaan, joten nimeäminen on yksi keino vahvistaa omien mielipiteiden välittymistä. Erityisen tehokkaasti nimeämistä on mahdollista hyödyntää sukupuoleen tai syntyperään pe-

³² Paajaste tutki ministeri Arja Alhon väitetyt Erm-vuodon käsittelyä iltapäivälehdissä 1996–97. Iltapäivälehtien politiikan journalismi poikkeaa jonkin verran ”tavallisesta” päivälehtijournalismista, mutta toisaalta iltapäivälehtien tapa tehdä lukijoita kiinnostavia juttuja ohjaa myös muiden välineiden uutisvalintaa ja juttutyypppejä.

³³ Terroristi-sanan käytöstä on keskusteltu viime aikoina paitsi Irakin sodan yhteydessä, myös kotimaisten kettutarhaiskujen tekijöitä luonnehdittaessa.

rustuvan diskriminoinnin keinona, erilaisten stereotyyppien vahvistajana. Nimeämisessä asioita toimittajalla on käytettävissä lukuisia ilmauksia, joista valita tekstilajiin ja tilanteeseen sopivin, sellainen sana, joka parhaiten palvelee hänen tarkoituksensa.³⁴ Useimmiten on kuitenkin niin, että toimittaja ei varsinaisesti itse aktiivisesti valitse, vaan hän toistaa tiedostamattaan kieliyhteisön luonnollistuneita nimeämistapoja. (Kalliokoski 1996, 20; Heikkinen 1999, 127.)

Sanavalinnat voivat osoittaa muodollisuuden astetta, tuottajan ja vastaanottajan suhdetta, ryhmäkohtaista tai instituutiopohjaista diskurssia ja erityisesti tuottajan asenteita ja ideologioita. Negatiivisia viittauksia yhdistetään usein poliittisesti tai sosiaalisesti "he/ne"-ryhmänä pidettyihin ja neutraaleja tai positiivisia "me"-ryhmänä pidettyjen toimiin. Sanataso on olennainen implisiittisten ideologisten merkitysten kannalta, koska sanat mahdollistavat asioiden nimeämisen, kuvailemisen ja luokittelun.³⁵ (van Dijk 1988a, 71, 81; Heikkinen 1996, 189.)

Tyypillinen poliittista kantaa ilmaiseva valinta on hallitusten nimeäminen. Kun Holkerin hallituksen (1987–1991) itse valitsema nimi oli *sinipuna*, puhuivat poliittiset vastustajat *punamustasta*. Vastaavasti Lipposen ensimmäisen hallituksen (1995–99) *sateenkaari*-nimitys korvattiin opposition lehdissä sinipunalla, koska tällä katsottiin olevan jo riittävän huono kaiku. Samalla haluttiin korostaa vanhan sinipunapolitiikan jatkumista sekä SDP:n ja kokoomuksen runkoa "apupuolueiden" kustannuksella. Hallitus itse korosti nimityksessään uuden pohjan laajuutta ja puolueiden tasaveroista yhteistyötä. Hallituksen nimeäminen pääministerin mukaan korostaa tämän henkilöä ja puoluekantaa, kun taas porvarihallitus-tyyppinen nimitys kohdistaa huomion hallituspolitiikan ideologiseen sisältöön (Heikkinen 1999, 148–149).

Värittyneitä sanoja ovat etenkin monet adjektiivit ja adverbit. Adjektiivien käyttö on aina evaluointia. Oikeastaan koko ideologisuus on adjektiivisuutta, laadun ilmaisemista, jonkin osoittamista hyväksi tai pahaksi. Juuri adjektiivit tuovat tekstiin runsaasti eksplisiittisiä merkityksiä. Tämä selittyy adjektiivien perusluonteella: kun sana ilmaisee, millainen jokin on, sanaan liittyy tavallisesti myös sanojan ja laajemmin kieliyhteisön arvio oliosta, jota arvioidaan. Adjektiivien käyttäminen edellyttää siis subjektiivista asioiden arvioimista ja ominaisuuksien määrittelyä. Nämä arviointien ja määrittelyjen tulokset ovat luokitteluja ja kuvauksia.³⁶ (Heikkinen 1996, 195; 1999, 127–128.)

³⁴ Substantiiveja voidaan ryhmitellä positiivisiin, neutraaleihin ja negatiivisiin. Heikkisen politiikka-aineistossa myönteisyyden piirre kuuluu perusmerkityksenä esimerkiksi sanoihin *sopu*, *työ*, *tahto*, *malti*, *uskottavuus* ja *yhtenäisyys*. Negatiivisia substantiiveja ovat esimerkiksi *työttömyys*, *ongelma*, *protesti*, *kapina*, *propaganda*, *hajanaisuus*, *riita*, *tappio*, *kiukuttelu* ja *välhe*.

³⁵ Erilaisia implisiittisiä merkityksiä syntyy esimerkiksi työttömyysongelman kuvaamisesta vaihtoehtoisilla substantiiveilla. *Työllisyydestä* puhuminen luo positiivista mielikuvaa negatiivisesta tarkoitteesta, *suurtyöttömyys* korostaa ongelman laajuutta ja *jätityöttömyys* paisuttaa ongelmaa. (Heikkinen 1999, 133.)

³⁶ Selvästi negatiivisesti arvottavia adjektiiveja Heikkisen tutkimissa pääkirjoituksissa ovat esimerkiksi *outo*, *huono*, *ikävä*, *väärä*, *niukka*, *turha*, *hankala*, *vaikea* ja *paha*. Vastaavasti positiivisesti arvottavia adjektiiveja ovat suosittu *hyvän* lisäksi esimerkiksi *asiallinen*, *tärkeä*, *ystävällinen*, *vakaa*, *tarkka*, *myönteinen*, *aito*, *avoin* ja *vahva*.

Adverbit voivat luonnollistaa tekstin ideologisia merkityksiä ilmoittamalla asian vastaanväittämättömäksi (esim. *tietenkin*, *luonnollisesti*, *toki* tai *kyllä*). Tarkoituksena on suostutella lukija hyväksymään asia, joka muuten saattaisi olla vaikea hyväksyä. Adverbit voivat myös vihjata esimerkiksi jonkin myöhässä olostä (*vasta*), aikaisuudesta (*jo*), aiemmasta tapahtumisesta (*taas*), vähyydestä (*vain*) tai odottamisesta (*vihdoinkin*).³⁷ (Heikkinen 1996, 204–205.)

Myös verbit ovat alttiita kirjoittajan arvottavalle näkemykselle tapahtumista, koska ne kuvaavat tekemisen luonnetta. Esimerkiksi verbit *vapauttaa* tai *päästää irti* antavat erilaisen kuvan tarhaeläinten häkkien luvattomasta aukaisemisesta. Vapauttajat katsovat asiaa eläinten näkökulmasta tehden jotain yleisesti positiivisena pidettävää. Vapaushan on yksi länsimaisen yhteiskunnan tärkeimpiä arvoja. Irtipäästäjät saattavat eläimet tilaan, jossa ne eivät saisi olla. Ilmaisuun sisältyy tietty vastuuttomuuden vaikutelma. (Ks. Tyni 2000, 117).

Esimerkiksi siteerauksia voidaan kuvata neutraalin sanoa-verbin sijasta muilla ilmauksilla, joista osa sisältää arvottavia vihjauksia sanoman todenperäisyydestä tai asiallisuudesta. Näkyvin syy referointiverbien vaihteluun on yksitoikkoisuuden välttäminen. Lisäksi toimittaja voi tulkita puhujan tarkoitusta tai hän voi sijoittaa verbiin oman kommenttinsa. Esimerkiksi jos kirjoittaja epäilee puheen totuusarvoa, hän mielellään sanoo puhujan *todistelevan*, *vakuuttelevan* tai *väittävän*. (Tiittula 1989, 8; Flyktman-Myllymäki 1989, 85.)

Referointiverbejä voidaan Heikkisen (1999, 145) tavoin luokitella sen mukaan, miten ne kuvaavat poliitikoihin liitettyä käyttäytymistä. Ensimmäinen ryhmä ovat ilmaukset, jotka representoivat viestimisaktia näennäisen neutraalisti (sanoa, todeta, puhua, kertoa, lisätä, jonkun mukaan, jonkun mielestä). Toinen luokka ovat keskustelun kulun representoimiseen painottuneet, erityisesti vuorovaikutusta ilmaisevat valinnat (ehdottaa, muistuttaa, perustella, tynnyttellä, uudistaa esitys, kehottaa). Kolmanneksi ryhmäksi Heikkinen erottaa puheena olevaan asiaan suuntautuneet ilmaukset (vaatia, luvata, arvioida, paljastaa, suhtautua kriittisesti, vähätellä, korostaa, asettua taakse). Neljäs luokka ovat ilmaukset, jotka ensisijaisesti arvottavat sanojaa (vakuutella, julistaa, lupaila, haukuskella, nurista, uhota, päästellä, tuumailla, hymähtää).

Heikkinenkin toteaa, että jako on yleistetty, sillä suuri osa verbeistä sijoittuu useampaan kuin yhteen ryhmään. Arvottavia piirteitä voi löytyä kaikista valinnoista, tekstiyhteydestä riippuen.³⁸ Tämän työn kannalta olennaista on kiinnittää huomiota neljänteen ryhmään, jossa selvästi arvioidaan sanojaa ottamalla kantaa hänen käyttäytymisensä luonteeseen. Näitä arvotuksia on mahdollista luokitella positiivisiin ja negatiivisiin. Yleisintä uutisissa lienee neutraalien tai puhujaa tukevien vaihtoehtojen käyttäminen. Siten negatiiviset sanava-

³⁷ Esimerkiksi vuoden 2000 presidentinvaalien toisella kierroksella lehdet saattoivat pääkirjoituksissa arvioida kahden ehdokkaan lähtöasetelmia lisämääreillä, jotka tukivat toisen ja väheksyivät toisen kilpailijan mahdollisuuksia. Toisella oli *jo* 1,3 miljoonaa ääntä, toisella *vain* runsaat miljoona. Toinen tarvitsi voittoon *vain* runsaat 200 000 ääntä, toinen *peräti* puoli miljoonaa. (Aarnio 2000, 111.)

³⁸ Esimerkiksi *ilmoittaminen* viestii ainakin valta-asemaa suhteessa viestittyyn asiaan ja sen kohteisiin. Se voi henkiä myös sanelemista, mikä voidaan tulkita joissakin asiayhteyksissä negatiiviseksi.

linnat ovat poikkeamina merkittäviä ja saattavat horjuttaa koko jutun kohteensa kannalta kielteiseksi, vaikka asiasisältö muuten olisi korrektisti muotoiltua.

3.2.5 Uutisen retoriikka

Uutistekstin kaikilla tasoilla on myös retorisia ulottuvuuksia. Retoriikalla tarkoitetaan puheen tai tekstin suostuttelevia ja vakuuttelevia piirteitä, joilla pyritään vaikuttamaan ihmisiin.

Uutinenkin on vakuutteleva puheakti. Kirjoittajan on esitettävä väitteitä, joita vastaanottaja ei vielä tiedä ja jotka hän haluaa tietää. Suostuttelemineen merkitysten muotoilua niin, että ne hyväksytään totena tai ainakin mahdollisesti totena. Vakuuttelevien puheaktien retoristen rakenteiden pitäisi kyetä lisäämään lukijoiden uskoa tekstissä vakuuteltuihin väitteisiin. Suostuttelussa tarvitaan eksplisiittisiä tai implisiittisiä argumentteja. Ne vaikuttavat kognitiiviseen prosessiin, joka käynnistyy kun vastaanottaja miettii väitteen hyväksymistä. Väitteiden ja argumenttien muotoilu voi helpottaa informaation ymmärtämistä ja muistamista, mutta se voi myös vaikuttaa haluttuihin muutoksiin uskomuksissa ja mielipiteissä. (van Dijk 1988a, 83–84.)

Uutisdiskurssilla on lukuisia vakiintuneita keinoja tukea suostuttelevaa vakuuttelua. Ensinnäkin se korostaa tapahtumien faktualista luonnetta esimerkiksi käyttämällä suoria meneillään olevien tapahtumien kuvauksia, silminnäköjien todistuksia, todistuksia muilta luotettavilta lähteiltä, kuten viranomaisilta, asiantuntijoilta ja ammattilaisilta, täsmällisyyttä ja tarkkuutta osoittavia merkkejä, kuten numeroita, sekä suoria lainauksia, erityisesti kun on kyse mielipiteistä. (van Dijk 1988a, 84.)

Toisekseen uutisdiskurssi rakentaa vahvan suhderakenteen faktoille esimerkiksi mainitsemalla aikaisempia tapahtumia ehtoina tai syinä ja kuvaamalla tai ennustamalla seuraavia tapahtumia mahdollisina tai todellisina seurauksina, sijoittamalla faktoja tunnettuihin tilannemalleihin, jotka saavat uudetkin faktat näyttämään tutuilta, käyttämällä tunnettuja käsityksiä ja yrittämällä järjestää faktat tunnettuihin erikoisrakenteisiin, esimerkiksi kertomuksiin. (van Dijk 1988a, 85.)

Kolmanneksi uutisdiskurssi voi tarjota tietoa, jolla on myös asenteellisia ja emotionaalaisia ulottuvuuksia. Faktat ymmärretään ja muistetaan paremmin, jos ne sisältävät tai herättävät vahvoja tunteita - ei kuitenkaan liian voimakkaita. Tapahtumien todellisuutta korostaa myös se, että eritaustaisia mielipiteitä lainataan. Yleensä ideologisesti lähellä olevat lähteet saavat kuitenkin ensisijaisen huomion. (van Dijk 1988a, 85.)

Kieltä käytettäessä voidaan luoda uusia luokitteluja ja näkökulmia. Keskeinen väline tässä ovat metaforat. Metaforat ovat kielikuvia, jotka havainnollistavat käsitettä eri ryhmään kuuluvalla esineellä, olennolla tai asiantilalla. Uudet asiat tehdään ymmärrettäväksi tutun ja konkreettisen käsitteen avulla. Eri metaforat tuottavat erilaisia tulkintoja kohteestaan. Poliitikassa on paljon kilpailullisia tapahtumia, kuten vaalit, sopimusneuvottelut ja lakikiistat. Näitä jo itsessään "metaforisia" tilanteita poliittisessa uutiskielessä käytetyt metaforat entisestään korostavat. (Stenvall 1994, 261; Lehtonen 2000, 39–42.)

Poliittisia tapahtumia jäsennetään usein pelin, sodan, teatterin tai kaupan käynnin termein. Journalistisissa teksteissä poliitikot ”pelaavat pelejä” ja ”käyvät kauppaa” keskenään. Iina Hellstenin (1996, 180–181) mielestä tällaisilla yksittäisillä metaforisilla ilmaisuilla voidaan välttää toistoa ja ilmaista asioita hauskasti, iskevästi ja värikkäästi. Systemaattisesti ja toistuvasti samankaltaisten aiheiden käsittelyssä käytettynä kyse on kuitenkin kyseenalaistamattomasta tavasta käsitellä uusia asioita tutun avulla. Kun toimittajat näkevät politiikan pelinä, he eivät huomaa yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen pitkäaikaisvaikutteita, vaan keskittyvät kuvaamaan politiikan dramaattista, jännittävää puolta (Stenvall 1994, 264).

Metaforat täyttävät politiikan kielessä sanoman värittämisen funktiota ja pyrkimystä saada vaikeaselkoisiin ja kaukana ihmisen arjesta oleviin asioihin koskettavuutta ja kouriintuntuvuutta. Monesti käy kuitenkin juuri päinvastoin. Metafora luonnollistuu ja konventionaalistuu, ja kun esimerkiksi politiikkaa tarpeeksi usein verrataan näytelmään, sotaan tai peliin, sitä aletaan pitää näytelmänä, sotana tai pelinä. Poliitiikan kuvauksessa sanastoa ammennetaan usein juuri sodasta, taistelusta ja väkivallasta sekä urheilusta ja pelaamisesta, ylipäättään kilpailusta jossa on voittajia ja häviäjiä. Olennaista näille kaikille on, että ne suostuttelevat puolen valintaan. (Heikkinen 1999, 134–135.)

Poliitikot ja erityisesti pr-toiminnan ammattilaiset pyrkivät keksimään mahdollisimman iskeviä, tiiviitä metaforia ja avainsanoja, joita viestimet helposti käyttävät hyväksi sellaisenaan. Metafora palvelee toimittajan intressejä tiiviytensä vuoksi. Lähteen kannalta katsottuna metaforinen jäsenitys esittää asiat oikeassa merkityskontekstissa. Metaforan käyttö sulkee aina pois muita mahdollisia tapoja hahmottaa aihetta, sillä se rajaa tarkastelukulman käytettyyn metaforiseen järjestelmään sopivaksi. Uutisissa metaforia käytetään useimmiten otsikoissa ja juttujen alussa, joissa tuodaan tiivistetysti esiin se näkökulma, jonka kautta aihetta tulkitaan. (Hellsten 1996, 180–181.)

3.3 Valokuva politiikan esittämisessä

3.3.1 Kuva todellisuudesta

Sanomalehtien kuvitusta on tutkittu selvästi vähemmän kuin tekstejä, vaikka kuvaa usein pidetäänkin sanaa vaikutusvoimaisempana. Stuart Hallin (1984, 138) sanoin kuvat ovat käskevämpiä kuin kirjoitus: ne määräävät merkityksen yhdellä iskulla, analysoimatta tai laimentamatta sitä. Lehden kuvituksella on paitsi välitön päiväkohtainen, myös hitaampi vaikutus lukijan tunteisiin ja ajatuksiin. Kuvat elävät muistissa ja kuvavirta muokkaa maailmankuvaa. Useimmiten tällainen asennemuokkaus tapahtuu rutiininomaisesti: lehdessä ovat valilla tietyt valintakriteerit ilman että valinnasta vastaavat ajattelevat kerta kerralta, että juuri näin valitessani tulen antaneeksi tietynsuuntaisen kuvan tapahuneesta. (Klemola 1981, 280–281.)

Kamera itsessään on välineenä objektiivinen ja lahjomaton. Se ei valikoi. Mutta valokuva ei voi olla täysin objektiivinen. Kuva ei vain näytä tosiasioita, se myös kertoo niistä. Valitessaan kuvatut totuuden osat valokuvaaja esittää oman tulkintansa aiheesta ja sen edustamista arvoista. Valokuva on aina tarkoitushakuinen siinä mielessä, että esittäessään todellisuutta se koostaa maailman uudelleen omien sääntöjensä mukaan. (Järvenpää & Klippi 1983, 5–6; Lintunen 1988, 20.)

Valokuvat eivät ehkä valehtele, mutta ne voivat tuoda esille monia puolia esimerkiksi kuvattavan henkilön totuudesta. Tyypillisissä politiikan uutisten kuvauskohteissa, kuten kokouksissa ja konferensseissa, henkilöt on helppo kuvata, koska he ovat näyttämöllä pitkään. Näihin kuviin on vaikea saada tunnetta ja liikettä, mutta tilaisuuden luonnetta voidaan kuvata henkilöiden ilmeiden ja eleiden kautta. Puhujan ilmeet ja käsien liikkeet voivat kuitenkin olla satunnaisia ja harhaanjohtavia: niillä ei välttämättä ole mitään tekemistä henkilön persoonallisuuden tai sanoman kanssa. (Kobre 1980, 78–80.)

Journalistin ohjeissa (1992, 5) todetaan, että totuudenmukaisuusvelvoite koskee myös kuvaa ja ääntä. Vastaanottajan on saatava tietää, onko kysymys dokumentista vai fiktiivisestä aineistosta. Häkan Hvitfeltin (1986, 79) mukaan kuville ei päivälehdissä kuitenkaan ole asetettu samoja puolueettomuuden ja asiallisuuden vaatimuksia kuin teksteille, vaan tärkeiksi valintakriteereiksi ovat nousseet dramaattisuus ja viihteellisyys. Kuivakasta politiikan rutiinijuttua elävöitetään usein kuvilla, joissa poliitikot ovat erikoisessa tilanteessa tai erikoisen näköisiä.³⁹

Vankkumaton usko uutiskuvan autenttisuuteen on alkanut murentua viimeistään digitaalisen kuvankäsittelyn myötä. Kuvankäsittelyä käytetään sanomalehdissä lähinnä niin sanotuissa kuvituskuviissa. Uutiskuvia ei yleensä ole manipuloitu, koska sen on pelätty tuhoavan niiden uskottavuuden. Esimerkiksi Helsingin Sanomat on kuvankäsittelyohjeissaan selvästi rajannut uutisvalokuvat manipuloinnin ulkopuolelle. Vain kuvan laadun parantaminen on sallittua. Poikkeuksia ovat tietokoneen avulla esitetyt ja manipulaatioksi ilmoitetut tulevaisuuden suunnitelmakuvat. Aamulehden ohjeiden mukaan lukijoille on kerrottava paitsi manipuloinnista, myös siitä, jos uutiskuva on kokonaan tai osittain lavastettu. (Vanhanen 1994, 41; Noponen 1996, 202; A3.)

Lavastaminen on hyvin vanha kuvien manipulointikeino. Siinä puututaan itse todellisuuteen. Poliitiikan uutiskuvauksessa raja lavastamisen ja autenttisuuden välillä saattaa joskus kadota kokonaan. Esimerkiksi presidentti Ronald Reaganista sallittiin ottaa lehdistötilaisuuksissa kuvia vain tietyistä, etukäteen suunnitelluista kuvakulmista. (Noponen 1996, 203–204.) Suomessa yhtä tarkkaa kameroiden ohjailua julkisten esiintymistensä yhteydessä on harjoittanut ainakin presidentti Martti Ahtisaari.⁴⁰ Yleisempää kuitenkin on, että poliitikot ja ku-

³⁹ Erityisen houkuttelevia ovat olleet kuvat hölmöiltä tai hassuilta näyttävistä poliitikoista. Kuva, jossa henkilöllä on silmät kiinni, sormi nenässä, käsi poskella, suu mutrussa tai katse kieroon, on hetkellisesti totta, mutta sen olennaisuus riippuu asiayhteydestä.

⁴⁰ Ahtisaaren esikunta muun muassa kielsi kuvaamasta presidentin kävelyä, koska se näytti tv:ssä ontuvalta. Myös presidentin puhelilaisuuksien kuvaaminen oli usein ra-

vaajat ”pelaavat yhteen” eli rakentavat molempia palvelevia kuvaustapahtumia.⁴¹ Kenneth Kobren (1980, 93) mukaan poliitikot manipuloivat valokuvaajia ja valokuvaajat poliitikkoja. Molemmat hyöttyvät, kun poliitikot saavat ilmaista julkisuutta ja kuvaajat visuaalisia tapahtumia.

Kalevi Kivistö (1988, 37) määrittelee poliitikon näkökulmasta, että kuva politiikasta on se vaikutelmien, mielikuvien, tietojen, asenteiden ja kokemusten kokonaisuus, jonka valokuvaaja ottaa vastaan tarjolla olevasta poliittisesta todellisuudesta. Kuvaan vaikuttaa ratkaisevasti se yhteiskunnan ja kulttuurin kehitystila, jossa myös valokuvaaja elää. Poliitikkaa kuvatessaan valokuvaaja ottaa samalla kantaa politiikkaan ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen.

Toinen poliitikko Arja Alho toteaa väitöskirjassaan (2004, 311), että kuvajournalismilla on erittäin suuri merkitys poliitikkojen, median ja kansalaisten välisissä suhteissa, koska se luo mielikuvia poliitikoille tärkeästä luotettavuudesta tai sen puutteesta. Erityisesti poliittisissa skandaaleissa valokuvat ovat olennainen osa median tuottamaa kertomusta.

Valokuvien roolina on osaltaan todistaa, että tekstin sanoma on totta. Kun niiden oletetaan vain kuvaavan sen, mitä on luonnollisesti tapahtunut, ne luonnollistavat tekstin kuviin lataaman viestin. Kun kuva on usein taitettu ensisijaiseksi huomion kerääjäksi, on sen merkitys jutun näkökulman analysoinnissa keskeinen. Hallitsevana elementtinä kuva vaikuttaa myös tekstin tulkintaan. (Hillesund 1994, 61, 66; Bignell 2002, 96.)

Hvitfelt (1986, 79) esittää useita syitä, miksi uutiskuvaan ei kannattaisi varauksettomasti uskoa. Ensinnäkin uutiskuva voi olla lavastettu, ilman että sitä kerrotaan. Ero lavastetun ja ei-lavastetun uutiskuvan välillä on hiuksenhieno. Monet autenttisilta näyttävät kuvat perustuvat kuvaajan ohjaukseen. Toiseksi kuva on voitu ottaa jossakin toisessa yhteydessä kuin siinä, minkä kuvituksena sitä käytetään. Arkistokuvia käytetään usein tekstin sanoman todistajina. Kolmanneksi kamerakulmat, objektiivinvalinnat ja muut kuvaustekniset seikat voivat antaa assosiaatioita, jotka poikkeavat voimakkaasti todellisesta tilanteesta. Lisäksi kuva on voitu rajata niin, että olennaiset osat jäävät pois ja siinä voi olla symboleja ja perspektiivin osoittajia, joita ei todellisuudessa huomattaisi. Utiskuva on aina silmänräpäys joka ei koskaan toistu. Tyypillisen sijasta se dokumentoi ainutkertaista.

Saraste (1996, 150) huomauttaa, ettei valokuvan totuus riipu siitä, onko valokuvaaja puuttunut aiheeseen tietoisesti vai ei. Puuttumattomuus merkitsee kuvan autenttisuutta, mikä ei ole sama asia kuin totuus. Autenttisuus kuvaustilanteessa on kyseenalainen, koska kuvaajan tuleminen paikalle vaikuttaa heti tapahtumiin: läsnäolijat ottavat kameran huomioon ja alkavat toimia tavallisuudesta poikkeavasti. Siitä on vain lyhyt askel keksityn tilanteen luomiseen.

jattu tiettyyn puhujan arvovaltaista asemaa korostavaan kuvakulmaan ja vain hyvin lyhyeksi ajaksi (15–20 sekuntia) tilaisuuden alussa. Näin pyrittiin välttämään presidentille epäedullisten kuvien syntyminen mahdollisuutta.

⁴¹ Tällaisia ovat esimerkiksi puoluekokouksien henkilöratkaisujen symboloiminen joilakin esineillä (avaimet ja lompakko, nuija) tai poliitikkojen kuvaaminen harrastustensa parissa (Niinistö rullaluistelee, Lipponen tai Ahtisaari heittää koria, Jätteenmäki lenkillä tai koiran kanssa jne.)

3.3.2 Poliitiikan kuvien analysointi

Kaikista kuvista voidaan löytää poliittisia piirteitä, mutta Hassin (1988, 50) tapaan rajaan tarkastelun kuviin, joiden asiayhteys on poliittinen. Johdonmukaisuuden vuoksi puhun *poliittisten kuvien* sijasta *politiikan kuvista* eli kuvista, jotka liittyvät aiemmin määrittelemiini politiikan uutisiin. Niissä kuvataan poliitikkoja, poliittisten päätöstentekielinten kokouksia tai päätöksenteon kohteita eli asioita, henkilöitä tai tapahtumia, joista poliittisessa keskustelussa on puhe.

Valokuvalla on sanomalehdessä kolme pääasiallista tehtävää: se identifioi tekstin käsittelemiä henkilöitä ja asioita, vahvistaa tekstin kertoman asian todeksi ja korostaa uutisen uutisarvoa (Jokela 1984, 67–70). Poliitikasta kertovia juttuja kuvitetaan enimmäkseen poliitikkojen henkilökuvilla. Toiseksi tyypillisimpiä ovat tilannekuvat. Jonkin verran käytetään kuvia, joissa poliitikkojen lisäksi on median edustajia. Epävirallisempia, poliitikkojen perhettä ja vapaa-aikaa esitteleviä kuvia on sanomalehdissä käytetty hyvin vähän, mutta iltapäivä- ja aikakauslehdissä ne ovat sitäkin yleisempiä. Poliitiikan journalismin kuvittamista hallitsevat kiinteästi politiikan viralliseen ympäristöön nivoutuvat vakiintuneet käytännöt. (Oksanen 1992, 78.)

Valokuvan sisältö jaetaan yleensä ilmisisältöön eli denotatiiviseen tasoon ja viitesisältöön eli konnotatiiviseen tasoon. Denotaatio tarkoittaa merkin niitä puolia, joita kieliyhteisö näyttää pitävän sen kirjaimellisena merkityksenä. Viitesisältö sisältää merkitysmuodostelmia, jotka "sallivat" merkin viestiä ikonisen ilmisisällön lisäksi muita siihen epäsuorasti sisältyviä lisämerkityksiä. Viitesisältö ei tuota yhtä, muuttumatonta merkitystä, mutta se rajoittaa merkitykset haluttuun suuntaan. (Hall 1984, 163; 1992, 140.)

Toisen tason merkityksiä syntyy kuvan valmistusprosessin eri vaiheissa, kuten kuvan valinnassa, teknisessä muokkauksessa, rajauksessa ja taitossa. Merkityksiä luovat muun muassa kuvan muoto, tyyli, piirteet ja sommittelu. Uutiskuva koostuu erilaisista "kielellisistä" merkityselementeistä, joiden sijoittelua kuvassa ohjaa konventionaaliseksi uutiskuvan geneerisyys. Tähän geneerisyyteen kuuluvat ainakin sommittelu, kuvakulmat ja rajaus. Näin syntynyt "objektiivisuutta ja neutraalisuutta" korostava yhteiskunnallinen uutiskuva heijastaa sisältönsä kautta erilaisia sosiaalisia suhteita. Valokuvaa voidaan tarkastella erilaisten yhteiskunnallisten diskurssien heijastajana, samaan tapaan kuin tekstuaalinen esitys heijastaa sosiaalista järjestystä. (Barthes 1984, 124; Noponen 1997, 63.)

Kuva-analyyssissä tutkittava kuva on aluksi käännettävä sanoiksi eli kuvailtava denotatiivisesti. Tällä tasolla analysoidaan kuvan ilmisisältöä eli sitä, mitä tai ketä kuvassa on ja mitä siinä tapahtuu. Lisäksi voidaan tarkastella omana tasonaan kuvan rakennetta eli muotoa, sommittelua, valoja, värejä ja tarkennuksia. Konnotatiivinen kuvailu ei kohdistu näkyvään sisältöön vaan kulttuurisiin assosiaatioihin, joita kuva herättää vastaanottajan mielessä. Vaikka konnotaatiot liittyvät enemmän vastaanottajan omiin kokemuksiin, kulttuuritaustaan ja poliittisiin näkemyksiin, voidaan kuvasta kuitenkin analysoida piirteitä, joihin yleensä reagoidaan tietyllä tavalla. Konnotaatiot muodostuvat yhteiskunnassa vallitsevan ideologian tai kulttuurin ehdoilla ja ovat siten sa-

man kulttuurin jäsenille ainakin jossakin määrin samantapaisia. Kuvan tulkinta tällä tasolla on kiinteästi yhteydessä verbaalisen osan ydinkohtiin eli otsikkoon, kuvatekstiin ja ingressiin. Ratkaisevia ovat myös kuvakulmat, kuvan tunnelma ja henkilöiden ilmeet. Tavoite on analysoida, mitä kuva ilmaisee henkilöistä ja tapahtumista, joita se denotatiivisella tasolla kuvaa. (Nordström 1984, 40–42; Oksanen 1992, 39–40; Hillesund 1994, 72–75.)

Kuva-analyysin pisimmälle menevin vaihe on ideologinen taso. Siinä voidaan tutkia, rakentuuko lehtikuva joillekin ideologisille tai mytologisille käsityksille yhteiskunnasta. Heijastaako se esimerkiksi joitain tiettyjä yhteiskunnallisia rooleja, kuvataanko naiset ja miehet tai muiden ryhmien edustajat eri tavoin tai liittykö kuviin valtanäkökulmia. Millaisille ideologisille käsityksille kuvat rakentuvat ja miten nämä näkyvät kuvien rakenteissa ja konnotaatioissa? Kuva-analyysin tavoitteena on saada vastaus siihen, mikä on kuvan tarkoitus ja mihin sillä pyritään. Tämä tarkoitus riippuu kuvan käyttöyhteydestä. (Hillesund 1994, 74–75.)

Yksi helpoiten havaittavista arvottamiskeinoista on sankareiden kuvaaminen alaviistosta. Taivasta vasten kuvattu vaikuttaa ylevältä, pitkältä ja komealta. Ylhäältä alaspäin kuvattu henkilö taas näyttää useimmiten kutistuvan. Hän näyttää alistuneelta, varsinkin jos sattuu vielä katsomaan alaspäin. Myös miljööitä käytetään ohjaamaan tulkintaa haluttuun suuntaan. Yksi tyypillisimmistä keinoista on rajata henkilökuvaan mukaan tauluja tai kuvia kuuluisista poliitikoista. Aikaisempien sukupolvien läsnäolo sitoo nykypoliitikot kiinni historiaan ja saattaa antaa heille osan muistojen kultaamien poliitikkojen kunnian. Poliitiikan kuvissa tyypillisiä julkisia tiloja ovat eduskunta, valtioneuvoston tilat, kongressikeskukset ja muut kokoustilat. Kuvissa esitettävä politiikan ympäristö kattokruunuineen ja korkeine huoneineen symboloi arvokkuutta, varakkuutta ja tärkeyttä. (Saraste 1996, 150; ks. myös Oksanen 1992, 81, 101.)

Kuvakulman ja taustan lisäksi henkilöitä voidaan arvottaa kuvassa eri tavoin heidän keskinäisellä sijoittelulla. Johtajat ja vallanpitäjät on tapana esittää hallitsevassa roolissa suhteessa muihin päättäjiin tai yleisöön. Myös ilmeet ja eleet rakentavat henkilöistä joko positiivista, neutraalia tai negatiivista kuvaa. Analyysissä on olennaista arvioida, onko henkilö kuvassa edukseen. Poliitikoilla positiivista on esimerkiksi vahvuuden, viisauden ja määrätietoisuuden kuvastuminen vastakohtana heikkoudelle, tyhmyydelle ja epävarmuudelle. Hymyileminen ilmentää yleensä onnellisuutta ja sympaattisuutta. Itkeminen, murjottaminen ja hermostuminen puolestaan ovat lähtökohtaisesti negatiivisia tunnetiloja.

3.3.3 Teksti ohjaa tulkintaa

Kuva-analyysi ei voi lähteä yksinomaan kuvasta. Huomioon on otettava myös kuvan ympäristö, esittämipaikka ja kuvaan liittyvä teksti. On mahdotonta tehdä kuva-analyysi, joka ”kestäisi kaikissa olosuhteissa”. Uutiskuvan merkitystä ohjaa oleellisesti uutisyhteys. Otsikon, kuvien, kuvatekstien ja ingressin muodostama visuaalisverbaalinen kokonaisuus on tärkeä analyysitaso, koska se ilmaisee jutun pääasiat ja tärkeimmät tiedot. Analyysit tällä tasolla ovat yleensä

riittäviä osoittamaan jutun pääpointin sekä teeman ja näkökulman valinnan. (Lindqvist 1988, 41; Hillesund 1994, 30–31; Nojonen 1997, 66.)

Hall (1984, 148) puhuu valokuvan ”ideologisesta kiinnittämisestä”, jonka ratkaiseva osa on kuvatekstin ja otsikon laatiminen. Tässä ”ankkuroinnissa” kuva lukitaan tiettyyn merkitykseen ja sen muita merkityksiä tukahdutetaan. Kuvaan liittyvät tekstit ohjaavat lukijaa kohti etukäteen valittua merkitystä ja saavat hänet välttämään muita merkityksiä. Tekstit, etenkin otsikko ja kuvateksti, luovat kuville kontekstin, jonka sisällä lukijat voivat niitä tulkita (Hillesund 1994, 30).

Seppänen (2003, 10–11) huomauttaa, että aivan yhtä hyvin voidaan väittää, että kuva ankkuroi tekstin merkitykset. Kun kuva ja teksti yhdistyvät, ei niiden itsenäistä osuutta voi aina erottaa merkityksen muodostumisen dynamiikassa. Kuvatekstit kuitenkin kertovat aina siitä, millä tavoin kuvajournalistit tulkitsevat kuvia ja millaisiin merkityksiin he niitä ankkuroivat. Kuvatekstit liittävät pienellä sanallisella sysäyksellä visuaalisen aineksen saumattomaksi osaksi juttua. Seppäsen esimerkissä pommimies Petri Gerdt saatiin kuvatekstillä vielä hymyilemään parin vuoden takaisessa luokkakuvassa ja olemaan sulkeutunut tuoreimmassa kuvassa. Kuvasarjalla esitettiin nuorukaisen psyyken muutoksia, vaikka ilman kuvatekstejä katsojan olisi ollut vaikea sanoa, missä kuvassa Gerdt hymyilee ja missä on hymyilemättä.

Hyvä esimerkki kuvatekstin ohjaavasta vaikutuksesta on keskustan päääänänen-kannattajan Suomenmaan kuva kolmen suurimman puolueen puheenjohtajista kevään 1995 eduskuntavaalien jälkeen (kuva 1). Pelkkää kuvaa voisi referoida niin, että SDP:n Paavo Lipponen hymyilee autuaasti, keskustan Esko Aho hieman vaivautuneesti ja alaspäin katsoen ja kokoomuksen Sauli Niinistö iloisesti virnistäen. Kuvatekstin mukaan herrojen *ilmeet kertovat kaiken*. Tosiasiassa ne ovat Ahon ja Niinistön kohdalla ristiriidassa lehden vaalitulostulkinnan kanssa. Siksi Aho on pitänyt nimetä *torjuntavoiton ottajaksi* ja Niinistö *häviäjäksi*. Näin lukijaa opastetaan näkemään Ahon väkinäinen hymy tyytyväiseksi myhäilyksi ja Niinistön naurahdus tuskaiseksi irvistykseksi. Lipponen on *vaalien voittaja*, kuten kuvastakin näkyy.

Lukijoille tarjotaan mielellään tuttuja kuvia, sellaisia jotka sopivat heidän ajatusmaailmaansa ja uutistekstien kertomaan. Toimitukset luovat kuville jopa niiden ilmissä olemiselle vastakkaisia yhteyksiä, jotta ne sopisivat paremmin totuttuihin asenteisiin ja uskomuksiin.⁴² (Banks 1994, 122–123; Fiske 1992, 31–34.) Kuvan käyttöyhteys, tekstitys ja lähellä olevat toiset kuvat vaikuttavat siihen, mitä katsoja kuvassa näkee ja mitkä seikat siinä korostuvat. Yksi kuva kertoo – tai valehtelee – enemmän kuin tuhat sanaa, mutta vain sillä ehdolla, että tämä kertomus autetaan parilla sanalla alkuun. (Saraste 1996, 172–173, 175.)

⁴² Fisksen esimerkissä populaarilehti Daily Mirrorin etusivulla on kuva, jossa poliisi käy kadulla mustan naisen kimppuun. Otsikot *Yhteenotto* ja *Mustien mielenosoittajien kaakka Lontoon poliisin kanssa siirtävät* syyn selvästi mustien kontolle.

KUVA 1 S 21.3.1995

Dokumentaarisiksi itsensä määritteleville kuville kuten lehtikuville voidaan Hietalan (1993, 69–71) mielestä asettaa totuudellisuuden vaade. Tällaiset kuvat esiintyvät kuitenkin harvoin yksinään, joten niiden kohdalla totuuden kriteereitä joudutaan hakemaan kuvan ulkopuolelta, esimerkiksi kuvatekstistä.

Poliitikkojen kuvat ovat yleensä tarkoituksella uutiskuviksi otettuja, mutta ne harvoin sisältävät itsessään uutisia. Yleensä uutiselementti pitää kaivaa poliitikkojen henkilökuvista esille ”kehitetyllä” kuvatekstillä. (Oksanen 1992, 17). Lähes kaikki Oksasen (1992, 102–104) tutkimat sanomalehtien politiikan uutisten kuvatestit olivat malliesimerkkejä Barthes’in tarkoittamasta ankkuroinnista. Osassa kuvista oli tekstinä vain kuvassa olevan henkilön nimi, mutta suurin osa kuvateksteistä ohjasi katsojan assosiaatiot tiukasti haluttuun suuntaan. Lehtikuvaajat yrittävät vangita poliitikot sellaisissa tilanteissa ja asennoissa, joiden voi kuvitella kuvastavan jotakin tapahtumaa, esimerkiksi vaaleja. Jos halutut tulkinnat eivät nouse kuvista tarpeeksi selvästi esille, ne varmistetaan kuvatekstillä.

Kuvatekstin yleisimpiä tehtäviä ovat nimeäminen, lisätiedon tuominen, paikantaminen ja ajoittaminen. Uutistekstin seurannaisvaikutuksena kuvateksteissä on vähän kantaaottavia adjektiiveja. Kuvateksteissä suosittu partisiippiattribuuttien ja nominaalistusten käyttö luo kuitenkin mahdollisuuksia kielelliseen vaikuttamiseen, koska näin tekstiin voidaan tuoda presupponoituja väitteitä. Kuvaa selostava teksti saattaa vaikuttaa kuvan tulkintaan sillä, mitä kuvan yksityiskohtia se poimii esille, miten se nimeää kuvassa näkyviä osallistujia ja miten se ylipäänsä kielentää kuvassa näkyvän tilanteen. (Heikkilä, E. 1993, 131; Hankala 1994, 134, 139–140.)

Kannanottojen etsimisen kannalta kuvatekstin kiinnostavimpia funktioita ovat nimeäminen ja lisätietojen tuominen. Henkilöiden ja tapahtumien nimeäminen voi paljastaa kirjoittajan asenteita. Myös kuvan esittämän asian sijoittaminen lisätietojen avulla laajempaan viitekehykseen saattaa sisältää sen arvottamista.

4 TUTKIMUSMETODIT

Tutkimuksen alkuosassa olen muodostanut teoreettista viitekehystä uutistekstien ja -kuvien analysoinnille. Tässä luvussa käyn pääpiirteissään läpi käyttämäni tutkimusmenetelmät, joita selvitän yksityiskohtaisemmin työn empiirisessä osassa. Ennen etusivuille siirtymistä kartoitan tutkittavien lehtien taustoja luvussa 5. Siinä tukeudun kirjallisuuden ja lehtien linjakirjoitusten lisäksi päätoimittajien teemahaastatteluihin. Niihin olen ottanut mukaan kolmen ensisijaisen tutkimuslehden vastaavat päätoimittajat kaikilta tutkimusvuosilta. Aamulehdestä haastateltaviksi tuli näin kolme päätoimittajaa, Helsingin Sanomista kaksi ja Keski-suomalaisesta yksi. Lisäksi käytän puoluelehdistön kehitystä kuvatessani päääänenkannattajien päätoimittajien haastatteluja, joita on kaikkiaan kuusi. Haastattelujen tarkoitus on täydentää ja täsmentää virallisen linjapaperin pohjalta syntyvää kuvaa lehden toimituspolitiikasta erityisesti politiikan uutisoinnin osalta. Ydinkysymys on, missä määrin ja millä tavoin lehden poliittisen kannan ja muiden näkemysten tai sidosten on lehden johdon mielestä ollut sallittua näkyä uutispalstoilla. Teemahaastattelujen kysymysrunko on liitteenä 1.

van Dijk (1988b, 17–18) perustelee kvalitatiivisen tutkimuksen tarvetta sillä, että kvantitatiiviseen tietoon rajoittuva sisällönanalyysi ei johda riittävään syvälliseen käsitykseen lehtikirjoittelun luonteesta. Perusteellisempi kvalitatiivinen analyysi on kuitenkin mahdollista tehdä vain pienelle joukolle uutistekstejä. Tekstien pääaiheita voi tutkia sadoistakin uutisteksteistä, mutta yksittäisten lauseopillisten, tyylillisten ja semanttisten rakenteiden selvittäminen näin suuresta määrästä ei ole järkevää. Siksi kvalitatiivinen analyysi täytyy tehdä tekstejä edustavalle otannalle. Se heikentää tulosten yleistettävyyttä, mutta tutkimuksen arvo voi olla siinä, että joskus on olennaisempaa kuvata *kuinka* jokin tapahtuu kuin *kuinka usein* se tapahtuu. (van Dijk 1988b, 66.)

Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimustapa eivät ole täysin erillisiä vaihtoehtoja tai toisensa pois sulkevia analyysimalleja. Niitä voidaan pitää pikemminkin toistensa jatkumona. Useimmissa määrällisissä töissä on mukana myös laadullisia piirteitä ja useimmissa laadullisissa töissä myös lasketaan jonkin piirteen esiintymistä. Luokittelussa on aina kyse laadullisesta tulkinnasta. Vaikka siinä pyritään systemaattisuuteen, ei tässä työssä kirjata yksittäisiä elementtejä

(kuten tiettyjen sanojen esiintymistiheyttä) vaan tekstin merkityskokonaisuuksista tehtyjä tulkintoja. (Ks. Alasuutari 1999, 32; Reunanen 2003, 96–97.)

Yhdistän molempia tutkimusotteita niin, että monessa kohdin laadullinen analyysi muutetaan numeroarvoiksi, joiden avulla tuloksia verrataan ja tulkitaan. Tämä on kvantitatiivisen tutkimustavan tyypillinen piirre. Jotta voisi sanoa jotain yleisempää journalismin sisällöstä, on aineiston oltava riittävän laaja. Kun laadullinen analyysi kuvaa sisällön piirteitä, määrällinen analyysi kertoo, kuinka yleisiä nämä piirteet jossakin laajemmassa aineistossa ovat. Suhosen (1994, 74–76) mukaan kyse on saman tutkimuksen eri vaiheista. Itse primaaritiedot ovat pääasiassa laadullisia. Laadullisen erittelyn perusteella muodostettua aineistoa analysoidaan ja kuvataan määrällisin menetelmin. Määrällisten muutosten perusteella taas tehdään laadullisia johtopäätöksiä ja tulkintoja.

Lähtökohtani on sama kuin kulttuuritutkimuksessa: halu ottaa hyöty irti kaikista käyttökelpoisista teorioista ja metodeista, jotta tutkittavista ilmiöistä saataisiin mahdollisimman monipuolista ja syvällistä tietoa. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa ei katsota vain yhden ainoan metodisen linssin läpi, vaan näkökulmaa, linssiä ja polttoväliä voidaan vaihtaa vapaasti. (Alasuutari 1999, 25, 84.)

Tutkimuksen pääaineistona ovat siis Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen pääuutissivujen politiikan uutiset maaliskuulta ja elokuulta 1987 ja 1995 sekä loka-marraskuulta 2001 ja 2003. Vertailuaineistona ovat Demari (Suomen Sosialidemokraatti), Kansan Uutiset ja Suomenmaa vuosina 1987 ja 1995.

Tutkimuksen kvantitatiivisin osuus on luku 6. Siinä selvitän politiikan uutisten määrän lehtien pääuutissivuilla ja niiden osuuden kaikista uutisista. Nämä tiedot kertovat politiikan asemasta lehtien uutisarvostuksessa ja sen mahdollisesta muuttumisesta tutkimusvuosien välillä. Etusivun uutisiksi lasken myös pienet sisäsivun juttujen vinkit, joita lehdet usein listaavat pääuutissivun reunaan tai ylä- tai alalaitaan. Ne eivät vedä huomioarvoltaan vertoja usealle palstalle levitetyille pääuutisille, mutta toisaalta lyhyet jutut luetaan ehkä herkemmin kokonaan. Uutisten merkittävyyden mittarina käytän ainoastaan sitä rajausta, onko juttu nostettu lehden pääuutissivulle, mutta en luokittele näitä tarkemmin esimerkiksi palstaleveyksien, palstamillien tai otsikoiden pistekoon mukaan. Niistä voisi periaatteessa rakentaa kertoimia, joilla puolueellisia ratkaisuja arvotettaisiin niiden julkipanon merkittävyyden mukaan, mutta se lisäisi tulosten analysoinnin ja esittämisen monimutkaisuutta kohtuuttomasti menetelmän tuottamaan lisäinformaation nähdessä. Sisäsivun juttuihin viitataan ainoastaan muutamissa poikkeustapauksissa, silloin kun niistä löytyy jotain olennaista etusivun uutisen analysointiin liittyvää lisätietoa.

Luku 7 selvittää suhtautumisindeksin avulla, miten lehdet kohtelivat neljää suurinta puoluetta, hallitusta, tasavallan presidenttiä ja työmarkkinaosapuolia pääuutissivuillaan. Tavoitteena on haravoida tutkimusaineisto aluksi melko suuripiikkisellä kammalla ja kartoittaa, miten paljon, millaisissa yhteyksissä ja millaisissa rooleissa eri toimijat pääsevät etusivujulkisuuteen. Tutkimusyksiköinä ovat politiikan uutiset kokonaisuudessaan, leipätekstiä myöten. Suhtautumisindeksin arvot vaihtelevat -1:n ja +2:n välillä riippuen siitä, onko toimija

esillä aktiivisesti vai passiivisesti ja positiivisesti, neutraalisti vai negatiivisesti. Indeksien laskemista selvitän luvussa 7.1.

Luvussa 8 tarkastelen lähemmin otsikoita sekä luvussa 9 kuvitusta eli kuvia ja kuvatekstejä. Määritän näiden tekstinosien kantaaottavuuden suhteessa eduskuntapuolueisiin, presidenttiin, hallitukseen sekä työmarkkinakentän osapuoliin. Kannanottojen luokittelussa käytän viisiportaista asteikkoa: selvästi myönteinen (+2), lievästi myönteinen (+1), suhteellisen neutraali (0), lievästi kielteinen (-1) ja selvästi kielteinen (-2). Luokittelun perusteita selvitän esimerkkien avulla molempien lukujen alussa.

Käytännössä olen ensin laskenut uutisten lukumäärän lehden pääuutissivulta ja sen jälkeen luokitellut osan niistä politiikan uutisiksi. Olen kirjannut merkintäkortille lehden nimen ja ilmestymispäivän, pääuutissivun uutisten kokonaisuuden ja politiikan uutisten määrän. Kaikista politiikan uutisista olen kirjoittanut ylös täydelliset otsikot esi- ja jälkiriveineen. Näin otsikoiden luokittelu on mahdollista tehdä myöhemmin merkintäkorteilta.

Ensimmäisellä lukukerralla olen kirjannut muistiin myös politiikan uutisiin liittyvät valokuvat ja muut kuvitukset. Lehden ilmestymispäivän lisäksi kuvamuistiinpanoissa on kuvateksti kokonaisuudessaan ja oma sanallinen luonnehdinta kuvan sisällöstä eli siitä, mitä tai keitä kuvassa on, mitä siinä tapahtuu, mitä on taustalla tai etualalla, missä asetelmissa henkilöt ovat, millaisena he kuvastuvat tai mikä on kuvan yleisilmapiiri. Luokittelin kuvituksen kannanotot alustavasti ensimmäisellä katsomiskerralla, mutta palasin niihin myöhemmin uudelleen. Kannanotot saa paremmin linjaan, kun niitä on ensin luokitellut suuremmasta aineistosta.

Suhtautumisindeksiä varten luin pääuutissivujen politiikan uutiset kokonaisuudessaan uudelleen. Kirjasin joka jutusta ylös, mitkä luokiteltavista keskeisistä poliittisista toimijoista niissä esiintyivät ja oliko heidän roolinsa aktiivinen vai passiivinen ja oliko asiayhteys tai heihin kohdistettu arviointi positiivinen, neutraali vai negatiivinen. Kun näille tuli numeroarvot, pystyin laskemaan kunkin toimijan saaman kohtelun keskiarvon esimerkiksi yhden kuukauden tai yhden tutkimusvuoden (kaksi tutkimuskuukautta) aikana. Nämä suhtautumisarvot ja esiintymisten lukumäärät voi esittää havainnollisesti indeksikuviossa, jossa toimijat sijoittuvat asteikoille järjestykseen saamansa kohtelun mukaisesti.

Otsikoiden ja kuvituksen kannanotot laskin yhteen kuukausitasolla ja kokosin ne taulukoihin, joista osa on työn liitteissä ja osa tekstissä lähempänä niitä tehtäviä tulkintoja ja selityksiä.

Keskityn otsikoihin, kuviin ja kuvateksteihin, koska niillä on eniten merkitystä vaikutusten synnyttämisessä. Otsikko ja kuvitus antavat kuvan jutun aiheesta niillekin lukijoille, jotka eivät kahlaa läpi koko tekstiä. Lukemistutkimusten mukaan yli puolet otsikon lukijoista jää pelkästään sen tarjoaman tiedon varaan. Jutun sijoitus ja otsikon koko kertovat, kuinka tärkeäksi uutinen on toimituksessa arvioitu. (Miettinen 1980, 260; Suhonen 1994, 73–74.) Otsikko myös suosittelee tiettyä tulkintakulmaa varsinaiseen juttuun. Pelkän otsikon ja kuvituksen perusteella syntyvän vaikutelman merkittävydestä kertoo esimerkki Demarista (kuva 2), jossa uutistekstin tulkintaa johdatellaan harvinaisen

suorasukaisesti lehden taustapuolueen kannalta tarkoituksenmukaiseen suuntaan.

Suomalaiset eivät usko naisiin

Kansa näyttää puolustusministerille ovea

Kansa vaihtaisi hallituksessa mieluummin naisministereitä kuin miesministereitä. Aamulehden teettämässä tutkimuksessa vaihtolistan kärkeen nousivat veroministeri Arja Alho (sd), työministeri Liisa Jaakonsaari (sd) ja puolustusministeri Anneli Taina (kok).

Vankin kannatus oli opetusministeri Olli-Pekka Heinosella (kok). Erityisesti miehet olivat halukkaita vaihtamaan naisministereitä. Alle 30-vuotiaat olivat innokkaimpia vaihtajia. Taloustutkimuksen tekemässä kyselyssä oli mukana runsaat tuhat suomalaista. Ministerit käytiin läpi nimi nimeltä. Jokaisen nimen kohdalla kysyttiin, pitäisikö ministeri vaihtaa toiseen. Tulosten virhemarginaaliksi arvioidaan 2,5 prosenttia molempiin suuntiin.

Ministerien vaihtoluokkuprosentit: Alho 43, Jaakonsaari 39, Taina 38, Lippu 30, Huttu-Juntunen 25, Linnanmaa 23, Halonen 22, Backman 22, Norrback 22, Hemilä 22, Kalliomäki 20, Mönkäre 18, Husu 17, Enestam 14, Häkämies 14, Andersson 13, Niinistö 13, Heinenen 7.

Puolustusministeri Anneli Taina sijoittuu kolmantena vaihtolistan kärkeen.

KUVA 2 D 24.3.1997. Otsikon ja kuvatekstin perusteella syntyy eri kuva gallupin tuloksista kuin varsinaisen jutun lukemalla. Todellisuudessa "kansan" ei vaadi kenenkään lähtöä hallituksesta, sillä epäsuosituimmatkin ministerit saavat erokehotuksen alle puolelta vastanneista. Ministerien lähtölistan ensimmäinen ei-sosiaalidemokraatti on nostettu kolmannelta tilalta "kärkeen".

Luvussa 10 otan yksityiskohtaiseen kvalitatiiviseen tarkasteluun kuusi merkittävää uutistapahtumaa. Käsittelen ensin eduskuntavaalien tulosuutisoinnin vuosilta 1987 ja 1995 ja sen jälkeen hallituksen budjettiriihen päättymisuutiset samoilta vuosilta. Vuodelta 2001 tapaustutkimus on Suomen Pankin johtajanimityksistä syntynyt kiista. Vuoden 2003 esimerkkitapaus on Vanhasen hallituksen päätös yritys- ja pääomaveron uudistamisesta. Nämä ovat uutisaiheita, joita kaikki lehdet ovat käsitelleet saman päivän pääuutissivuillaan. Lehdillä on ollut periaatteessa samat tiedot käytössään, jolloin uutisoinnista löytyviä eroja voidaan selittää lehtien erilaisilla intresseillä.

Vertailen tarkempaan analyysiin valittuja uutisia kolmesta näkökulmasta. Ensimmäinen on makrotaso, jossa keskityn uutisen temaattiseen rakenteeseen eli siihen, miten uutisen asiat on asetettu tärkeysjärjestykseen. Keskeinen kysymys on, mikä on otsikossa ja jutun alussa ilmaistu "kaikkein tärkein tieto". Se on yleensä myös pääteema, jonka varaan juttu rakentuu. Toisessa vaiheessa tutkin mikrotason semantiikkaa, erityisesti presuppositioita, verbimuotoja ja nominalisaatiota. Analysoin uutisten diskursseja eli sitä kuka teksteissä pääsee kulloinkin ääneen ja millaisin sanavalinnoin lehdet tukevat tai horjuttavat toimijoita tai heidän diskurssejaan. Tarkastelen myös uutisen retoriikka, jossa

kiinnitän huomiota vakuuttelun keinoihin ja metaforien käyttöön. Lopuksi vertailen valokuvien käyttöä.

Tapaustutkimuksissa juttuja käydään läpi niin tiuhalla kammalla, että niiden kaikki osat otsikoista yksittäisiin sanavalintoihin tulevat arvioiduiksi. Kaikki esimerkkitaupaukset ovat työn liitteenä.

Jutun avoimet tarkoitukset kyetään helposti lukemaan niin sanotusta ilmissällöstä. Vaikeampaa on osoittaa juttujen piilosisältöjä. Piilevien asenteiden parhaat indikaattorit ovat uutistapahtumien eri aspektien valinta, esityksen hierarkia ja asioiden järjestys sekä kielenkäyttö. Varsinaisia kielellisiä keinoja tärkeämpi vaikutuskeino saattaa olla uutisten valikoituminen sekä asioiden painottaminen eli näkökulman valinta. Vaikka pääasiat ja niiden järjestys olisivat melko samanlaisia, lehdillä voi olla pieniä mutta merkittäviä eroja yksityiskohtien valinnassa. Näitä valintoja voidaan peilata lehtien erilaisiin poliittisiin ja ideologisiin taustoihin. (van Dijk 1988b, 104, 278; Tiittula 1989, 10.)

Kvalitatiivisten metodien ongelmana on, että rinnan tutkimustavan "herkkyden" kanssa lisääntyy subjektiivisuus. Kun tulkintamahdollisuuksia on monia, riippuu tuloksen arvo siitä, miten hyvin tutkija pystyy perustelevaan väitteensä. Tämä voi tapahtua sekä aineistosta nostetuilla esimerkeillä että nojaamalla analyysissä yleisiin teorioihin siitä, miten kieltä ja kuvaa kulttuurissamme luetaan. Tavoitteena on analyysi, joka kuvaa kohdettaan mahdollisimman tarkasti. Tärkeämpää kuin mekaaninen toistettavuus ja hyvin suureen määrään perustuva tilastollinen luotettavuus on kohteen olennaisimpien piirteiden löytäminen.

Heikkisen (1999, 57–58) mukaan kriittisessä tekstianalyysissä on kyse enustamisesta ja päättelemisestä eli todennäköisten tulkintojen osoittamisesta ja niiden perustelemisestä. Lehden tarkoittamista merkityksistä tai yksittäisten lukijoiden tulkitsemista merkityksistä ei ole mahdollista saada varmuutta. Laajoissa teksteissä annetaan kuitenkin yleensä niin paljon vihjeitä tekstimerkityksistä ja konteksteista, että tulkinnan onnistuminen on todennäköistä. Silloin useista mahdollisista tulkinnoista joitakin voitaneen pitää tietyissä kieliyhteisöissä ja tietyissä kielenkäyttötilanteissa toisia todennäköisempinä tai onnistuneempina.

Kantola (1998, 146) ei pidä tieteen ehtona sitä, että joku toinen tutkija voisi toistaa täsmälleen saman prosessin ja tulla ulos samanlaisen tekstin kanssa. Tutkijan luova ajattelukyky on aina ratkaiseva lopputulokselle, ja keskeisempää kuin toistettavuus on argumentoinnin uskottavuus. Jokainen teksti on tulkinta, jossa ratkaisevaa on sen mielenkiintoisuus ja osuvuus. Tieteen kriteerejä noudattaakseen tutkijan pitää kuitenkin pyrkiä tekstin läpinäkyvyyteen eli siihen, että lukija pystyy näkemään, mitä tutkija on tehnyt ja mitä polkuja pitkin johtopäätöksiinsä tullut. Teksteille ei ole olemassa oikeita tulkintoja, on vain paremmin tai huonommin perustelua tulkintoja (Väliverronen 1998, 36).

Eri metodien yhdistämisessä olen lähtenyt liikkeelle omasta tutkimuskysymyksestäni sekä aineistosta. Olen ottanut käyttööni ja muokannut sellaisia tutkimuskeinoja, joiden avulla uskon saavani parhaan mahdollisen kokonaiskuvan tutkimuskohteesta eli sanomalehtien politiikan uutisista tiettyinä aikoina ja tietyissä lehdissä. Tutkimuslehdet ja tutkimusjaksot on pyritty valitsemaan niin,

että niiden pohjalta voisi sanoa jotain suomalaisten sanomalehtien politiikan journalismista yleisemminkin. Tavoitteena on todentaa sitä, miten lehtien irtautuminen muodollisista puoluesidoksista ja muuttuminen pörssiyhtiöiden rahan- tekovälineiksi on vaikuttanut politiikasta kertovien uutisten tasapuolisuuteen ja kantaaottavuuteen 1980-luvun loppupuolelta 2000-luvulle tultaessa. Lopuksi pohdittavaksi tulee myös politiikan uutisten asema murrosvaihetta elävissä sanomalehdissä ja niiden sisältö kansalaisuuden näkökulmasta katsottuna.

Analyysien tuloksia vedetään alustavasti yhteen kunkin pääluvun lopussa. Lehtikohtainen yhteenveto ja tulkinta löytyvät luvusta 11, jossa sitoutumattomien lehtien politiikan uutisointia suhteutetaan myös vertaamalla sitä puolueiden pää-äänenkannattajien harjoittamaan journalismiin. Viimeisenä päälukuna on koko työn tulosten ja niiden merkityksen sekä käytettyjen tutkimusmenetelmien loppuarviointi.

5 SANOMALEHTIEN SIDOKSET

5.1 Puolueiden aseista pörssiyhtiöiden tuotteiksi

5.1.1 Sitoutumattomiksi seitsemässä vuosikymmenessä

Useimmat Suomen nykyisistä sanomalehdistä syntyivät viime vuosisadan alussa osaksi alkavaa puoluetistelua tai jopa niin, että puolueiden syntysanat lausuttiin lehtien ohjelmajulistuksissa. Sanomalehdet olivat vuosikymmeniä nimenomaan puoluepohjaisia julkaisuja. Niiden omistajuus ja linjaukset olivat monin tavoin kiinteästi sidoksissa puolueeseen ja lehtien lukijakunnat olivat jakaantuneet tilaajien puoluekannan mukaan. Myös ilmoittajat katsoivat, minkä suunnan lehteen rahansa panevat. Lehdet puolestaan vahtivat, ettei poliittisten kilpailijoiden ilmoituksia päästetty omille palstoille.

Näistä asetelmista on kuljettu pitkä matka nykyisiin pörssiyhtiöiden julkaisemiin sanomalehtiin, joiden ensisijainen tehtävä on tuottaa omistajilleen mahdollisimman suurta taloudellista voittoa. Yleisöä ja ilmoittajia ei jaotella puoluetustan tai minkään muunkaan tekijän perusteella, vaan lehdet pyrkivät saamaan vaikutuspiiriinsä kaikki alueen toimijat ja asukkaat. Kun suurissa kaupungeissa aiemmin ilmestyi monta erisuuntaista lehteä, on niistä nykyisin jäljellä käytännössä yksi alueen ykköslehti. Nämä kaikki ovat katkaisseet puoluesiteensä.

Sitoutumattomien sanomalehtien määrä on kasvanut toisen maailmansodan jälkeen. Varsinainen buumi alkoi Keskisuomalaisen ratkaisusta 1986. Useimmat alueelliset ykköslehdet julistautuivat sitoutumattomiksi 1990-luvulla ja viimeisetkin 2000-luvun alussa. Puoluesidonnaisuus on jäänyt puolueiden pää-äänenkannattajien ja pienten alueellisten kakkoslehtien erityispiirteeksi. Poliittisesta lehdistöjärjestelmästä on Salokankaan mukaan tullut historiallinen jäännös, jonka muistumat kuitenkin näkyvät enemmän tai vähemmän entisten äänenkannattajien kannanotoissa, uutisvalinnoissa ja uutisten näkökulmissa. (Tommila & Salokangas 1998, 309.) Nykyisten seitsenpäiväisten suomenkielisten sanomalehtien puolueista irtautumisten ajankohdat on listattu taulukkoon 3

niiltä lehdiltä, joilla puoluekanta on ollut. Länsi-Savosta Itä-Savoon on lyhyt matka, mutta sitoutumattomuudelta sen kulkemiseen kului noin seitsemänkymmentä vuotta.

TAULUKKO 3 Sanomalehtien puoluesidos ja sen katkaisuvuosi

Länsi-Savo	edistyspuolue	1930-luku
Helsingin Sanomat	edistyspuolue	1930-1940-luvuilla
Hämeen Sanomat	kokoomus	1941
Etelä-Suomen Sanomat	edistyspuolue	1940-luvun lopulla
Kaleva	edistyspuolue	1951
Lapin Kansa	maalaisliitto	1958
Turun Sanomat	kansanpuolue	1961
Keskisuomalainen	keskustapuolue	1986
Kymen Sanomat	keskusta*	1988
Satakunnan Kansa	kokoomus	1989
Savon Sanomat	keskusta	1991
Pohjalainen	kokoomus	1991
Länsi-Suomi	kokoomus	1991
Aamulehti	kokoomus	1992
Etelä-Saimaa	keskusta	1993
Kainuun Sanomat	keskusta	1994
Karjalainen	kokoomus	1995
Keskipohjanmaa	keskusta	1996
Ilkka	keskusta	1997
Iisalmen Sanomat	keskusta	2000
Pohjolan Sanomat	keskusta	2001
Itä-Savo	keskusta	2002

* Kymen Sanomat liitettiin 1992 sitoutumattomaan Kotkan Sanomiin, joka oli syntynyt 1989 kokoomustaustaisesta Etelä-Suomesta ja sosiaalidemokraattisesta Eteenpäin-lehdestä.

Lähteet: Lehto 2003, Mervola 2003, Salokangas 2003.

Vaikka muodollinen puoluepoliittinen sitoutuminen on menettänyt merkityksensä sanomalehtiä jakavana tekijänä, eivät sidonnaisuudet ole kokonaan hävinneet. Jokaisella lehdellä on omat taustavoimansa ja näiden hyväksymä peruslinja sekä oma lukijakuntansa. Yhteiskunnan ja sanomalehtimarkkinoiden tila, joukkotiedotuksen asema yhteiskunnassa ja kunkin lehden asema markkinoilla muodostavat näitä sidonnaisuuksia säätelevän vaikutusverkoston. (Salokangas 1987, 331.)

Salokankaan tapaan tarkoitan sitoutumattomuudella puoluepoliittisen sitoutumisen puuttumista. Sitoutumaton lehti ei voi olla myöskään minkään etujärjestön tai muun yhteiskunnallisen ryhmittymän kannattaja. Sitoutumattomaltakaan lehdeltä ei edellytetä puolueettomuutta suhteessa tärkeisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Markkinatalousjärjestelmässä ilmestyvä sitoutumaton lehti on yleensä ollut porvarillinen ja tukenut vallitsevan yhteiskunnan perusarvoja. Sitoutumattomalta lehdeltä edellytetään kuitenkin, ettei se johdonmukaisesti kiinnitä näitä arvoja johonkin tiettyyn poliittiseen puolueeseen. (Salokangas 1987, 331.) Lehti voi siis olla hyvinkin kärkevä kannanottaja, mutta jos sen näkökulma ei ole linjassa minkään puolueen kanssa, voidaan sitä pitää puoluepoliittisesti sitoutumattomana.

Suomessa nimenomaan "kapeasti" omistetut lehdet ovat pyrkineet poliittiseen sitoutumattomuuteen. Esimerkiksi Helsingin Sanomien vähittäinen liuku kohti sitoutumattomuutta 1930-luvun alusta lähtien oli Salokankaan (1987, 331) mukaan seurausta sekä tietoisesta valinnasta että lehden edustaman edistyspuolueen kuihtumisesta. Laajemmin omistetut lehdet ovat olleet tiukemmin ideologiaansa sitoutuneita. Puolueen suoranainen järjestöomistus tai omistus osakeyhtiön kautta on ollut vasemmistolehdistössä sääntö, mutta porvarillisella puolella poikkeus. Puoluesidonnaisuus on ollut myös henkilösidonnaisuutta, kun lehtien johtokunnissa ja puolueen hallintoelimissä on vaikuttanut samoja henkilöitä. (Salminen 1988, 147–148.)

Suomalaista alue- ja puoluepohjaista sanomalehtijärjestelmää muistuttava malli löytyy muistakin Pohjoismaista. Muissa Länsi-Euroopan maissa lehdet ovat olleet jo pidempään puoluesuuntautuneita, samantyyppisesti kuin suomalaiset ykköslehdet nykyisin. Yleensä niissä ilmestyy useita valtakunnallisia lehtiä, joiden asema suhteessa aluelehtiin on vahvempi kuin maantieteellisesti suuressa Suomessa. Lisäksi lehdet jakautuvat näissä maissa selvästi laatulehtiin ja populaari- tai sensaatiolehdistöön. Suomessa ja Ruotsissa suhteellisen laadukkaat sanomalehdet on suunnattu koko väestölle. Varsinaisia laatulehtiä ei erikseen ole, ja populaarilehtien tarpeen täyttävät iltapäivälehdet. (Ks. esim. Salokangas 1998, 54.)

Ruotsissa puoluelehdistö on säilyttänyt asemansa paremmin kuin Suomessa. Tähän on vaikuttanut merkittävästi se, että kakkoslehdille painotettu valtion lehdistötuki kasvoi 1990-luvulle saakka ja on senkin jälkeen pysynyt korkealla tasolla, toisin kuin Suomessa. Poliittisuuden merkitys sanomalehdistön taustatekijänä jopa kasvoi Ruotsissa sotien jälkeen. Ammattiliitot ja puolueet tukivat lehtiä vahvasti, ja ideologinen sisältö nähtiin polarisoituneessa poliittisessa tilanteessa positiiviseksi kilpailutekijäksi. Lähes puolet Ruotsin lehdistä on taustaltaan kansanpuoluelaisia. Keskusta ja sosiaalidemokraatit yltyvät yhteensä samaan osuuteen. Osa lehdistä on ollut hyvin lähellä puolueita, osa selvästi kauempana. Uutispalstoilla on 1950-luvulta lähtien vähennetty omien tukemista ja annettu tilaa myös poliittisille vastustajille. (Engblom 2002; 26, 132; Jonsson 2002, 250.)

Aspin (1982, 192–193) mielestä tärkeimpiä tekijöitä sitoutumattomuuden suosion kasvussa ovat olleet toimittajien vahvistunut asema lehtiyhtiöissä, yleinen vaatimus puolueettomasta ja objektiivisesta uutisvälityksestä ja lehtien sopeutuminen markkinoihin. Viimeksi mainittu on Aspin mukaan ollut perussyypuoluelehtien muuttumiseen vähemmän puoluesidonnaisiksi: menestyvän lehden on täytynyt tyydyttää laajempaa lukijakuntaa kuin vain oman puolueen väkeä. Alueensa ykköslehden on tarjottava ainakin uutisensa niin, että lukijat puoluekantaan katsomatta voivat ne lukea. Myös Salokankaan (1987, 330) mukaan kehitys kohti alueellisia lehtimonopoleja edisti kannanoton ja uutisen eriytymistä.

5.1.2 Uutisia siivotaan kannanotoista

Sitoutumattomuutta korostavat lehdet ovat mielellään mainostaneet puolueetonta uutispalvelua, josta kannanotot on siivottu artikkelisivuille tai uutissivuille omiin kommenttilaatikoihinsa. Tämä näkyy monien lehtien uudistetuissa periaatelinjauksissa niiden katkaistua puoluesiteensä. Esimerkiksi keskustataustainen Ilkka lupasi ”antaa totuudellisen ja moniarvoisen kuvan tapahtumisista ja pitää uutis- ja mielipideaineiston selkeästi toisistaan erossa” (Lehto 2003, liite 3). 1980-luvun lopulla myös monet puoluelehdet ilmoittivat puhdistaneensa uutispalstat kanta-aottavasta aineksestä. Sitten moni niistä on hakeutunut takaisin perinteiseen ”puolueen aseeseen” rooliin myös uutissivuillaan. (Ks. Löytömäki 1998.)

Yksityisessä omistuksessa olevien tiedotusvälineiden noudattama tasa-puolisuus on itsevalittu tavoite, joka perustuu journalistisen ammattikunnan sääntöihin sekä tiedotusvälineen tarpeeseen esiintyä uskottavasti riippumattomana. Puoluelehtien poikkeamista tasapuolisuusvaatimuksesta on toisaalta pidetty luonnollisena ja legitiiminä. On totuttu siihen, että vahvasti poliittiset lehdet saattavat sisällyttää uutisiin voimakkaitakin poliittisia kommentteja. (Moring & Himmelstein 1993, 40; Teikari 1981, 61.)

Poliittisia mielipiteitä on karsittu uutisteksteistä aikaisempaa järjestelmällisemmin 1950-luvun jälkeen, mutta kehityssuunta lähti liikkeelle jo maailmansotien välissä. Poliittisen lehdistöjärjestelmän huippukaudella 1920-luvulla alkoi suurissa kaupungeissa yksi lehti karata levikkikilpailussa muilta runsaamman uutis- ja ilmoitussisältönsä avulla. Samoina vuosina alkoi Suomessa voittoa alaa lehdistökäsitys, jonka mukaan lehden omat kannanotot oli rajattava uutisosaston ulkopuolelle. Panostaminen uutisiin ja viihteeseen ja etäisyyden ottaminen taustapuolueeseen oli muun muassa Helsingin Sanomien menestyksen resepti pääkaupungin kilpailluilla lehtimarkkinoilla. Sama pyrkimys puoluepoliittisesta lehdistöstä kohti likeyritysmäistä lehdistöä näkyi seuraavien vuosikymmenien aikana koko suomalaisessa sanomalehtikentässä. (Salokangas 1987, 380, 410–411; 2003,10; ks. myös Salminen 1988, 272.)

Journalismin siirtyminen poliittisesta vaiheesta kaupalliseen merkitsi, että tosiasioiden uutisointi alettiin ymmärtää poliittisista näkökannoista riippumattomaksi. Kaikille sopivista, puolueettomasti ja neutraalisti esitetyistä uutisista tuli sanomalehden paras kauppatavara ja toimitustyön kova ydin. Samalla näkökulma politiikkaan on muuttunut poliittisen viiteryhmän näkökulmasta suuren yleisön näkökulmaksi. Kansalaisista on tullut poliittisen näytelmän seuraajia ja journalisteista tuon valtapoliittisen näytelmän asiantuntevia kertojia. (Kunelius 2003, 67–69.)

Salokangas (1987, 411) huomauttaa, että kannanottojen rajaaminen omaan osastoonsa oli edullista tehdä tiettäväksi kilpailusyistä, vaikka todellisuus ei olisi väittämää loppuun asti tukenutkaan. Sotien jälkeen lupaukset alkoivat saada myös katetta, kun tilaajat yhä yleisemmin valitsivat lehtensä aatteellisen sisällön sijasta uutissisällön runsauden perusteella. Mervolan (2003, 100–101) mukaan tämä kehitys laimensi lehtien puoluepainotteisuutta muutamassa vuosikymmenessä rajusti eri puolilla maata. Maakunnan ykköslehden roolin an-

saitsi yleensä jokin entinen keskusta- tai kokoomuslehti, joka käytännössä oli alkanut irtautua puoluepoliittisesta uutisajattelusta jo 1950-luvulla. Lopullinen ja nimellinen irtautuminen puolueen äänenkannattajuudesta tapahtui yleensä paljon myöhemmin. Täten tässä tutkimuksessa selvitetään lehtien tasapuolisuutta aikana, jolloin poliittisia kannanottoja oli puhdistettu uutisista jo vuosikymmenien ajan. On huomattava, että alueidensa ykköslehdet markkinoivat uutistensa riippumattomuutta jo hyvän aikaa ennen sitoutumattomaksi julistautumista. Yleensä lehdet korostivat, että puoluesiteen katkaisu oli vain muodollinen toteaminen jo tapahtuneelle kehitykselle, ei mikään suuri käytännön muutos varsinkaan lehden uutisisältöön.

Politiikan journalismin samankaltaistumiseen on vaikuttanut sekin muun muassa Wibergin (1989, 515) toteama kehityskulku, että suomalainen toimittajakunta on lehtien puoluekannasta riippumatta tullut mielipiteiltään varsin yhtenäiseksi. Wibergin mukaan toimittajat eivät uskalla poiketa toisistaan, kun he etsivät arvostusta lähinnä toistensa silmistä. Sopuli-ilmiö näkyy puhtaimmillaan suhtautumisessa yksittäisiin poliitikoihin, jotka ovat vuoroin toimittajien suosiossa ja vuoroin syntipukkeina. Usein tämän aaltoliikkeen ratkaisee politiikon onnistuminen mediasuhteissa. Toimittajilla on yleisesti ottaen halua olla lähellä voittajia ja haistaa ensimmäisten joukossa nousijoita. Vastaavasti he työntävät poliitikkoja mieluusti selästä myös siinä vaiheessa, kun näiden ura on kääntynyt alamäkeen.

Sanomalehtien sitoutumattomuus on myös sukupolvikysymys. Nuorempi toimittajakunta asennoituu toimittajan työhön yleensä ensisijaisesti journalistisin ammattitavoittein, kun vielä pari vuosikymmentä sitten monen politiikkaa seuraavan toimittajan työtä ohjasi puolueataustainen vaikuttamisen halu. Samanlainen ajattelutavan sukupolvenvaihdos on meneillään myös päätoimittajatasolla. Nuoremman polven päätoimittajat sitovat sanomalehden selkeämmin taloudellisiin ja journalistisiin tavoitteisiin, joissa ei ole sijaa yksittäisen puoleen edun ajamiselle. Samalla lehdet tunnustavat aiempaa selvemmin olevansa riippuvaisia oman alueensa menestymisestä, minkä tukeminen on – taloudellisen voiton tuottamisen ohella – asetettu useimpien sanomalehtien ykköstehtäväksi.

Menestyvät maakunnalliset sanomalehdet olivat jo kauan ennen puoluesiteen katkaisemista ottaneet päätehtäväkseen oman ilmestymismaakuntansa asioiden ajamisen. Tämä korostus siirsi avoimen politiikanteon lehtien uutissivuilta pääkirjoitussivuille. Pääkirjoitussivuilla poliittinen sidostuneisuus näkyi pitkään myös maakunnallisen lehdistön kaudella. Poliittinen perusväre saattoi säilyä lähes samankaltaisena senkin jälkeen kun lehti oli irtautunut puolueesta. Esimerkiksi Ilkassa ja Keskisuomalaisessa vahva maakunnallisuus ei johtanut poliittisuuden katoamiseen lehdistä vaan ainoastaan puoluepoliittisen sidoksen katkeamiseen. (Mervola 2003, 102.) Muutoksen voisi ehkä ilmaista niin, että lehdet eivät olleet kannanotoissaan keskustan puolella enää millään tavalla puoluesuhteen velvoittamana vaan täysin omasta vapaasta tahdostaan.

5.1.3 Omistaminen tukitoiminnasta sijoittamiseksi

Poliittisuuden hiipuminen näkyi myös maakunnallisten sanomalehtien omistajakunnassa. 1970-luvulle saakka suuri osa omistajista piti lehtiyhtiön osaketta aatteellisena sijoituksena. Lehtien omistajakunta oli kuitenkin alkanut monipuolistua sukupolvenvaihdosten, muuttoliikkeen ja aatteellisen hajaantumisen kautta. Niinpä useimpien maakunnallisten lehtien omistajaporras ei enää 1980-luvulla edustanut puoluepoliittista näkökulmaa. 1990-luvulle tultaessa myös puolueorganit poistuivat viimeistenkin lehtien omistajakunnasta. (Mervola 2003, 102).

Puolueen kanavoima valtion lehdistötuki oli konkreettisin side lehden ja puolueen välillä. Kun valtion tuki 1990-luvun alun lamavuosina merkittävästi pieneni, se vauhditti lehtien julistautumista sitoutumattomiksi (Lehto 2003, 87). Pienentynyt tuki voitiin sen jälkeen keskittää entistäkin vahvemmin varsinaisten puoluelehtien eli pää-äänenkannattajien hengissäpitämiseen.

Valtion lehdistötuki on tavattu jaotella suoriin ja epäsuoriin tukimuotoihin. Suoraa tukea ovat olleet valtioneuvoston myöntämä valikoiva lehdistötuki, puoluetuki ja sanomalehtien yhteisjakelun tuki. Epäsuoraksi tueksi lasketaan yleinen kuljetustuki ja tilausnumeroiden arvonnalisäverovapaus. Ne kohtelevat lehtiä keskenään tasaveroisesti, joten niiden kautta ei synny riippuvuussuhteita – muuta kuin koko lehtialalla kulloisiakin päättäjiä kohtaan. (Ks. esim. Löytty-niemi 1988, 389; Kohvakka 1988, 21–22.)

Vaikka valtion tuesta markkamääräisesti suuri osa on mennyt yleisen kuljetustuen kautta suurille ykköslehdille, on tuen merkitys lehtien taloudelle ollut ratkaiseva vain puoluelehdillä. Esimerkiksi vuonna 1987 valtion tuki oli Helsingin Sanomilla ja Aamulehdellä vain 2–3 prosenttia muusta liikevaihdosta, kun sen osuus Suomen Sosialidemokraatilla oli suurempi kuin muun liikevaihdon (Kohvakka 1988, 64–65). Tilaus- ja ilmoitustuloilla elävillä ykköslehdille puoluesiteen katkaiseminen ei ollut taloudellisesti suuri ratkaisu, koska puolueen kautta tulevan lehtituen osuus oli niillä hyvin pieni.⁴³

Toinen poliittisuutta ylläpitänyt tekijä on ollut poliittisesti sitoutunut tai suuntautunut päätoimittaja. Esimerkiksi Ilkan ja Keskisuomalaisen pitkäaikaiset päätoimittajat Kari Hokkanen ja Erkki Laatikainen ovat toimineet vahvoina taustavaikuttajina paitsi oman maakunnan, myös keskustan asioissa.⁴⁴ Tällainen rooli on sitoutumattomissa sanomalehdissä jo kuitenkin selvä poikkeus poliittista riippumattomuutta korostavasta pääsäännöstä. Lehden puoluetautan liudentumista on usein nopeuttanut päätoimittajan vaihtuminen, mikä omistajamuutosten ohella oli monesti ratkaiseva sysäys myös sitoutumattomaksi julistautumiseen.

⁴³ Esimerkiksi Keskisuomalainen sai viimeisenä puoluelehtivuonna 1986 valtion valikoivaa lehdistötukea keskustan kautta 500 000 markkaa. Aamulehdelle tuli kokoomuksen kautta 950 000 markkaa vuonna 1987. Yhtä 577 markan hintaista vuosikertaa kohden tuki oli 6,70 markkaa. Samaan aikaan Suomen Sosialidemokraatti sai tukea yli 10 miljoonaa markkaa, ja sen osuus oli lähes yhtä suuri kuin tilaustulojen.

⁴⁴ Hokkanen kuului pitkään (1982–2002) keskustan keskeisimpään päätöksentekoiimeen, puoluehallituksen työvaliokuntaan. Laatikaisella ei ole ollut puolueessa vastaavaa muodollista asemaa.

Omistus on vaikuttanut ratkaisevasti lehtien linjaan. Salokankaan (1987, 327) mukaan puoluesidonnaisuus palautuu viime kädessä omistukseen, koska omistajalla on aina viimeinen sana. Omistajan roolia lehden sisällön määrittelijänä on viime vuosina pienentänyt omistuksen etäännyminen. Lehtien ryhmittyminen suuriin mediayhtiöihin on vienyt pääomistajat monessa tapauksessa kauaksi ilmestymispaikkakunnalta, jopa ulkomaille. Kun omistajat ovat puolueiden, järjestöjen tai paikkakunnan merkkihenkilöiden sijasta suuria yhtiöitä, sijoittajia tai pörssiin kautta ketä tahansa osakkeenomistajia, jää omistajien ohjaukselta lehden journalistisiin ratkaisuihin vähäiseksi tai ainakin hyvin yleiselle tasolle. Omistajia kiinnostaa ensisijaisesti sijoituksensa tuotto, mikä puolestaan on tiukentanut lehtien taloudellista kontrollia ja tulosvaatimuksia.

Lehden sisältöön vaikuttaa myös sen asema markkinoilla. Menestyvä lehti voi tarjota parempaa palvelua ja siten lisätä levikkiään. Heikommin menestyvän lehden on ratkaistava, pyrkiikö se niin sanottuun täyteen palveluun vai rajaako se suosiolla roolinsa esimerkiksi mielipidelehdiksi. Ensin mainittu vaihtoehto tähtää rahoitukseen mahdollisimman suuren lukijamäärän (tilausmaksujen ja ilmoitustulojen) kautta ja jälkimmäinen puolueen tai jonkin muun yhteiskunnallisen ryhmän kautta, jolloin tämä ryhmä tukee lehden taloutta joko suoraan tai osuudellaan valtion tuista. Salokangas (1987, 327) onkin todennut, ettei riippumattomuutta voi olla ilman liikevoittoa. Siten lehden kannattamattomuus on ollut merkittävä puoluesiteen kiinnike.

Lehtiomistuksen luonteen muuttuminen poliittisesta tukitoiminnasta sijoitukseksi on heijastunut lehtiin siten, että lehtiyhtiöiden tuloksentelekyky on noussut ykköstavoitteeksi ja aatteelliset tavoitteet ovat saaneet siirtyä takalalle. Tuottovaatimuksia on kasvattanut lehtiyhtiöiden listautuminen pörssiin. Kun sanomalehden tärkein tehtävä poliittisena kautena oli puolueen äänen mahdollisimman tehokas levittäminen, oli mahdollisimman suuri lukijakunta itseisarvo. Kun äänitorveus ei enää ollut oleellista, levikissä ei painotettu enää määrää, vaan kannattavuutta. (Mervola 2003, 105.) Lehdet luopuivat halvoista pätkätilauksista, joilla levikkiä oli kikkailtu todellista suuremmaksi. "Terveeseen" eli kannattavaan levikkiin voitiin palata, kun kalliiksi käynyt reviiirikilpailu naapurilehtien kanssa lopetettiin. Sen sijaan lehdet alkoivat suuntautua entisten pääkilpailijoiden kanssa yhteistyöhön säilyttääkseen elinvoimansa kovenuneessa mediakilpailussa.

Sanomalehtien sisältöä markkinakilpailu on suunnannut aiempaa kevyemmäksi. Lehdet jakavat sisältöä entistä useampiin osa-alueisiin ja räätälöivät erilaisille lukijaryhmille omia sivuja ja liitteitä. Samalla näiden avulla voidaan myydä ilmoittajille tietystä aihepiiristä kiinnostunutta yleisöä tai tietyn elämäntilanteen tai kulutustottumuksen omaavia lukijoita. Yleisön ryhmittelyssä mediatalot ovat ottaneet avuksi kansainvälisen Risc Monitor -tutkimuksen.⁴⁵ Se jakaa ihmiset sosiokulttuurisilta asenteiltaan neljään pääluokkaan: ilmiö-, mukavuus-, perinne- ja näkemysihmisiin. Lehdet pyrkivät tuottamaan sisältöä kaikille näille ryhmille ja ottamaan rakenteessaan, aihevalinnoissaan ja kirjoitustyylissään huomioon niiden väliset painopistemuutokset. Tämän tutkimuksen

⁴⁵ RISC on lyhenne englanninkielisestä nimestä Research Institute of Social Change.

lehdistä Risciä ovat viime vuosina käyttäneet Aamulehti ja Keski-suomalainen. Kun lehtiä tehtiin poliittisen lehdistöjärjestelmän aikana aatteellisista motiiveista, Risc-aikana tutkitaan ensin millainen tuote menisi kuluttajille kaupaksi ja sitten yritetään tehdä sellainen. Perusteluna on näkemys, että informaatiotulvan oloissa viestintävälineen valinnan ratkaiseva tekijä ei ole enää uutisten määrä vaan lukijan arvot ja asenteet. Samalla tunnustetaan aiempaa suuremmin se, että sanomalehti on kuin mikä tahansa markkinoilla myytävä tuote eikä eräänlainen yleistä kansalaisvalistusta tarjoava ja tiedontarvetta täyttävä puolijulkinen instituutio. (Ks. esim. Salokangas 1998, 54–56; Suhonen 2002, 152–153; Lehto 2003, 181–182.)

5.1.4 Oman alueen asialla

Ykköslehtien levikkialueiksi ovat vakiintuneet talousmaakunnat. Ne noudattelevat useimmissa tapauksissa valtionhallinnon vahvistamaa toiminnallista taloudellista maakuntajakoa, jonka puitteissa maakunnalliset liitot vastaavat Euroopan unionin aluetukien käytöstä. Talousmaakunnat ovat luontaisesti syntyneitä kaupankäyntialueita. Tällaisen alueen kattavasti peittävä sanomalehti palvelee hyvin ilmoittajia, jotka haluavat tavoittaa koko toimialueensa potentiaaliset asiakkaat. Maakunnallisten lehtien menestystä on tukenut maakunnan ykköskaupunkien kohoaminen aiempaa laajempien alueiden kaupankäyntikeskuksiksi, mitä taas on edistänyt autoistuminen ja kulkuyhteyksien kohentuminen.

Kun alueellisen sanomalehden olemassaolon perusta on elinvoimaisessa talousmaakunnassa, se pyrkii kaikin tavoin edistämään ilmestymisalueensa etua ja luomaan maakunnallista me-henkeä. Siinä auttaa, jos on osoitettavissa oman alueen menestymistä uhkaava tai estävä ”niiden” joukko. Naapurimaakuntien sijasta tässä roolissa on yleensä Helsinki tai pääkaupunkiseutu, jota myös ”eteläksi” ja ”ruuhka-Suomeksi” kutsutaan. Vastakkainasettelu suhteessa pääkaupunkiin on yleensä sitä suurempaa, mitä kauempana Helsingistä lehti ilmestyy.⁴⁶

Aluepoliittisen kamppailun ydin on valtion rahanjaossa, mutta siihen sisältyy paljon myös henkisen taisteluilmapiirin luomista Helsingin päättäjien ja maakunnan ihmisten välille. Vastaavasti pääkaupungin lehti kirjoittaa ”tavallisten helsinkiläisten” ongelmista ja vertaa niitä valtion tukirahoista nauttivan ”muun Suomen” hyvään palveluvarustukseen. Maan sisäisen muuttoliikkeen kautta aluepoliittisilla ratkaisuilla on suora yhteys lehtien taluspohjaan. Alueellinen lehdistö säilyy nykyisessä laajuudessaan niin kauan kuin niiden pohjana olevat talousmaakunnat säilyvät nykyisellään. Puhtaasti hallinnolliset jakopäätökset, kuten suurläänien muodostamiset, eivät tähän kehitykseen vaikuta. Sen sijaan vaalipiiriäön muuttaminen saattaisi osaltaan uhata lehtien nykyistä

⁴⁶ Esimerkiksi Lahdessa noin sadan kilometrin päässä Helsingistä ilmestyyvä Etelä-Suomen Sanomat pyrkii päinvastoin hyötymään pääkaupungin menestyksestä ja pääsemään siitä osalliseksi. Toisaalta etelän lehdet saattavat valitella jäämistään valtion tukitoimien katveeseen, jolloin vastakkainasettelun ”toiset” ovat kauempana pohjoisessa (ks. Hujanen 2000, 176).

toimialuejakoa. Tosin nykyisinkään kaikilla maakunnilla ei ole omaa vaalipiiriä. Esimerkiksi Vaasan vaalipiiri käsittää kolme Pohjanmaan maakuntaa ja Hämeen eteläinen vaalipiiri kaksi maakuntaa. Vaalipiiri on kuitenkin monille alueellisille sanomalehdille yksi niiden levikkialuetta koossa pitävä tekijä. Se yhdistää poliittisen toiminta-alueen taloudelliseen toiminta-alueeseen ja vahvistaa lehden asemaa koko äänestäjäkunnan tavoittavana ilmoitusfoorumina.

Alueellisten lehtien sitoutumattomuus on nimenomaan itsenäisyyttä suhteessa puolueisiin. Uutisissaan monet alueiden ykköslehdet ottavat avoimesti kantaa oman maakunnan puolesta, koska alueen edun esillä pitäminen ja sen ajaminen on yksi niiden perustehtäviä. Lehdet ovat myös vaikuttaneet alueiden syntyyn. Jyväskylän lehdistön levikkialue auttoi Keski-Suomen hahmottumisessa omaksi kokonaisuudekseen jo vuosikymmeniä ennen oman läänin perustamista vuonna 1960 (Tommila & Raitio 1979, 27). Etelä-Pohjanmaan erottuminen maakuntana muusta Pohjanmaasta on liittynyt kiinteästi sanomalehti Ilkan muuttoon Vaasasta Seinäjoelle ja lehden sen jälkeiseen vahvistumiseen (ks. esim. Salokangas 2003). Monessa muussakin maakunnassa ykköslehti ja sen levikkialue ovat vahvistaneet merkittävästi maakuntaidentiteettiä ja lisänneet alueen sisäistä koheesiota.

Jaana Hujanen (1998, 90–91) katsoo, että alueellisten ykköslehtien tapa vetää kotiinpäin alueellisessa uutisoinnissa on rehellisempää kuin niiden tai valtakunnallisten viestimien tapa tehdä yleistä politiikkaa uutissivuilla tuke-malla tiettyjä määrittelyjä ja suuntaamalla lukijoiden tulkintoja tiettyyn suuntaan. Maakuntalehtien kampanjointi uutissivuilla saattaa kuitenkin horjuttaa sitoutumattomuutta silloin, kun alueellisesti tärkeään asiaan liittyy puoluepoliittisia intohimoja.⁴⁷ Uutisluontoisissa teksteissä aluehenkisyys tarkoittaa sitä, että kertojan tai tämän ”häiritsemättä” esiin pääsevän toimijan diskurssissa alueet asettuvat vastakkain tai kulloisetkin kysymykset representoivat alueellista vastakohtaisuutta rakentaen. (Hujanen 2000, 174.)

Kaikissa lehdissä alueellisen vastakkainasettelun diskurssi ei ole yhtä vahva. Hujanen (2000, 174–175) aineistossa Kaleva ja Ilkka julkaisivat regionalistisesti vertailevaa aineistoa runsaasti, Pohjalainen ja Keskipohjanmaa puolet vähemmän. Hämeen Sanomissa, Etelä-Suomen Sanomissa ja Forssan lehdessä alueet asettuivat vain harvoin vastakkain. Maakuntien Suomen lehtien poliittis-hallinnolliset diskurssit ehdottavat etelälle identiteettitarjouksia hyväosaisista ”etelän rikkaista viljelijöistä”, ”Helsingin herroista” ja ”jupeista”, jotka ovat omiaan typistämään pääkaupunkiseudun väestön hyväosaisiksi ja itsekeskeisiksi oman edun tavoittelijoiksi. Lehdissä asetetaan vastakkain myös lähimaakuntia ja -kaupunkeja. Esimerkiksi Etelä-Suomen Sanomissa kilpakumppaneita ovat Päijät-Häme ja Kanta-Häme, ja erityisen vahvasti kamppailevat suomenkielinen Etelä-Pohjanmaa ja Vaasan rannikkoseutu Ilkassa ja Pohjalaisessa. (Hujanen 2000, 174–180.)

⁴⁷ Tällaisia aiheita olivat vuonna 1996 esimerkiksi europarlamenttivaalit ja suuri lääni-uudistus.

Alueen edun ajaminen maakuntahengessä yhdistetään puoluekartalla usein keskustalaisuuteen. Tämä on pitänyt paikkansa monissa keskustataustaisissa ykköslehdissä.⁴⁸ Kokoomuksen äänenkannattajat eivät vielä 1970-luvulla korostaneet linjapapereissaan omaa levikkialuettaan yhtä voimakkaasti kuin keskustataustaiset lehdet (Lehto 2004, 96–97). Sittemmin kaikki seitsemänpäiväiset sanomalehdet ovat sitoutuneet lujasti levikkialueeseensa, mutta kaikki eivät ole yhdistäneet alueen etua jonkin tietyn puolueen tai aatesuunnan menestykseen.

Alue eli lehden lukijakunta vaikuttaa koostumuksellaan myös lehden linjaan ja ainakin joissakin tapauksissa myös politiikan uutisten sisältörakentamiseen. Esimerkiksi Ilkka perustelee keskustan painottamista puolueen valta-asemalla lehden levikkialueella Etelä-Pohjanmaalla.⁴⁹ Vastaavasti sitoutumaton Kaleva on ottanut sisällössään huomioon sen, että keskusta on lisännyt kannatustaan sen ydinlevikkialueella Oulun seudulla ja että keskustan äänestäjät ovat lehden suurin tilaajaryhmä (Huiku 2004, 54–56).

5.1.5 Linja laitettiin paperille

Miten sanomalehti sitten saa linjansa? Määräysvalta siitä kuuluu lehden julkaisijalle eli lehtiyhtiön hallitukselle. Päätoimittajan tehtävänä on vastata annetun linjan puitteissa lehden sisällöstä. Toimittajien työehtosopimuksessa on vuodesta 1975 lähtien ollut pykälä, jonka mukaan linja on täytynyt olla kirjallisesti määriteltynä nimenomaisena "linjapaperina". Useimmiten linjauksen on kirjoittanut päätoimittaja, joka on hyväksyttänyt sen yhtiön hallituksella.

Sanomalehtien linjapapereita tutkinut Keijo Lehto (2003, 10) määrittelee linjapaperin kirjalliseen asuun puetuksi lehden linjan määrittelyksi, jonka kustantaja on hyväksynyt ja joka on esitetty toimitukselliselle henkilökunnalle työehtosopimuksen esittämässä tarkoituksessa. Lehden linja pitää sisällään lehden käsityksen itsestään ja tehtävästään sekä ne periaatteet, jotka yleisellä tasolla ohjaavat toimitustyötä ja kannanmäärittelyä. Näihin periaatteisiin kuuluvat lehden mahdollinen poliittinen, aatteellinen tai yleisempi yhteiskunnallinen sidonnaisuus ja lehden journalistista työtä ohjaavat määräykset. Usein papereissa mainitaan jotain lehden uutislinjasta, esimerkiksi sen nopeudesta, tasa-puolisuudesta, luotettavuudesta tai kattavuudesta.

Linjapaperit tehtiin kahdesta syystä. Työnantajat halusivat estää vääriä aatteita tai yhteiskuntajärjestelmiä ajavien henkilöiden pääsyn lehden palvelukseen tai ainakin heidän mahdollisuutensa "vallankumoukselliseen" toimintaan lehden palstoja hyväksikäyttäen. Työntekijät puolestaan halusivat että linja, jota heidän oli noudatettava, määriteltiin kirjallisesti, avoimesti ja kaikille yhteisesti.

⁴⁸ Itä-Savon päätoimittaja Kyösti Pienimäki kuvasi lehden julistautumista sitoutumattomaksi vain muodolliseksi muutokseksi, koska "lehti on aiemminkin sitoutunut vahvasti maakuntaan ja ajanut ennen kaikkea sen asiaa" (SL 2002). Siten maakunnan asian ajaminen ja keskustalaisuus hahmottuvat lähelle toisiaan sijoittuviksi käsitteiksi.

⁴⁹ Päätoimittaja Kari Hokkanen näkee maakuntalehden korkean poliittisävyisen profiilin vahvistavan lehden uskottavuutta ja arvostusta, kunhan poliittinen brändi ei ole ristiriidassa "alueen hengen" kanssa (Tyynismaa 2004).

Taustalla oli 1970-luvun kiihkeä taistolaisaika ja kamppailu markkinatalousyh-teiskunnan ja sosialistisen mallin välillä.

Lehtien linjapaperien merkitys on sittemmin vähentynyt. Joissakin lehdis-sä niitä ei ole uudistettu 1970-luvun jälkeen. Linjanmäärittelyn yksityiskohtai-suus vaihtelee. Useimmat paperit ovat sanonnoiltaan hyvin yleisluontoisia, jo-ten niistä ei löydy apua päivittäisen uutistyön ratkaisuihin. Pääkirjoitusten ja artikkelien kautta linjanmäärittelyn sisältävä ideologia saattaa kuitenkin heijas-tua lehden muuhunkin toimitukselliseen sisältöön. (Salminen 1988, 149.)

Sitoutumattomaksi muuttuminen on yleensä johtanut lehden linjapaperin uusimiseen. Joissakin tapauksissa paperi on pidetty ennallaan ja uusi linja on julkistettu lehden pääkirjoituksessa. Virallinen julistautuminen sitoutumatto-maksi ei ole aiheuttanut vallankumousta lehden arvomaailmassa, vaan kysees-sä on pikemminkin ollut alueensa valtajulkaisuksi nousseen välineen lukijoil-leen suuntaama vahvistus siitä, että se haluaa palvella koko lukijakuntaa puo-luekantoihin katsomatta. Historiallisesti keskustataustaiset sitoutumattomat lehdet viittaavat nykyisissä linjapapereissaan väljästi keskustan puolueohjel-mista tuttuihin arvoihin (kuten kristillisuus, isänmaallisuus, itsenäisyys ja kan-sanvalta, yrittämisen vapaus ja tasa-arvo). Samalla tavoin historiallisesti ko-koomuslaiset sanomalehdet muistavat linjapapereissaan taustansa (arvoina isänmaa, maanpuolustus, yksilön ja yrittämisen vapaus, turvallisuus). Linjapa-pereissa lehden linja ankkuroidaan puolueen sijasta lehden ”vakiintuneeseen arvomaailmaan” (Aamulehti) tai lehden ”perinteeseen” (Keskipohjanmaa). Ilk-kaa toimitetaan ”perustajiensa hengessä” ja Keski-suomalaisista ”keskustalaisessa hengessä”. (Ks. Lehto 2003.)

Myös päätoimittajan vaihtuminen on usein antanut aiheen lehden linjan uudelleen kirjoittamiseen, joko työehtosopimuksen tarkoittamassa linjapaperis-sa tai vain lehden sivuilla. Uusi muoto tai oikeastaan hyvin vanhan mallin uusi versio on Karjalaisen päätoimittajan Pekka Mervolan aloittama lukijalupauksen julkaiseminen. Joka päivä lehden pääkirjoitussivulle painettava linjaus selostaa lehden tavoitteet ja arvopohjan. Sen vuosittain vaihtuva loppuosa kertoo, mitä asioita lehti aikoo erityisesti seurata.

Omistajan vaihtuminen voi sekkin lisätä tarvetta lehden linjan määrittele-miseen. Esimerkiksi Alma Media halusi ostamiltaan lehdiltä linjapaperit 2000-luvun vaihteessa. Lehtiyksikön johtaja Heikki Saraste perusteli tätä Lehdon (2003, 137) haastattelussa sillä, että kun omistaja ei voi puuttua yksittäisiin jut-tuihin, on linjapaperi ja sen noudattamisesta keskusteleminen ainoa omistajaoh-jauksen väline suhteessa päätoimittajaan – sen lisäksi, että päätoimittajan voi aina erottaa.

Käytännön uutistyössä neuvua haetaan päätoimittajalta asti vain poik-keustapauksissa. Päivittäiset linjaratkaisut juttujen sijoittamisesta, koosta ja ulospanosta tekee toimituksen operatiivinen työnjohto, johon kuuluvat esimer-kiksi uutispäälliköt, tuottajat sekä kuva- ja taittopäälliköt (ks. esim. A3.) Suurta päivittäistä päätäntävaltaa yksittäisten juttujen osalta käyttävät myös osastojen esimiehet, toimitussihteerit ja kirjoittavat toimittajat. Päätettävää on paljon ja ratkaisut on tehtävä nopeasti. Toimittajan valta oman juttunsa tekemisessä on jo siksikin suurempi kuin lehtitalojen ulkopuolella yleensä luullaan. Hemánuksen

(1990, 110–113) mukaan yksittäisen toimittajan valta on pieni lehden koostumusyksiköissä, hiukan suurempi yksittäisen lehden numeron kohdalla, selvästi suurempi yksittäisissä jutuissa ja suurin kun kyseessä on jutun osa. Vastaavassa suhteessa päätoimittajan valta pienenee, mutta ei missään vaiheessa häivy kokonaan. Hemánus puhuu vallasta, mutta kyse on myös vastuusta. Päätoimittaja vastaa koko lehden sisällöstä omistajille, lukijoille ja juttujen kohteille. Hän voi joutua vastaamaan juttujen sisällöstä oikeudessa vahingonkorvausten, sakkojen tai jopa vankeuden uhalla, joten hänen vastuunsa ei voi missään vaiheessa katketakaan ja siirtyä kokonaan yksittäisen toimittajan vastuuksi.

Toimittajat ovat kyselytutkimuksissa vastanneet, että heidän työnsä vapautta rajoittavat eniten erilaiset lehden sisäisen implisiitin kontrollin muodot, kuten itsesensuuri, oma esimies ja työyhteisö. Selvitäkseen ja tullakseen hyväksytyksi työyhteisössään toimittajan on tingittävä jonkin verran täydestä vapaudesta - kuten missä tahansa muussakin työssä. (Karttunen 1991, 37.) Merkittäväntä toimituspoliittista linjanvetoa ovatkin toimituksissa päivittäin käytävät keskustelut, joissa arvioidaan tehtyjä ratkaisuja ja suunnitellaan tulevia. Tärkeä asema on myös monilla kirjoittamattomilla säännöillä, "talon tavoilla", joihin uusi toimittaja pian sosiaalistuu. Ihmisillä on taipumus tehdä mieluummin asioita, joita arvostetaan ja kiitellään, kuin sellaisia, joista saa moitteita tai väheksyntää. Tätä kautta lehden journalistinen kulttuuri ja sen johtamistapa muuttuvat yksittäisten toimittajien kautta jatkumoksi, jossa toiset asiat ovat enemmän arvossaan kuin toiset. Näistä valinnoista rakentuu lehden sielu. Se selittää, miksi naapurimaakuntien sitoutumattomat ykköslehdet ovat joskus hyvin erinäköisiä ja -oloisia. Lehti ilmentää luonnollisesti myös ilmestymisalueensa kulttuuria ja keskusteluilmapiiriä ja toimii samalla sen näyteikkunana ulospäin.

5.2 Tutkimuksen lehdet

Tutkittavien lehtien levikkitiedot kultakin tutkimusvuosilta on koottu taulukoon 4.⁵⁰

TAULUKKO 4 Tutkimuslehtien levikkikehitys 1987-2003

	1987	1995	2001	2003	Muutos 1987-2003
A	141 896	129 806	134 340	135 249	- 6 647 (- 4,7 %)
HS	441 735	470 657	436 009	429 244	- 12 491 (- 2,8 %)
K	77 905	79 278	77 135	75 836	- 2 069 (- 2,7 %)

⁵⁰ Tiedot Levikintarkastus Oy:ltä (www.levikintarkastus.fi) ja Suomen Lehdistön sanomalehtinumerosta 7-8/1988. Yhdenmukaisuuden vuoksi vertailussa on käytetty arkilevikkiiä. Vuosina 1987 ja 1995 lukema on ensimmäiseltä vuosipuoliskolta ja 2001 ja 2003 koko vuodelta.

Kaikkien lehtien levikit ovat tutkimuskauden aikana laskeneet, joskin jakson sisälle mahtuu myös merkittäviä levikin nousuja. Lukumääräisesti tilaajia on menettänyt eniten Helsingin Sanomat, mutta suhteellisesti eniten takapakkaa on Aamulehdellä. Sen levikki laski huomattavasti lamavuosina, mutta vuoden 1995 jälkeen se on onnistunut saamaan osan siitä takaisin. Helsingin Sanomat kohtasi vaikeuksia muita myöhemmin. Sillä merkittävin levikin lasku ajoittuu vuosien 1995 ja 2001 välille. Keskisuomalaisen trendi on ollut laskeva 1990-luvun alkuvuosista lähtien.

Kokoluokaltaan Helsingin Sanomat on ylitse muiden. Aamulehti on seitsemänpäiväisistä sanomalehdistä toiseksi ja Keskisuomalainen viidenneksi suurin. Lukijamäärältään tutkimuslehdet kattavat yhteensä lähes kolmanneksen Suomen väestöstä. Vuonna 2003 Helsingin Sanomilla oli 1 103 000, Aamulehdellä 330 000 ja Keskisuomalaisella 188 000 lukijaa. (SL 2004.)

Suomen sanomalehdet menettivät 1990-luvulla yhteensä lähes 300 000 tilaajaa. Kun seitsemänpäiväisten sanomalehtien levikkipeitto oli 1960-luvulta 1990-luvun alkuun saakka ollut yli 90 prosenttia, se oli vuonna 1997 enää vajaat 74 prosenttia kotitalouksista. (Mervola 1998, 63.) Tilauksia vei eniten talouslama, mutta myös uusien kilpailijoiden ilmestyminen mediamarkkinoille ja ihmisten lukutottumusten muutokset heikensivät kotiin tilattavien aamulehtien asemaa. Moni työtön huomasi olosuhteiden pakosta pärjäävänsä ilman sanomalehteä. Yhteislevikin laskuun vaikutti myös alueellisten lehtien hiljainen päätös lopettaa reviirokilpailu levikkialueiden reunamailla ja keskittyä kannattavaan levikkiin omilla ydinalueilla. Osa menetyksistä oli myös tilastollista laatua, sillä lehtien levikkejä oli takavuosina tapana nostaa keinotekoisesti levikintarkastusten alla. Tämä onnistui esimerkiksi kauppaamalla halpoja pätkätilauksia. Salokangas (2003, 330–331) arvioi, että lehtien viralliset levikit putosivat lähelle ”oikeita” lukemia 1990-luvun laman aikana.

Kaikki kolme lehteä ovat Suomen Tietotoimiston (STT) asiakkaita. Ne ovat kuitenkin pyrkineet tekemään tärkeimmät politiikan uutiset omina juttuinaan tai käyttäen lehteä Helsingissä palvelevan uutistoimiston tai yhteistoimituksen tuotantoa.

Lehtien linjapaperit ovat liitteenä 2.

5.2.1 Aamulehti

Aamulehti perustettiin vuonna 1881 kilpailijaksi konservatiiviselle ja kieliasiassa varovaiselle Tampereen Sanomille. Fennomaanien radikaali uutislehti nousi pian Tampereen suurimmaksi. Taistelu lehden linjasta päättyi vanhasuomalaisen voittoon 1905. Vuonna 1918 Aamulehti siirtyi monarkian kannattajaksi ja samaa linjaa kokoomuspuolueen äänenkannattajaksi. Lapualaishenkiset paineet heilutelivat lehden maltillista linjaa 1930-luvun alussa, mutta sotien jälkeen Aamulehden suhde kannattamaansa puolueeseen oli ongelmattomampi. Toisaalta kokoomuksen sisäiset kiistat olivat vähäisiä ja toisaalta lehti ei hyvin kannattavana ja erittäin laajapohjaisesti omistettuna ollut millään tavoin puolueesta riippuvainen. (Landgren, Leino-Kaukiainen, Salokangas & Salminen 1988, 13.)

Tampereen ja Pohjois-Hämeen päälehden aseman Aamulehti saavutti heti 1880-luvulla, eikä sillä sen jälkeen ole ollut vakavaa kilpailijaa. Edes sosiaali-demokraattinen Kansan Lehti ei ole sitä alueen poliittisesta rakenteesta huolimatta ollut. Aamulehden ylivoimaisuus alueen lehtimarkkinoilla on vain korostunut sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Muiden kaltaistensa ykköslehtien tavoin se lisäsi markkinasidonnaisuuttaan säilyttäen silti pitkään kokoomuslaisen tradition. (Landgren ym. 1988, 13–14.)

1970-luvulla tehty ja vuonna 1987 voimassa ollut linjapaperi (A1) määritteli, että Aamulehti pyrki aatteellisessa toiminnassaan ylläpitämään ja edistämään ”niitä perinnäisiä arvoja, joiden varaan maan itsenäinen valtiollinen asema, kansanvaltainen järjestelmä ja yksilön fyysinen, henkinen ja sosiaalinen vapaus rakentuvat”. Kansallisen kokoomuksen äänenkannattajuutta perusteltiin sillä, että nämä arvot olivat saaneet ”hyväksyttävimmän ilmaisunsa” sen ohjelmassa. Lehti kuitenkin pidätti itselleen oikeuden ”kansallismielisen ajattelutavan mukaisiin, puolueen menettelyistä riippumattomiin tulkintoihin ja kannanmäärittäksiin sisältönsä kaikissa osissa”. Samansisältöinen itsenäisyyden korostus sisältyi jo Aamulehden juhlakirjoitukseen lehden täyttäessä 50 vuotta 1931, mitä on pidetty selvänä merkkipaaluna lehden puoluesiteen lieventymisessä (Pihlajasaari 1996, 240).

Uutistoiminnassa Aamulehden oli pyrittävä muun muassa objektiiviseen esitystapaan sekä tapahtumista ja ilmiöistä annetun kuvan oikeasuhtaisuuteen. Lisäksi linjapaperissa todettiin, ettei lehti palvele ”demokratian vastaisia pyrkimyksiä” millään lohkollaan. (A1.) Päätoimittaja Pertti Pesosen⁵¹ (tästä eteenpäin haastattelu 1998) mukaan vahva periaate linjanmäärittelyssä oli uutistoiminnan ja omien mielipiteiden erottaminen toisistaan. Aamulehden perinteet vaikuttivat vielä 1980-luvulle tultaessa niin, että kommunisteille annettiin julkisuutta kitsaasti, mutta vuonna 1987 kokoomuslaisuus ei Pesosen mielestä vaikuttanut politiikan uutisten valikoitumiseen enää millään tavalla. Vain uutisarvo ratkaisi. Toisaalta Pesonen pitää mahdollisena, että esimerkiksi kokoomuksen puoluekokoukset saattoivat saada enemmän huomiota kuin muiden puolueiden vastaavat kokoukset.

Pesonen ei usko, että kokoomustausta ja pääkirjoitusten kannanotot olisivat ainakaan suuremmin vaikuttaneet edes alitajuisesti uutistoimittajien ratkaisuihin. Hän huomauttaa, että toimittajilla on yhtä paljon taipumusta kokeilla rajoja ja ”purnata” annettua toimintalinjaa vastaan. ”Taustalla jokin traditio varmasti vaikuttaa, mutta se konkreettinen toteutuminen syntyy sellaisessa päivän paineessa, ettei toimittaja siinä ehdi mitään suuria linjoja mietiskellä vaan huitaisee jutun lehteen, ja tutkija sitten analysoi jälkeenpäin mitä tuli tehtyä.”

Pesosen aikana Aamulehden hallitus oli kiinnostunut lehden sisällöstä, mutta jätti sen toimittamisen päätoimittajalle ja toimitukselle. Joidenkin suurten paikallisten asioiden uutisoinnista käytiin hallituksessa arvioivaa keskustelua

⁵¹ Valtiotieteen tohtori Pertti Pesonen (s. 1930) on työskennellyt tutkijana sekä kotimaassa että ulkomailla, valtio-opin professorina Tampereen ja Helsingin yliopistoissa sekä useissa yhdysvaltalaisissa yliopistoissa. Aamulehden vastaavana päätoimittajana hän toimi 1980–90.

jälkikäteen, mitä Pesonen piti vain hyvänä. Yhteydet kokoomukseen olivat melko vähäisiä. Puolueen puheenjohtaja kutsui silloin tällöin äänenkannattajien päätoimittajat lounas keskusteluun. Aamulehdestä aktiivisemmin piti yhteyttä toinen päätoimittaja Eero Syvänen, joka käytti yleensä lehden oikeutta olla läsnä kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksissa.

Aamulehden päätoimittajaksi 1991 noussut Raimo Seppälä katsoi, ettei lehti enää tosiasiaassa ollut poliittisesti sitoutunut. Aamulehdellä ja kokoomuksella ei hänen mukaansa ollut minkäänlaista riippuvuussuhdetta. Koko äänenkannattajuus oli Seppälän mielestä jääne menneisyydestä. (Anttila 1991, 40–41.) Aamulehti julistautuikin sitoutumattomaksi 1992. Seppälän mukaan yhtälö, jossa tekijöinä ovat sitoutuminen johonkin puolueeseen sekä objektiivisuuteen pyrkivä ja tasapuolinen toimituksellinen sisältö, oli mahdoton (A 1991).

Uudessa linjapaperissa (A2) Aamulehden todettiin harjoittavan ”sitoutumattomaa, itsenäistä suomalaista journalismia”. Uutistyön ohjenuoriksi määriteltiin pyrkimys oikeellisuuteen, oikeudenmukaisuuteen, tasapuolisuuteen ja lukijoiden monipuoliseen palveluun. Levikkialue nostettiin painokkaasti linjanmäärittelyyn, kun Aamulehden todettiin seuraavan Suomen asioita ennen muuta Pirkanmaan näkökulmasta.

Päätoimittaja Hannu Olkinuoran⁵² (tästä eteenpäin haastattelu 1998) mukaan kokoomustausta ei enää hänen kaudellaan tullut vastaan niin, että lehden olisi katsottu kantavan joitakin vanhojen aikojen velvoitteita. Parhaiten muutos huomattiin kokoomuksessa. Muiden puolueiden paikalliset edustajat sen sijaan eivät välttämättä vielääkään kokeneet lehteä omakseen.

Lehtiyhtymän omistajien vaihtuminen paikallisista ihmisistä suuriin instituutioihin ei Olkinuoran mukaan sinänsä vaikuttanut Aamulehden toimintaan. Omistajien runsaslukuisuuden vuoksi yksittäisen omistajan etuja ei täytynyt ottaa huomioon lehden sisällössä.

Maakunnan edusta huolehtiminen näkyi Olkinuoran mukaan uutispalstoilla paikallisuuden korostumisena uutisvalinnoissa, mutta ei mielipiteellisenä tekstinä: ”Kommentit ovat kommentteja ja uutisteksti on uutistekstiä.” Uutistyön tasapuolisuuden Olkinuora määritteli niin, että ”kaikkia saatavilla olevia ja asian kannalta merkityksellisiä osapuolia kuullaan”. Poliitiikan seurannassa tämä johtaa väistämättä vallassa olevien puolueiden osuuden painottumiseen. Vaalitulanteissa Aamulehti pyrki korostettuun tasapuolisuuteen eri asemassa olevia puolueita kohtaan.

Olkinuora ei uskonut lehden ottaman poliittisen kannan heijastuvan toimittajien uutisteksteihin. Silti Aamulehti jätti ottamatta suoranaisesti kantaa Suomen Emu-jäsenyyden puolesta, koska se olisi päätoimittajan mukaan voinut kahlita toimitusta henkisesti niin, että kriittisiin puheenvuoroihin ei olisi enää suhtauduttu yhtä avoimesti.

⁵² Filosofian kandidaatti Hannu Olkinuora (s. 1950) on käynyt Sanoma Oy:n toimittajakoulun ja työskennellyt Helsingin Sanomissa taloustoimittajana ja uutispäällikkönä, toimittajana Talouselämässä, Kauppalehden Skandinavian kirjeenvaihtajana, toimituspäällikkönä ja päätoimittajana sekä Aamulehden vastaavana päätoimittajana maaliskuusta 1995 vuoteen 2000 saakka. Svenska Dagbladetin päätoimittajuuden jälkeen hän palasi Alma Mediaan lehtiyksikkö Alpressin toimitusjohtajaksi.

Aamulehden vastaavaksi päätoimittajaksi vuonna 2000 noussut Matti Apunen⁵³(tästä eteenpäin haastattelu 2004) määrittää lehden arvopohjaksi ”empaattisen konservatiivisuuden”. Se tarkoittaa hänen mukaansa arvokonservatismia yleisenä yhteiskunnallisena asenteena, ei niinkään puoluepoliittista konservatismia, kuten oikeistolaisuutta tai kokoomuslaisuutta. ”Suomeksi se tarkoittaa, että ihan mitä tahansa hupsutuksia ei tarvitse sietää vain edistyksellisuuden tai suvaitsevaisuuden nimissä.”

Ainoa asia, mihin Aamulehti on sitoutunut, on sen oman levikkialue: ”Sen puolesta me toimimme hyvinkin voimakkaasti. Tähtäimessä on ydinalueemme ihmisten hyvinvointi.” Pirkanmaalle tärkeät hankkeet näkyvät uutistyössä niin, että niistä kirjoitetaan paljon, mutta aluenäkökulma ei saa muuttaa uutisia mielipiteellisiksi. ”Meillä on edelleen se vanha hieno periaate, että pidetään nämä kaksi asiaa erillään. Uutisissa suora arvottava aines tai arvottava kirjoittamistapa ei ole suositeltavaa. Jos (toimittajalla) on mielipiteitä, niin ne julkaistaan erikseen.” Apunen korostaa, että toimittajat voivat omissa mielipidekirjoituksissaan olla perustellusti eri mieltä lehden pääkirjoituksissa ilmaistun kannan kanssa.

Politiikan uutisissa Aamulehden linjaama tasapuolisuus merkitsee sitä, että kaikkia julkaisukelpoisia yhteiskunnallisia näkemyksiä pyritään tuomaan julki ja niihin pyritään suhtautumaan samalla tavalla kriittisesti. Aamulehdessä on Apusen mukaan lyhyen ja pitkän aikavälin tasapuolisuutta. Ensin mainittu tarkoittaa, että yhteiskunnallisissa erimielisyyskysymyksissä on aina kuultava molempia osapuolia. Jokin yhteiskunnallinen näkemys taas tasapainotetaan toisenlaisella näkemyksellä pitkällä aikavälillä, koska yhteen juttuun ei saada mahtumaan kaikkia mahdollisia näkökulmia. Valtakunnallisen politiikan uutisjulkisuudessa Apunen kantaa erityistä huolta oppositiosta. ”Lehdistön pitää suhtautua äärimmäisen kriittisesti kaikkeen siihen, mitä hallituksessa tehdään. Mutta me emme missään tapauksessa tee ratkaisuja sen mukaan, kuka hallituksessa istuu tai kuka on hallituksen pääpuolue.”

Apunen on pyrkinyt nostamaan politiikan arvostusta lehdessä niin, että siihen suhtaudutaan asiallisesti eikä lähtökohtaisesti tuomita sitä pelleilyksi tai likaiseksi peliksi. Poliitiikan uutisten sisällössä ensisijaiset kriteerit ovat paikallisuus ja läheisyys. Poliittisen prosessin selostamisen sijasta kärkeen ja etusivulle nostetaan prosessin tuotokset ja niiden vaikutukset lukijoiden elämään. Sama linja ohjaa kuvitusta: päivähoitolaista kertovan uutisen kuvaa ei oteta kansanedustajien työpaikalta vaan paikallisesta päiväkodista. Poliitiikan arvostukseen liittyy Apusen mukaan se, että poliitikoista ei haeta hassuja ja hölmöjä kuvia, ellei niille ole erityistä perustetta.

Lehtiyhtiöiden kasvaneet tuottovaatimukset eivät Aamulehdessä ole merkinneet politiikan aseman heikkenemistä uutisissa. ”Politiikka on aivan korvaamaton uutislähde, koska siellä tehdään valtaosa meitä kaikkia koskevista merkityksellisistä päätöksistä. Poliitiikka on lähtökohtaisesti äärimmäisen kiinnostavaa kenen tahansa mielestä, jos se vain osataan paketoita ja selittää ihmi-

⁵³ Yhteiskuntatieteiden maisteri Matti Apunen (s. 1960) on työskennellyt Aamulehdessä kulttuuritoimittajana, kehityspäällikkönä, varapäätoimittajana ja vuodesta 2000 vastaavana päätoimittajana. Lisäksi hän on toiminut päätoimittajana Image-lehdessä.

sille. Jos se tehdään kiinnostavaksi, se muuttuu väistämättä rahaksi”, Apunen perustelee.

Apunen tapaa oman alueen kansanedustajia säännöllisissä lehden järjestämissä tilaisuuksissa. Hän ei ole itse toiminut politiikassa eikä ole kuulunut mihinkään puolueeseen. Päätoimittaja on välttänyt myös muita sidoksia, jotka voisivat asettaa hänen riippumattomuutensa epäilyksen alaiseksi. ”Olen järjestelmällisesti ja johdonmukaisesti ollut liittymättä leijoniin tai rotareihin tai mihinkään muihin tällaisiin yleishyödyllisiin järjestöihin.” Aamulehden sisäisten ohjeiden mukaan toimittajat eivät saa kirjoittaa asioista, joihin heillä muodostuu jääviys esimerkiksi poliittisen puolueen tai vapaaehtoisen yhdistyksen jäsenyyden kautta (A3).

Aamulehti on laajentunut Pirkanmaalta valtakunnalliseksi mediayhtiöksi. Se hankki 1970-luvulta lähtien useita paikallislehtiä, ja 1980-luvun lopulla yhtiö kasvoi merkittävästi sen ostettua Helsingistä Uuden Suomen, Iltalehden ja Kauppalehden. Pörssiin Aamulehti meni ensimmäisenä suomalaisena lehtenä 1994. Vuonna 1997 Aamulehti-yhtiö fuusioitui tv-yhtiö MTV:n kanssa Alma Media -konserniksi, johon kuuluu myös valtakunnallinen radio Nova. Lehtipuolella yhtiö on laajentunut ostamalla alueidensa ykköset Satakunnan Kansan, Lapin Kansan, Pohjolan Sanomat ja Kainuun Sanomat. Lisäksi sillä oli keväällä 2004 kaikkiaan 16 paikallislehteä ja 9 kaupunkilehteä.

Aamulehteä kustantanut Tampereen Kirjapaino oli elinkeinoelämän ja yksityishenkilöiden omistuksessa. Se muuttui Aamulehti-yhtymäksi vuonna 1988. Viime vuosikymmenellä suurimmaksi omistajaksi nousi ruotsalainen mediakonserni Marieberg, jossa valtaa käyttää Bonnierin suku. Bonnier & Bonnier omisti Alma Mediasta keväällä 2004 kolmanneksen. Muut kymmenen suurinta omistajaa olivat lähinnä suomalaisia vakuutusyhtiöitä ja teollisuuden työnantajajärjestöjä.⁵⁴

Aamulehdellä on ollut oma toimitus Helsingissä vuodesta 1957 (Seppälä 1981, 356). Helsingin toimitus on seurannut erityisesti politiikkaa, taloutta ja työmarkkinoita. Se yhdistettiin 1997 Turun Sanomien ja Savon Sanomien Helsingin toimitukseen, josta taas Savon Sanomat siirtyi 1999 Väli-Suomen sanomalehtien Helsingin toimituksen käyttäjäksi. Aamulehteä ja Turun Sanomia palvelee Helsingissä kuusi toimittajaa. Yhteisen Helsingin toimituksen tavoitteena on muiden vastaavien toimitusten tavoin täydentää STT:n materiaalia omilla uutisilla, haastatteluilla, taustoituksilla ja kommentteilla sekä hankkia lehdille valtakunnallista uutisnäkyvyyttä. (Sederholm 2001, 37–38.)

5.2.2 Helsingin Sanomat

Päivälehdien jatkajaksi 1904 perustettu Helsingin Sanomat oli nuorsuomalaisten päälehtenä keskeinen tekijä suomalaisen puolueen sisäisessä taistelussa. Suomen itsenäistymisen aikoihin siitä tuli tasavaltalaisen edistyspuolueen päälehti. 1920- ja 1930-lukujen taitteessa lehti irtaantui levikkikilpailussa muista suurista lehdistä. Ratkaisevaa oli menestys pääkaupungissa ja nimenomaan sen työ-

⁵⁴ Tiedot yhtiön kotisivulta www.almamedia.fi/sijoittajat 1.4.2004.

väestön keskuudessa. Eljas Erkon johdolla lehti uudistui viihteelliseksi uutislehdeksi, jonka poliittisen linjan vasemmistolaisetkin lukijat saattoivat sietää. Yksi ratkaiseva voiton siemen oli menestys pikkuilmoitusten hankinnassa, sillä se toi myös lisää tilaajia. (Salokangas 1987, 397–399; Leino-Kaukiainen, Nygård & Salokangas 1988, 130–131.)

Helsingin Sanomien irtaantuminen edistyspuolueesta oli pitkä prosessi, joka alkoi 1920-luvun lopulla. Puoluepoliittisesti sitoutumaton siitä tuli Salokankaan mukaan vasta kun Eljas Erkko oli luopunut yhteiskunnallisista luottamus-tehtävistään ja edistyspuolue menettänyt pitkän ajan kuluessa merkitystään. Sitoutumattomuus alkoi siten varsinaisesti vasta sotavuosista. (Salokangas 1987, 266–267; Leino-Kaukiainen ym. 1988, 131.)

Perinteisesti porvarillisena tunnettu Helsingin Sanomat suhtautui 1950-luvulla ja varsinkin sen jälkeen varsin myönteisesti työväenliikkeeseen, lähinnä sosiaalidemokraatteihin. Poliittinen toimitus alkoi tuoda lakkojen aikana uutispalstoilla julki myös työläisten näkemykset. Samalla Aatos Erkko liberalisoi lehden linjaa avaamalla palstoja myös vasemmistolaisille kirjoittajille (Salminen 1988, 156; Leino-Kaukiainen ym. 1988, 131). Klemolan (1981, 166–169) mukaan Helsingin Sanomat veti kuitenkin selvän rajalinjan sosiaalidemokraattien ja kansandemokraattien väliin. SDP:n lisäksi Helsingin Sanomien luottamusta nautti Klemolan mukaan keskustapuolue ja 1980-luvun alusta lähtien myös kokoomus. Hän tulkitsi tämän niin, että valtalehti tekee mielellään liittoja vallan kanssa.

1980-luvulla Helsingin Sanomat kasvoi Pohjoismaiden suurimmaksi aamulehdeksi oltuaan jo pitkään selvästi Suomen ykkönen. Levikistä reilu kolmannes meni Helsingin markkinointialueen ulkopuolelle. Lehden peitto vuonna 1986 oli Helsingin markkinointialueella 73 prosenttia ja koko maan alueelle jaettuna 31 prosenttia. (HS 1987.) Vaikka Helsingin Sanomissa on kansainvälisesti tunnettuja valtakunnallisen lehden piirteitä, ei sitä Mervolan (2003, 96) mukaan voi pitää levikkinsä puolesta valtakunnallisena lehtenä. Kotimaakuntansa Uudenmaan ulkopuolella Helsingin Sanomat on jäänyt parhaimmillaan kin 10–15 prosentin levikkipeittoihin ja suuressa osassa maata vain muutamaan prosenttiin. Sitä valtakunnallisempia ovat tasaisemmin ympäri maata leviävät iltapäivälehdet.

Helsingin Sanomat on Sanoma-konsernin päätuote. Toinen päälehti on Ilta-Sanomat. Vuonna 1997 Sanoma-perheeseen synnytettiin talouslehti Talous-sanomat. Konserniin kuuluvat myös Kymenlaakson lehdet Etelä-Saimaa, Kymen Sanomat ja Kouvolan Sanomat. Sanoma Oy, Helsinki Media ja WSOY fuusioituivat keväällä 1999 Suomen suurimmaksi viestintäkonserniksi. Samalla yhtiö listautui pörssiin. Sanoma-WSOY on laajentanut toimintaa ulkomaille ostamalla Hollannista VNU-yhtiön aikakauslehdet sekä oppimateriaalikustantaja Malmberg Investmentsin. Aikakauslehtitoiminta 16 maassa on liikevaihdoltaan Sanomien merkittävin osa. Kotimaassa sillä on lehtien kustannus- ja painotoiminnan lisäksi WSOY:n kirjakustannus, sähköisen viestinnän yhtiö Swelcom (mm. tv-kanava Nelonen) sekä Rautakirjan kioskit, lehti- ja kirjakaupat, elokuvateatterit ja ravintolat.

Sanoma-WSOY:n suurin omistaja on edelleen Aatos Erkko. Keväällä 2004 hänen osuutensa oli runsas neljännes. Samassa suvussa merkittäviä omistajia ovat myös Patricia Seppälän kuolinpesä ja Rafaela Seppälä. Muita suuria omistajia ovat erilaiset säätiöt ja vakuutusyhtiöt.⁵⁵

Helsingin Sanomat on periaatelinjansa mukaan sitoutumaton päivälehti, jonka uutisvälitys on tasapuolista, nopeaa ja luotettavaa. Se määrittää kantansa itsenäisesti riippumatta poliittisista tai taloudellisista päätöksentekijöistä tai muista painostusryhmistä. Samaa linjaa lehti sanoo seuraavansa myös päivittäisessä uutisvälityksessä. (HS 1971.)

Helsingin Sanomien vastaavana päätoimittajana vuonna 1987 toiminut Heikki Tikkanen⁵⁶ (tästä eteenpäin haastattelu 1997) korostaa, että lehti voi olla sitoutumaton vain jos se on niin vahvalla pohjalla, ettei mikään ulkopuolinen taho pysty sitä heiluttamaan. Helsingin Sanomat saavutti tällaisen aseman 1940-luvun alkuun mennessä. ”Lehti kannattaa hyviä asioita ja vastustaa huonoja asioita. Mutta se ei merkitse sitoutumista siinä mielessä, että oltaisiin samaa mieltä jostain asiasta ikuisesti.”

Tikkasen mukaan Helsingin Sanomat suhtautui 1980-luvun lopulla tasa-vertaisesti koko puoluekenttään, kun ”taistolaiset olivat jo hiljentyneet”. Suomen maaseudun puolueen kanssa toimituksella oli ollut hankaluuksia Veikko Vennamon johtokaudella.

Utisiin ei Tikkasen mielestä saa sisältyä kannanottoja. ”Jos on kannanottoja, niin silloin on tapahtunut virhe tai kontrolli on pettänyt.” Uutiset valittiin Helsingin Sanomissa niiden painoarvon, kiinnostavuuden ja tuoreuden perusteella, ajattelematta kenen etua ne mahdollisesti ajavat. Kuvien valinta on Tikkasen mukaan usein sattumanvaraista aiheen ja sivun elävöittämistä ilman minkäänlaisia vaikutuspyrkimyksiä.

Lehden pääkirjoituksissa ilmaistu yhteiskunnallinen näkemys ei Tikkasen mielestä saa vaikuttaa uutistoimittajan ajatuksiin ja valintoihin. ”Jo ammatillinen ylpeys pitää lähtökohtana, että uutiset eivät ole kallellaan mihinkään suuntaan.” Lehden omalle kannalle vastakkaisten mielipiteiden esille tuominen on Tikkasen mukaan ollut Helsingin Sanomissa itsestänselvyys.

Tikkasen aikana Helsingin Sanomissa ei kirjoitettu lehden linjapaperia täsmentäviä ohjeita siitä, miten politiikasta pitäisi uutisoida.⁵⁷ Lehden käyttäytymistapaa viestitettiin jatkuvana prosessina päivittäisissä uutiskokouksissa. Lisäksi toimituksen osastoja koulutettiin. Ohjeistus oli suullista, koska ohjelmapaperit olisivat jääneet yleisluontoisiksi, ”eikä niitä olisi kukaan jaksanut lukea saatikka tehdä”.

⁵⁵ Tiedot yhtiön kotisivulta www.sanomawsoy.fi/konserni 1.4.2004.

⁵⁶ Heikki Tikkanen (s. 1930) on toiminut Helsingin Sanomien poliittisena toimittajana, Ilta-Sanomien päätoimittajana, Helsingin Sanomien toisena päätoimittajana 1966–76 ja vastaavana päätoimittajana 1976–90 sekä Sanoma Oy:n hallituksen varapuheenjohtajana.

⁵⁷ Tikkanen laati Helsingin Sanomain periaatelinjan 1970-luvun alussa yhdessä päätoimittaja Keijo Kylävaaran kanssa. Linjapaperi, joka on samassa muodossa voimassa edelleen, hyväksyttiin kustantaja Aatos Erkolla.

Tikkanen tapasi päätoimittaja-aikanaan pari poliitikkoa viikossa. Hän korostaa pitäneensä lounaskeskustelujen aloitteen tiukasti omissa käsissään, jotta ei joutuisi vieraanvaraisuusongelmaan minkään tahon kanssa.

Tikkasen seuraajan Janne Virkkusen⁵⁸ mukaan Helsingin Sanomat ei ota kantaa minkään yksittäisen puolueen puolesta. Lehti voi silti olla vahvasti jonkin tärkeäksi kokemansa asian puolella. Tällainen oli Suomen liittyminen Euroopan unioniin, jota Helsingin Sanomat avoimesti kannatti syksyn 1994 kansanäänestyksen alla. Virkkunen korostaa, ettei HS ole sitoutunut hallitukseen, järjestöihin tai markkinavoimiin, vaan lukijoihinsa. ”Lehti edistää sellaisia asioita, joita se itse pitää tärkeinä, ja pyrkii perustelemaan kantansa. Se on sitoutumattomuutta.” (Virkkunen 1994.)

Virkkusen (tästä eteenpäin haastattelu 1998) mukaan Helsingin Sanomat on sitoutunut lukijoidensa ohella taustaansa, lehden perinteeseen. Tätä ”vanhaa nuorsuomalaista” arvopohjaa ovat mielipiteen- ja sananvapauden sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolustaminen, demokraattisen yhteiskunnan edistäminen, pohjoismainen ja eurooppalainen suuntautuminen sekä vapaamielinen asennoituminen yhteiskunnan asioihin.

Virkkusen mukaan Helsingin Sanomat on ”asiasidonnainen” lehti: se on sitoutumaton suhteessa yhteiskunnassa toimiviin instituutioihin, mutta pyrkii edistämään oikeina ja tärkeinä pitämiään asioita. Uutispalstoilla asioiden tukeminen näkyy niille annettuna julkisuutena, ei propagandistisena asianajona. ”Lehden kanta näkyy siinä, että asia on esillä.”

Lehden oman mielipiteen ulottuminen uutisten sisältöön on Virkkusen mukaan mahdollista, vaikka sitä pyritään välttämään. ”Jos lehdellä on hyvin voimakas kanta, niin se helposti saattaa heijastua tiettyinä itsesensuurina toimittajien työhön. Se otetaan alitajuisesti ja ehkä tiedostamattakin huomioon.” Virkkusen mukaan HS kuitenkin huolehti esimerkiksi EU-kysymyksessä, että myös lehden puoltamaa ratkaisua kritisoivat äänet pääsivät kuuluviin.

Utisiin sisältyy Virkkusenkin mielestä aina valintoja. Helsingin Sanomien toimituskulttuurissa tavoitteena on kuitenkin mahdollisimman neutraali uutinen, joka kirjoitetaan sanavalintoja myöten niin, ettei uutisessa esiintyviä ihmisiä aseteta eriarvoiseen asemaan.

Politiikan uutisoinnista ei Virkkusen aikanaan ole annettu mitään kirjallista ohjeistusta. Tavoitteena on lehden periaatelinjan pohjalta ”toimittaa lehden sellainen aineisto, jonka lukemalla ihminen tietää, mikä siinä maailmassa on olennaista ja tärkeää, mikä pitää tietää, ja että ihminen itse voisi ajatella miten asiat ovat”.

Helsingin Sanomilla on yhtä ”etäisen asialliset” välit kaikkiin puolueisiin, vaikka kolmeen suurimpaan pidetään eniten yhteyksiä. Enemmistöparlamentarismien aikana lehti on Virkkusen mukaan saattanut näyttää olevan lähellä valtaa, koska hallituksen päätöksentekoa seurataan tarkasti. Linjana on kuitenkin ollut kertoa eri poliittisten suuntien kannat kaikissa olennaisissa kysymyksissä.

⁵⁸ Janne Virkkunen (s. 1948) on työskennellyt Sanoma Oy:n toimittajakoulun käytyään Helsingin Sanomissa kotimaan osaston toimittajana, poliittisen toimituksen toimittajana ja varaesimiehenä, toimituspäällikkönä, päätoimittajana 1989–90 ja vastaavana päätoimittajana vuodesta 1991. Hän johti poliittisten toimittajien yhdistystä 1981–83.

Helsingin Sanomat asettui 1990-luvulla tietoisesti parlamentaarisen demokration puolustajaksi ja etujärjestöjen vallan kritisoijaksi. ”Jos ajattelee, että me olemme jonkun puolella tässä systeemissä, niin me olemme eduskunnan puolella.” Lehdessä todettiin jo 1980-luvun lopulla, että yleinen politiikan arvostelu oli mennyt niin pitkälle, että se uhkasi koko järjestelmää. Siksi HS päätti puolustaa politiikkaa populismilta. Virkkunen arvioi, että tämä näkyi uutispuolella niin, ettei lehti ollut ainakaan etujoukoissa repimässä poliittista järjestelmää ja että politiikan saavutuksistakin voitiin kertoa.

Virkkunen oli opiskeluaikana lyhyen aikaa mukana sosiaalidemokraattien toiminnassa. Toimittajana hän sanoo olleensa koko ajan sitoutumaton. Vanha poliittinen tausta ei Virkkusen mukaan vaikuta päätoimittajan työssä, vaikka hän arveleekin olevansa keskustalaisten mielissä edelleen demari.

5.2.3 Keskisuomalainen

Jyväskylässä ilmestynyt Keskisuomalainen on maan vanhin yhtäjaksoisesti ilmestynyt seitsenpäiväinen sanomalehti. Sen historian katsotaan alkaneen nuorsuomalaisesta Keski-Suomi-lehdestä 1871. Vuonna 1917 se yhdistyi kansanpuoluelaisen Suomalainen-lehden kanssa Keskisuomalaiseksi. Vuosina 1920–32 Keskisuomalainen oli edistyspuolueen lehti. Vararikkoa lähennelleen tilan jälkeen sen otti vastuulleen Saarijärven Paavo -niminen lehti, jonka myötä puoluekanta vaihtui maalaisliitoksi. Maalaisliittolaiset omistajat antoivat Keskisuomalaisen jatkaa väljänä keskustalehtenä, ja viimeistään sotavuosien jälkeen se nousi alueensa ykköslehdeksi paljolti kilpailijoita tehokkaamman uutishankinnan ansiosta. Yleislehtirolli vahvistui seuraavina vuosikymmeninä, kun lehti vähensi näkyviä puoluetunnuksia ja hankki tilaajia kaikista yhteiskuntaluokista, erityisen tietoisesti työväestöstä. Keskisuomalainen saavutti maakunnan ainoan päivälehden aseman 1970-luvun alussa. (Tommila & Raitio 1979, 52–56; Tommila 1988, 324–325.)

Keskisuomalainen oli puoluelehtenäkin itsellinen osakeyhtiön omistama lehti. Vaikka sen omistajat ja johtokunnan jäsenet olivat keskustalaisia - jopa valtakunnantason poliitikkoja - ja vaikka lehden poliittiset tavoitteet olivat yhteneväiset taustapuolueen kanssa, luokitteli Päiviö Tommila Keskisuomalaisen jo 1970-luvulla puoluelehden sijasta puoluesuuntalehdeksi, koska puoluetavoitteita ”ei ole vasiten haluttu lukijoille tyrkyttää, ja ulkonaisesti uutislehti on ollut dominoiva”. (Tommila & Raitio 1979, 62.)

Keskisuomalainen sanoi irti muodollisen puoluesiteensä keskustapuolueeseen 1986 ja ilmoitti olevansa aatesuuntautunut ”keskustalainen sanomalehti” (Laatikainen 1986). Sen jälkeen siitä on käytetty myös nimitystä ”riippumaton keskustalainen”. Keskisuomalaisen vuonna 1978 hyväksytyyn toiminta-ajatuspaperiin jäi maininta lehden toimittamisesta ”keskustalaisessa hengessä” (K 1978). Tällä ensimmäisenä Kainuun Sanomien linjapaperiin otetulla muotoilulla oli alun perin pyritty väljentämään lehtien suhdetta keskustapuolueeseen (Lehto 2003, 96–98). Käytännössä Keskisuomalainen on luettu vuoden 1986 ratkaisun jälkeen samaan sitoutumattomien sanomalehtien ryhmään kuin muutkin puolueen äänenkannattajuudesta ja puolueen kanavoimasta valtion lehdis-

tötuesta luopuneet ykköslehdet. Keskisuomalainen on vahvistanut irtautumistaan myöhemmissä linjapääkirjoituksissa. Esimerkiksi 125-vuotislehden juhla-kirjoituksessa päätoimittaja Erkki Laatikainen (1996) korosti lehden itsenäisyyttä. Monipolvisen ja vanhahtavan ”riippumattoman keskustalaisen” sijasta hän piti parempana määrittää lehti riippumattomaksi tai sitoutumattomaksi.

Keskisuomalaisen vastaavana päätoimittajana koko tutkimusajan toiminut Erkki Laatikainen⁵⁹ (tästä eteenpäin haastattelu 2004) kuvaa vuoden 1986 riippumattomuuspäätöstä ideologiseksi ratkaisuksi monipuolisuuden ja tasapuolisuuden puolesta. Sen jälkeen puolueella ei ollut sananvaltaa lehteen, eikä lehdellä puolueeseen, mutta ”tietty sympatia varmaan vallitsi”. Puoluesiteen katkaisua vauhditti lehdistötuki, josta pääosa meni kannattamattomien puoluelehtien hengissäpitämiseen. ”Se jurppi kannattavia lehtiä, jotka kokivat olevansa keskustalle merkityksellisempiä. Muutamilla sadoilla tuhansilla markoilla liitettiin lehden imagoa, kun muut saattoivat ajatella, että tuella vaikutetaan lehteen.”

Keskisuomalainen oli jo 1980-luvulle tultaessa monipuolistanut sisältöään. Vielä 1970-luvun alussa artikkelisivulla julkaistiin vaalien alla vain keskustapuolueen tai sen kanssa vaaliliitossa olleiden puolueiden ehdokkaiden kirjoituksia.⁶⁰ Keskustalle ilmainen järjestöpalsta muutettiin ehdoiltaan samaksi kaikille puolueille. Samoin poistettiin keskustalaisten ehdokkaiden alennukset vaali-ilmoittelusta. Uutispuolella tasapuolisuutta ilmennettiin esimerkiksi hoitamalla eri puolueiden piirikokoukset samalla tavoin. Lehden profiilia nostaneisiin valtakunnallisiin uutishaastatteluihin valittiin eri puolueiden ja etujärjestöjen edustajia kiinnostavuuden perusteella ja haastattelut julkaistiin yhtä näyttävästi.

Miksi Keskisuomalainen ei sitten saman tien julistautunut yksiselitteisesti sitoutumattomaksi lehdeksi? Laatikaisen mukaan tämä oli omistajien tahto. ”Hallitus oli hyvin talonpoikainen. Useimmat äänestivät keskustaa, ja mukana oli vaikutusvaltaisia keskustapoliitikkoja. Jokainen lehti sympatiseeraa omistuksensa ja historiansa perusteella jotain yhteiskunnallista suuntaa. Hallitus halusi varmistua, että lehti säilyy tällä linjalla, mutta niin että se palvelee lukijoita monipuolisesti ja on avoin mielipidelehti.”

Kun Laatikainen vuonna 1978 esitteli yhtiön hallitukselle lehden toiminta-ajatusta, hän jätti siitä pois maininnan ”keskustalaisesta hengestä”, vaikka arvasi että siitä nousee hallituksessa keskustelua. Puheenjohtaja Paavo Vesterinen totesikin, että kohta pitää lisätä, ja niin hallitus yksimielisellä päätöksellä teki. Laatikaisen mukaan keskustalaisuus oli laajempi käsite kuin keskustapuolue. Se tarkoitti sallivuutta ja monipuolisuutta, ja siitä löytyi lehdelle näkökulmaa myös muihin kuin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

⁵⁹ Yhteiskuntatieteiden maisteri Erkki Laatikainen (s. 1946) on toiminut Keskisuomalaisen vastaavana päätoimittajana vuodesta 1975, tulosityksikön johtajana vuodesta 1990 ja varatoimitusjohtajana vuodesta 1993. Hän on työskennellyt lehdessä myös kunnallistoimittajana, artikkelitoimittajana ja varapäätoimittajana sekä lääninhallituksessa kansliasihteerinä.

⁶⁰ Määräys tuli lehtiyhtiön hallitukselta. Ehdokkaiden kirjoitusten piti olla sentilleen samanpituisia, ja myös kuvan käyttö oli tarkkaan säännelty. (Laatikaisen haastattelu 2004.)

Toiminta-ajatuksen tärkein sana, jota Laatikainen korosti toimituksellekin, oli kuitenkin kilpailukykyisyys (lehden toiminta-alueen väestön ajankohtaisen tiedontarpeen tyydyttämisessä). ”Se tarkoittaa, että uutissisällön on oltava niin monipuolinen, että mahdollisimman harva haluaisi tilata jonkin muun lehden.” Myös toiminta-ajatuksen kohdat lukijoiden maailmankuvan avartamisesta ja maakuntahengen ja lehden toiminta-alueen edun edistämisestä koskivat uutisia. ”Keskisuomalainen on joka solullaan sitoutunut Keski-Suomen etuun, se on hyvin johtava toimituksellinen lähtökohta. Totta kai se saa näkyä uutisissa.” Sen sijaan ”keskustalainen henki” liittyi Laatikaisen mukaan enemmän pääkirjoituksiin ja päätoimittajan kolumneihin. ”Mutta se viestii myös, ettei tieteen tahtoen ja hakemalla hakien tehdä lehden arvomaailmalle vihamielisiä uutisia – jos niille ei ole perusteita.” Päätoimittaja ei muista keskustelleensa tästä uutistoimittajien kanssa, mutta arvelee, että uusi toimittaja saattaa paperin lukiessaan kokea sen jollain tavalla (keskustalaisuutta) suojaavaksi lausumaksi.

Laatikainen korostaa, että toiminta-ajatus on historiallinen dokumentti, jota sovelletaan ajassa. ”Joka vuosi tulee jotain uutta. Toisaalta se, että toiminta-ajatusta ei ole muutettu, osoittaa, ettei lehtiyhtiössä ole ristiriitaa omistajien ja toimituksen välillä.” Hän uskoo, että jos linjapaperi nyt uusittaisiin, keskustalaista henkeä ei siihen enää kirjattaisi.

Keskisuomalaisen on Laatikaisen mukaan oltava ”olennaisuudet kattava uutissanomalehti”, joka pyrkii uutistoiminnassaan objektiivisuuteen ja kohtelee puolueita tasapuolisesti. ”Emme saa jäädä kiinni siitä, että joku voisi perustellusti osoittaa lehden vaienneen omalle taustayhteisölle kielteisistä asioista tai jättäneen kertomatta muiden puolueiden merkityksellisiä tapahtumia.” Lehden omien kannanottojen ei pitäisi heijastua uutispalstoille. ”Keskustalaisuus pääkirjoituksissa tai päätoimittajan kolumneissa on sataprosenttisesti päätoimittajan harkinnassa. Sillä ei saisi olla vaikutuksia uutisiin. Uutistoimittajat tekevät valintansa ammatillisilla perusteilla. Edellytän sitä.” Ongelmaa Laatikainen näkee siinä, että uusi toimittajapolvi ymmärtää politiikkaa entistä vähemmän. ”Heitä on helpompi höynäyttää, mutta tällaista ammattitaidottomuutta esiintyy joka (poliittiseen) suuntaan.”

Politiikan uutisten kuvitusta ei Keskisuomalaisessa ole pohdittu erikseen, vaan se on nähty osana uutisjournalismia ja siten samojen tasapuolisuussäätöjen alaiseksi. Poliittikka on lehdessä pyritty pitämään yhtä arvokkaana toimintana kuin muutkin toiminnot yhteiskunnassa. Poliitikkoja ja korkeita virkamiehiä pitäisi Laatikaisen mielestä kohdella julkisuudessa samalla tavoin kuin yritysten johtajia. ”Linjani on ollut, että emme revittele poliitikkojen taksikuitteja tai kaupunginjohtajan edustuskuluja, ellei siihen ole erityistä perustetta.”

Politiikan uutisten asema Keskisuomalaisessa on heikentynyt, kun kasvaneet tuottovaatimukset ovat ohjanneet lehden sisältöä mahdollisimman kiinnostavaksi. ”Lukijat ovat lukijatutkimuksissa sanoneet, että lehden sisällössä on liikaa politiikkaa, myös uutisissa. Emme nosta politiikan tapahtumia etusivulle niin hanakasti kuin aiemmin. Ajan henki on sellainen. Poliittikka laitetaan sisemmälle ja pienemmälle.” Syksyn 2003 lehti uudistuksessa asiauutiset lähes

katosivat kevyiden juttujen tieltä. Päätoimittajan puututtua asiaan niiden asemaa on osittain palautettu.⁶¹

Vaikka Keski-suomalainen kannatti hyvin jo 1970-luvulla, pitivät omistajat sitä aatteellisena yrityksenä. Osinkoja ei juurikaan maksettu, vaan tuotot jätettiin yhtiöön sen investointeja varten. Nyt lehtiyhtiö on Laatikaisen mukaan kuin mikä tahansa yritys, jonka on tuotettava omistajille kilpailukykyinen siivu tuloksesta. Päätoimittaja pitää tuottovaatimusta myönteisenä asiana, sillä se korostaa lehden kilpailukykyistä sisältöä. Myös eettisyys lisääntyy, kun lehden on oltava luotettava ja arvostettu. ”Lukijoiden toiveet otetaan huomioon, mutta meillä on edelleen velvollisuus kertoa tietyt asiat. Sanomalehti on tiedon, mielipiteiden ja virikkeiden tavaratalo, ja hyllyköt järjestetään sen mukaan.”

Laatikainen lakkasi maksamasta keskustan jäsenmaksuja 1980-luvun lopulla. ”Monet pitävät minua keskustalaisena, ja sitä minä olen ajattelultani, mutta haluan olla vapaa mies. Minulla on keskustaan aika lailla neutraali suhde.” Laatikainen korostaa, että hän on vuorovaikutuksessa kaikkien puolueiden edustajien kanssa. Vielä 20–30 vuotta sitten lehden vieraana oli enimmäkseen keskustalaisia. Päätoimittajauransa alkuvaiheessa Laatikainen osallistui keskustan piiritoimikunnan kokouksiin ja toimi jopa piirikokouksen julkilausumatoimikunnan puheenjohtajana. ”Nyt sellainen tuntuisi hyvin erikoiselta ja huvittavalta.” Läsnaolo- ja puheoikeutta keskustan puoluevaltuuskunnan kokouksissa Laatikainen ei ole käyttänyt 25 vuoteen. Keskustan viestintäpoliittista toimikuntaa hän johti 1979–86.⁶²

Keski-suomalaisen omistus on hajautunut yksityishenkilöille lähinnä omaan maakuntaan. Keväällä 2004 yli 96 prosenttia yhtiön osakkeista oli kotitalouksilla. Kaikki kymmenen suurinta omistajaa olivat yksityishenkilöitä, merkittävimpänä Kangaskorven perhe, josta Vesa-Pekka Kangaskorpi toimii yhtiön hallituksen puheenjohtajana.⁶³

Keski-suomalainen hankki 1980-luvulta lähtien omistukseensa oman alueensa paikallislehtiä. Merkittävin aluevaltaus on ollut naapurilehti Savon Sanomien ostaminen. Savon Sanomat joutui nurkanvaltausten seurauksena muiden lehtiyhtiöiden pelastamaksi Pro Lehdistön kautta. Keski-suomalainen Oyj lisäsi omistustaan Savon Sanomia ja Iisalmen Sanomia julkaisevasta Savon Medioista ja sai yhtiön kokonaan haltuunsa 2001. Lehdet ovat tiivistäneet yhteistyötään kaikilla mahdollisilla sektoreilla. Näkyvä tulos oli yhteinen ulkoasu-uudistus syksyllä 2003. Siinä oli mukana myös Joensuussa ilmestyvä Karjalainen. Keski-suomalainen on ollut yhteenvetävänä voimana Väli-Suomen sanoma-

⁶¹ Uutistuottaja Seppo Pänkäläisen mukaan uudistuksessa tehtiin korjausliike helmikuussa 2004, kun premisivulla palattiin takaisin uutispääjuttuun. ”Lukijat eivät olleet valmiita kuvallisiin hömppälähtöihin vaan halusivat lukea paraatipaikalta päivän kovimman uutisen.” (Peltonen 2004.)

⁶² Sanomalehtialan ulkopuolisia luottamustehtäviä Laatikaisella on Alkio-opiston kannatusyhdistyksen hallituksen puheenjohtajana, Jyväskylän Messujen hallituksessa, Keski-Suomen Osuuspankin hallituksen puheenjohtajana, OKO:n ja OPK:n hallintoneuvoston jäsenenä sekä maanpuolustusta tukevissa järjestöissä.

⁶³ Tiedot yhtiön kotisivulta www.keski-suomalainen.fi/sijoittajatieto 1.4.2004.

lehtien toimituksellisessa yhteistyössä, johon edellä mainittujen kolmen lehden lisäksi osallistuvat Pohjanmaan lehdet Ilkka ja Pohjalainen.⁶⁴

Keskisuomalainen saa valtakunnallisia politiikan uutisia Väli-Suomen lehtien Helsingin toimitukselta, jonka roolina on täydentää STT:n perustarjontaa omilla uutisilla. Sen uutistoiminnan henkilövahvuus on ollut kolme toimittajaa. 1980-luvulla Keskisuomalaisella oli yksi oma toimittaja Helsingissä. Lisäksi se käytti pitkään keskustataustaisen uutistoimisto Utiskeskuksen (UK) juttuja ja 1990-luvulla muutaman vuoden sitoutumattoman Sanomalehtien Uutistoimiston (SUT) palveluja.⁶⁵ Tutkimusvuosista 1987 oli Keskisuomalaisella oman Helsingin toimittajan ja UK:n aikaa, 1995 SUT:n aikaa ja vuodet 2001 ja 2003 Väli-Suomen Median aikaa.

5.2.4 Puoluelehdet

Sitoutumattomuuskehityksen voimistuminen ja 1990-luvun alun talouslama lisäsivät kakkoslehtien ja puoluelehtien vaikeuksia. Lehdet joutuivat vähentämään ilmestymiskertoja ja henkilökuntaa. Perinteikäs Uusi Suomi kuopattiin syksyllä 1991, mutta puolueiden päälehdet Demari, Kansan Uutiset ja Suomenmaa pysyivät hengissä valtion tuella, vaikka Suomenmaa välillä lopetettiin itsenäisenä lehtenä.

Puoluelehdet ovat olleet monin säikein kiinni puolueessa, niin omistuksen, hallinnon kuin rahoituksen kautta. Ohjausta ovat täydentäneet tiiviit henkilösuhteet. Esimerkiksi Suomen Sosialidemokraatille ei Seppo Heikki Salosen⁶⁶ mukaan missään vaiheessa tehty varsinaista linjapaperia. Sitä ei tarvittu, koska muutoinkin oli moninkertaisesti varmennettu, että SDP:n ylin johto määräsi lehden linjan. Sosialidemokraatin omistus oli keskitetty puolueen keskusjohdon käsiin, ja käytännössä tätä määräysvaltaa käytti lehden johtokunnan puheenjohtajana toiminut puoluesihteerin. ”Lehden linjan määrääminen lähti täysin omistajasta, se oli sama kuin puoluekokouksen jälkeen valittu puoluejohto.” Linjalla pysymistä auttoi se, että kaikki lehden toimittajat olivat puolueen jäseniä. (Salosen haastattelu 1998.)

Vastaavasti Kansan Uutiset oli SKP:n ja SKDL:n omistuksessa ja puolueet hallitsivat lehden hallitusta ja hallintoneuvostoa. Päätoimittaja Erkki Kauppila⁶⁷ kuului SKP:n poliittiseen toimikuntaan ja oli myös SKDL:n liittoneuvoston jäsen.

⁶⁴ Väli-Suomen Media Oy:n kautta toteutettava yhteistyö alkoi 1998 sunnuntaisivusto Sunnuntaisuomalaisesta ja laajeni seuraavana vuonna yhteiseen Helsingin uutistoimitukseen. Omistuksellisesti Väli-Suomen sanomalehdet ovat kolmessa eri yhtiössä: Keskisuomalainen Oyj, Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oyj ja Ilkka-Yhtymä Oyj.

⁶⁵ Maalaisliiton Lehdistön 1952 perustaman Utiskeskuksen asiakkaat olivat kaikki keskustataustaisia lehtiä. Sen seuraajana 1992 aloittanut Sanomalehtien Uutistoimisto sai näiden ulkopuolelta asiakkaikseen Kouvolan Sanomat, Kymen Sanomat ja Länsi-Savon. Myöhemmin asiakkaiksi siirtyi lisää kokoomustaustaisia lehtiä, ja näitä palvelut Lehdistön Sanomapalvelu (LSP) lakkautettiin. (Pesonen & Pyyluoma 1996, 45.) SUT puolestaan lopetettiin 1997, kun Keskisuomalainen valmistautui uuteen Väli-Suomen yhteistyökuvioon.

⁶⁶ Seppo Heikki Salonen (s. 1938) työskenteli Suomen Sosialidemokraatin toisena päätoimittajana 1979–84 ja vastaavana päätoimittajana 1984–88.

⁶⁷ Erkki Kauppila (s. 1928) toimi Kansan Uutisten päätoimittajana 1974–88.

Tärkeimpänä yhdyssiteenä hän piti kuitenkin sitä, että SKDL:n ja SKP:n pääsihteerit soittelivat toimitukseen päivittäin. (Kauppilan haastattelu 1998.)

Suomenmaan ja keskustapuolueen siteitä olivat muun muassa puolueen johtohenkilöiden asema lehden hallituksessa ja puolueen vastuu lehden taloudesta. Päätoimittaja Seppo Niemelä⁶⁸ oli puheenjohtaja Paavo Väyrysen valitsema. Hän kuului puolueen hallitukseen ja hänellä oli oikeus olla läsnä keskustan eduskuntaryhmän kokouksissa. (Niemelän haastattelu 1998.)

Pää-äänenkannattajissa puoluetustan oli sallittua vaikuttaa uutisissa ainakin näkökulmaan. Suomen Sosialidemokraatissa lehden poliittisen kannan oli toivottavaakin näkyä myös uutisissa. Päätoimittajan mukaan jutut otsikoitiin koko ajan ehdottomasti niin, että asiat tulkittiin demareiden kannalta. Kansan Uutiset tuki taustapuolueitaan sekä kannanotoilla että uutisilla. KU:n uutistyössä maailmaa oli lupa tarkastella oman taustaryhmän näkökulmasta. Uutisissa sai myös ottaa kantaa. Kauppilan mielestä poliittisesti sidoksissa olleiden poliittisten toimittajien ja ay-toimittajien oli vaikea olla ”puhtaasti uutismiehiä, jotka eivät kannanottoja ottaisi”. Suomenmaan uutispalstoilla asioista kerrottiin keskustan kautta, ja muiden toimijoiden kohteluun vaikutti niiden suhde keskustaan kulloisessakin poliittisessa tilanteessa. Päätoimittaja Niemelän mukaan asia ei voinutkaan olla muuten: ”Jos kerran myönnetään, ettei voi olla objektiivista toimituspolitiikkaa, vaan se on aina valintaa joillakin perusteilla, niin kylähän silloin asioiden tarkasteleminen keskustan kannalta tai keskustan kannalta tärkeiden asioiden tarkasteleminen oli yksi lähtökohta.” Puolueen näkökulma sai hallita myös kuvitusta, ainakin Sosialidemokraatissa ja Kansan Uutisissa. Sosialidemokraatilla oli kaksi omaa kuvaajaa, jotka Salosen mukaan tiesivät miten asiat pitää esittää: ”Meidän kuvissa esiintyi tietysti aina sankarirooleissa demarit – ja roistot oli keskustapuolueesta.” (Kauppilan, Niemelän ja Salosen haastattelut 1998.)

Puolueiden pää-äänenkannattajatkin ottivat 1980-luvun lopulla etäisyyttä taustapuolueisiinsa. Suomen Sosialidemokraatti vaihtoi nimensä Demariksi ja ilmoitti olevansa ennen kaikkea poliittinen uutislehti. Suomenmaa korosti vastaavasti itsenäisyyttään keskustapuolueesta ja käytti jonkin aikaa nimeä Uusi Suomenmaa. Kansan Uutiset väljensi puoluesidettään keväällä 1990, kun SKP ja SKDL olivat vaihtumassa vasemmistoliitoksi.

Demari korosti toimituksellista itsenäisyyttään puoluejohtoon nähden. Päätoimittaja Jukka Halonen⁶⁹ nosti lehden luotettavuuden ja uskottavuuden aatteellisen näkökulman edelle. Vaikka SDP:tä suosittiin uutisissa määrällisesti, sitä ei tuettu laadullisesti eli kirjoittamalla siitä muita myönteisemmin. Puolueettomaan uutistoimintaan pyrittiin nimittämällä poliittiseen toimitukseen päälliköstä alkaen ammattitoimittajia ilman SDP:n jäsenkirjaa. (Halosen haastattelu 1998.) Päätoimittaja oli puolueen jäsen, mutta hänkin oli hankkinut kansuksensa politiikan uutistoimittajana sitoutumattomissa välineissä.

⁶⁸ Filosofian kandidaatti Seppo Niemelä (s. 1946) työskenteli Suomenmaan vastaavana päätoimittajana 1986–91.

⁶⁹ Jukka Halonen (s. 1960) toimi Demarin päätoimittajana 1988–97.

Kansan Uutisissa käytiin vastaavaa keskustelua. Sen journalistisia käytäntöjä ruodittiin kriittisesti lehden sisällön uudistamissuunnitelmissa vuonna 1988. Uutisten luotettavuuden parantamiseksi esitettiin, että faktat erotettaisiin mielipiteistä. Kriittisyyttä lisättäisiin ja sitä ulotettaisiin tarvittaessa myös oman liikkeen toimintaan. "Juttu ei ole julkilausuma. Se ottaa kantaa näkökulman ja faktojen valinnalla, sen ei tarvitse julistaa mitään", uutta linjaa opastettiin. (KU 1988.) Päätoimittaja Yrjö Rautio⁷⁰ (1990) korosti uutisten ja mielipiteiden erottamista ja lehden luotettavuuden lisäämistä. Myös omistuksen siirtyminen puolueilta osakeyhtiölle lisäsi lehden itsenäisyyttä. KU määriteltiin "sitoutumattomaksi vasemmistolaiseksi" sanomalehdeksi, mikä käytännössä tarkoitti vasemmistoliittolaisuutta. Oma puolue oli eniten esillä ja se sai myönteistä kohtelua uutisissa, mutta omia kommentteja ei juttuihin saanut enää sotkea. (Raution haastattelu 1998.)

Suomenmaakin alkoi korostaa itsenäisyyttään suhteessa keskustapuolueeseen. Poliittinen tarkoituksiperä ei saanut enää ohjata lehden koko sisältöä. Päätoimittaja Niemelä myönsi, että tosiasioden tarkoituksenmukainen käsittely oli erityinen kiusaus äänenkannattajassa. (Niemelä 1989.)

Taloudellisen kasvuvaiheen innoittamina puoluelehdet yrittivät laajentaa lukijakuntaansa ja hakea rahoitusta suoraan markkinoilta. Laman myötä ne joutuivat toteamaan toiveen turhaksi. Vaikeuksien kasvaessa lehdet hakivat turvaa lähentymällä taas puolueitaan. Ne huomasivat saavansa oikeutuksensa kertomalla parhaiten juuri oman puolueensa politiikasta. Samalla varmistettiin puolueen kautta tuleva valtion tuki, jota ilman lehdet eivät eläisi. Esimerkiksi Demarin talouden kiristyminen vaikutti lehden luonteeseen. "Mitä vähemmän rahaa, sitä lyhyempi liekanaru", päätoimittaja tiivistä myöhemmin (Halosen haastattelu 1998).

Samuli Pohjamon⁷¹ mukaan keskustan näkökulma näkyi hänen kaudellaan Suomenmaan aihe- ja uutisvalinnoissa. Varsinaisia kannanottoja Suomenmaan uutisissa ei saanut olla, mutta toisaalta uutisten objektiivisuutta ei enää kovin korostettu. "Kun lehti on keskustan pää-äänenkannattaja, niin varmaan se näkyy myös uutisaukeamalla, vaikkei uutisilla sinänsä pyritäkään politiikkaan", Pohjamo arveli. (Pohjamon haastattelu 1998.)

Puoluelehtien tutkimusjakson 1987–1995 jälkeen Kansan Uutiset on virallistanut suhteensa vasemmistoliittoon. Yrjö Raution tyytymättömyys puoluejohtaja Suvi-Anne Siimeksen politiikkaan johti päätoimittajan eroon vuoden 2004 alussa.⁷²

⁷⁰ Yhteiskuntatieteiden kandidaatti Yrjö Rautio (s. 1949) työskenteli Kansan Uutisten päätoimittajana 1988–2004.

⁷¹ Samuli Pohjamo (s. 1950) toimi Suomenmaan päätoimittajana 1992–99.

⁷² Kansan Uutisten uudeksi päätoimittajaksi valittiin Janne Mäkinen. Suomenmaan päätoimittaja Samuli Pohjamo palasi 1999 poliitikon uralle keskustan edustajaksi Euroopan parlamenttiin. Hänen seuraajansa on Juha Mauno. Jukka Halonen siirtyi Demarin viestintäasiantuntijaksi ja yksityisyrittäjäksi 1997, ja lehden päätoimittajaksi tuli Kari Arola.

6 POLITIIKAN UUTISTEN MÄÄRÄ

6.1 Tutkimusaineiston rajaus

Tutkimuksen primääriaineistona ovat kolmen sanomalehden pääuutissivut maaliskuussa ja elokuussa vuosina 1987 ja 1995 sekä loka-marraskuussa vuosina 2001 ja 2003. Vuodelta 2001 mukaan on otettu myös joulukuun ensimmäisen päivän lehdet, koska niissä sai päätöksensä pitkin syksyä jatkunut keskustelu Suomen Pankin johtokunnan täydentämisestä. Vertailuaineistona olevat puolueiden pää-äänenkannattajat on tutkittu maaliskuulta ja elokuulta 1987 ja 1995.

Kahden ensimmäisen tutkimusvuoden analyysikuukaudet on valittu poliittisen mielenkiinnon perusteella. Maaliskuussa pidettiin eduskuntavaalit ja elokuussa uusi hallitus neuvotteli ensimmäisen budjettiesityksensä. Sekä 1987 että 1995 hallituspohja muuttui tutkimuskuukausien välissä, mikä tarjoaa hyvän mahdollisuuden seurata hallituksen vaihtumisen vaikutusta lehtien uutispolitiikkaan. Ainakin poliittisesti sidonnaisissa lehdissä voisi olettaa löytyvän eroja sekä suhtautumisessa hallitukseen että siihen kuuluviin puolueisiin. Hallituspohjan vaihtumisen vaikutukset tulevat esille tutkimuksen tuoreemmassakin osassa, kun hallitus vaihtui syksyjen 2001 ja 2003 välissä keväällä 2003.

Kahden jälkimmäisen vuoden tutkimuskuukausien valintaperuste on enemmän tutkimustekninen: analyysijaksot ovat ajalta, jolloin olen ollut virkavapaalla toimittajan työstä enkä ole ollut itse vaikuttamassa aineiston syntyyn. Lokakuu ja marraskuu ovat yleensä "normaalia" politiikan tapahtumien aikaa: eduskunta käsittelee budjettia ja puolueet pitävät syyskokouksiaan. Ne sopivat hyvin ajanjaksoiksi tutkimukseen, jossa on tarkoitus selvittää politiikan journalismin yleisiä piirteitä eikä joidenkin yksittäisen "huipputapahtumien" uutisointia.

6.1.1 Lehtien pääuutissivut

Aluksi määrittelen tutkimuslehtien pääuutissivut ja tarkennan poliittisen uutisen rajausta tutkimusaineistossa. Lehtien pääuutissivuiksi katson pääsääntöisesti seuraavat sivut:

	1987	1995	2001	2003
A	1	1	1	1
HS	3	3	3	3
K	1 + 3	1 + 3	1 + 3	1 + 3/2
SS/D	1 + 7	1 + 3		
KU	1	1 + 5		
S	1 + 5	1 + 6–7		

Aamulehdellä ja Helsingin Sanomilla pääuutissivu on ollut koko tutkimusjakson ajan sama. Aamulehdessä pääuutiset ovat joka päivä etusivulla, jossa ei pieniä yläkulmailmoituksia lukuun ottamatta ole mainoksia. Journalistisen aineiston tila on siten joka päivä samankokoinen. Helsingin Sanomissa ”tuoreimmat” löytyvät aina kolmannelta sivulta. Etusivu on normaalioloissa ilmoituskäytössä.⁷³

Keskisuomalaisessa pääuutiset olivat syksyn 2003 ulkoasu-uudistukseen saakka pääsääntöisesti sivulla 3. Lisäksi niitä oli etusivun yläosassa silloin, kun sitä ei ollut myyty täyteen ilmoituksia. Marraskuussa 2003 pääuutissivuksi vaihtui sivu 2. Etusivulla on edelleen ainakin sisäsivun juttujen vinkkejä. Niiden tila sivun yläosassa vaihtelee ilmoitusmyynnin mukaan. Keskisuomalaisen etusivun uutismaisuus on hieman vaikeasti arvioitava, koska se on yleensä ollut varsinaista pääuutissivua kevyempi ja kuvapainotteisempi. Kun etusivulla kuitenkin on ollut myös niin sanottuja kovia uutisia suurista sodista ja onnettomuuksista lähtien, olen ottanut etusivun toisena pääuutissivuna mukaan tutkimukseen myöhemmin selvitettävien rajauksin.

Jotta uutisten määrä olisi kuukausitasolla samaa suuruusluokkaa, on pienemmässä tabloidikoossa ilmestyneistä puoluelehdistä otettu etusivun lisäksi mukaan se lehden sisäsivu, jolle tärkeimmät uutiset on sijoitettu.

Suomen Sosialidemokraatin pääuutiset olivat etusivulla. Lehden sisällä oleva pääuutissivu oli vuonna 1987 yleensä sivu 7, josta osa oli silloin tällöin ilmoituskäytössä. Maanantain lehdessä pääuutisia oli vain etusivulla. Perjantain Extra-numerossa toinen pääuutissivu oli sivu 3. Demarin toinen pääuutissivu oli vuonna 1995 jokaisena ilmestymispäivänä sivu 3.

Kansan Uutisilla pääuutissivu oli vuonna 1987 yleensä etusivu. Jos se oli myyty täyteen ilmoituksia, oli pääuutissivuna kolmosivu. Lauantain Viikkolehdestä pääuutisia sijoitettiin kannen otsikkojen lisäksi jollekin lehden sisäisivuista (15–19). Tabloidikokoon vaihtaneen Kansan Uutisten pääuutissivu oli

⁷³ Helsingin Sanomat on ottanut etusivunsa uutiskäyttöön vain poikkeuksellisen suurissa uutistapahtumissa. Tällainen oli esimerkiksi terrori-isku New Yorkiin 11.9.2001, josta kertomiseen raivattiin koko lehden alkuosa.

vuonna 1995 etusivu. Sen lisäksi lasken pääuutisiksi arkilehdessä sivun 5 ja perjantain Viikkolehdeessä ensimmäisen uutisaukeaman (sivut 2–3).

Suomenmaan pääuutissivut olivat vuonna 1987 etusivu ja sivu 5. Vuonna 1995 Suomenmaan tärkein uutissivu oli etusivu. Sen lisäksi luen pääuutissivuiksi tiistain ja perjantain valtakunnallisista painoksista ensimmäisen uutisaukeaman (yleensä sivut 6–7).⁷⁴ Torstain ja lauantain maakuntapainoksissa pääuutisia oli vain etusivulla. Keskiviikon ilmaisjakelu-Suomenmaassa ei ollut lainkaan pääuutissivua.

6.1.2 Valtakunnalliset politiikan uutiset

Lasken uutisiksi kaikki pääuutissivuille sijoitetut jutut. Juttujen ja juttuvinkkien⁷⁵ jakaminen todellisiin uutisiin ja joihinkin muihin juttutyyppisiin olisi vaikeaa ja epätarkoituksenmukaista. Osa pääuutissivujen aineistosta on kevyempää sisäsivujen juttujen esittelyä, mutta usein niistäkin on haettu etusivulle uutta ja mielenkiintoista kärkeä. Koko tutkimuksen lähtökohta on, että lehdet nostavat pääuutissivuilleen päivän tärkeimmiksi ja kiinnostavimmiksi katsotut aiheet.

Jutuiksi lasketaan kaikki omalla otsikolla alkavat juttuyksiköt, vaikka ne käsittelevät samaa aihepiiriä. Myös pelkät otsikot ilman leipätekstiä luetaan mukaan, samoin kuin vain otsikolla tai kuvatekstillä varustetut kuvavinkit. Jos vinkkauksissa ei ole typografisesti jutun yläpuolelle nostettua varsinaista otsikkoa, käsittelevän otsikkona jutun aloittavaa lihavoitua sanaa tai sanoja. Tällaisia vinkkipätkiä oli vuonna 1995 Keskisuomalaisen kolmossivun reunassa.

Rajaan tutkimuksen ulkopuolelle suoranaiset kommentoivat kirjoitukset, kuten uutiskommentit, kolumnit tai pakinat, jotka on selvästi osoitettu uutisista poikkeaviksi mielipidekirjoituksiksi.⁷⁶ Niitä esiintyi vielä 1980- ja 1990-luvuilla ainakin puoluelehtien etusivuilla tärkeiden poliittisten tapahtumien, kuten vaalien yhteydessä. Yleensä kommentit on sijoitettu sisäsivuille.

Lisäksi rajaan analyysistä pois vakiovinkit, jotka viittaavat johonkin muuhun kuin uutisaineistoon. Tällaisia ovat sää, veikkaustulokset ja viittaukset yleisönosastoon tai muihin kommenttipalstoihin.⁷⁷

⁷⁴ Uutisalueesta rajaan pois sisäsivun uutisaukeaman reunaan usein taitetun Mäntyniemen Porttivahti -palstan, koska se on poliittisena nimimerkkipakinana selvästi mielipiteellistä aineistoa.

⁷⁵ *Vinkillä* tarkoitetaan etusivulle tehtyä sisäsivun jutun tai juttukokonaisuuden tiivistelmää. Sillä kerrotaan juttuun sisältyvä uutinen tai mielenkiintoinen piirre, jolla ”myydään” lukijalle varsinaista juttua. Joissakin lehdissä puhutaan myös *äläyksestä* tai *premilähdöstä*.

⁷⁶ Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu myös vaalipäivien äänestyskehotukset ja muistutukset vaalihuoneistojen aukioloajoista, samoin kuin Suomen Sosialidemokraatin ja Demarin kehotukset lukijoille soittaa mielipide lehden Kuumalle linjalle, koska nämä ovat selvästi uutisista poikkeavia lajityyppejä.

⁷⁷ Lehdistäin tutkimuksen ulkopuolelle jäävät seuraavat pääuutissivujen osat: Aamulehdestä sää ja lehden sisällysluettelo etusivun oikeasta alalaidasta vuosina 2001 ja 2003, Helsingin Sanomista lähinnä mielipideaineistoon viittaavat vinkkirivit ja kuvalliset otsikkovinkit kolmossivun ylälaidasta, viittaus nettiversio Verkkolehden sisältöön sekä sisällysluettelo sivun oikeasta alalaidasta 2001 ja 2003, Keskisuomalaisesta radio- ja tv-palstan vinkit ja lottorivit 1987 ja 1995, päivän tapahtumia listaava tä-

Tästä eteenpäin tarkoitan pääuutissivuilla edellä määritellyllä tavalla rajattuja osia lehtien pääuutissivuista. Monotonisuuden välttämiseksi puhun vastaavassa merkityksessä myös lehtien etusivuista, vaikka pääuutissivu usein onkin jossain muualla kuin lehden kannessa. ”Etusivua” käytetään usein pääuutissivun synonyymina ja ”etusivun uutinen” on vakiintunut termi, jolla tarkoitetaan tärkeää, lehden pääuutissivulle yltävää uutisaihetta.

Politiikan uutisiksi luokittelen kaikki *pääuutissivuille sijoitetut yhteiskunnallista päätöksentekoa käsittelevät valtakunnalliset jutut*. Aineiston ytimenä ovat puolueiden ja poliitikkojen tekemiset ja sanomiset. Poliitiikan uutisia ovat ilman muuta kaikki eduskunnan ja hallituksen (valtioneuvoston), näiden valiokuntien ja ryhmien sekä tasavallan presidentin teot ja mielipiteet. Yksittäisten ministeriöiden ja virkamiesten ratkaisut ja kannanotot kuuluvat aineistoon, jos ne kytkeytyvät jutussa selvästi poliittiseen päätöksentekoon. Alueelliset ja paikalliset uutiset jäävät tutkimuksen ulkopuolelle, paitsi jos niillä on selvästi valtakunnallista merkitystä. Näin on, jos paikallinen tapahtuma synnyttää valtakunnallista keskustelua tai se saa valtakunnalliset päättäjät ryhtymään toimenpiteisiin.

Varsinaisen poliittisen päätöksenteon ulkopuolelta luen politiikan uutisiksi työmarkkinoista, kuten tuloneuvotteluista ja muista työelämän kysymyksistä, kertovat jutut. Työmarkkinajärjestöjen ohella poliittisia toimijoita ovat muutkin etujärjestöt silloin kun ne pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Talouselämän uutisista otan aineistoon kaikki yhteiskunnallista päätöksentekoa koskettavat jutut. Valtion harjoittama talous- ja budjettipolitiikka on sitä ilman muuta. Yritysten toiminta linkittyy julkiseen päätöksentekoon muun muassa veropolitiikan ja yrityselämän lainsäädännön kautta. Myös valtion tuet, kilpailupolitiikka ja valtion kokonaan tai osaksi omistamien yhtiöiden uutiset ovat herkästi politiikan piiriin luettavia. Tilastotiedot ja ennusteet taloussuhdanteen kehityksestä eivät kuulu politiikan uutisten alaan, ellei niitä selvästi kytketä esimerkiksi hallituksen politiikkaan. Talousuutisista rajaan pois ”normaalin” yritystoiminnan, jolla ei ole mitään suoranaista linkkiä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Selvä merkki uutisen poliittisuudesta on se, että siinä esiintyy puolue tai poliitikko. Lasken yhteiskunnallisiksi kaikki uutiset, joissa poliitikot ovat mukana. Myös poliitikkojen vapaa-aikaa tai perhettä käsittelevät jutut ovat merkityksellisiä, koska ne osaltaan luovat heidän julkikuvaansa. Valtakunnantason poliitikkoja ovat tasavallan presidentti, ministerit ja kansanedustajat. Kansanedustajien alue- ja kunnallispoliittisen toiminnan kautta mukaan tulee myös paikallisia uutisia. Istuva presidentti tilastoidaan aina omaan luokkaansa, mutta virkakauden jälkeen hänet sijoitetaan taas puoluetustan mukaan.⁷⁸

nään-juttu 1995, mielipideaineiston vinkit etusivun ylälaidasta 1995 ja 2001, toimituksen ja lukija-asiamiehen yhteystiedot kolmossivun oikeasta alalaidasta 2001, päivän lukijakysymys ja lehden yhteystiedot kolmossivun reunasta 2001 ja 2003 sekä sääennuste kaikkina tutkimusvuosina.

⁷⁸ Tutkimuksen pääuutissivuilla ovat ex-presidenteistä esillä eniten Mauno Koivisto (sd.), Martti Ahtisaari (sd.), Urho Kekkonen (kesk.) ja J.K. Paasikivi (kok.).

Muihin tehtäviin siirtyneet entiset ministerit luetaan oman puolueensa poliitikoiksi silloin, kun he esiintyvät valtakunnallisissa politiikan uutisissa.⁷⁹ Raja menee ministeriydessä – entiset kansanedustajat eivät vastaavalla tavalla riitä tekemään uutisesta valtakunnanpoliittista.

Virkamiehiä ei lueta puolueiden edustajiksi, vaikka joidenkin puoluekanta olisikin tiedossa. Poliitikoiksi katsotaan vain hallituksen mukana vaihtuvissa poliittisissa viroissa palvelevat henkilöt. Näitä ovat pääministerin kanslian valtiosihteeri, pääministerin ja muiden ministereiden erityisavustajat ja ministereiden mukana vaihtuvat neuvottelevat virkamiehet. Puolueluokkiin sijoitetaan myös selvästi poliittisen mandaattijaon perusteella nimitetyt virkamiesjohtajat, kuten maaherrat sekä Kansaneläkelaitoksen ja Suomen Pankin johtajat (jotka yleensä ovat myös ex-ministereitä). Heitäkin luokittelu koskee vain silloin, kun kyse on nimenomaan politiikan alaan kuuluvasta uutisesta.

Valtakunnallisten etujärjestöjen ja niiden johtajien esiintymiset politiikan uutisissa kirjataan työnantaja- tai työntekijäleirin tiliin. Omaan ryhmäänsä luokittelussa ovat maataloustuottajat. Työelämän ja yritysmaailman uutiset laskeetaan mukaan silloin, kun niissä on kyse valtakunnan tason neuvottelutoiminnasta tai aiheesta, joka nousee valtakunnallisen politiikan agendalle. Siten yksittäiset irtisanomiset, yt-neuvottelut tai lisäväen palkkaamiset eivät lähtökohtaisesti kuulu politiikan alaan. Samoin paikalliset lakot ovat aineiston ulkopuolella, ellei niihin jutuissa kytkeydy valtakunnan tason päättäjiä tai päätöksentekoa.

Tutkin nimenomaan Suomea koskevia politiikan uutisia. Kansainväliset tapahtumat ja organisaatiot kuuluvat mukaan vain, jos uutisessa on suora yhteys Suomeen tai suomalaisiin. Esimerkiksi New Yorkin terrori-isku syksyllä 2001 oli sinänsä kansainvälistä politiikkaa, mutta tutkimusaineistooni tulevat ne jutut, joissa kerrotaan suomalaisten päättäjien reaktioista tapahtumaan tai sen yhteiskunnallisista seurauksista Suomessa. Samoin Euroopan unionin päätöksenteosta kertovat uutiset ovat tutkimusaineistossa vain kun niissä on mukana Suomi tai suomalaisia.

6.2 Poliittinen konteksti

6.2.1 Sinipunan synty

Tutkimuskauden aikana suomalainen yhteiskunta ja sen kansainvälinen toimintaympäristö ovat muuttuneet paljon. 1980-luvun lopulla elettiin vielä poliittisjohtoisessa, pitkälle säännöstellyssä talousjärjestelmässä, mutta pian markkina-voimat hyväksyttiin ylimmäksi talouden kehitystä ohjaavaksi voimaksi. 1990-luvun alun syvän talouskriisin kautta Suomi hakeutui Euroopan unionin jäse-

⁷⁹ Esimerkiksi ex-ministeri Kari Häkämiehen esiintymiset tilastoidaan kokoomukselle, kun hän ottaa kansliapäällikkönä kantaa politiikkaan tai saa tuomion pahoinpitelystä. Samoin ex-ministeri Jarmo Rantasen esiintymiset kaupunginjohtajana valtakunnan tason politiikan uutisissa kirjataan SDP:n sarakkeeseen. Tampereen kunnallisuutiset eivät tähän kuitenkaan riitä.

neksi ja sittemmin myös tiivistyvään yhteistyöhön läntisen sotilasliiton Naton kanssa.

Vuoden 1987 etusivun uutisista nousevia ajankuvia oli muun muassa se, että Suomen keskeisten ministereiden johtama talouskomissio kävi Moskovassa sopimassa sosialistisen Neuvostoliiton kanssa siitä, mitä tavaroita maiden välillä vuoden mittaan vaihdetaan ja kuinka paljon. Pörssikauppaan nojaava "kasinotalous" oli vasta aluillaan. Helsingissä "yuppiet" sananmukaisesti kantoivat ensimmäisiä Cityman-matkapuhelinlaitteitaan. Sääntely oli vallalla koko itäisessä Euroopassa: DDR:ssä päätettiin aikaistaa yleistä nukkumaanmenoaikaa klo 23:sta 22:een, jotta kansalaiset olisivat aamulla virkeämpinä töissä. Huvittelupaikat ja tv-kanavat sulkeutuivat tällä puolueen määräämällä kellonlyömällä.

Suomessa poliitikot päättivät koroista, ja tärkeimpien hyödykkeiden hintoja säänneltiin. Tiedonvälityksen mullistavana vapautumisena keskusteltiin siitä, voisiko Yleisradio siirtyä lähettämään illan pääuutisensa vain yhdellä kanavalla. Uhkana nähtiin, että osa katsojista saattaisi katsoa samaan aikaan valtakunnan toisen Yle-kanavan ohjelmaa ja jäädä vaille kaikille tarkoitettua informaatiota. Mainos-tv sai ohjelma-aikaa, myös hiljattain alkaneille uutisilleen, palasina Ylen kanavilta.

Suomen ulkopoliitikka nojasi YYA-sopimukseen Neuvostoliiton kanssa. Puolueettomuus-nimikkeen alla tiivistettiin suhteita myös länteen, vaikkakin muodollisen vastahakoisesti. Hallitus perusti 1987 asiantuntijaelimen seuraamaan "Euroopan integraatiokehityksestä Suomelle koituvia ongelmia". Jäsenyyshakemus Euroopan yhteisöön jätettiin viisi vuotta myöhemmin, sen jälkeen kun koko Itä-Euroopan sosialistinen järjestelmä oli luhistunut.

Maata hallitsi 1983–1987 SDP:n Kalevi Sorsan johtama punamultahallitus, jossa toisen päävoiman keskustapuolueen lisäksi olivat mukana Ruotsalainen kansanpuolue ja Suomen maaseudun puolue. SDP:n Mauno Koivisto oli valittu presidentiksi Urho Kekkosen sairastumisen jälkeen 1982. Kevään 1987 eduskuntavaalien aikaan käytiin jo kamppailua seuraavan vuoden presidentinvaalien asetelmista. Keskusta oli ensimmäisenä asettanut ehdokkaakseen puheenjohtaja Paavo Väyrysen.

Tutkimusjakson poliittisia tapahtumia valaisee lista kunkin tutkimuskuukauden tärkeimmistä politiikan uutisista. Listalle on poimittu kaikki valtakunnalliset politiikan uutiset, jotka löytyivät samana päivänä sekä Aamulehden, Helsingin Sanomien että Keskisuomalaisen pääuutissivulta. Listatuksi tulevat tällöin ne poliittiset tapahtumat tai kannanotot, jotka ovat olleet yhtä aikaa kaikkien kolmen tutkimuslehden tiedossa ja jotka on niissä kaikissa noteerattu etusivun arvoisiksi. Lista suosii tärkeitä päätöksentekoprosesseja, joissa määrämuotoisesti ja julkisesti tapahtuu uusia käännteitä päivä päivältä. Tällaisia ovat esimerkiksi vaalit, hallitusneuvottelut, tuloneuvottelut, lakot ja budjettineuvottelut. Monet keskustelun alaiset politiikan aiheet yltävät etusivuille satunnaisemmin eri tahojen toimien ja kannanottojen kautta. Ne ovat päässeet listalle vain silloin, kun sama teko tai mielipide on raportoitu kolmen lehden pääuutissivulla samana päivänä.

Maaliskuussa 1987 Aamulehdellä, Helsingin Sanomilla ja Keskisuomalaisella oli etusivuillaan 20 yhteistä (ja yhtäaikaista) politiikan uutista. Seuraavassa

listassa päivämäärä on juttujen julkaisupäivä. Listattu aihe on kooste lehtien otsikoiden ydinsisällöstä, ei yleensä sanatarkka sitaatti minkään lehden uutisesta.

Maaliskuu 1987

- 1.3. Vihreät perustivat liiton.
- 5.3. Kokoomus lupaa SDP:n tavoin korottaa tuntuvasti lapsilisiä.
- 6.3. Hallitus päätti liittää tappiollisen Martinniemen sahan Vapoon.
- 9.3. Arkkipiispa John Vikström kieltäytyi kristillisen liiton presidenttiehdokkuudesta.
- 10.3. Eduskuntavaalien ennakoöänestys päättyy.
- 11.3. Presidentti Mauno Koivisto puhui vaalikauden päättäjaisissä.
- 11.3. SKDL voitti rakennusliiton vaalit.
- 15.3. Eduskuntavaalien ensimmäinen äänestyspäivä.
- 16.3. Sunnuntaina äänestettiin laiskasti.
- 16.3. Vaali-innostus vaihteli alueittain.
- 17.3. Kokoomus vaalien suurin voittaja.
- 17.3. Vaalitulokset paikallisesti.
- 18.3. Vaalien voittajat virittelevät porvarihallitusta.
- 18.3. Kaupan alalle neuvottelutulokset palkankorotuksista.
- 20.3. Keskustapuolue asetti Paavo Väyrysen pääministeriehdokkaaksi.
- 20.3. Komitea ehdottaa hintavalvonnasta luopumista.
- 20.3. Alkon hallintoneuvosto päätti sallia minibaarien kokeilun hotelleissa ja keskioluen myynnin sunnuntaisin.
- 25.3. Keskusta ajaa Väyrystä pääministeriksi ja Ilkka Suomista eduskunnan puhemieheksi.
- 26.3. Neuvostoliiton suurlähettiläs Vladimir Sobolev puolusti Leninin ansioita Suomen itsenäistymisessä.
- 28.3. Turvavyön käyttöpakko laajeni auton takaistuimelle.

Yhteisistä uutisaiheista puolet liittyi eduskuntavaaleihin; vaalitaisteluun, vaalin tulokseen ja hallituksen rakenteluun. Kokoomus voitti vaaleissa eniten, yhdeksän uutta kansanedustajapaikkaa. Keskusta sai kolme sekä RKP, kristilliset ja vihreät kukin kaksi lisäedustajaa. SMP menetti seitsemän paikkaa ja 100 000 ääntä. SDP hävisi äänissä saman verran, mutta sen paikkaluku putosi vain yhdellä. SKDL ja siitä hajautunut Demokraattinen vaihtoehto säilyttivät yhteiskannatuksensa. (Esim. Haataja 1988, 231 ja Paloheimo 1988, 69–71.)

Uudessa eduskunnassa SDP:llä oli 56 ja kokoomuksella 53 paikkaa. Keskusta laski, että sen vaaliliittoihin kuuluneet ”keskustan valtuuskunnan” puolueet saivat yhteensä 58 paikkaa. Keskusta asetti Paavo Väyrysen heti vaalien jälkeen pääministeriehdokkaaksi. Keskusta ja kokoomus esittivät kolmen suuren hallitusta, mutta SDP ja presidentti Koivisto pitivät sitä liian laajana. Tosi-asiassa Väyrynen, kokoomuksen puheenjohtaja Ilkka Suominen ja RKP:n puheenjohtaja Christoffer Taxell ajoivat salaisen ”kassakaappisopimuksen” mukaisesti porvarihallitusta. Koivisto kuitenkin pyysi pankinjohtaja Harri Holkeria selvittämään ensisijaisesti SDP:n ja kokoomuksen hallituspohjaa. (Esim. Haataja 1988, 231.)

Holkerin johtama SDP:n, kokoomuksen, RKP:n ja SMP:n hallitus nimitettiin huhtikuun lopussa. Ratkaisu oli historiallinen: kokoomus palasi parinkymmenen vuoden paitsion jälkeen hallitukseen, vuosikymmeniä vallassa ollut keskusta jätettiin oppositioon ja yhteistyön aloittivat oikeistopuolue ja työväenpuolue. Hallitusta kutsuttiin asennoitumisesta riippuen joko ”sinipunaksi” tai

”punamustaksi”. Hiljalleen hallituspuolueiden käyttämä sinipuna vakiintui yleiseen käyttöön kuvaamaan SDP:n ja kokoomuksen hallitusakselia.

Elokuussa 1987 lehdillä oli vaalikuukautta vähemmän yhteisiä pääuutisia politiikasta, vain kaksitoista. Eniten huomiota saaneet aiheet olivat hallituksen ensimmäisen budjettiesityksen valmistelu ja presidentinvaalitaistelun käynnistyminen.

Elokuu 1987

- 8.8. Kristilliset eivät aseta omaa presidenttiehdokasta.
- 9.8. J. Juhani Korttesalmi hävisi Pekka Vennamolle SMP:n puheenjohtajavaalissa.
- 10.8. Mauno Koivisto suostui myös SMP:n presidenttiehdokkaaksi.
- 12.8. Kokoomuksen eduskuntaryhmän kesäkokous.
- 13.8. Talouskomissio selvitti idänkaupan ongelmia Moskovassa.
- 17.8. SDP kiirehtii työelämän uudistamista.
- 21.8. Hallituksen asunto-ohjelma nostaa vuokria ja lisää asuntoja.
- 23.8. Paavo Väyrysen presidenttikampanja käynnistyy.
- 24.8. Väyrynen haastoi muut ehdokkaat keskusteluun ulkopoliitikasta.
- 25.8. Hallitus aloitti ensimmäisen budjettiriihensä.
- 28.8. Budjettineuvottelut päättymässä.
- 29.8. Budjettiriihen tuloksena veroratkaisu.

6.2.2 Porvarihallituksesta sateenkaareen

Vuodet 1991–1995 maata hallitsi ”veret seisauttaneen” vaalivoiton jälkeen keskusta yhdessä kokoomuksen kanssa. Sosiaalidemokraatit jättäytyivät vapaaehtoisesti oppositioon. Keskustan puheenjohtajan Esko Ahon johtamassa porvarihallituksessa olivat mukana myös RKP sekä kesään 1994 saakka kristillinen liitto.

Porvarihallitus pysyi lamakauden pyörteissä nitisten vallassa neljä vuotta, vaikeimpina aikoina viime kädessä presidentti Koiviston tuella. Mittavista budjettileikkauksista huolimatta valtion velkataakka kasvoi huomasti ja työttömien määrä nousi yli puoleen miljoonaan. Markka pakkodevalvoitiin kahteen kertaan, kunnes se jätettiin kellumaan vapaasti. Maata rasitti erittäin vaikea pankkikriisi. Ammattiyhdistysliikkeen kanssa hallitus ajautui useaan otteeseen yleislakon partaalle. Myös ympäristössä tapahtui paljon. Neuvostoliitto pieneni Venäjäksi ja Suomi päätti liittyä Euroopan unioniin. Sosiaalidemokraatti Martti Ahtisaari valittiin Koiviston seuraajaksi ensimmäisessä suorassa kansanvaalissa 1994.

Jo Ahtisaaren valinnassa näkynyt porvarihallituksen kovan talouslinjan vastustus jatkui kevään 1995 eduskuntavaaleissa. Sosiaalidemokraatit tulostivat gallupeissa näkyneen suosion kasvun eduskuntapaikoiksi keräten historiallisen suuren 63 hengen ryhmän (lisäystä 15 paikkaa). Keskusta menetti 11 paikkaa saaden 44 edustajaa. Hallituskumppani kokoomus menetti vain yhden paikan aiemmista 40:stä. Vasemmistoliitto sai kolme lisäpaikkaa eli 22 edustajaa. RKP:n paikkaluku pysyi ennallaan, vihreiden ja kristillisten ryhmät pienenivät yhdellä. SMP:n seitsenhenkisen ryhmä kutistui yhteen. Liberaalinen kansanpuolue menetti ainoan paikkansa. Uusina ryhminä eduskuntaan nousivat nuorsuomalaiset kahden edustajan voimin sekä Pertti ”Velto” Virtanen Ekologisen puolueen listalta.

Paavo Lipposen käynnistämässä hallitusneuvotteluissa selvisi pian, että SDP ja keskusta eivät sopineet samaan hallitukseen. Lipponen kokosi poikkeuksellisen laajan hallituspohjan, johon tuli edustajia puoluekentän molemmilta laidoilta. SDP:n, kokoomuksen, vasemmistoliiton, RKP:n ja vihreiden kokoonpanoa kutsuttiin kirjavuutensa vuoksi sateenkaarihallitukseksi.

Lipposen hallitus jatkoi talouspolitiikassa edeltäjänsä päälinjoilla. Suurista budjettileikkauksista sovittiin jo hallitusneuvotteluissa. Niillä tähdättiin valtion velkaantumisen hillitsemiseen ja Suomen saattamiseen EU:n talous- ja rahaliiton Emun edellyttämään talouskuntoon. Hallitus asetti talouspolitiikkansa päätaavoitteeksi työttömyyden puolittamisen.

Maaliskuussa 1995 kolmella tutkimuslehdellä oli peräti 32 yhteistä politiikan uutista pääuutissivuillaan eli keskimäärin yksi joka päivä. Niistä 19 käsitteli lakkoja. Eduskuntavaalikamppailun edelle uutisarvostuksessa menivät kansalaisten turvallisuutta vaarantaneet hoitaja- ja palomieslakot sekä kouluja ja päiväkoteja uhannut opettajalakko. Kaikkiaan kymmenen pääuutista koski vaaleja ja uuden hallituksen tunnustelua.

Maaliskuu 1995

- 1.3. Lakossa olevat hoitajat vähentävät suojelutyön määrää.
- 2.3. Hoitajien lakko jatkuu.
- 3.3. Hoitajat vähentävät edelleen suojatyövoimaa.
- 6.3. Hoitajat uhkaavat sulkea Kinkomaan sairaalan.
- 8.3. Venäjän suurlähettiläs Juri Derjabin sai Suomelta sapiskaa varoiteltuaan Nato-jäsenyydestä.
- 9.3. Hoitolakko laajenee.
- 9.3. Opettajalakon uhkaamien ylioppilaskirjoitusten kohtalo jäi auki.
- 11.3. Opettajien lakko alkaa maanantaina.
- 11.3. Hoitolakko laajeni.
- 13.3. Opettajalakko peruuntui viime hetkellä.
- 14.3. Eduskuntavaalien ennakoöänestys vilkastui loppusuoralla.
- 15.3. Hoitolakon sovittelu jatkuu.
- 15.3. Presidentti Martti Ahtisaari puhui vaalikauden päättäjaisissä.
- 16.3. Hoitajat hylkäsivät lakon sovintoesityksen.
- 17.3. Hoitajat uhkaavat sulkea neljä sairaalaa.
- 18.3. Hoitolakko laajenee, pankkitoimihenkilöt harkitsevat tukitoimia.
- 19.3. Puoluejohtajat kampanjoivat viimeistä päivää.
- 20.3. SDP:lle suuri vaalivoitto.
- 20.3. Eduskuntavaalien tulos paikallisesti.
- 21.3. SDP aloittaa hallitustunnustelut.
- 21.3. Hoitolakkoon yritetään ratkaisua.
- 22.3. Valtakunnansovittelija Jorma Reini hakee sopua hoitolakkoon.
- 23.3. Hoitolakon ratkaisu siirtyi päivällä.
- 23.3. Uuden hallituksen tunnustelu jatkuu.
- 24.3. Hoitoalan lakko päättyi yöllä.
- 24.3. SDP päätymässä sinipunaan.
- 25.3. Hoitajat ja potilaat palasivat sairaaloihin.
- 28.3. Postin jakelu seisahtuu päiväksi.
- 28.3. Viimeinen jääkäri Väinö Valve siunattiin.
- 29.3. Presidentti Ahtisaari käynnistää viralliset hallitusneuvottelut.
- 30.3. SDP torjui Ahtisaaren luona kolmen suuren puolueen hallituksen.
- 31.3. Presidentti antoi Paavo Lipposelle hallitustunnustelijan tehtävän.

Elokuussakin yhteisiä politiikan uutisaiheita oli harvinaisen paljon, 20. Etusivu- ja hallitsivat jatkokertomuksina tuloneuvottelujen käynnistely ja hallituksen

aikeet leikata työttömyysturvaa sekä Postipankin New Yorkin konttorin tappioiden setviminen. Jälkimmäinen aihe liittyi kiinteästi politiikkaan, koska pääjohtajan paikalta joutui eroamaan entinen ministeri Seppo Lindblom (sd.) ja päätösvaltaa valtionpankin luottamusjohdossa käyttivät poliitikot. Maan hallitus päätyi oppositionkin vaatimaan johdon vaihtamiseen. Myös presidentti Koivisto osallistui voimallisesti nimittämänsä pääjohtajan erottamisen jälkipuintiin.

Elokuu 1995

- 1.8. Etykin juhlaseminaari alkoi Helsingissä, päävieraana Gerald Ford.
- 1.8. Pääjohtaja Seppo Lindblom ei eroa Postipankin New Yorkin konttorin tappioiden vuoksi.
- 2.8. Presidentti Ahtisaari esitti Suomeen turvallisuuden tutkimuslaitosta.
- 8.8. SAK ja kokoomus eri mieltä työttömyysturvan leikkaamisesta.
- 10.8. Suomi ottaa tuhat pakolaista entisen Jugoslavian alueelta.
- 15.8. SDP, kokoomus ja SAK sanasodassa työttömyysturvasta.
- 16.8. Keskusta vaati Postipankin johdon eroa.
- 16.8. Työttömyys kääntyi nousuun.
- 17.8. Hallitus aikoo leikata työttömyysturvasta 1,5 miljardia markkaa.
- 18.8. Hallitus piti tiukan talouslinjan budjettiriihessä.
- 19.8. SAK asetti työttömyysturvaleikkauksen pienentämisen tuloratkaisun ehdoksi.
- 19.8. Veikkauksen myymäläkauppojen epäselvyyksiä tutkitaan.
- 21.8. Risto E.J. Penttilä jatkaa nuorsuomalaisen puheenjohtajana.
- 22.8. Palkansaajajärjestöt lähtevät tuloneuvotteluihin.
- 23.8. Paperitehtaiden siivouskiista lykkäsi tuloneuvottelujen aloittamista.
- 24.8. Eino Keinänen Seppo Lindblomin seuraajaksi Postipankin johtoon.
- 25.8. Tuloratkaisua yritetään pikavauhtia.
- 26.8. SAK kertoi palkankorotusvaatimuksensa.
- 28.8. Pär Stenbäck valittiin Suomen Punaisen Ristin johtoon.
- 29.8. Presidentti Koivisto arvosteli hallitusta Postipankin johdon vaihtamisesta.

6.2.3 Lipposen kaudesta Vanhasen hallitukseen

Paavo Lipposen johtama viiden puolueen hallitus jatkoi vallassa kevään 1999 vaalien jälkeenkin, kun keskusta ei aivan kyennyt nousemaan ykköspaikalle. Vihreät siirtyivät oppositioon eduskunnan ydinvoimapäätöksen jälkeen toukuussa 2002. Lipposen asema nousi kahdeksan vuoden pääministerikauden aikana hyvin vahvaksi, etenkin kun uusi perustuslaki siirsi valtaoikeuksia presidentiltä hallitukselle ja eduskunnalle. Sitä ryhtyi soveltamaan keväällä 2000 uutena presidenttinä SDP:n Tarja Halonen.

Loka-marraskuun 2001 suurimpia politiikan uutisaiheita olivat New Yorkin syyskuun terrori-iskun seuraukset, valtion miljardituki teleyhtiö Soneralle ja Suomen Pankin johtajien nimityskiista, jonka presidentti Halonen päätti nimittämällä pankinjohtaja Pentti Hakkaraisen eikä hallituksen ja pankkivaltuuston esittämiä Esko Ahoa ja Ilkka Kanervaa. Vuotta aiemmin presidentti oli nimittänyt pankkiin Sinikka Salon, kun hallitus oli esittänyt Johnny Åkerholmia ja Mauri Pekkarista.

Kahden tutkimuskuukauden aikana Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Keskisuomalaisessa oli yhteensä 30 samaa etusivun uutista. Niistä joka kolmas koski Suomen Pankin nimityksiä.

Loka-marraskuu 2001

- 4.10. Yhdysvallat esitteli Suomelle todisteita Osama bin Ladenin syyllisyydestä New Yorkin terrori-iskuun.
- 11.10. Valtionyhtiö Kemiraa ostava Dynea torjui kemianliiton kritiikin huonosta taloudestaan.
- 12.10. Hallitus pääsi sopuun päivähoitomaksujen uudistamisesta.
- 14.10. Presidentti Tarja Halonen otti kantaa Yhdysvaltain terroristisotaan ja kiisteltiin arpajaislakiin.
- 18.10. Suomessa epäillään olevan rahayhteyksiä terroristeihin.
- 19.10. Eduskunta teki arpajaislakiin Ahvenanmaata tyydyttävät muutokset.
- 23.10. Hallitus päätti sijoittaa kolme miljardia markkaa teleyhtiö Soneran pelastamiseen.
- 24.10. Hallitus ei ollut yksimielinen Soneran tukemisesta.
- 25.10. Eduskunta hyväksyi Soneran tukemisen ja ihmetteli ministeri Suvi-Anne Siimeksen irtautumista päätöksestä.
- 26.10. EY totesi Suomen autoverotuksen syrjivän muualta EU:sta tuotavia autoja.
- 27.10. Mauri Pekkarinen tarjosi Suomen Pankin virkaa Esko Aholle.
- 29.10. Esko Aho vahvisti haluavansa politiikasta Suomen Pankkiin.

- 1.11. Liikenneministeri Olli-Pekka Heinonen lähdessä Ylen tv-johtajaksi.
- 6.11. Valtiovarainministeri Sauli Niinistö ei haekaakaan Suomen Pankkiin.
- 6.11. Palkansaajajärjestöt kiistelevät eläkeuudistuksen mallista.
- 8.11. Pääministeri Paavo Lipponen ja Niinistö eri mieltä työllistämisrahasta.
- 9.11. Taantuma jatkuu ja valtio joutuu ottamaan uutta velkaa vuonna 2003.
- 9.11. Urho Kekkosen sairaskertomus puuttuu Meilahden arkistosta.
- 12.11. Eläkkeen laskemiseen kaksi mallia siirtymäkauden ajaksi.
- 13.11. Eläkkeistä syntyi riittävä sopu.
- 15.11. Suomen Pankkiin kymmeniä hakijoita, mm. Esko Aho ja Ilkka Kanerva.
- 16.11. Presidentti Halonen pohtii Suomen Pankin nimityksiä.
- 17.11. Pankkivaltuusto esittää Ahoa ja Kanervaa Suomen Pankin johtajiksi.
- 21.11. Maatalousministeri Kalevi Hemilä siirtyy Elintarviketeollisuuden johtoon.
- 25.11. Puheenjohtajakysymys hallitsi keskustan puoluevaltuuskunnan kokousta.
- 28.11. Jari Vilén ulkomaankauppaministeriksi arvalla, Kimmo Sasi siirtyy liikenneministeriksi.
- 29.11. Ministeri Siimes esittää pankinjohtaja Pentti Hakkaraisista Suomen Pankkiin Kanervan sijasta.
- 30.11. Hallitus erimielinen Suomen Pankin nimityksistä.
- 30.11. Euroon valmistautumisen vaikutukset Suomen hintatasoon selvitetty.

- 1.12. Presidentti Halonen nimitti Suomen Pankkiin vain Pentti Hakkaraisen.

Kevään 2003 eduskuntavaaleissa keskusta nousi uuden puheenjohtajan Anneli Jäätteenmäen johdolla suurimmaksi puolueeksi. SDP:kin menestyi hyvin, ja puolueet elvyttivät vanhan punamultarungon. Sen täytteeksi otettiin yllättäen ainoastaan RKP. Sekä vasemmistoliitto että vihreät jäivät kokoomuksen seuraksi oppositioon. Hallitus eli vain kaksi kuukautta, kun poliisitutkinta Jäätteenmäen vaalitaistelussa käyttämistä ulkoministeriön salaisista asiakirjatiedoista johti hänen eroonsa. Sama hallituspohja jatkoi Matti Vanhasen johdolla. Vanhanen peri syksyllä myös Jäätteenmäen paikan keskustan puheenjohtajana.

Loka-marraskuussa 2003 kolmella lehdellä oli vain 14 yhteistä politiikan pääuutista. Jakson suurin aihe oli hallituksen sopu yhteisö- ja pääomaverotuksen muutoksista. Samalla puututtiin vapaaehtoisen eläkevakuutuksen ehtoihin. Myös Suomen ja EU-komission neuvottelut Etelä-Suomen maataloustuesta synnyttivät useampia pääuutissivujen uutisia. Syksyn keskustelun aiheita olivat myös Nato-jäsenyyden harkitseminen ja yritysten, etenkin teleyhtiö Elisan, irti-

sanomiset. Ne ylsivät kuitenkin harvoin samana päivänä kaikkien kolmen lehden etusivulle. Irtisanomiset luettiin politiikan uutisiksi vain, jos niissä esiintyi toimijoina valtakunnantason poliitikkoja tai etujärjestöjä.

Loka-marraskuu 2003

- 1.10. Ex-kansliapäällikkö Kari Häkämiehelle sakkotuomio naisystävän pahoinpitelystä.
- 6.10. Pääministeri Matti Vanhanen valittiin keskustan puheenjohtajaksi, Anneli Jäätteenmäki syytti erostaan SDP:tä.
- 10.10. Valtio säilyttää enemmistöaseman uudessa öljy-Fortumissa.
- 11.10. Komissaari Franz Fischler ratkomaan Suomen maataloustukea.
- 12.10. Fischler neuvotteli suomalaisten kanssa.
- 12.10. Kokoomuksen puheenjohtajan Ville Itälän ay-kritiikki herätti keskustelua.
- 14.10. Suomi ja EU sopuun Etelä-Suomen maataloustuen alentamisesta.
- 17.10. EU:n huippukokouksessa kiisteltiin virastojen sijoittamisesta.
- 28.10. Turvapaikkaa hakenut perhe karkotettiin Suomesta huumattuna.

- 9.11. Presidentti Koivisto, pääministeri Vanhanen ja oppositiojohtaja Itälä kävivät keskustelua Suomen Nato-jäsenyydestä.
- 14.11. Hallitus sopi yhteisö- ja pääomaveron uudistuksesta ja eläkevakuutuksen ehtojen heikentämisestä.
- 15.11. Yritysverotuksen kiristykset herättivät kritiikkiä.
- 18.11. Keskustelu yritysverouudistuksesta jatkui.
- 28.11. Esko Aho valittiin tutkimusrahasto Sitran johtoon.

Etenkin marraskuussa kolmella lehdellä oli hyvin vähän yhteisiä pääuutissivun uutisia. Tähän vaikutti osaltaan Keskisuomalaisen 7.11. toteuttama ulkoasu-uudistus, joka samalla muutti lehden sisältöä selvästi populäärimpään suuntaan. Kuvaava esimerkki tästä oli, kun EU:n puheenjohtajamaa Italia esitti kuun lopulla unionille sotilaallisia turvatakuita. Toteutuessaan ne muuttaisivat olennaisesti Suomen liittoutumattomuusasemaa ja voisivat tulevaisuudessa merkitä vieraiden apujoukkojen tuloa Suomeen tai suomalaisten sotilaiden lähtöä puolustamaan toisia unionimaita. Perinteisillä asioiden tärkeyttä ja koskettavuutta korostavilla uutiskriteereillä mitattuna kyseessä oli suomalaisten lehdenlukijoiden kannalta merkittävä uutinen. Aamulehti ja Helsingin Sanomat kertoivatkin siitä näyttävästi etusivuillaan 27.11. Seuraavan päivän pääuutissivuilla ne kertoivat Suomen torjuvan kannan Italian esitykseen. Aihe oli näiden lehtien etusivuilla vielä viikonloppunakin, kun EU-maiden ulkoministerit neuvottelivat turvatakuista Napolissa. Keskisuomalainen ei kertonut tänä aikana asiasta lainkaan pääuutissivuillaan ja sisäsivuillakin se kuitattiin hyvin pienillä jutuilla. Kun Italia esitti turvatakuita, Keskisuomalaisen pääuutissivun politiikan uutinen kertoi Tony Halmeen kääntyneen uskoon. Ratkaisu oirehti vahvasti siitä, että oletettu kiinnostavuus oli noussut ensisijaiseksi uutiskriteeriksi ohi tärkeyden.⁸⁰

⁸⁰ Samalla myös uutisten todenperäisyysvaatimus uhkaa menettää merkitystään. Rikoksista syytetyn kansanedustajan uskoontuloa on vaikea todentaa ainakaan tuoreeltaan. Vaikka uskoon kääntyminen pitäisi myös pidemmän päälle paikkansa, on asian yhteiskunnallinen merkittävyys tai vaikutus lukijoiden elämään suhteellisen vähäinen. Perinteisillä uutiskriteereillä arvioituna Halmeen uskoontulo sijoittuu samaan sarjaan Matti Nykäsen raitistumisen kanssa.

6.3 Poliitiikan uutisten osuus lehtien pääuutissivuilla

Tutkimuksessa oli mukana kolmen päälehden yhteensä 737 numeroa. Vertailuaineistona olevista puoluelehdistä tutkimukseen tuli 246 numeroa, joten kaikkiaan analysoitavana oli 983 lehden pääuutissivut.

Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen pääuutissivuilla oli neljänä tutkimusvuonna kaikkiaan 9 518 uutista, joista 2 036 luokittelin valtakunnallisiksi politiikan uutisiksi. Pää-äänenkannattajissa oli kahtena tutkimusvuonna 2 031 pääuutissivujen uutista, joista 1 189 käsitteli politiikkaa. Yhteensä tutkimuksen perusaineisto käsittää siten 11 549 uutista. Niistä 3 225 on politiikan uutisina varsinaisen analysoinnin kohteena. Koko pääuutissivujen aineistosta politiikan uutisten osuus oli keskimäärin 28 prosenttia.

Politiikan uutisten osuus vuonna 1987 (taulukko 5) oli kolmessa alueensa ykköslehdessä suunnilleen sama. Noin kymmenestä pääuutissivun uutisesta keskimäärin kaksi käsitteli valtakunnallista poliittista aihetta. Puolueiden pää-äänenkannattajissa politiikan osuus oli selvästi suurempi. Kansan Uutisissa ja Sosialidemokraatissa noin joka toinen pääuutissivujen uutinen kuului politiikan alaan. Suomenmaassa politiikan uutisia oli enemmän kuin kaksi kolmesta. Keskimäärin politiikan uutisten osuus oli pää-äänenkannattajissa kolme kertaa suurempi kuin Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Keski-suomalaisessa.

TAULUKKO 5 Poliitiikan uutisten osuus lehtien pääuutissivuilla maaliskuussa ja elokuussa 1987

1987	Uutisia	Politiikan uutisia	Politiikan uutisten %	Lehti-numerot	Uutisia /lehti	Politiikan uutisia /lehti
A	674	145	21,5	62	10,9	2,3
HS	726	143	19,7	62	11,7	2,3
K	640	130	20,3	62	10,3	2,1
Yht/ka	2040	418	20,5	186	11,0	2,2
D/SS	318	176	55,3	43	7,4	4,1
KU	317	146	46,1	42	7,5	3,5
S	522	366	70,1	42	12,4	8,7
Yht/ka	1157	688	59,5	127	9,1	5,4
Yht/ka	3197	1106	34,6	313	10,2	3,5

Luvuissa näkyy pää-äänenkannattajien luonne politiikan erikoislehtinä. Ne uutisoivat lähinnä politiikan tapahtumia ja etsivät muistakin aiheista mieluiten niiden poliittiset piirteet. Valtalehdissä politiikka on vain yksi, vaikkakin hyvin merkittävä uutisaihe. Sillä on perinteisesti ollut näkyvä sija lehtien pääuutissivujen ulospanossa, kun sivut on rakennettu niin sanottujen kovien uutisten varaan. Aamulehti, Helsingin Sanomat ja Keski-suomalainen seuraavat lisäksi tarkkaan oman alueensa kunnallispolitiikkaa, mikä ei kuitenkaan paikallisuutensa vuoksi näy tässä tilastossa.

TAULUKKO 6 Politiikan uutisten osuus lehtien pääuutissivuilla maaliskuussa ja elokuussa 1995

1995	Uutisia	Politiikan uutisia	Politiikan uutisten %	Lehti-numerot	Uutisia /lehti	Politiikan uutisia /lehti
A	647	161	24,9	62	10,4	2,6
HS	634	172	27,1	62	10,2	2,8
K	791	180	22,8	62	12,8	2,8
Yht/ka	2072	513	24,8	186	11,1	2,8
D/SS	381	186	48,8	46	8,3	4,0
KU	277	164	59,2	38	7,3	4,3
S	216	151	69,9	35	6,2	4,3
Yht/ka	874	501	57,3	119	7,3	4,2
Yht/ka	2946	1014	34,4	305	9,7	3,3

Kahdeksan vuotta myöhemmin (taulukko 6) politiikan uutisten osuus oli yllättäen kasvanut sitoutumattomissa lehdissä ja vastaavasti hieman pienentynyt puolueiden lehdissä. Nyt ykköslehdissä oli politiikkaa jo neljännes pääuutissivujen uutisista. Selvästi eniten sen osuus oli noussut Helsingin Sanomissa, yli 7 prosenttiyksikköä. Aamulehdessä ja Keski-suomalaisessa muutos oli samansuuntainen mutta pienempi. Valtalehtien runsaasta kymmenestä pääuutissivun uutisesta valtakunnanpoliittisia oli keskimäärin kolme.

Puoluelehdistä Demari oli vähentänyt politiikan osuutta eniten, mutta silläkin edelleen lähes joka toinen pääuutissivun uutinen käsitteli valtakunnanpolitiikkaa. Suomenmaalla politiikan osuus oli pysynyt ennallaan, mutta Kansan Uutisilla se oli kasvanut huomattavasti, yli 13 prosenttiyksikköä. Puoluelehtien politiikan uutisten prosenttia painoi alaspäin politiikkaa painottaneen Suomenmaan osuuden pieneneminen, kun sen juttujen määrä puolittui vuodesta 1987. Tämä johtui ulkoasu-uudistuksesta, joka suurensi kuvia ja otsikoita ja pienensi juttujen määrää sivulla.

Valtalehtien politiikkauutisten lisääntyminen selittyy vuoden 1995 vilkkailla tutkimuskuukausilla. Lakkokeivät tuotti etusivun uutisia päivittäin, kun lehdet seurasivat tarkkaan hoitajien ja palomiesten työtaisteluja ja ylioppilaskirjoitusten kohtaloa. Elokuussakin tapahtui poikkeuksellisen paljon, kun normaalien budjettikysymysten lisäksi puitiin Postipankin ongelmia ja käynnistettiin tuloneuvotteluja. Osansa saattoi olla myös sillä, että 1990-luvun alun lamavuodet olivat nostaneet poliitikkojen roolia Suomen päätöksenteossa. 1980-luvun lopulla talous ajoi julkisessa keskustelussa politiikan edelle, mutta poikkeuksellisen syvän talouskriisin aikana poliittiset päättäjät joutuivat ratkomaan paitsi valtiontalouden myös yksityisen sektorin päällekaatuvia ongelmia, suurimpina niistä pankkien pelastaminen. Vuoden 1995 vaalit käytiin laman jäljiltä, hallituspohja vaihtui ja uusikin hallitus teki suuria säästöratkaisuja. Poliitiikka tarjosi siten runsaasti painavaa uutisainesta.

TAULUKKO 7 Politiikan uutisten osuus lehtien pääuutissivuilla lokakuussa ja marraskuussa 2001

2001	Uutisia	Politiikan uutisia	Politiikan uutisten %	Lehti-numerot	Uutisia /lehti	Politiikan uutisia /lehti
A	791	158	20,0	61	13,0	2,6
HS	1100	303	27,5	61	18,0	5,0
K	712	164	23,0	61	11,5	2,6
Yht/ka	2603	625	24,0	184	14,1	3,4

Vuonna 2001 (taulukko 7) politiikan uutisten osuus pysyi kolmessa sitoutumattomassa lehdessä keskimäärin samalla korkealla tasolla kuin vuonna 1995. Aamulehdessä politiikan osuus pieneni 5 prosenttiyksikköä. Helsingin Sanomissa ja Keski-suomalaisessa muutosta ei juuri ollut.

Pääuutissivun juttumäärä kasvoi lehdillä keskimäärin 11:stä 14:ään. Nousu johtui lähinnä HS:stä, jonka kolmossivun juttumäärä lisääntyi 10:stä 18:aan, kun se lisäsi pienten vinkki-juttujen määrää sivun alalaidassa. Nyt sillä oli pääuutissivulla keskimäärin viisi politiikan uutista, kun muilla lehdillä niitä oli kaksi tai kolme. Aamulehdessä politiikan uutisten määrä pysyi etusivulla ennallaan, mutta niiden suhteellinen osuus pieneni, kun lisääntynyt juttumäärä täytettiin muilla aiheilla. Valtakunnanpolitiikan aihe oli silti usein sen etusivun pääjuttuna.

Politiikan korkea osuus selittyy ajankohdan tapahtumilla. Normaalin eduskuntasyksyn lisäksi poliittisia kierroksia lisäsivät suurina aiheina Suomen Pankin johtovirkojen täyttäminen ja kiistely teleyhtiö Soneran tukemisesta.

Kaksi vuotta myöhemmin (taulukko 8) politiikan osuus kolmen lehden pääuutissivuilla oli pudonnut selvästi. Enää vain noin yksi kuudesta etusivun uutisesta sisälsi valtakunnallista politiikkaa. Eniten politiikan osuus supistui Keski-suomalaisessa (noin 9 prosenttiyksikköä) ja Helsingin Sanomissa (lähes 8 prosenttiyksikköä). HS:n pääuutissivulla oli keskimäärin kolme tai neljä politiikan aihetta, Aamulehden kannessa kolme ja Keski-suomalaisen avauksessa vain yksi tai kaksi. Aamulehden etusivun juttumäärä nousi samalle tasolle Helsingin Sanomien premin kanssa, kun sekin kasvatti lyhyiden vinkkien osuutta sivun rakenteessa.

TAULUKKO 8 Politiikan uutisten osuus lehtien pääuutissivuilla lokakuussa ja marraskuussa 2003

2003	Uutisia	Politiikan uutisia	Politiikan uutisten %	Lehti-numerot	Uutisia /lehti	Politiikan uutisia /lehti
A	1045	171	16,4	60	17,4	2,9
HS	1085	214	19,7	60	18,1	3,6
K	673	95	14,1	61	11,0	1,6
Yht/ka	2803	480	17,1	181	15,5	2,7

Syksyn 2003 tulos voi kertoa lehtien paineista pienentää politiikan osuutta etusivuillaan, jotta tilaa saataisiin "myyhemmille" aiheille. Tämä tuntuu olleen viime vuosien trendi ainakin Keski-suomalaisessa ja Aamulehdessä. Keski-suomalaisessa asiauutisten osuus notkahti marraskuussa ulkoasu-uudistuksen vuoksi huomattavasti. Yhtä suuri selittäjä on tutkimusajankohta. Politiikan syk-

sy 2003 oli harvinaisen rauhallinen edellisen kevään ja kesän dramaattisen pääministerieron ja hallituksen vaihtumisen jälkeen. Suurin uutisaihe oli yrittäjäverotuksen uudistaminen, joka sekin sovittiin hallitustasolla vaivihkaa ilman päiväkausien julkista sanailua.

Koko tutkimuskaudella 1987–2003 politiikan uutisten osuus nousi kolmessa valtaviikkolehdessä noin 20 prosentista 1990-luvulla 25 prosentin paikkeille ja laski lopuksi 17 prosenttiin. Lukemat eivät anna aineksia sanoa varmuudella, onko trendi lopulta laskeva vai onko kyse vain tutkimuskuukausiin sattuneiden poliittisten tapahtumien määrän vaihtelusta. Yhteiskunnan yleisen poliittisuuden laimeneminen samana aikana olisi antanut olettaa, että politiikan osuus lehtien pääuutissivuilla olisi pienentynyt johdonmukaisemmin. Mielikuvaa politiikan uutisen vähenemisestä ja lehtien etusivujen viihteellistymisestä synnyttää myös se, että vaikka pääuutisissa on edelleen merkittävästi politiikkaa, eivät poliitikkojen kuvat enää hallitse lehtien paraatisivuja. Jos pääuutinen on politiikkaa, voi sivun pääkuvassa olla poliitikkojen sijasta kansalaisia, joita päätös koskee (niin sanottua elävää elämää läheltä lukijoita), tai pääkuva voi olla kokonaan toisesta, kuvauksellisemmasta aiheesta.

Puolueiden pää-äänenkannattajiin verrattuna yleissanomalehtien politiikkaprosentit ovat kuitenkin pieniä. Kun puoluelehdissä valtaosa etusivun uutisista (noin 60 prosenttia) sisälsi politiikkaa, on osuus ykköslehdissä ollut viidennes tai neljännes. Tässä näkyy politiikan erikoislehtien ja täyden palvelun lehtien ero.

7 POLITIIKAN UUTISTEN NÄKÖKULMAT

7.1 Suhtautumisindeksi

Keskeisten yhteiskunnallisten toimijoiden saamaa uutiskohtelua mitataan Kent Aspin (1982) malliin pohjautuvalla suhtautumisindeksillä. Se arvottaa toimijoiden esiintymiset lehdissä sen mukaan, onko esille pääsy aktiivista toimintaa tai oman mielipiteen ilmaisua vai passiivista, toisten toiminnan tai mielipiteen ilmaisun kohteena olemista. Lisäksi luokittelussa otetaan huomioon asiayhteyden positiivisuus tai negatiivisuus toimijan kannalta katsottuna.

Asp käytti suhtautumisindeksiä (aktörbehandling-index) selvittäessään, kuinka Ruotsin lehdet ja sähköiset viestimet käsittelivät poliittisia puolueita uutisissaan vaalivuonna 1979. Puoluetta pidettiin toimijana, jos se itse esiintyi tai jos siitä puhuttiin uutisissa. (Asp 1982, 147.)

Asp erotti toimijan saamassa huomiossa sen, onko tämä esillä aktiivisena toimijana eli subjektina vai passiivisena toimijana eli objektina. Aktiivinen toimija sanoo tai tekee jotakin, "pääsee esille" tiedotusvälineissä. Passiivinen toimijuus on sitä, että joku toinen toimija puhuu tai jollain muulla tavoin asettaa suhteen kyseiseen toimijaan. Aspin tulosten mukaan omaa puoluetta kohdeltiin kaikissa puoluelehtiryhmissä huomattavasti useammin aktiivisena kuin passiivisena toimijana. (Asp 1982, 153–154.) Tämä havainto kertoo juuri siitä, kenen kautta tiedotusväline poliittista elämää tarkastelee. Puoluelehdelle on luontevaa kysyä mielipiteitä oman puolueen edustajilta ja raportoida heidän tekemisensä muutenkin tarkasti.

Suhtautumisessa passiiviseen toimijaan Asp (1982, 154) erottelee kolme eri tapaa: 1) lausumat, joissa toimija saa kiitosta tai muita positiivisia arvioita sekä lausumat, joissa lähennyttään toimijaa tai muulla tavoin asetetaan positiiviseen suhteeseen tämän kanssa, 2) lausumat, joissa otetaan etäisyyttä toimijaan tai muulla tavoin muodostetaan negatiivinen suhde tähän ja 3) lausumat, joissa toimija mainitaan ilman näkyvää arvoitusta.

Aspin indeksissä toimija saa positiivisen arvon (+1) jokaisesta aktiivisesta esille pääsystä mediassa. Passiivisen esiintymisen arvo riippuu kohtelun laa-

dusta. Myönteisestä suhtautumisesta tulee positiivinen arvo (+1), kriitikkistä negatiivinen (-1) ja suhteellisen neutraalista kohtelusta arvo 0. Kunkin poliittisen toimijan suhtautumisarvo tietystä tiedotusvälineessä saadaan laskettua, kun arvojen summa jaetaan esiintymisten kokonaismäärällä. Indeksi mittaa siis arvolatausten keskiarvoa. Tämän lukeman ohella jo pelkkä esiintymisten määrä kertoo paljon lehden ja poliittisen toimijan suhteesta, joten indeksi mittaa samalla kertaa sekä määrää että laatua.

Suhtautumisindeksi perustuu olettamukseen, että pääsy esille aktiivisena toimijana mediassa on aina positiivista. Näin yleensä onkin, koska useimmiten puolue tai poliitikko silloin itse määrittelee julkisuuden luonnetta ja sisältöä tekemällä tai sanomalla jotakin. Aspin luokittelun puutteena on kuitenkin myös selvästi kielteisten aktiivisten esiintymisten kirjautuminen positiivisiksi. Jos poliitikko töppää tai puolue riitelee, ei tämän aktiivisen toiminnan saama julkisuus ole toimijan kannalta positiivista. Tämän seikan huomioimiseksi kehitin indeksiä niin, että se luokittelee myös aktiivisen esiintymisen kolmeen laatu-luokkaan: myönteiseen (+2), neutraaliin (+1) ja kielteiseen (0). Kun aktiivisen esiintymisen arvo on luokittelussa aina yhtä numeroa parempi kuin passiivisen, säilyy aktiivinen esillepääsy kaikissa laatuluokissa passiivista arvokkaampana. Erilaisten esiintymisten saamat arvot on koottu taulukkoon 9.

TAULUKKO 9 Suhtautumisindeksin arvot toimijan esiintymisen aktiivisuuden sekä asiayhteyden tai arvioinnin laadun mukaan luokiteltuna

ESIINTYMISEN LAATU	MYÖNTEINEN	NEUTRAALI	KIELTEINEN
AKTIIVINEN	+2	+1	0
PASSIIVINEN	+1	0	-1

Luokitteluyksikkönä on juttu. Siitä katsotaan aina ensin toimijan mahdollinen aktiivinen esiintyminen ja arvotetaan se asiayhteyden tai toiminnan luonteen perusteella positiiviseksi, neutraaliksi tai negatiiviseksi. Lähtökohtana on luokitella aktiiviset esiintymiset pääsääntöisesti neutraaleiksi (+1) ja vain selvästi normaalista poikkeavat esiintymiset arvoilla +2 tai 0. Kohteensa kannalta selvästi positiivisia ovat esimerkiksi jutut, joissa poliitikkojen annetaan vaalien alla vedota lukijoihin suorilla äänestyskehotuksilla. Myönteisiä ovat myös uutiset, joissa lehti itse kiittelee puolueen toimintaa tai arvioi sitä poikkeuksellisen myötäsukaisesti. Vastaavasti selvästi negatiivisia ovat jutut, joissa puolueen kerrotaan hyökkäävän muita vastaan, harjoittavan väärää politiikkaa tai tekevän huonoja päätöksiä. Kielteisiä yhteyksiä aktiiviselle toiminnalle ovat myös rikokset, rahankäyttöepäselvyydet ja muut epärehellisyyttä ilmentävät teot tai puheet.

Passiivista esiintymistä tarkastellaan vasta, jos toimija ei ole jutussa esillä aktiivisesti. Passiivisena toimijana puolue tai poliitikko saa julkisuutta muiden henkilöiden tai organisaatioiden kautta joko näiden lausumissa tai tekojen kohteena. Kyse on nimenomaan jonkin toisen toimijan tekemästä arvioinnista, ei uutiseen mahdollisesta sisältyvästä lehden tai toimittajan kannanotosta. Tyypil-

lisintä on, että toinen puolue tai sen edustaja ottaa kantaa toimijan tekemisiin tai mielipiteisiin. Myönteistä passiivista esiintymistä on esimerkiksi toisen puolueen edustajalta saatu kiitos, muu arvostava kommentti tai tuki toimijan esittämille ajatuksille. Kielteistä on toimijan arvostelu, moittiminen ja tämän esitysten torjuminen.

Passiiviseksi esiintymiseksi luokittelen myös mielipidetiedustelujen ja vaalien tuloksista kertomisen silloin, kun toimija itse ei kommentoi niitä eikä muutenkaan esiinny jutussa aktiivisena toimijana. Katson, että puolue on näissä yhteyksissä muiden eli äänestäjien arvioitavana. Vaikka puolue muodollisesti aktiivisena toimijana *lisää kannatustaan* tai *menettää asemiaan*, on kyse pohjimmiltaan muiden suorittamasta arvioinnista. Toinen tulkinnanvarainen tapaus on juttu, jossa poliitikon kerrotaan tapaavan toisen poliitikon tai keskustelevan jonkun kanssa. Kieliopillisesti se joka tapaa, on aktiivinen toimija ja tavattava on objekti. Voi olla niin, että läheiseksi koettu toimija pääsee tekstissä herkemmin tapaajaksi ja kaukaisempi jää tapaamisen kohteeksi. Uutisia luokitellessa tuntui kuitenkin siltä, ettei näihin valintoihin liittynyt mitään erityistä arvotusta. Päätinkin pitää kahden henkilön tapaamista tai keskustelemista molempien aktiivisena toimintana riippumatta siitä kumman kerrottiin tavanneen kumman.

Jos toimija esiintyy samassa jutussa useampaan otteeseen, suhtautumisarvon ratkaisee esiintymisten muodostama kokonaisuus. Kukin toimija voi saada yhdestä jutusta vain yhden arvon.

Aspin tulosten (1982, 156–158, 188–190) mukaan kaikki puolueet esitettiin kaikissa – jopa vastustajiensakin – tiedotusvälineissä voittopuolisesti positiivisessa valossa. Omaa puoluetta kohdeltiin yleisesti ottaen positiivisimmin. Kymmenessä vuodessa Ruotsin tiedotusvälineet olivat kulkeneet sitoutumattomuuden suuntaan, sillä oma puolue ei saanut 1979 läheskään niin silmiinpistävästi tilaa uutisoinnissa kuin vuoden 1968 vaalien aikaan.

Tarkastelen suhtautumisindeksin avulla kahdeksan keskeisen yhteiskunnallisen toimijan uutiskohtelua kolmessa valtalehdessä. Mukana ovat kunkin tutkimusvuoden neljä suurinta puoluetta, tasavallan presidentti (TP), työnantajat (TA), palkansaajat (PS) ja hallitus (HAL). Suurimmat puolueet tutkimuskauden aikana olivat Suomen sosialidemokraattinen puolue (SDP), Keskustapuolue/Suomen keskusta (KESK), Kansallinen kokoomus (KOK) ja Suomen kansan demokraattinen liitto/Vasemmistoliitto (SKDL/VAS).

Työmarkkinaosapuolista työnantajien luokkaan lasketaan keskusjärjestöinä Suomen työnantajain keskusliitto, Teollisuuden keskusliitto ja niiden seuraaja Teollisuus ja työnantajat, Kunnallinen työmarkkinalaitos, Suomen yrittäjät, Valtion työmarkkinalaitos ja Kirkon sopimusvaltuuskunta sekä kaikki näiden alaiset alakohtaiset työnantajaliitot.

Palkansaajien ryhmään kuuluvat ammattiliittojen keskusjärjestö SAK, toimihenkilöiden keskusjärjestö STTK, akateemisten palkansaajien Akava ja näiden alaiset liitot. Vuonna 1987 neljäntenä keskusjärjestönä oli vielä toimihenkilöiden ja virkamiesten TVK.

Sekä työnantajat että palkansaajat saavat arvoja vain kun ne tai niiden edustajat esiintyvät valtakunnallisissa politiikan uutisissa työmarkkinaosapuo-

lena tai muuten etujärjestöroolissa, esimerkiksi ottaessaan kantaa hallituksen budjettiratkaisuihin tai lainsäädännön uudistamiseen. Siten yritysten varsinainen toiminta tai palkansaajien esiintyminen työroolissaan eivät näy indeksissä. Valtaosa uutisissa esiintyvistä ihmisistä on joko työnantajia tai palkansaajia, mutta tässä tutkimuksessa tarkastelu rajataan heidän järjestäytyneeseen yhteiskunnalliseen toimintaansa.

Tasavallan presidentteinä kohteluarvoja saavat Mauno Koivisto vuonna 1987, Martti Ahtisaari 1995 ja Tarja Halonen vuosina 2001 ja 2003. Hallituksista mukana ovat Kalevi Sorsan, Harri Holkerin, Esko Ahon, Paavo Lipposen ja Matti Vanhasen johtamat koalitiot. Hallituksen esiintymisiä uutisissa ovat valtioneuvoston, hallituksen tai sen jonkin ministeriryhmän tai ministerivaliokunnan teot ja kannanotot. Hallituksen tiliin uutiskohtelu kirjataan silloin, kun jutussa mainitaan hallitus. Hallituspuolueiden ja ministereiden esiintymiset pääministeri mukaan lukien kertyvät puolueluokkiin.⁸¹

Indeksitarkastelun rajaaminen presidenttiin, hallitukseen, suurimpiin puolueisiin ja hallitukseen on perusteltua paitsi työekonomisesti, myös tulosten validiuden kannalta. Vain keskeisille vallankäyttäjille kertyy yhden tai kahden tutkimuskuukauden aikana niin paljon etusivuesiintymisiä, että niiden pohjalta kannattaa laskea keskiarvoista suhtautumista osoittava arvo. Näistäkin osa jää joinakin tutkimuskuukausina vain muutaman esiintymisen varaan, jolloin indeksi kertoo lähinnä toimijan saaman huomion vähäisyydestä. Poliittiselle oppositiolle ei koetutkimuksessa kertynyt ryhmänä juurikaan etusivujulkisuutta, joten sille ei hallituksen tavoin voinut laskea indeksiarvoja. Yksittäisille ammattiliitoille olisi voinut laskea indeksiarvot maaliskuun 1995 lakkojen aikaan, jolloin ne olivat hyvin paljon esillä, mutta niille ei olisi löytynyt vertailukohtia muilta tutkimusjaksoilta. Siksi liittojen esiintymiset on koottu kaikkina vuosina yhteen palkansaajien luokkaan.

Vertailuaineistona olevista vuosien 1987 ja 1995 puoluelehdistä indeksiarvot on laskettu vain presidentille ja neljälle suurimmalle puolueelle eli niille toimijoille, jotka olivat mukana jo lisensiaatintyössä tehdyssä analyysissä. Tutkimuksen jatkovaiheessa en katsonut tarpeelliseksi laajentaa työmarkkinaosa-puolten ja hallituksen kohtelun selvittämistä pää-äänenkannattajiin, koska niiden uutisten näkökulmaamisen voimakkuus oli tullut osoitetuksi jo aiemmassa vaiheessa.

⁸¹ Ilmaisu "Holkerin hallitus" tuottaa arvon sekä kokoomukselle että hallitukselle, "sinipunahallitus" vain hallitukselle ja "pääministeri Holkeri" vain kokoomukselle. Sitoutumattoman maa- ja metsätalousministeri Kalevi Hemilän uutisesiintymiset kirjataan koko Lipposen hallituksen piikkiin.

7.2 Keskeisten yhteiskunnallisten toimijoiden uutiskohtelu

7.2.1 Valtalehdet vuonna 1987

Vuoden 1987 maaliskuun ja elokuun politiikan uutisten perusteella laskettu suhtautumisindeksi on esitetty kuviossa 3. Toimijoiden tarkat indeksiarvot kailta tutkimusvuosilta löytyvät liitteestä 3.

Valtaosa lehtien ja poliittisten toimijoiden suhteista pääuutissivujen uutisissa on indeksin asteikolla positiivisia. Lehdet enimmäkseen antavat puolueiden esiintyä aktiivisina toimijoina tai esittävät muiden toimijoiden kautta niitä koskevia voittopuolisesti positiivisia tai neutraaleja arvioita. Arvot asettuvat herkästi plussan puolelle, koska jo esiintyminen subjektina neutraalissa yhteydessä antaa luokittelussa arvon +1. Näitä arvoja kertyy, kun lehtiutiset yleensä kertovat jonkin toimijan tehneen tai sanoneen jotain.

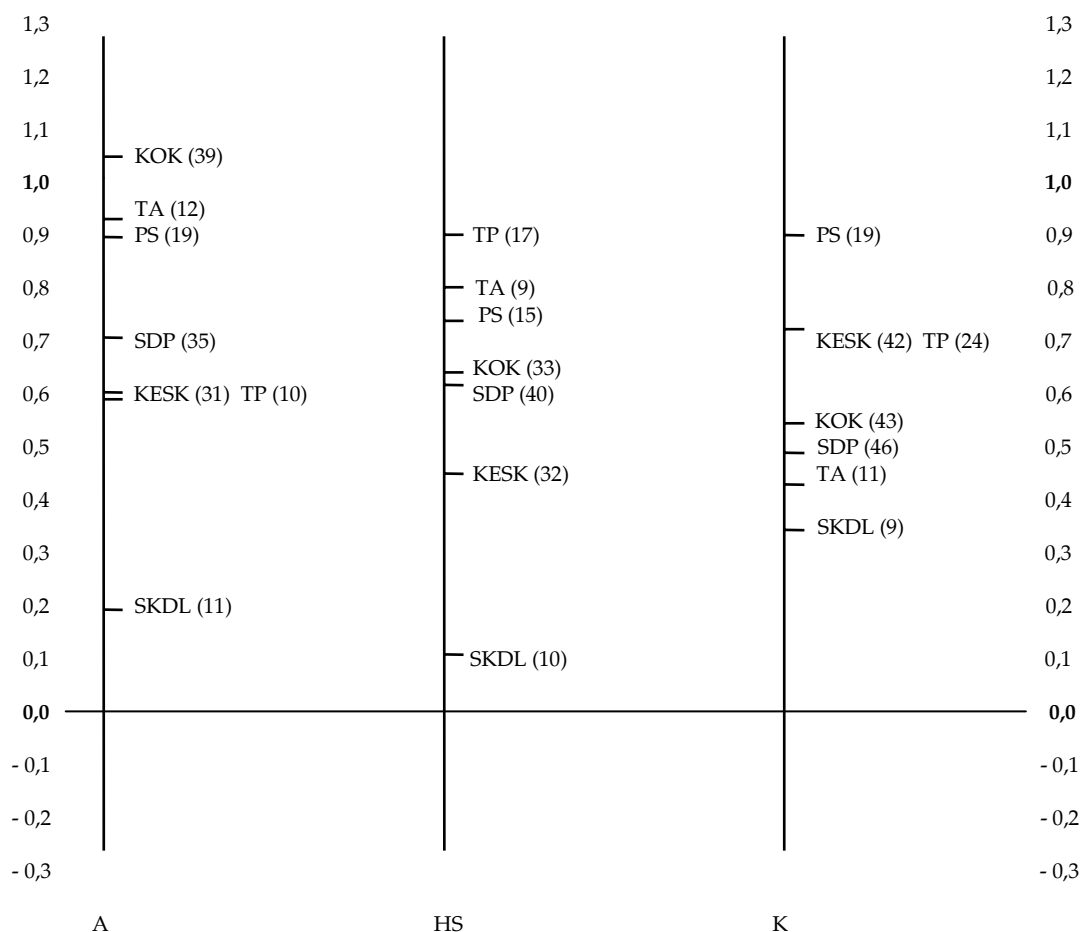
Miinukselle arvo menee vain, kun toimija joutuu muiden arvostelun kohteeksi ilman omaa aktiivista roolia jutussa. Useimmat lehtien ja toimijoiden väliset suhteet osuvat välille 0,0 – 1,0, kun teoreettiset ääripääät olisivat -1,0 ja 2,0. Siten toimijan arvon painuminen nollan tienoille on jo harvinaisen huonoa kohtelua. Silloin puolue on esiintynyt subjektina selvästi kielteisissä yhteyksissä tai ollut objektina keskimäärin neutraalisti arvotettuna.

Aamulehden vielä voimassa ollut kokoomusside näkyy vuoden 1987 suhtautumishaarukassa selvästi. Oma puolue sai sekä määrällisesti että laadullisesti parhaan kohtelun. Kokoomuksen indeksiarvo Aamulehdessä (1,05) on ensimmäisen tutkimusvuoden korkein. Puolueista SDP ja keskusta saivat Aamulehdessä hyvin keskivertoa uutisnäkyvyyttä, mutta SKDL jäi kauaksi muista sekä määrässä että laadussa.

Helsingin Sanomissa neljän puolueen suhtautumisindeksien hajonta on selvästi pienempi kuin Aamulehdessä. Kokoomus ja SDP saivat samantasoisen kohtelun, keskusta hieman heikomman. Eniten oli esillä SDP. Kansandemokraatit jäivät myös Helsingin Sanomissa selvästi kolmea suurinta puoluetta heikommalle osalle.

Keskisuomalaisessa puolueiden uutiskohtelu oli kolmesta lehdestä kokonaisuutena tasapuolisin. Oma taustapuolue keskusta tosin sai jonkin verran muita myönteisempää julkisuutta. Kokoomus ja sosiaalidemokraatit ovat seuraavina ja SKDL jonkin verran tästä kaksikosta jääneenä. Kolme suurta olivat esillä yhtä paljon, SKDL huomattavasti vähemmän.

Työmarkkinaosapuolista kaikki lehdet uutisoivat samassa suhteessa: palkansaajien toiminnasta ja näkemyksistä kerrottiin enemmän kuin työnantajista. Laadullisesti Aamulehti ja HS olivat täysin tasapuolisia, mutta Keskisuomalaisessa työntekijäpuoli oli esillä huomattavasti työnantajia positiivisemmassa valossa.

KUVIO 3 Keskeisten poliittisten toimijoiden kohtelu valtalehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa maaliskuussa ja elokuussa 1987 (suluissa esiintymisten määrä)

Presidentti Mauno Koivisto sai parhaan julkisuuden Helsingin Sanomissa, mutta erot lehtien välillä eivät ole suuria. Eniten Koivisto oli esillä Keskisuomalaisen pääuutissivulla.

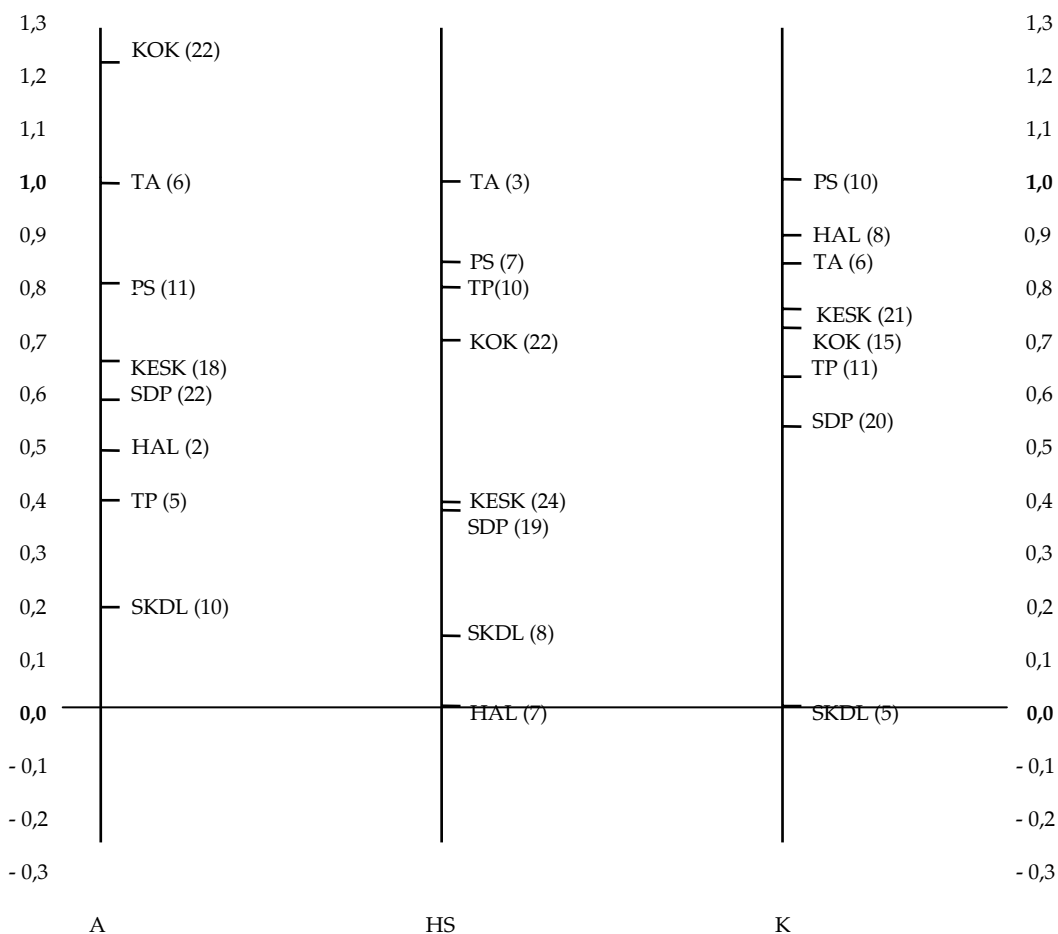
Indeksin äärilaitojen perusteella Keskisuomalainen oli mitattuja toimijoita kohtaan tasapuolisin. Aamulehden ja Helsingin Sanomien haarukkaa venyttää SKDL:n putoaminen selvästi muita alemmaksi. Ilman kansandemokraatteja niiden kohteluhajonta olisi hieman pienempi kuin Keskisuomalaisella.

Lehtien taustoja ajatellen kohtelun painotukset ovat odotettuja. Aamulehti nostaa kokoomusta ja painaa puoluekentän toisen laidan kansandemokraatteja. Keskisuomalainen suosii lievästi keskustapuoluetta. Helsingin Sanomissa SDP ja kokoomus ovat hieman keskustaa paremmassa asemassa ja SKDL heikossa sivuosassa.

Hallitusvallan vaihtumisen vaikutusta lehtien uutispolitiikkaan voi tutkia vertaamalla maalikuun ja elokuun indeksikuvioita. Tällä välillä Kalevi Sorsan johtama punamultahallitus vaihtui Harri Holkerin sinipunaksi.

Kuvio 4 näyttää, että Sorsan hallitus sai parhaan kohtelun maaliskuussa Keskisuomalaisessa ja heikoimman Helsingin Sanomissa. Aamulehdessä punamultahallitus esiintyi vain kahdessa etusivun uutisessa. Aamulehdessä ko-

koomus sai vaalivoiton siivittämänä poikkeuksellisen myönteisen kohtelun. Helsingin Sanomissakin kokoomus on kahta muuta suurta puoluetta edellä, mutta pienemmällä erolla kuin Aamulehdessä. Keski-suomalaisessa keskusta ja kokoomus olivat jonkin verran SDP:tä paremmassa asemassa. Huomattavaa on, että vielä maaliskuussa Keski-suomalainen kohteli kansandemokraatteja jopa huonommin kuin Aamulehti ja HS. Kuvio 5 näyttää SKDL:n nousseen Keski-suomalaisen uutiskohtelussa laadullisesti samalle tasolle keskustan kanssa sen jälkeen kun puolueet olivat joutuneet samalle puolelle oppositioon. Tosin esiintymisten määrä on pieni, mutta kahden muun lehden pääuutissivuilla kansandemokraatit eivät pääse elokuussa esiin juuri lainkaan.

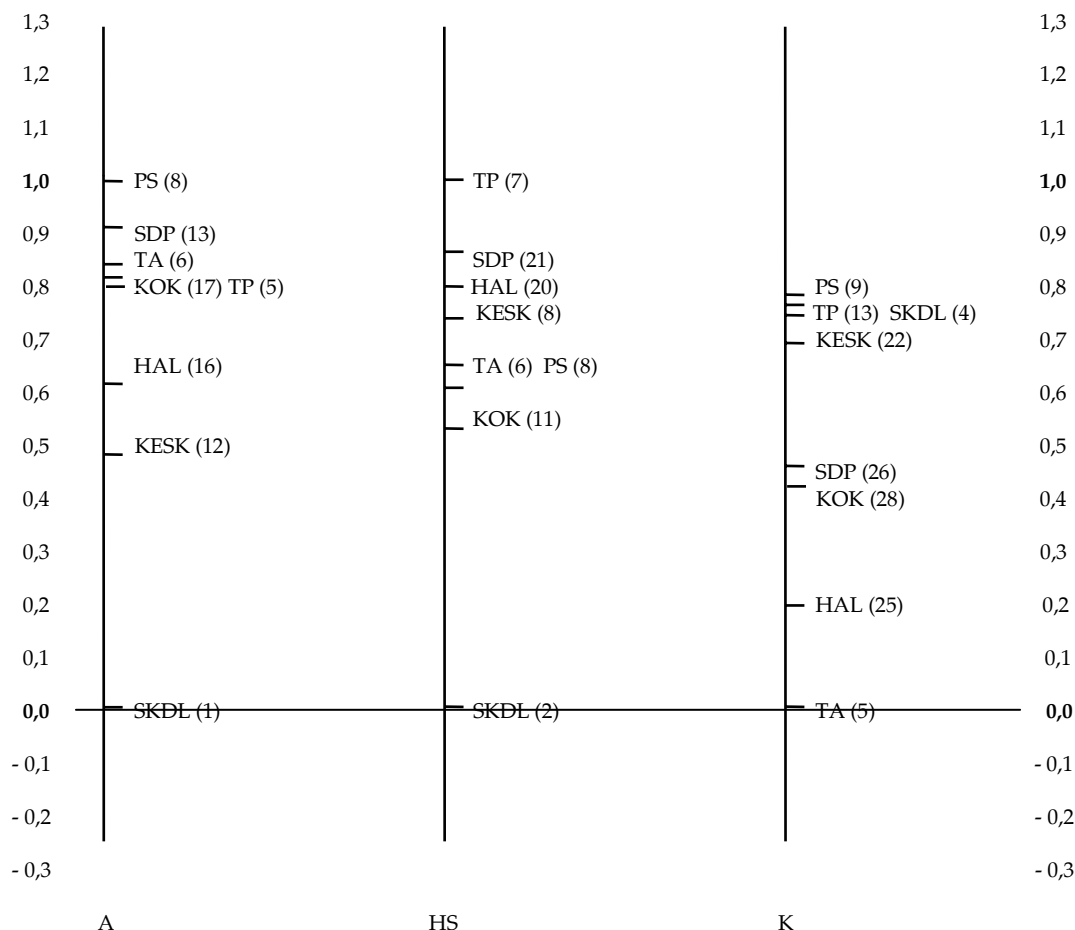

KUVIO 4 Keskeisten poliittisten toimijoiden kohtelu valtalehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa maaliskuussa 1987 (suluissa esiintymisten määrä)

Aamulehden elokuun indeksi osoittaa hallituskumppani SDP:n nousseen kokoomustakin parempaan asemaan ja selvästi oppositiopuolue keskustan edelle. Helsingin Sanomissa selvästi eniten ja parhaitenkin oli esillä SDP. Kokoomus sai pääministeripuolueeksi yllättävän vähän huomiota ja keskusta vielä vähemmän.

Keski-suomalaisessa keskusta sai edelleen myötäsukaisemman kohtelun kuin SDP ja kokoomus, vaikka hallituksen pääpuolueet olivatkin esillä hieman

useammin. Uusi Holkerin hallitus sai parhaan kohteluarvon Helsingin Sanomien uutisissa. Aamulehti on lähellä sitä, mutta Keskisuomalaisessa hallituksen saama arvo on selvästi alhaisempi. Keskisuomalainen kertoi hallituksen toiminnasta paljon, mutta asetti sen pääuutissivullaan melko huonoon valoon.

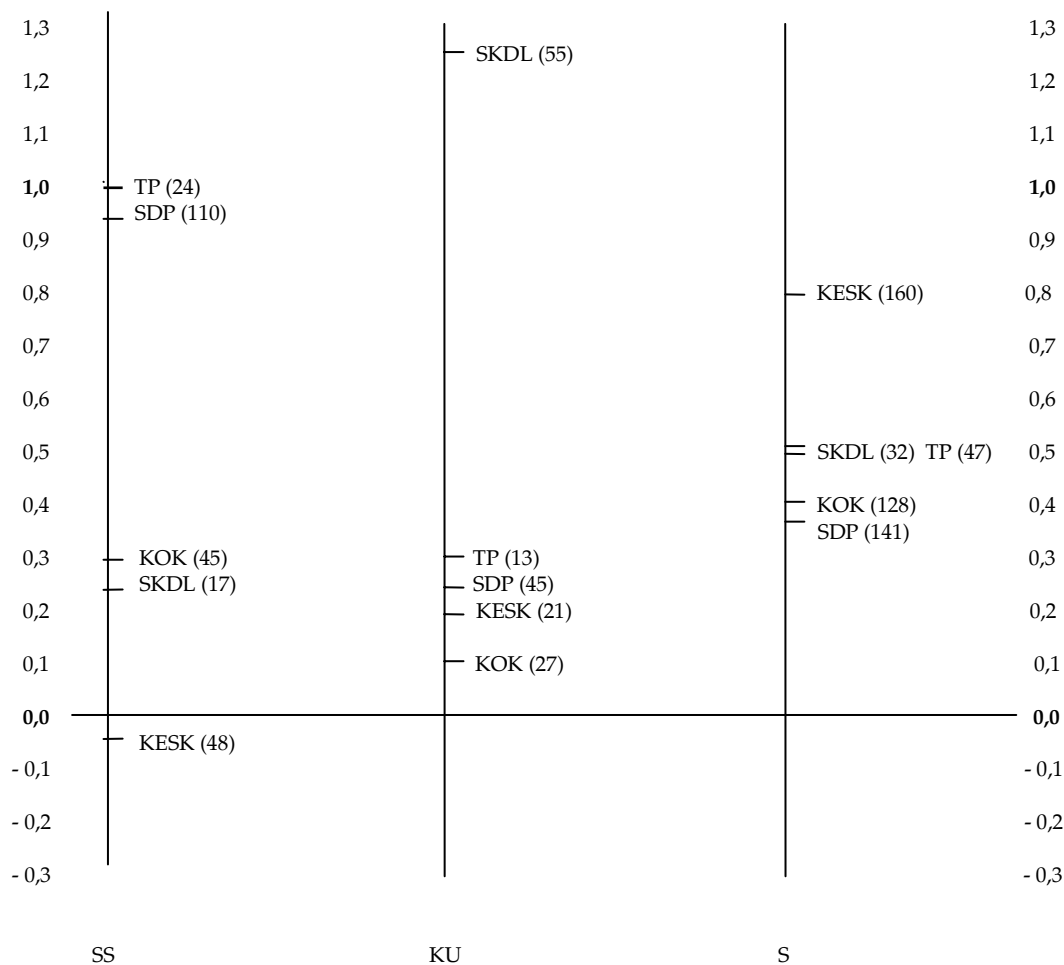

KUVIO 5 Keskeisten poliittisten toimijoiden kohtelu valtalehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa elokuussa 1987 (suluissa esiintymisten määrä)

7.2.2 Puoluelehdet vuonna 1987

Kun valtalehtien suhtautumisindeksejä verrataan kolmeen pää-äänenkannantaajaan, huomataan omien puolueiden suosimisen olevan näissä selvästi voimakkaampaa (kuvio 6).

Suomen Sosialidemokraatti myötäili vuonna 1987 vahvasti SDP:tä ja presidentti Koivistoa. Indeksiarvon ollessa +1 lehti on kertonut asioista sille läheisen toimijan kautta tai julkaissut muiden tähän kohdistamaa positiivista arviointia. Määrällisestikin oma puolue oli aivan ylivoimainen: se on esillä yhtä paljon kuin kolme muuta puoluetta yhteensä. Heikoimman kohteluarvon SS:ssä saa keskustapuolue. Alle nollan painuva indeksilukema tarkoittaa, että puolue on päässyt esille lähinnä muiden arvioinnin kohteena tai omien negatiivisten toimiensa kautta.

KUVIO 6 Neljän suurimman puolueen ja tasavallan presidentin kohtelu puoluelehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa maaliskuussa ja elokuussa 1987 (suluissa esiintymisten määrä)

Kansan Uutisten etusivulla SKDL on ylhäisessä yksinäisyydessään. Sen saama kohteluarvo on kokonaisen numeron parempi kuin seuraavilla. Keskustan Suomenmaassa puolueiden indeksihaarukka on yllättävän pieni. Oma puolue oli kuitenkin esillä eniten ja selvästi positiivisimmin.

Puoluelehdet erottelevat toimijat uutisissaan selvästi hyviin ja pahoihin. Kun valtalehdistä enemmistö toimijoista saa arvon 0,5:n ja 1,0:n väliltä, jää tämä väli vasemmistolehtien asteikolla lähes tyhjäksi. Oman puolueen edustajat ovat "normaalin" kohteluskaalan yläpuolella ja vieraat sen alapuolella. Keskustan Suomenmaalla jako jyviiin ja akanoihin ei ole yhtä voimakas.

Maaliskuun ja elokuun erot ilmenevät liitteen 4 indeksikuvioista. Kansan Uutiset muutti suhtautumistaan porvaripuolueisiin hallitusvaihdoksen jälkeen. Hallitusvastuun ottanut kokoomus joutui elokuussa kielteisempään valoon ja oppositioon siirtynyt keskusta pääsi esille myönteisesti. Presidentti Koiviston kohtelu heilahti Kansan Uutisissa hallitusratkaisun jälkeen selvästi alaspäin.

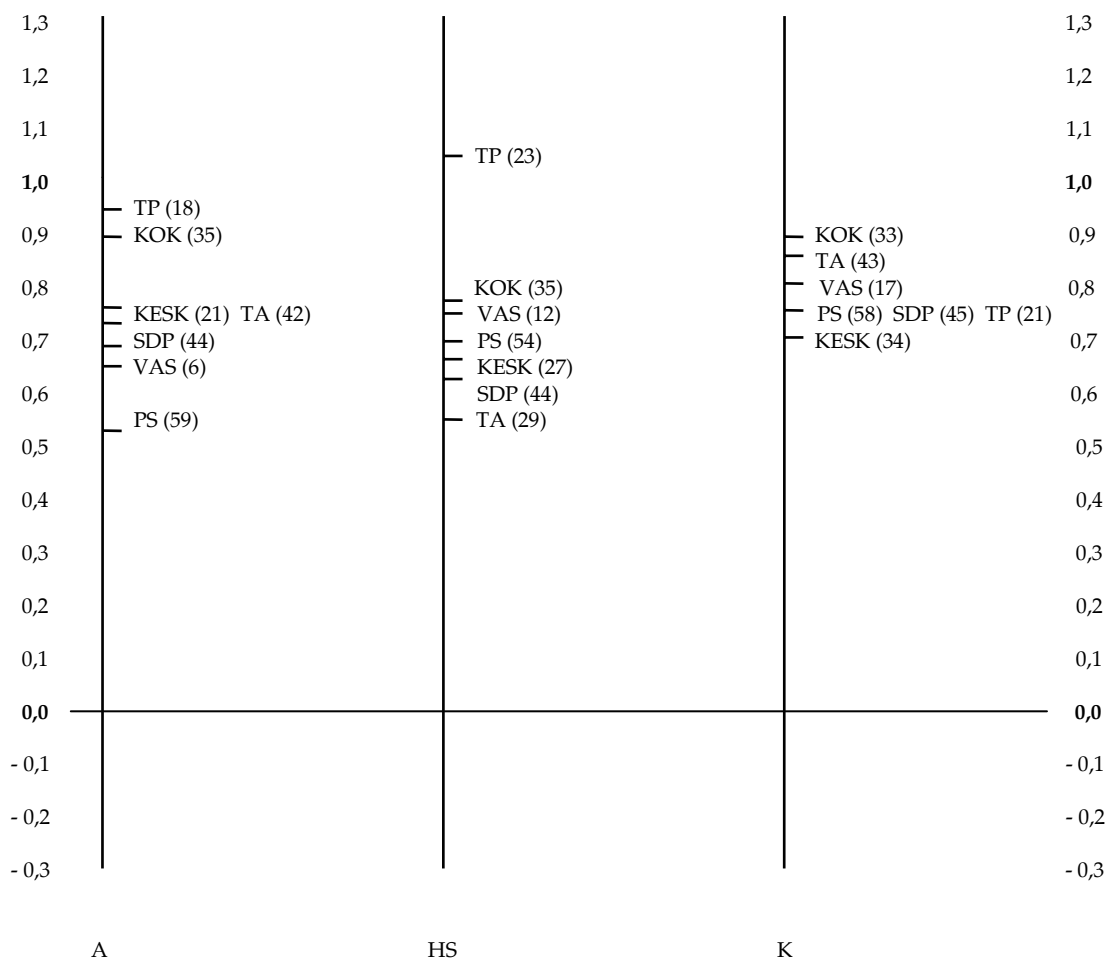
Suomenmaa kohteli maaliskuussa heikoimmin SDP:tä, missä näkyi punamultayhteistyön tuleminen tiensä päähän. Elokuussa oppositiolehti käsitteli

kriittisimmin pääministeripuolue kokoomusta ja keskustalle kielteistä hallitusratkaisua ”manuaalisesti” ohjannutta Koivistoa.

Suomen Sosialidemokraatin sivuilla huomattavin muutos oli kokoomuksen kohtelun muuttuminen elokuussa positiivisemmaksi. Selitykseksi käynee uusi hallituskumppanuus. Vielä maaliskuussa lehti jätti heikommalle kohtelulle kokoomuksen ja keskustapuolueen. Elokuussa keskustan pariksi vaihtui SKDL, ja kokoomus pomppasi parempiosaisten ryhmään, jossa jo ennestään olivat SDP ja Koivisto.

7.2.3 Valtalehdet vuonna 1995

Valtalehtien vuoden 1995 suhtautumisindeksit maaliskuulta ja elokuulta yhteensä näkyvät kuviosta 7.

KUVIO 7 Keskeisten poliittisten toimijoiden kohtelu valtalehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa maaliskuussa ja elokuussa 1995 (suluissa esiintymisten määrä)

Kaikilla kolmella lehdellä kohteluhaarukka on supistunut huomattavasti vuoteen 1987 verrattuna. Kun skaala ensimmäisenä tutkimusvuonna oli 0–1,0, on valtaosa arvoista nyt välillä 0,5–1,0. Etenkin puolueiden uutiskohtelu oli muut-

tunut lehdissä hyvin tasapuoliseksi. Merkittävin tekijä tässä on vasemmistoliiton nouseminen samalle tasolle kolmen suurimman puolueen kanssa. Kahdeksan vuotta aiemmin oppositiopuolue SKDL jäi valtalehtien pääuutissivuilla heikkoon sivurooliin, mutta hallitukseen noussut vasemmistoliitto sai laadullisesti täysin saman kohtelun kuin kolme suurta. Määrällisesti se jäi pienempänä puolueena toki vähemmälle huomiolle, etenkin Aamulehdessä. Aamulehden suhtautumishaitari on puolittunut vuodesta 1987. Kokoomus on edelleen hie-man muita puolueita korkeammalla. Määrällisesti enemmän oli esillä vaalivoit-taja ja uuden hallituksen pääpuolue SDP.

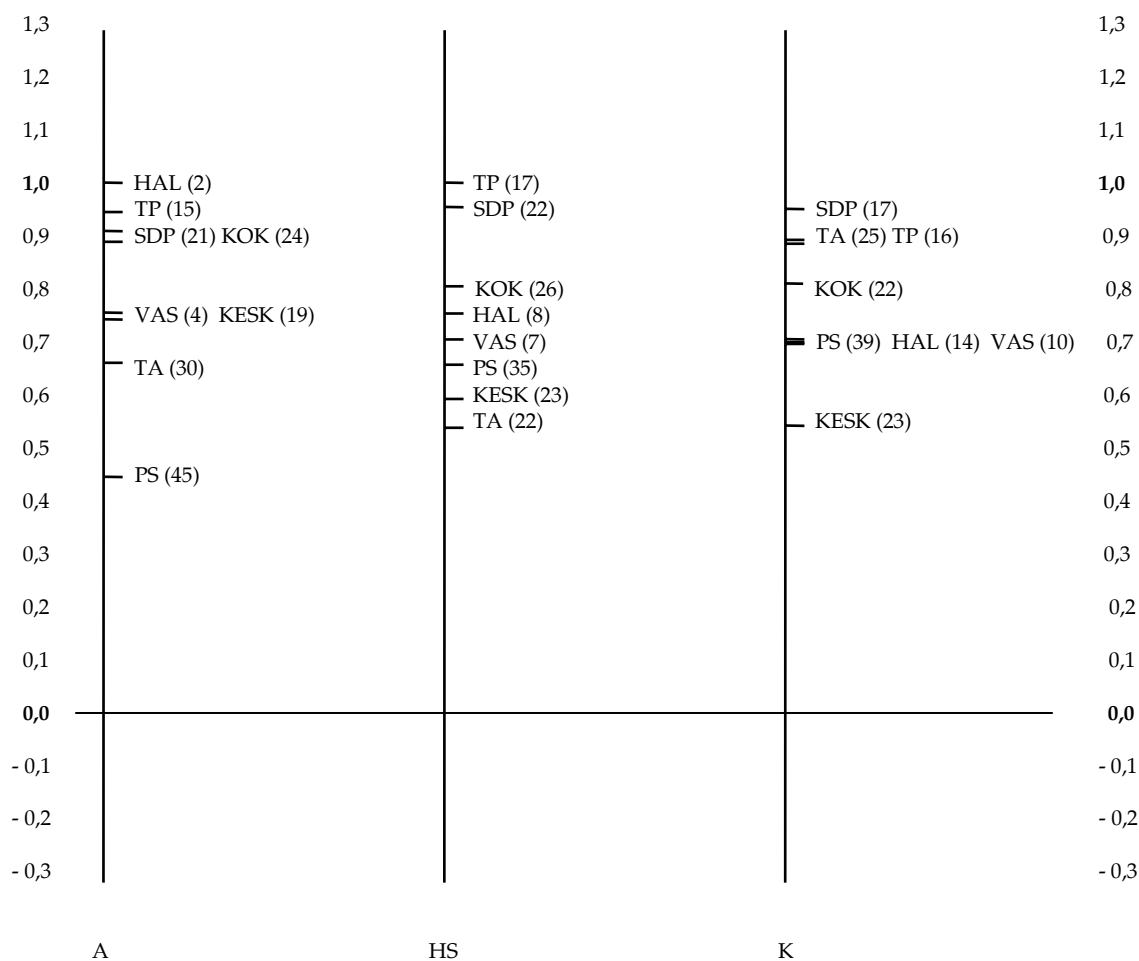
Helsingin Sanomien haarukka on sekin kaventunut. Presidentti Martti Ahtisaari on muiden yläpuolella, mutta kaikki muut toimijat ovat samassa kim-pussa eli hyvin tasaveroisesti kohdeltuna. SDP ja kokoomus olivat esillä eniten. Keskisuomalaisen kohteluhaarukka on 1995 erittäin kapea. Ääripäät kokoomus (0,88) ja keskusta (0,71) ovat lähes tasoissa. Niiden välinen ero on koko tutki-muksen pienin. Keskisuomalaisen pääuutissivuilla oli eniten juttuja sosiaalide-mokraateista. Keskustan osuus oli jonkin verran suurempi kuin Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa.

Presidentti Ahtisaaren kohtelu oli myötäsukaista kaikissa lehdissä. Hel-singin Sanomissa arvo kohosi yli plus yhden, mikä kertoo hyvin arvostavasta suhtautumisesta presidentin tekemisiin ja mielipiteisiin.

Vilkkaan lakkokevään uutisointi näkyy työmarkkinaosapuolten runsaana esiintymisenä lehtien pääuutissivuilla. Palkansaajat ovat kaikissa lehdissä ää-nessä enemmän kuin työnantajat. Tämä ero on suurin Helsingin Sanomissa, jossa ay-liike sai ainoana valtalehtenä myös laadullisesti vastapuolta paremman kohtelun. Keskisuomalaisessa ja etenkin Aamulehdessä työnantajien toimet tai kannanotot on käsitelty lakkoväkeä positiivisemmin. Palkansaajille kertyi nolla-arvoja aktiivisesta esiintymisestä negatiivisissa yhteyksissä, kun uutisissa ko-rostettiin hoitajien, palomiesten ja opettajien lakkojen tai lakonuhkien kielteisiä seurauksia muille kansalaisille. Helsingin Sanomat ei painottanut näitä piirteitä yhtä voimakkaasti kuin muut lehdet, vaan se kertoi enemmän liittojen näke-myksiä neuvottelukysymyksiin.

Maaliskuun (kuvio 8) ja elokuun (kuvio 9) indeksiarvojen tarkastelu osoit-taa, että Esko Ahon hallitus näkyi kaikkien lehtien pääuutissivuilla melko vä-hän kevään 1995 eduskuntavaalien alla. Aamulehdessä hallituksesta oli vain pari mainintaa, mutta Keskisuomalaisessa se esiintyi neljässätoista uutisessa. Elokuussa Paavo Lipposen ensimmäinen hallitus oli esillä enemmän ja kaikissa lehdissä jonkin verran negatiivisemmin kuin Ahon hallitus keväällä. Hallituk-sen näkyvyys lisääntyi eniten Aamulehdessä. Lehdet kertoivat uuden hallituk-sen toiminnasta keskenään yhtä paljon, mutta laadullisesti sen kohtelu oli hei-kointa Keskisuomalaisessa.

Maaliskuussa puolueiden saamien kohteluarvojen järjestys oli kaikissa lehdissä sama: SDP, kokoomus, vasemmistoliitto ja keskusta. Myös esiintymis-ten määrä oli niissä hämmästyttävän samanlainen, mikä kertoo puolueiden ta-sapuolisesta kohtelusta vaalikamppailun ja uuden hallituksen tunnusteluvai-heen aikana. Lehdet ovat pitkälti raportoineet samoja tapahtumia samojen toi-mijoiden kautta.

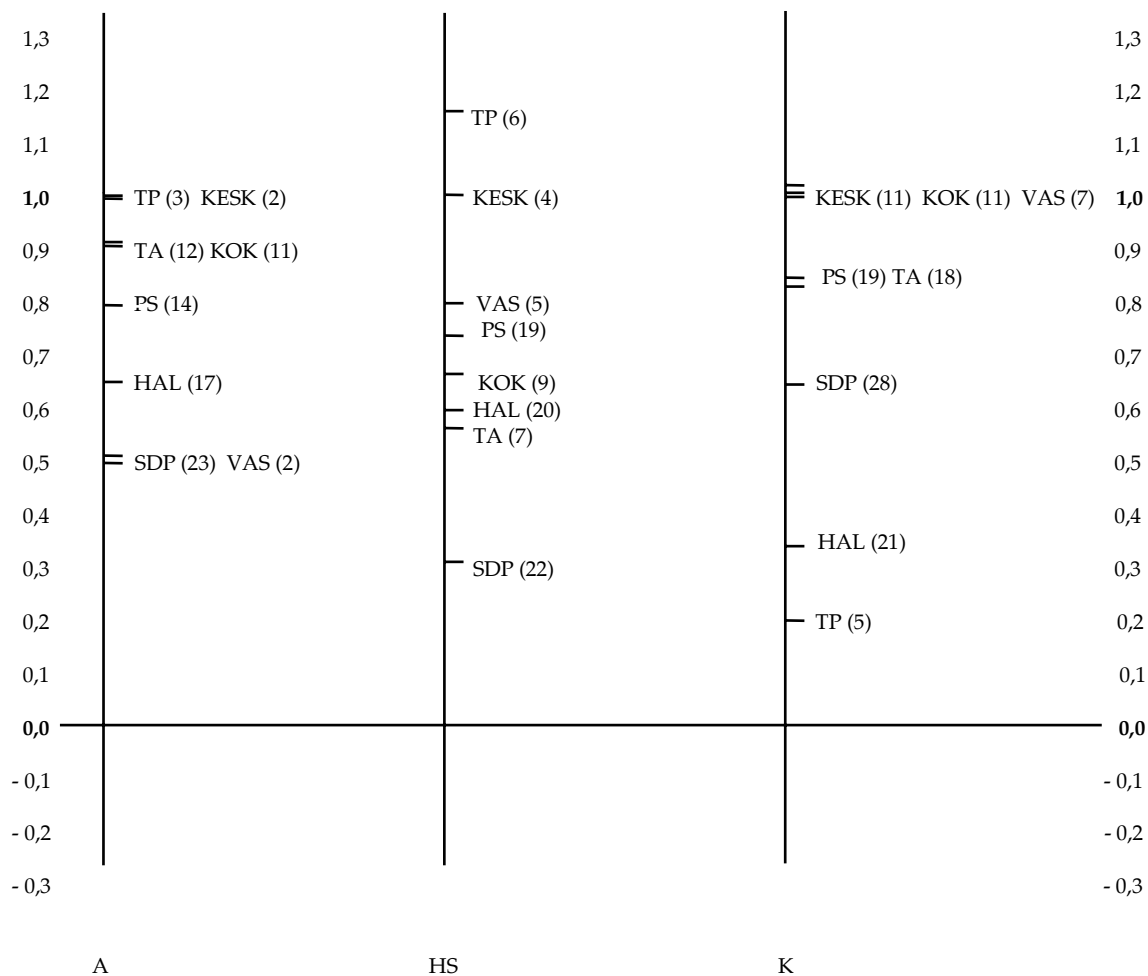

KUVIO 8 Keskeisten poliittisten toimijoiden kohtelu valtaalehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa maaliskuussa 1995 (suluissa esiintymisten määrä)

Elokuussa SDP:n arvo painui kaikissa lehdissä selvästi alaspäin. Pääsyy tähän on Postipankin pääjohtajan Seppo Lindblomin erottamiskeskustelu, joka vahvasti poliittisena prosessina kirjautui luokittelussa sosiaalidemokraateille negatiivisena tapahtumana. Heikoimman indeksiarvon SDP sai Helsingin Sanomissa. Keskustan arvo on korkea kaikissa lehdissä, mutta se perustuu vertailukelpoiseen esiintymisten määrään ainoastaan Keskisuomalaisessa.

Tuloneuvotteluja käynnistävien työmarkkinajärjestöjen kohtelussa erottuu elokuussa Helsingin Sanomien muista poikkeava palkansaajapuolen määrällinen ja laadullinen suosiminen työnantajiin verrattuna.

Presidentti Ahtisaari oli elokuussa esillä vähän. Huomio kiinnittyi silti hänen Keskisuomalaisessa saamaansa huomattavasti muita lehtiä heikompaan kohteluarvoon. Muutamaan uutisesiintymiseen pohjaavaa indeksiä painoi alaspäin arvon -1 saanut juttu, jossa keskustan puoluesihteerin Pekka Perttula syytti presidentin tekemän "raakaa politiikkaa". Lisäksi aineistossa oli kaksi 0-arvon saanutta esiintymistä, joissa presidentti oli objektina neutraalissa yhteydessä tai subjektina kielteisessä yhteydessä.

KUVIO 9 Keskeisten poliittisten toimijoiden kohtelu valtalehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa elokuussa 1995 (suluissa esiintymisten määrä)

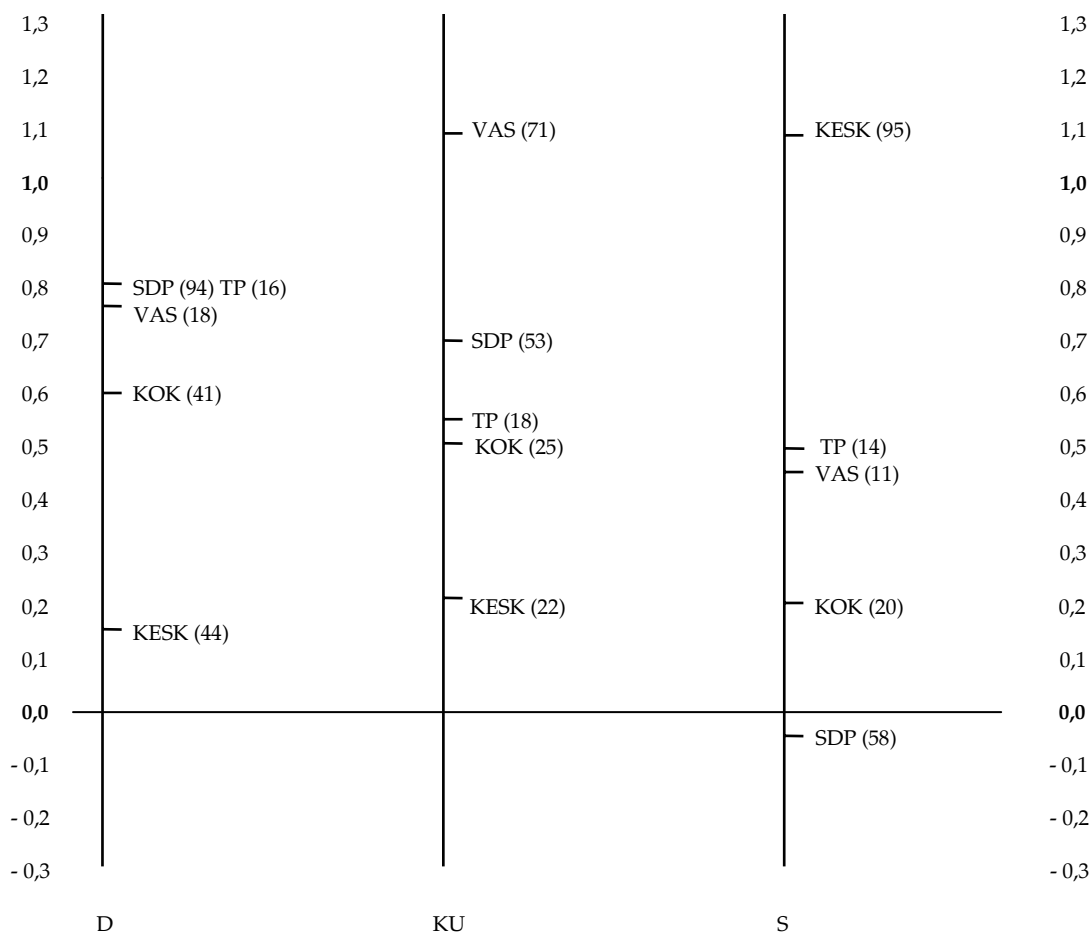
7.2.4 Puoluelehdet vuonna 1995

Puoluelehtien suhtautumisindeksi vuodelta 1995 yhteensä on kuviona 10. Demari kohteli puolueita suunnilleen samoilla periaatteilla kuin Sosialidemokraatti 1987. Haarukan pienentymisen ohella muutosta on vasemmistoliiton nouseminen samaan asemaan SDP:n ja tasavallan presidentin kanssa. Tässä näkyy uusi hallituskumppanuus. Myös kokoomuksen ja keskustan kohtelu koheni jonkin verran, mutta keskusta jäi edelleen selvästi muita heikompaan asemaan. Määrällisesti Demari suosi omaa puoluettaan edelleen hyvin voimakkaasti.

Kansan Uutisissäkin puolueet saivat julkisuutta suunnilleen samassa suhteessa kuin 1987. Laadullisesti muut lähestyivät lehden omaa taustapuoluetta. Asemiaan paranteli etenkin kokoomus, mutta myös sosiaalidemokraatit ja presidentti. Nämä muutokset sopivat hyvin yhteen sateenkaarihallituksen synnyn kanssa. Keskustan kohtelu säilyi suhteellisen heikkona.

Suomenmaan kehitys oli täysin päinvastainen kuin muilla lehdillä. Se veti 1995 kotiinpäin selvästi voimakkaammin kuin 1987. Oma puolue keskustasta nousi suhtautumisasteikolla korkealle muiden yläpuolelle. Vastaavasti SDP painui Suomenmaan uutisissa alle nollarajan. Määrällisestikin erot kasvoivat. Keskusta

oli esillä useammin kuin kolme muuta puoluetta yhteensä. Kahdeksan vuotta aiemmin SDP ja kokoomus olivat suhteellisen lähellä keskustan esiintymismäärää, mutta nyt ne jäivät selvästi jälkeen. Etenkin kokoomus sai erittäin vähän huomiota. Tässä kuvastui keskustan poliittinen näkökulma, jossa päävastustaja oli SDP ensin suurimpana oppositiopuolueena ja sitten hallituksen johtavana puolueena. Kokoomuksella oli keskustan ja Suomenmaan silmissä vain "apu-puolueen" asema.

KUVIO 10 Neljän suurimman puolueen ja tasavallan presidentin kohtelu puoluelehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa maaliskuussa ja elokuussa 1995 (suluissa esiintymisten määrä)

Kevään 1995 hallitusvaihdoksen vaikutukset puolueiden kohteluun ilmenevät liitteestä 5. Postipankin ongelmat painoivat SDP:n kohtelua elokuussa hieman alaspäin myös Demarissa. Määrällisesti oman puolueen julkisuusmäärä kuitenkin kasvoi huomattavasti. Erityisesti keskustan rooli pieneni maaliskuusta elokuuhun, vaikka se muuttuikin hieman myönteisemmäksi. Vaalien alla SDP:n lehti kirjoitti porvarihallituksen pääpuolueesta lähes yhtä paljon kuin omastaan. Arvolataus oli kuitenkin lähellä nollaa. Uudet hallituskumppanit kokoomus ja vasemmistoliitto kohosivat Demarin sivuilla elokuussa ylöspäin, mutta niidenkin julkisuusmäärä pieneni.

Kansan Uutisissa suurin muutos oli presidentti Martti Ahtisaaren tipahdaminen toiseksi myönteisimmältä arvolta selvästi miinukselle. Elokuussa arvo tuli neljän jutun perusteella. Niissä käsiteltiin Suomen EU-edustuksesta nousutta kiistaa, jossa vasemmistoliitto oli eri linjoilla presidentin kanssa. Puolueet pysyivät KU:ssa samassa järjestyksessä, mutta niiden väliset erot pienuivat. SDP:n saama huomio lisääntyi, muiden väheni.

Suomenmaassa kaikkien toimijoiden arvot heikkenivät maaliskuusta elokuuhun siirryttäessä. Lehden uutisote siis muuttui kriittisemmäksi hallituksen vaihduttua. Maaliskuussa Suomenmaa tuki voimakkaasti keskustan vaalikampanjaa ja torjui SDP:n valtaannousua. Elokuussa SDP:n suhteellinen osuus uutisista kasvoi, mutta kohtelu painui selvästi miinuksen puolelle. Myös kokoomus ja vasemmistoliitto putosivat nolnaan. Nämä muutokset selittyvät uudella hallitus-oppositio -asetelmalla.

7.2.5 Valtalehdet vuonna 2001

Vuonna 2001 suhtautumisindeksi on laskettu kahden kuukauden perusteella (kuvio 11). Loka- ja marraskuun tuloksia ei ole eritelty, koska ne mittaavat saman poliittisen asetelman aikaista uutisointia. Hallituksen vaihtumisen vaikutuksia lehtien uutispolitiikkaan voi tarkastella vertailulla vuoden 2003 vastaviin kuukausiin.

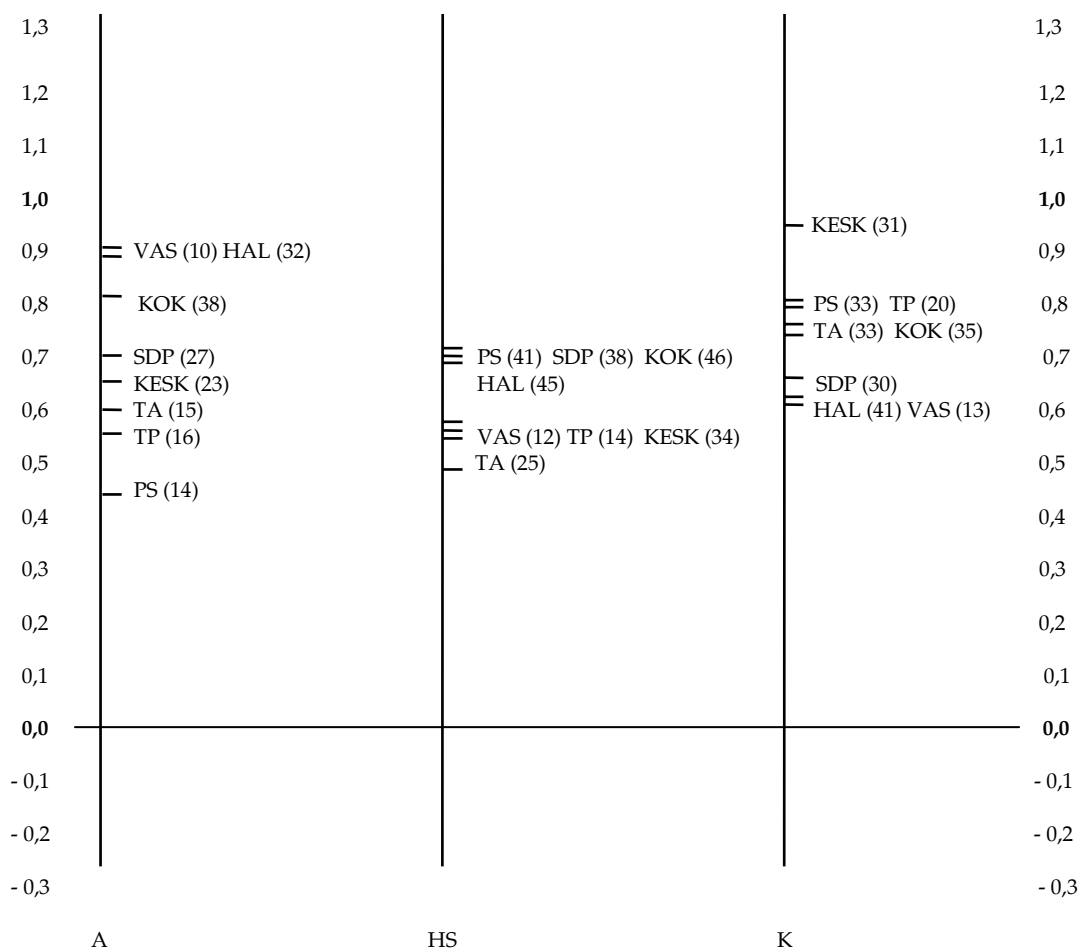
Myös vuonna 2001 sitoutumattomien valtalehtien suhtautumishaarukat ovat hyvin kapeita. Kaikkein tasapuolisimmin valtakunnan politiikkaa uutisoi Helsingin Sanomat. Kärkinelikkona sillä on palkansaajat, SDP, kokoomus ja Lipposen hallitus ennen vasemmistoliittoa, presidentti Halosta, keskustaa ja työnantajia.

Työmarkkinaosapuolten kohtelussa Helsingin Sanomat eroaa edelleen kahdesta muusta valtalehdestä siinä, että se antoi palkansaajille selvästi enemmän ja myös parempaa julkisuutta kuin työnantajien edustajille. Aamulehdessä ja Keskisuomalaisessa määrällinen huomio on näillä ryhmillä keskenään samaa luokkaa. Aamulehti suosi laadussa hieman työnantajia. Keskisuomalaisessa ei eroa näiden kesken juuri löydy.

Aamulehden suhtautumisen puoluehajonta on sekin pieni. Kärjessä ovat vasemmistoliitto, hallitus ja kokoomus ennen SDP:tä ja keskustaa. Keskisuomalaisellakin haarukka on suhteellisen kapea. Keskustan saama laadullinen kohtelu on kuitenkin tämän tutkimusjakson paras (0,94), ja eroa hallituspuolueiden ja hallituksen saamaan kohteluun syntyy merkitsevästi. Lipposen toinen hallitus sai korkeimman indeksiarvon Aamulehdessä ja heikoimman Keskisuomalaisessa, mutta erot eivät ole suuria. Presidentti Tarja Halonen kirjaa parhaimman lukeman Keskisuomalaisen pääuutissivuilta.

Kokonaisuudessaan kolmen sitoutumattoman lehden uutislinja ei ollut muuttunut merkittävästi jo vuonna 1995 todetusta tasapuolisuudesta. Pienet, mutta merkityksellisenä pidettävät painotukset sopivat lehtien vanhoihin poliittisiin taustoihin tai perinteisiin sekä ajankohtaiseen poliittiseen asetelmaan. Aamulehdessä korkeimmalla ovat vanha taustapuolue kokoomus, hallitus jossa kokoomus on mukana sekä aatteellisesti kaukainen mutta samassa hallituksessa

istuva vasemmistoliitto. Keskisuomalaisessa vanha taustapuolue keskusta on ylimpänä. Oppositioapuolueena se saa Keskisuomalaisessa selvästi paremman kohtelun kuin kahdessa muussa lehdessä. Helsingin Sanomissa Lipposen hallitus, sen pääpuolueet ja lehdelle perinteisesti läheinen ay-liike saavat myötäsukaisinta etusivujulkisuutta.

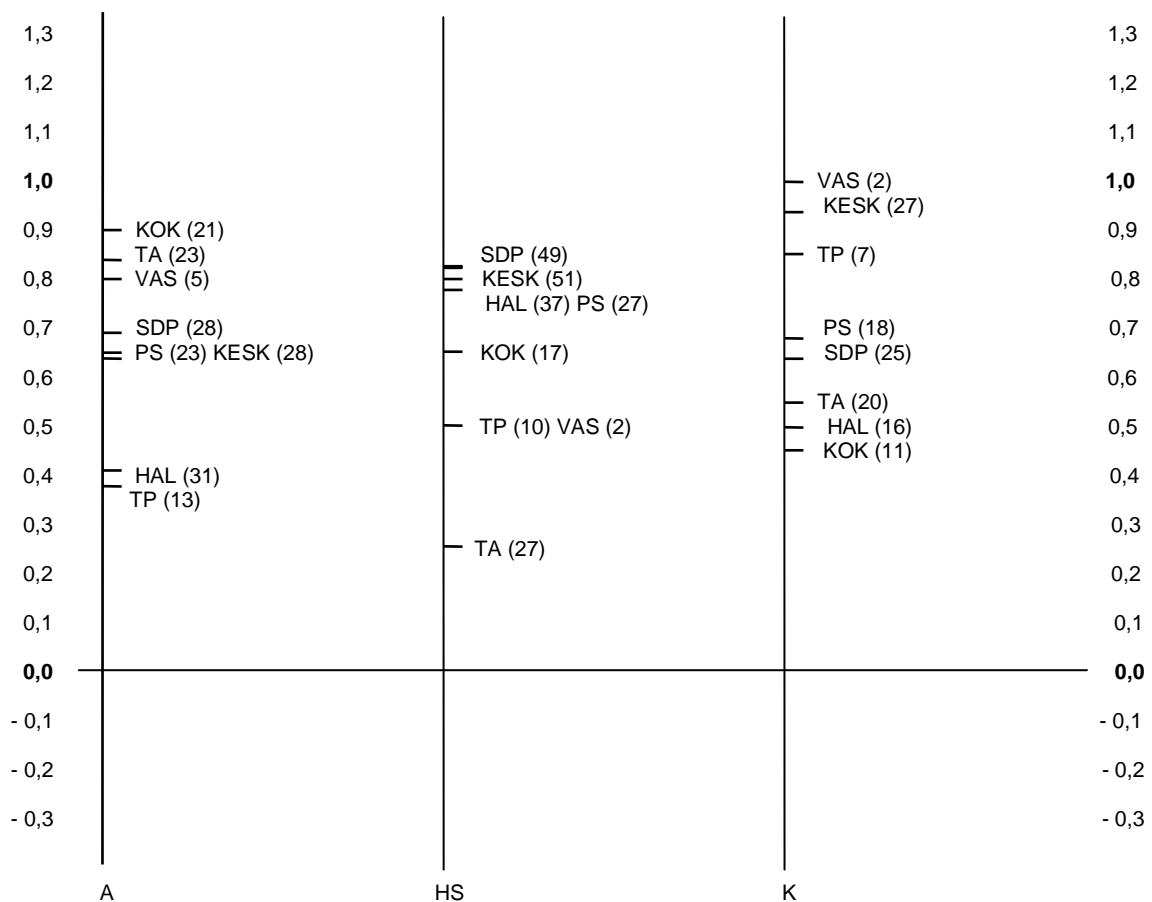

KUVIO 11 Keskeisten poliittisten toimijoiden kohtelu valtalehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa lokakuussa ja marraskuussa 2001 (suluissa esiintymisten määrä)

7.2.6 Valtalehdet vuonna 2003

Loka-marraskuussa 2003 lehtien suhtautumishaarukat revähtivät jonkin verran kahden vuoden takaista suuremmiksi (kuvio 12). Painotusten kohteet pysyivät kuitenkin pääosin samoina.

Aamulehdessä oppositioon joutunut kokoomus sai myönteisimmän kohtelun. Se ei jäänyt määrällisessäkään huomiossa kovin kauaksi hallituksen pääpuolueista keskustasta ja SDP:stä. Heikoimmalle kohtelulle Aamulehden etusivulla jäivät Matti Vanhasen hallitus ja presidentti Tarja Halonen.

KUVIO 12 Keskeisten poliittisten toimijoiden kohtelu puoluelehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa lokakuussa ja marraskuussa 2003 (suluissa esiintymisten määrä)

Helsingin Sanomilla suhtautumisindeksi laveni sen vuoksi, että työnantajat jäivät jälkeen muista. Työmarkkinaosapuolet olivat syksyn 2003 aineistossa esillä lähinnä yritysten irtisanomisaallon ja hallituksen yritysveroratkaisun yhteydessä. Palkansaajat olivat HS:n pääuutissivulla esillä yhtä paljon kuin työnantajat mutta huomattavan paljon myönteisemmin. Aamulehdessä työnantajat olivat niskan päällä, kun lehti antoi näyttävästi tilaa yrittäjien kritiikille hallituksen veropäätöksiä kohtaan.

Helsingin Sanomien kärkinelikko oli jälleen hallituksen pääpuolueet – tällä kertaa SDP ja keskusta – sekä Vanhasen hallitus ja palkansaajat. SDP ja keskusta olivat esillä hyvin paljon, kolme kertaa enemmän kuin suurin oppositio- puolue kokoomus. Pienempi oppositiopuolue vasemmistoliitto sai kaikissa lehdissä hyvin vähän julkisuutta.

Keskisuomalaisella suhtautumishaarukka leveni niin, että kärjessä olivat vasemmistoliitto parilla maininnalla, keskusta ja presidentti Halonen. Halonen sai parhaan kohtelun Keskisuomalaisessa, samoin kuin kaksi vuotta aiemminkin. Keskustan hallituskumppani SDP ja palkansaajat saivat nekin osakseen myötäsukaisen uutiskohtelun. Alempaan ryhmään jäivät työnantajat, Vanhasen hallitus ja kokoomus.

Kokoomuksen heikko sijoitus Keskisuomalaisessa on looginen, jos suhtautumista ajatellaan keskustan hallitusaseman kautta. Tämä reitti ei kuitenkaan selitä keskustajohtoisen hallituksen kohtelua, joka on lähes yhtä alakanttista kuin Aamulehdessä ja selvästi heikompaa kuin Helsingin Sanomissa. Yksi selitys voisi olla lehden tukeman Anneli Jäätteenmäen vaihtuminen pääministerinä Matti Vanhaseen, mutta aineistosta nousee enemmän esille kriittinen asenne hallituksen sopimaa yritysveroratkaisua kohtaan. Keskisuomalaisen pääuutissivulla pääsivät ääneen paikalliset verotuksensa kiristymiseen tyytymättömät perheyrittäjät. Laatua huomattavampaa on Vanhasen hallituksen vähäinen näkyminen Keskisuomalaisen pääuutissivulla. Sille kertyi kahden kuukauden aikana vain 16 uutista. Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa niitä oli samana aikana kaksi kertaa enemmän. Vielä kaksi vuotta aiemmin Keskisuomalaisen pääuutissivulla oli vastaavana aikana 41 uutista Lipposen hallituksessa. Vähenneminen selittyy vain osittain sillä, että politiikan uutisten kokonaismäärä Keskisuomalaisen pääuutissivuilla pieneni.

7.3 Yhteenveto

Suhtautumisindeksi kertoo, kuinka paljon ja millä tavoin eri lehdet käsittelevät tärkeimpiä poliittisia toimijoita pääuutissivuillaan. Lehtien välillä on selviä eroja, ja toimijoiden saamat arvot muuttuvat ajan ja poliittisten asetelmien vaihtumisen myötä.

Niin sanottujen valtalehtien indeksihaarukat eli toimijoiden saamien parhaimman ja heikoimman kohtelun väliset erot ovat tutkimusvuosien välillä kaventuneet. Suurin muutos tapahtui Aamulehdessä, joka vielä kokoomuksen äänenkannattajana 1987 suosi omaa puoluetta uutisissa hyvin selvästi verrattuna muihin suurin puolueeseen SDP:hen ja keskustaan. Kaikkein huonoiten Aamulehti kohteli vasemman laidan SKDL:ää. Muututtuaan puoluepoliittisesti sitoutumattomaksi sanomalehdeksi Aamulehti tasapuolisti puolueiden kohtelua. Kokoomus sijoittui sen pääuutissivuilla 1995 edelleen hieman muita korkeammalle, mutta SKDL:n seuraaja vasemmistoliitto oli noussut ”normaalin” uutiskohtelun tasolle. Samaan saumaan osui vasemmistoliiton pääsy hallitukseen, mikä yleensä parantaa puolueen kohtelua sitoutumattomassa uutisjournalismissa.

Myös sitoutumaton Helsingin Sanomat supisti eri toimijoiden kohteluhaarukkaansa vuodesta 1987 vuoteen 1995. Suurin muutos sillä oli vasemmistoliiton nousu salonkikelpoiseksi puolueeksi verrattuna SKDL:n asemaan kahdeksan vuotta aiemmin. Molempina vuosina korkeimmat arvot Helsingin Sanomien pääuutissivuilta keräsi tasavallan presidentti, ensin Mauno Koivisto ja sitten Martti Ahtisaari.

”Riippumaton keskustalainen” Keskisuomalainen oli sekä 1987 että 1995 suhtautumisen kokonaishaarukaltaan tutkimuksen tasapuolisin lehti. Jälkimmäisenä vuonna sen uutiskohtelun indeksiarvot olivat kaikilla toimijoilla lähes

samalla tasolla. Vuonna 1987 Keskisuomalaisen arvohaitaria supisti muihin lehtiin verrattuna SKDL:n yltäminen suhteellisen lähelle muiden puolueiden kohtelua. Tuolloin keskusta sijoittui puolueista korkeimmalle, mutta 1995 se oli tasaisen ryhmän alimmainen.

Tuoreimmassa, vuosien 2001 ja 2003 aineistossa sitoutumattomien lehtien suhtautumishaarukat pysyivät suhteellisen kapeina, joskin jälkimmäisenä vuonna ne jonkin verran lavenivat.

Vuonna 2001 tasapuolisin lehti oli Helsingin Sanomat. Keskisuomalainen suosi jonkin verran keskustaa verrattuna kokoomukseen ja sosiaalidemokraateihin. Aamulehdessä parhaat arvot kirjautuivat Lipposen sinipunarunkoiselle hallitukselle sekä vasemmistoliitolle ja kokoomukselle.

Kaksi vuotta myöhemmin Vanhasen punamultahallituksen aikana Aamulehti kohteli heikoimmin hallitusta ja presidentti Tarja Halosta. Ylimpänä olivat kokoomus ja työnantajat. Helsingin Sanomissa haarukka oli samansuuruinen. Sen kärjessä olivat SDP, keskusta, hallitus ja palkansaajat ja hännillä työnantajat. Keskisuomalaisella keulassa olivat puolestaan vasemmistoliitto, keskusta ja presidentti. Heikoimpaan asemaan jäivät työnantajat, hallitus ja kokoomus.

Etenkin Aamulehdessä oli havaittavissa viimeisen tutkimusvuoden aikana vanhan kokoomussiteen vaikutuksen kasvua uutisvalinnoissa. Kokoomus sai parhaan kohtelun ja sen jääminen oppositioon heikensi hallituksen julkisuutta. Keskisuomalainen nosti keskustaa sekä 2001 että 2003, toisin kuin 1995. Toisaalta Vanhasen hallituksen heikko indeksi-arvo on ristiriidassa lehden muun lievän keskustamyönteisyyden kanssa.

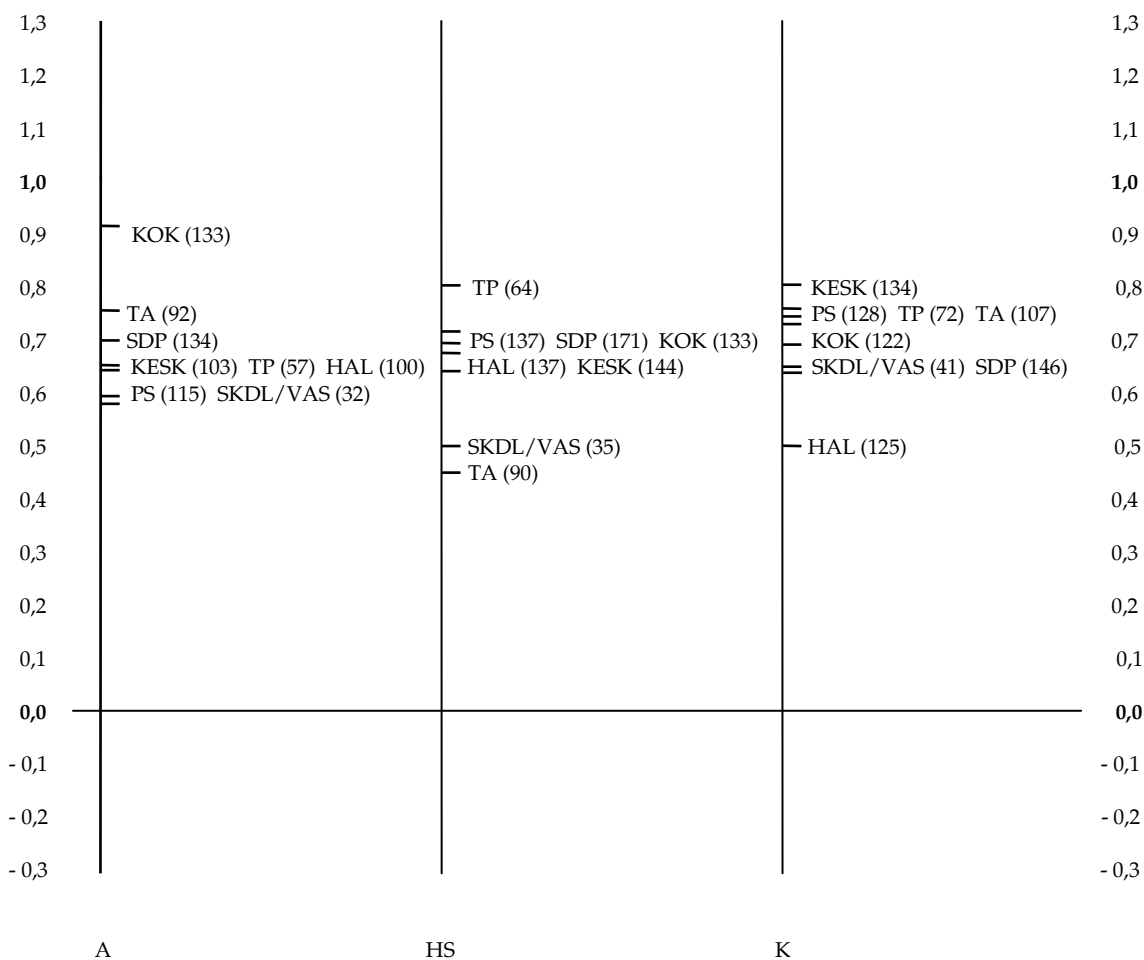
Aamulehden työnantajamyönteisyys ja Helsingin Sanomien palkansaajastävällisyys tulivat näkyviin läpi tutkimuksen. Keskisuomalainen suhtautui molempiin työmarkkinaleireihin suhteellisen myönteisesti.

Vaikka eri tutkimusvuosien aineistojen yhdistäminen peittää sisäänsä niiden välisiä eroja, laskin lopuksi toimijoille yhdet indeksi-arvot vuosilta 1987, 1995, 2001 ja 2003 yhteensä. Nämä kuvioon 13 kootut lukemat kertovat siitä, miten nykyiset sitoutumattomat sanomalehdet kohtelivat neljää suurinta puoluetta, tasavallan presidenttiä, työmarkkinaosapuolia ja hallitusta keskimäärin koko tutkimuskaudella. SKDL:n ja vasemmistoliiton arvot on yhdistetty. Hallituksen yhteislukema kertoo vain siitä, miten lehdet kohtelivat uutisissaan erivärisiä hallituksia keskimäärin.

Yhteiskuvio näyttää, että lehdet ovat kohdelleet eri toimijoita neljänä tutkimusvuonna keskimäärin melko tasapuolisesti. Suhtautumishaarukan leveys on kaikilla lähes yhtä suuri: Keskisuomalaisella 0,31, Aamulehdellä 0,33 ja Helsingin Sanomilla 0,34 arvoyksikköä. Keskisuomalaisella ääripäät ovat keskusta ja hallitus, Aamulehdellä kokoomus ja vasemmistoliitto/SKDL ja Helsingin Sanomilla tasavallan presidentti ja työnantajat. Näiden pariin välillä kohteluero on koko aineistossa jo huomattava.

Yhteisindeksissä kaikki toimijat sijoittuvat välille 0,47–0,92. Valtaosa toimijoista saa arvon väliltä 0,6–0,8. Sen ylittävät vain kokoomuksen kohtelu Aamulehdessä (0,92), keskustan kohtelu Keskisuomalaisessa (0,81) ja tasavallan presidentin kohtelu Helsingin Sanomissa (0,81). Perushaarukan alapuolelle jäävät kansandemokraattien ja vasemmistoliiton kohtelu Aamulehdessä (0,59) ja

Helsingin Sanomissa (0,51) sekä työnantajien kohtelu Helsingin Sanomissa (0,47). Poikkeamat eivät ole suuria, mutta ne ovat luontevia, jos ajatellaan Aamulehdellä olevan kokoomustausta, Keski-suomalaisella keskustatausta ja Helsingin Sanomilla läheiset suhteet sosiaalidemokraattisiin presidentteihin ja palokansaaajajärjestöihin.

KUVIO 13 Neljän suurimman puolueen, tasavallan presidentin, työmarkkinaosapuolien ja hallituksen kohtelu valtalehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa 1987, 1995, 2001 ja 2003 (suluissa esiintymisten määrä)

Vuosien 1987–2003 suhtautumisindeksit osoittavat, että lehden puoluetusta vaikuttaa poliittisten toimijoiden kohteluun uutispalstoilla. Puolueiden päääänenkannattajilla merkitys on huomattava, puoluesidoksensa irtisanoneilla ykköslehdillä selvästi vähäisempi. Puoluelehdet suosivat omaa puoluetta sekä määrällisesti että laadullisesti. Vastaavasti poliittisia vastustajia vieroksutaan joko kertomalla heistä paljon suhteellisen kielteisissä yhteyksissä tai kirjoittamalla heistä hyvin vähän. Puoluelehdissä oma puolue on yleensä subjektin roolissa, koska asiat kerrotaan helpommin sellaisen toimijan kautta, joka koetaan läheiseksi, luotettavaksi ja lukijakunnalle tärkeäksi.

Helsingin Sanomat kohteli suuria puolueita melko tasapuolisesti, mutta valtaryhmien ulkopuolinen SKDL sai heikomman kohtelun. Hallituksen pää-

puolueet ja istuva presidentti saivat Helsingin Sanomissa yleensä myötämielisempää uutisjulkisuutta kuin oppositiopuolueet. Huomionarvoista on myös Helsingin Sanomien johdonmukainen palkansaajajystävällisyys verrattuna työnantajapuolen kohteluun.

Vallanpitäjien myötäileminen on uutisjournalismin sisäänrakennettu piirre, koska uutiset yleensä tulevat läheltä valtaa. Hallitusvallan käyttäjät voivat kertoa mitä tuleman pitää, koska päätösvalta on keskittynyt heille. Opposition rooliksi on jäänyt lähinnä mielipidevallan käyttö sen jälkeen kun eduskunnan määräenemmistösäädöksiä muutettiin 1990-luvun alussa. Kun hallitus saa tavalliset lait ja budjettiratkaisut läpi yksinkertaisella enemmistöllä, ei opposition kanssa enää tarvitse neuvotella muuta kuin kansallista yhtenäisyyttä vaativista ulkopoliittikan ratkaisuksista ja perustuslain säätämisyjärjestystä vaativista poikkeustapauksista. Tällaisessa toimintaympäristössä oppositiopuolueen nouseminen sitoutumattoman lehden uutisindeksin ykköstilalle kielii tietoisesta ”oman” puolueen nostamisesta valtavirtajournalismista poikkeavalla tavalla. Näin oli Keski-suomalaisessa vuonna 2001 ja Aamulehdessä vuonna 2003.

Puoluelehdissä hallitusvallan vaihdos vaikuttaa toisin kuin sitoutumattomassa uutisjournalismissa. Julkisuuden määrä ja laatu paranee yleensä niillä puolueilla, jotka ovat samassa hallitus- tai oppositioasemassa kuin oma taustapuolue. Opposition lehdissä hallituspuolueet saattavat saada aiempaa enemmän huomiota, mutta juttujen sävy muuttuu kriittisemmäksi.

8 OTSIKOIDEN KANNANOTOT

8.1 Luokittelun perusteet

Tässä pääluvussa selvitän, kuinka paljon lehtien pääuutissivujen politiikan uutisissa otetaan kantaa keskeisiin poliittisiin toimijoihin. Kyse on nimenomaan lehden eikä uutisjutuissa esiintyvien toimijoiden kannanotoista. Uutisotsikoiden kantaaottavuuden luokittelussa käytän viisiportaista asteikkoa: selvästi myönteinen (+2), lievästi myönteinen (+1), neutraali (0), lievästi kielteinen (-1) ja selvästi kielteinen (-2).

Määrittelen kannanotot suhteessa eduskuntapuolueisiin, tasavallan presidenttiin, työnantajiin, palkansaajiin ja hallitukseen sekä maa- ja metsätaloustuottajien keskusjärjestöön MTK:hon. Vuodesta riippuen arvoja saa 13–16 poliittista toimijaa, koska eduskuntaryhmien määrä vaihtelee vaalikausittain.⁸² Puolueiden pää-äänenkannattajien otsikoiden toimijat olen luokitellut hieman eri tavoin (liitteet 8 ja 9).⁸³ Käytän niiden tuloksia vertailuaineistona, joka auttaa suhteuttamaan valtalehtien otsikkokannanottojen määrää, voimakkuutta ja suuntautumista.

Työnantajia ja palkansaajia käsittelen suurina blokkeina samoin kuin suhtautumisindeksiä laskettaessa. Tästä ryhmittelystä, samoin kuin henkilöiden sijoittamisesta puolueluokkiin olen kertonut tarkemmin luvussa 7.1. Puolueiden ja järjestöjen edustajiin kohdistuvat kannanotot lasken heidän organisaatioidensa tiliin. Otsikon kantaaottavuus suhteessa hallitukseen määritellään vaikka hallitusta ei mainittaisikaan nimeltä, jos siinä esimerkiksi budjetti- tai lakiesityksen kautta selvästi viitataan hallituksen tekemään poliittiseen ratkaisuun tai sen poliittiseen tahtoon.

⁸² Tarkastelussa ovat mukana vaaleissa eduskuntaan päässeet ryhmät. Ulkopuolelle jäävät kesken vaalikauden omaksi ryhmäkseen loikanneet edustajat.

⁸³ Puoluelehtien otsikoiden luokittelussa RKP, SKL ja LKP ovat vuonna 1987 yhtenä keskustan pienpuolueiden (KPP) ryhmänä, koska ne kävivät vaaleihin Keskustan valtuuskunta -nimisen yhteistyöelimen alla. Puoluelehtien luokittelussa on lisäksi arvot myös vasemmistolle ja porvaristolle.

Luokittelussa päähuomio on otsikon kielessä, etenkin sanavalinnoissa. Otsikon asiasisältö vaikuttaa siten, että neutraalilla kielellä esiin nostettu kohteen kannalta selvästi kielteinen tai myönteinen asia voi olla kannanotto. Kielellistä ja asiasisällöllistä puolta ei voi selvästi erottaa toisistaan. Ne kietoutuvat yhteen, ja niiden muodostama kokonaisuus ratkaisee otsikon puolueellisuuden.

Tärkeä kannanoton muoto on myös näkökulman valinta, koska lehti voi nostaa otsikkoon toimijan kannalta kielteisen tai myönteisen puolen asiasta. Esimerkiksi vaaligallupien ja -tulosten uutisoinnissa minkä tahansa seikan nostaminen otsikkoon ja jutun tärkeimmäksi asiaksi on jonkinasteinen kannanotto. Jokin puolue on lisännyt kannatustaan johonkin aikaisempaan tilanteeseen verrattuna, jokin toinen menettänyt. Samankin puolueen kohdalla on valittavana useita vertailukohtia. Muutoksen laatu riippuu siitä, verrataanko uusinta tietoa kuukauden, vuoden vai neljän vuoden takaiseen. Nostaessaan jonkin faktan jutun kärkeen lehti arvottaa juuri tämän muutoksen - monien muiden joukosta - tärkeimmäksi. Omaan ajatusmaailmaan sopiva tulos nostetaan esille helpommin kuin sen vastainen seikka. Esimerkiksi puoluelehtien otsikoiden perusteella näyttää usein siltä, että oma puolue on aina joko voittanut vaalit, säilyttänyt asemansa tai saavuttanut ainakin torjuntavoiton "vaikeissa olosuhteissa" tai "pahimpiin galluptuloksiin verrattuna". Toimijalle myönteisen tai kielteisen näkökulman valinta on luokitellussani yleensä lievä kannanotto (+1/-1). Vasta lehden selvä oma kannanotto on +2:n tai -2:n arvoinen.

Koska otsikoihin sisältyvien kannanottojen arvottaminen on vaikea määrittellä lyhyesti ja kattavasti, valotan luokitteluperusteitani lukuisten esimerkkien avulla. Niistä monet ovat puoluelehdistä, koska niistä otsikoiden kannanottoja oli helppo löytää. Esimerkkien yhteydessä kerron, minkä arvon kukin otsikossa esiintyvä toimija siitä sai.

Usein lehden kannanotto tapahtuu jonkin toimijan kautta. Poliitikkojen kannanottojen otsikoinnista näkee usein, myötäileekö lehti esitettyä kantaa vai ottaako se siihen etäisyyttä. Hemánus (1973, 21) arvioi aikanaan, että kannanotto siirtyy helposti otsikkoon, koska journalistinen kulttuuri on ollut verraten vakiintumaton tällaisten uutisten otsikoinnissa. Hemánuksen esimerkissä henkilö NN on puhunut EEC-sopimuksen pikaisen solmimisen puolesta. Tyypillisiä otsikoita ovat (suluisia Hemánuksen luokittelu):

1. NN KIIREHTI EEC-SOPIMUSTA
(puhtaan informatiivinen)
2. NN: EEC-SOPIMUS SOLMITTAVA NOPEASTI
(sisältää epäsuoran arvostuksen)
3. "EEC-SOPIMUS SOLMITTAVA NOPEASTI"
(sisältää epäsuoran arvostuksen)
4. EEC-SOPIMUS SOLMITTAVA NOPEASTI
(lehden suora arvostus)

Otsikko 1 olisi omassa luokittelussani neutraali ja otsikko 4 selvä kannanotto EEC-sopimuksen puolesta. Otsikko 2 olisi tällaisenaan neutraali, kun kannan-

oton esittäjä ja mielipide ovat molemmat pääotsikossa. Silloin kannanotto kirjautuu otsikkotasolla selvästi esittäjänsä mielipiteeksi, paitsi jos lehti sisällyttää mielipiteeseen omia selvästi kantaa ottavia sanavalintoja. Lieväksi kannanotoksi otsikko muuttuu, jos esittäjä on pienemmällä kirjasinkoolla otsikon esirivinä ja mielipide suuremmalla pääotsikkona. Tällöin mielipide saa visuaalisesti suuremman voiman ja alkaa näyttää osittain myös lehden julistamalta kannalta. Jos mielipide tällaisessa tapauksessa merkitään lainausmerkeillä, lehti varmistaa, että se huomataan esittäjänsä eikä lehden kannaksi. Silloin luokittelen sen neutraaliksi. Hemánuksen kolmas otsikkoesimerkki olisi luokittelussani lievä kannanotto EEC-sopimuksen puolesta. Kun mielipiteen esittäjää ei ilmaista otsikossa, se saa jollain tavoin yleisen vaatimuksen luonteen, vaikka kanta onkin esitetty lainausmerkeissä. Jos lehti haluaa varmistaa, että uutisoitu mielipide menee esittäjänsä vastuulle, se tuo tämän esille otsikossa. Oletus on, että lehti päästää otsikoihinsa ilman kannanoton esittäjää herkemmin oman näkemyksensä mukaisia kuin sen vastaisia mielipiteitä. Tämä piirre vaikuttaa esimerkin 3 mukaisissa otsikoissa ja korostuu esimerkissä 4, jossa lehti ilmaisee mielipiteen suoraanaisena omana kannanottona.

Poliittisten kannanottojen otsikoinnissa on kyse myös journalistisesta kulttuurista, joka muuttuu ajan myötä ja vaihtelee eri lehdissä. Joissakin lehdissä mielipiteet on pyritty aina kirjaamaan otsikkotasollakin selvästi esittäjänsä nimiin. Toisissa mielipide otetaan herkemmin sellaisenaan otsikoksi ja lukijoiden mielenkiinnon herättäjäksi. Tällöin katsotaan riittäväksi, että mielipiteen esittäjä selviää jutun alkupuolelta tai se ilmenee jo jutun kuvituksesta. Näistä eroista huolimatta luokittelen otsikot samoilla perusteilla. Lähtökohta on kaikissa tapauksissa se, että toimittajan järkevänä tai yleisesti hyväksyttävänä pitämä mielipide pääsee helpommin otsikoksi kuin kanta, jota hän itse vieroksuu. Tätä voi kokeilla kuvitteellisilla esimerkeillä. Jos joku esittää aivan päättömiä ajatuksia, esimerkiksi että Suomen pitäisi hyökätä Neuvostoliittoon tai että köyhiä pitäisi kyykyttää, huolehtii jokainen itsesuojeluvaiston omaava lehti ja toimittaja, että tämä näkemys menee jo otsikossa esittäjänsä tiliin. Ei siis *Suomen hyökättävä Neuvostoliittoon* vaan *NN esittää Suomen hyökkäystä Neuvostoliittoon*. Todennäköisemmin lehti etäännyttäisi itseään mielipiteestä jo otsikossa leimaamalla sen vastuuttomaksi tai tekemällä otsikon pelkästään NN:n vastuuttomuudesta. Samoin köyhien kyykyttäjä varmasti pääsisi otsikkoon, jotta mielipide ei näyttäisi lehden omalta. Vastaavasti moni yleisesti hyväksyttävänä pidetty näkemys pääsee helposti sellaisenaan lehtien otsikoihin ilman että sitä täytyy etäännyttää jonkun toisen sanomaksi. *Joululiikenteessä noudatettava malttia* menee helposti otsikoksi, vaikka jutussa kannan esittäisikin poliisi. Samoin *Rauhaa toivotaan Lähi-itään* kelpaa todennäköisemmin lehden otsikoksi kuin *Itsemurhaiskuja halutaan lisää*. Jälkimmäisessä toimittaja tuntisi tarpeelliseksi nimetä näkemyksen takana olevat henkilöt tai ryhmät jo otsikossa.

Vaikka otsikointi saattaa olla osin sattumanvaraista, osoittavat ääriesimerkit, että jossain menee raja, jolloin hälytyskellot soivat ja toimittaja huolehtii, ettei uutisotsikon sisältämä mielipide vahingossakaan näytä lehden kannalta. Toisissa, luonnollisina pidettävissä asioissa tällainen vaara ei tule mieleenkään. Poliittisessakin keskustelussa toiset mielipiteet saattavat jonakin aikana tuntua

yleisesti hyväksyttäviltä ja toiset valtavirrasta poikkeavilta, jotka pitää rajata tarkasti esittäjänsä siteerauksen sisään. Esimerkiksi valtiontalouden säästöt tai leikkaukset olivat laman alkuvaiheessa valtiovarainministeri Iiro Viinasen suusta kuultuja kiro sanoja, mutta muutaman vuoden päästä niistä puhuminen oli osoitus poliitikon vastuullisuudesta ja hallituskelpoisuudesta. Samoin on käynyt aikanaan EU-jäsenyydelle ja Nato-yhteistyölle. Ensin niitä ei saanut vastuullisessa poliittisessa keskustelussa edes mainita oikealla nimellään, sittemmin niiden asettamien vaatimusten oikeaoppinen täyttäminen nousi valtaan mielivän poliitikon tunnusmerkiksi.

Hemánuksen esimerkeistä on huomattava vielä se, että henkilö NN saisi luokittelussani arvon vain niistä otsikoista, joissa hän esiintyy, eli kahdesta ensimmäisestä. Lehti suhtautuu niissä molemmissa mielipiteen esittäjään neutraalisti.

Kannanottajan ilmaiseminen otsikossa ja mielipiteen osoittaminen tämän sanomaksi lainausmerkeillä ei sekään aina riitä hälventämään kuvaa, että lehti itse on samalla kannalla puhujan kanssa. Mielipiteen esittäjä pienellä kirjainkoolla esirivinä ja mielipide suurella pääotsikossa synnyttää vaikutelman, että lehti lähes julistaa mielipiteen itse:

Aarno Aitamurto:
"RAKENNUSLIITOSTA ENTISTÄ VANKEMPI
JÄSENTEN ETUJEN PUOLUSTAJA"
(KU 7.3.1987: PS +1)

Väyrynen verrytteli Kuopiossa:
MEITÄ EI NUJERRETA
(S 12.8.1987: KESK +2)

MTK varoittaa hallitusta viljelijän lyömisestä
KESANNOINTIPAKKOA LYKÄTTÄVÄ VUODELLA
(S 21.8.1987: MTK +1, HAL -2)

Pääministeri Lipponen summasi ennätysvauhtia syntyneen budjetin annin
positiiviseksi:
HYVINVOINTIVALTIO PYSYY PERUSTEILTAAN KOOSSA
(D 18.8.1995: SDP +1, HAL +2)

Aitamurron tapauksessa lehti myötäilee puhujaa toistamalla otsikossa voimakkaan propagoivaa sanomaa, johon sisältyy piiloväittäjä, että rakennusliitto on tähänkin saakka ollut vankka jäsenten etujen puolustaja. Jos halutaan osoittaa, että kannanotto on jonkun muun kuin lehden esittämä, se voidaan tehdä käyttämällä kaksoispistettä esittäjän ja mielipiteen välissä. Esimerkiksi MTK:ta koskevassa otsikossa Suomenmaa ei tällaista suhdetta esitä, vaan näyttää itse vaativan kesannointipakon lykkäämistä tai yhtyvän MTK:n vaatimukseen. *Viljelijän lyöminen* on rohkea kielikuva, jota lehti tuntuu pitävän oikeaan osuneena, koska ei osoita lainausmerkein, että kyseessä on nimenomaan MTK:n ilmaus. Väyrysotsikossakaan kannanoton esittäjää ei ilmaista riittävän selvästi, jolloin "me" pyrkii laajenemaan Väyrysestä ja hänen tukijoistaan lehden tekijöihin ja lukijoihin. Demari puolestaan tuntuu yhtyvän pääministerin laskutoimitukseen ennätysnopean budjetin positiivisesta lopputuloksesta.

Joissakin tapauksissa lehti nimeää mielipiteen esittäjän pääotsikossa, mutta jättää esi- tai jälkiotsikoiden sisältämät vahvat väitteet toteamuslauseiksi ilman mielipiteen esittäjää. Vaikka lukija saattaa arvata, että kaikki otsikkokokonaisuuden sisältämät mielipiteet ovat peräisin samasta lähteestä, on lehdeltä selvä kannanotto kertoa poliittisesti hyvin kiistanalaisia mielipiteitä ikään kuin yleisesti totena pidettävänä asioina. Ainakaan lehti ei ole nähnyt tarvetta huolehtia siitä, ettei sen voisi tulkita yhtyvän mielipiteeseen. Todennäköisesti kan- ta, joka on tuntunut tekijöiden mielestä oikealta tai mieleiseltä, on sopinut lehden julistettavaksi.

Hallitus estää työttömyyden puolittumisen
AHO RUSIKOI SÄÄSTÖPAKETIN
(S 18.8.1995: HAL -2, KESK -1)

TALOUDEN ASiantuntijat TYRMÄÄVÄT
AHON JA KANERVAN PÄTEVYYDEN
Kansantaloustieteen professorit arvostelevat pankkivaltuuston esitystä
Esko Aholta ja Ilkka Kanervalta puuttuu sopiva koulutus ja asiantuntemus
(K 18.11.2001: KESK -2, KOK -2)

Suomenmaa on niin samaa mieltä oppositiojohtaja Esko Ahon kanssa, että kertoo tämän mielipiteen otsikon esirivissä omanaan. Työttömyys puolittuisi (ilmeisesti itsestään), mutta Lipposen hallitus toimillaan estää sen. Keskisuomalainen taas toteaa alarivissä itse, että Aho ja Kanerva ovat epäpäteviä Suomen Pankkiin.

Erityisen herkästi kannanotot siirtyivät otsikkoon Suomenmaan pääuutis- sivuilla, kuten esimerkiksi 15.8.1987:

Kääriäinen huolissaan rakennemuutoksesta:

**Hallitus harjoittaa
antaa mennä-politiikkaa**

Suomenmaa esittää otsikossaan kaksi väittämää: 1) Kääriäinen on huolissaan rakennemuutoksesta ja 2) Hallitus harjoittaa antaa mennä -politiikkaa. Lehti hyväksyy Kääriäisen väitteen ja tarjoaa sen tosilauseena. Suomen Sosialidemokraatti olisi vähintäänkin otsikoinut Kääriäisen *syyttävän* hallitusta josta- kin (jolloin kritiikki olisi kääntynyt väitteen esittäjään) tai todennäköisemmin jättänyt koko puheenvuoron noteeraamatta.

Sanavalinnalla lehti voi lähentyä otsikon toimijaa tai ottaa siihen etäisyyttä. Etenkin verbeillä on helppo osoittaa kielteinen asenne:

SDP SANELI HALLITUSEHTONSA
Lapsilisistä rakennellaan vaaliriitaa Kepun kanssa
(HS 4.3.1987: SDP -2, KESK -1)

Suominen ja Liikanen hännäivät pienpuolueita
KEVA TUKEE VÄYRYSTÄ PÄÄMINISTERIKSI
(S 25.3.1987: KOK -2, SDP -2, KESK +1)

SORSA HALUAA UUSIA KASVOJA TAPPION KÄRSINEEN SDP:N JOHTOON
Puolueen elvyttäminen hallitusneuvotteluja tärkeämpi
Kepu hyökkäilyt "äärimmäisen epälojaalisti Sdp:tä vastaan"
(HS 31.3.1987: KESK -2, SDP 0)

PORVARIT SORMEILIVAT TELEASETUSTA
(KU 31.3.1987: POR -2)

PUNAMUSTA AIKOO LOPULLISESTI VESITTÄÄ TYÖLLISYYSLAIN
(KU 5.8.1987: HAL -2)

KOKOOMUS SEKAANTUU SVTL:N IRTAUTUMISEEN
(SS 13.8.1987: KOK -2, PS 0)

KESKUSTA KINUAA MUKAAN HALLITUKSEEN
(D 22.3.1995: KESK -2)

SIIMES SELITTELEE SUOMEN PANKIN NIMITYSASIAA
(K 26.11.2001: VAS -2)

Mielenilmaus: AY-LIIKE PURNAA 12. JOULUKUUTA
(A 20.11.2003: PS -2)

Kaikki edellä esiteltyt selvästi kielteiset otsikkosuhteet sisältävät verbejä, joilla toimijat itse eivät olisi tekojansa kuvailleet. SDP tuskin kertoi itse että se *saneli* tai *rakenteli riitaa*, kokoomuksen puheenjohtaja Ilkka Suominen ja SDP:n puoluesihteerit Erkki Liikanen eivät varmaankaan omasta mielestään *hännänneet*, porvaripuolueiden ministerit pikemminkin paransivat kuin *sormeilivat* teleasetusta ja hallitus kaavaili jotain muuta kuin päätöstä työllisyyslain *vesittämisestä*. Keskustakin lienee *kinuamisen* sijasta ilmoittanut valmiutensa hallitusyhteistyöhön ja Siimes on omasta näkökulmastaan varmaankin *perustellut* nimityksen aikatauluja. Aamulehdessä palkansaajien yhteinen mielenilmaus yritysten irtisanomisia vastaan on nimetty *purnaamiseksi*, mikä viittaa perusteettomaan narinaan tai itsetarkoitukselliseen mielen osoittamiseen. Poliittisesti kiistanalaisessa asiassa toimijaa tukeva tai horjuttava teonsanan valinta on tehokas kannanoton väline. Kolmannessa esimerkissä HS on hyväksynyt Kepun hyökkäilyn omaksi sananvalinnakseen ja erottanut Sorsan lainaukseksi vasta sen, että tämä toiminta on ollut äärimmäisen epälojaalia.

Verbin valinnalla tehdyt selvästi myönteiset kannanotot ovat harvinaisempia:

SDP RAKENTAA DEMOKRAATTISEN SOSIALISMIN YHTEISKUNTAA
(SS 27.3.1987: SDP +2)

Vennamolaiset saattavat jäädä ilman Vennamoja ensi vuonna
SMP PÄÄSI KOIVISTON TAAKSE
(A 10.8.1987: SMP +1, TP +2)

"NOPEITA TOIMIA TAI HUKKA PERII"
SDP herättää toivoa paremmasta tulevaisuudesta
(D 9.3.1995: SDP +2)

Naisaloille heikennykset ennakkotapauksiksi
HOITAJAT TAISTELEVAT MUIDENKIN PUOLESTA
(S 8.3.1995: PS +2)

Monessa tapauksessa lehti on hyväksynyt toimijan tarjoamat teonsanat, ja tavoitteet ovat muuttuneet otsikoissa tosiasioiksi. SDP *rakentaa* ihanneyhteiskuntaa ja *herättää toivoa*, ei vain pyri tekemään niin. Hoitajat ovat yhteisellä asialla heikennyksiä vastaan. Koivisto oli niin suosittu presidenttiehdokas, että hänen taakseen *päästiin*.

Myös substantiivien ja adjektiivien valinnat voivat osoittaa lehden näkökulman:

ILKKA SUOMINEN HALUAA VALTIONYHTIÖT
PÖRSSIN KAUTTA KASINOKIERTEESEEN
(KU 25.8.1987: KOK -2)

TYÖNANTAJAT VAATIVAT RAJUA LEIKKAUSTA TOIMEENTULOTUKEEN
(KU 10.3.1995: TA -2)

NIINISTÖ YNSEÄNÄ LIPPOSEN TYÖLLISYYSRAHAPUHEILLE
SDP:n väki odottaa puheenjohtajaratkaisua, Lipponen ilmoittaa ensi vuonna
(A 8.11.2001: KOK -1, SDP 0)

Lisätoimet:
HALLITUKSEN RAHOILLA TYÖLLISTETÄÄN 3000 HENKILÖÄ
(A 14.11.2001: HAL +2)

Kansan Uutiset on valinnut sanoja, jotka sen mielestä kuvaavat tilannetta paremmin kuin toimijoiden itsensä käyttämät. Suominen tuskin on puhunut *kasinokierteestä*, ja työnantajien keskusjärjestökin lienee esittänyt *rajun leikkauksen* sijasta sosiaalimenojen mitoittamista käytettävissä olevien resurssien mukaan. Niinistön *ynseys* on lehden valitsema sana kuvaamaan hänen kielteistä suhtautumistaan työllisyysmenojen kasvattamiseen. *Hallituksen rahat* on puolestaan hyvin kantaaottava nimitys valtion verovaroille, joista viime kädessä päättää koko kansaa edustava eduskunta.

Mielipidettä voidaan ilmaista tehokkaasti myös partikkeleilla, kuten esimerkiksi *vain, jo, vielä, yhä, lähes* ja *yli*. Ne kertovat puhujan asennoitumisesta partikkelin määrittelemään asiantilaan.

KOKOOMUKSEN TODELLINEN VOITTO VAIN 6 000 ÄÄNTÄ
(KU 18.3.1987: KOK -2)

VEROJEN INFLAATIOTARKISTUS ON VAIN KAKSI PROSENTTIA
Liikasen budjettiesitys ensi vuodelle tarjoaa lapsilisiin vain seitsemän prosentin korotuksen
(HS 22.8.1987: SDP -2)

KESKUSTAN KANNATUS JO YLI 19 PROSENTTIA
(S 2.3.1995: KESK +2)
TYÖTTÖMYYSTURVASTA LOHKEAA VAIN VÄHÄN
(HS 18.8.1995: HAL +2)

HALLITUKSEN YKKÖSMINISTERIT TYRMÄSIVÄT TAAS LISÄELVYTYKSEN
(HS 23.11.2001: HAL -1)

Kansan Uutiset piti kokoomuksen vaalivoittoa hyvin pienenä ja oli sitä mieltä, että sitä oli yleisesti paisuteltu. Helsingin Sanomat oli tyytymätön valtiovarainministerin budjettiesitykseen. Suomenmaa iloitsi keskustan kannatuksen noususta, jonka se uskoi jatkuvan. Budjetti uutisessa HS tukee hallituksen kiistelyä leikkausesitystä arvottamalla sen vaikutukset pieniksi. Pääministeri ja valtiovarainministeri suhtautuivat jälleen kerran hyvin kielteisesti esityksiin talouden lisäelvytyksestä.

Aina kannanotto ei ilmene eksplisiittisesti, vaan se on implisiittisesti otsikkolauseen sisällä, eräänlaisena ennestään tiedossa olevana asiana:

STK:N JUHLAKOKOUS JATKAA TYÖNANTAJIEN UHOLINJAA
(KU 3.3.1987: TA -2)

VOITON VARMISTAA UUTTERA VAALITYÖ
(SS 5.3.1987: SDP +2)

SKDL:N VAALIVOITTO SYNTYY LAPISSA
(KU 6.3.1987: SKDL +2)

SMP VARMISTELEEE KOIVISTON VALINTAA
(SS 10.8.1987: TP +2, SMP 0)

Irak-vuoto: JÄÄTTEENMÄEN ASEMA VAIKEUTUI ENTISESTÄÄN
(A 11.10.2003: KESK -2)

Kansan Uutisten otsikoissa ei suoraan väitetä, että työnantajat ovat uholinjalla tai että SKDL voittaa vaaleissa. Nämä asiat tuodaan esille itsestäänselvyyksinä. Varsinaiset väitteet koskevat sitä, jatkuuko työnantajien uholinja ja missä osassa maata puolueen vaalivoitto syntyy. Suomen Sosialidemokraatin otsikoissa SDP:n vaalivoitto ja Koiviston uudelleenvalinta ovat tiedossa jo ennestään. Nyt kerrotaan, että ne varmistetaan uutteralla vaalityöllä ja SMP:n tuella. Ex-pääministeri Anneli Jäätteenmäen oikeudellinen asema oli Aamulehden mielestä kovin vaikea jo ennen uusia tietoja Martti Mannisen faksilähetysten laajuudesta.

Osa pääuutissivujen otsikoista on hyvin suoria kannanottoja:

Perusasiat taas hukassa
TERVEYSKESKUSMAKSUN PALUU OLISI PALVELUJEN TAANTUMAA
(KU 12.8.1987: HAL -2)

Työnantaja voi neuvotella mutta ei halua
PALOMIESLAKKO LAAJENEEN UUDELLEMAALLE JA LAPPIIN
(KU 8.3.1995: TA -2, PS 0)

SDP:n leikkausmalli uhkaa tasa-arvoa ja hyvinvointia.
Se loisi todellisen kahtiajaon: Suomi olisi jälleen
ELIITTI JA RAHVAS
(S 10.3.1995: SDP -2)

KESKUSTA SÖI NIMITYSLUPAUKSENSA
(D 13.3.1995: KESK -2)

Nuorisovaalit:
KESKUSTA SUURIN NUORISOPUOLUE!
(S 17.3.1995: KESK +2)

Niinistö työkeänä:
"ULKOPUOLISET PYSYKÖÖT POISSA VEROKESKUSTELUSTA"
(S 8.8.1995: KOK -2)

MAAKUNNAN ASIALLA PARHAITEN OVAT
MAURI PEKKARINEN JA REIJO LAITINEN
Kansanedustajilta odotetaan näkyvämpää roolia maakuntatyössä
(K 12.10.2001: KESK +2, SDP +2)

Työllisyysseminaari:
HALLITUS HEIKENTÄÄ ELÄKKEITÄ
(A 13.11.2003: HAL -2)

Toiseksi viimeinen otsikko kertoo Keski-suomalaisen tekemästä kyselystä, jossa keskustan Pekkarisen ja SDP:n Laitisen arvioitiin toimineen kansanedustajista parhaiten Keski-Suomen puolesta. Otsikossa paremmuus kerrotaan tosiasiana ilman selvää viittausta kyselyn tuloksiin. Siksi se näyttää lehden kannanotolta. Aamulehti puolestaan julistaa eläkkeiden heikennykset varmana asiana, vaikka jutussa kerrotaan *mahdollisista eläke-etujen lisäheikennyksistä*. Subjekti on selvästi nimetty, eikä eläke-ehtojen kiristystä jätetä yleiseksi pyrkimykseksi tai odotamaan työmarkkinaosapuolten tai eduskunnan hyväksymistä. Hallituksen kannalta katsottuna eläkkeiden heikentäminen tuskin kuului sen järjestämän korkean tason työllisyysseminaarin viesteihin. Hallituksen diskurssissa kyse oli varautumisesta suurten ikäluokkien eläkkeelle lähtöön ja pyrkimyksestä pidentää työssäoloaikaa.

Vaalien lähestyessä puoluelehdissä on ollut hyvin suorasukaisiakin kehoituksia:

Kiriviikon tavoite SDP:n jäsenistölle:
VIELÄ YKSI UUSI ÄÄNESTÄJÄ JOKAISEN LÄHIYMPÄRISTÖSTÄ
(SS 10.3.1987: SDP +2)

Tätä kannanottoa vahvistaa sivun ulkoasu, jossa erittäin näyttävä otsikko on koristeltu SDP:n punaisella ruusulla (kuva 3). Pari päivää myöhemmin Sosialidemokraatti neuvoi lukijoitaan otsikoilla *Äl' yli päästä perhanaa* ja *Älä hukkaa äänttäsi* (SS 12.3.87). Ensimmäisessä jutussa Antti Kalliomäki varoitteli porvareista ja jälkimmäisessä demaripiiri vaaliliittojen vaaroista.

Lehti voi suhteellisen neutraalillakin kielenkäytöllä tehdä otsikossa selvän valinnan jonkin puolesta jotakin vastaan:

Kolmannes äänistä vielä jaossa
SUOMINEN JA VENNAMO VOITTIVAT KESKUSTELUN
(A 13.3.1987: KOK +2, SMP +2)

KUVA 3 SS 10.3.1987

Sirkka-Liisa Anttila haluaa ei-sosialistit yhteen
LAAJA VAALILIITTO KOIVISTOA VASTAAN
(S 5.8.1987: TP -2, KESK 0)

UUSIN ASEIN RAHAVALTAA VASTAAN
(K 4.10.2001: PS +2, TA -1)

KESKUSTAN EHDOKASNUMEROT KOKO MAASSA
(S 4.3.1995: KESK +2)

LIPPONEN EI SUOSTUNUT PUHUMAAN KAINUULAISILLE
Kajaanin maatalousnäyttely alkoi
(S 5.8.1995: SDP -2)

Ensimmäisessä esimerkissä lehti julistaa omissa nimissään kokoomuksen ja SMP:n puheenjohtajat tv:n suuren vaalikeskustelun voittajiksi. Kahdessa seuraavassa otsikossa lehdet tuntuvat kannustavan toimintaan nimettyä tahoa vastaan. Keski-suomalaisen esimerkki kertoo Kemianliiton uusista keinoista vastustaa valtionyhtiöiden myyntiä. Neljännen otsikon tapaiset yksipuolisesti yhtä puoluetta suosivat vaaliehdokkaiden esittelyt olen luokitellut selvästi myönteisiksi kannanotoiksi. Pääministeri Lipponen sai kielteistä julkisuutta, kun hän ei halunnut käyttää puheenvuoroa maatalousnäyttelyn avajaisjuhlassa, vaan piti paikalla "vain" lehdistötilaisuuden. Suomenmaan johtopäätös oli rankka: maan pääministeri kieltäytyy puhumasta kokonaisen maakunnan asukkaille.

Lievän kannanoton ja selvän kannanoton välillä on kyse aste-erosta. Kei-not sinänsä ovat samanlaisia. Usein lievä kannanotto on sellainen, että toimija yhdistetään otsikossa suhteellisen neutraalilla tavalla joko myönteiseen tai kiel-teisen asiaan:

SUOMINEN USKOO HUOMISEEN
(A 8.3.1987: KOK +1)

VÄYRYNEN EHDOLLE HALLITUSRUORIIN
(A 20.3.1987: KESK +1)

KOIVISTOLLA VAKAA KANNATUS
Kaksi kolmesta toivoo presidentin uudelleentalintaa
Holkerin ja Väyrysen tuki laskenut marraskuusta
(HS 22.3.1987: TP +1, KOK -1, KESK -1)

Uusi avaus Ahtisaarelta Euroopan turvallisuuden parantamiseksi:
KORKEATASOINEN INSTITUUTTI HELSINKIIN
(KU 2.8.1995: TP +1)

LÄÄKÄRIT EIVÄT ENÄÄ SUOSTU VUOROTÖIHIN
(HS 16.10.2001: PS -1)

LAPSILISISTÄ SDP:N UUSIN VAALITEEMA
(A 4.3.1987: SDP -1)

SASI VAROITTAÄ POLIITIKKOJA AHNEHTIMASTA TIERAHOJA
Ministerivaihdos: Tuleva liikenneministeri ei aja oman alueen tietä ohi muiden
(A 30.11.2001: KOK +1)

Ensimmäistä otsikkoa voi pitää lievänä kokoomusta tukevana kannanottona. Vaalien alla pääuutissivulle nostettuna se synnyttää kuvaa puoluejohtajasta, joka vie meidät parempaan huomiseen.⁸⁴

Toinen esimerkki tekee Paavo Väyrysestä kapteenin, joka on valmis luotamaan Suomi-laivaa. Kolmas otsikko on esimerkki mielipidetiedustelujen otsikoinnin luokittelusta. Nousijoiden ja laskijoiden listaaminen on arvotuskysymys, johon vaikuttaa vertailukohdan valinta. Siksi kaikki gallupuutisissa menestyneiksi todetut toimijat saavat luokittelussa lievän positiivisen arvon ja menettäneiksi arvioidut lievän negatiivisen arvon. Neljännessä otsikossa Ahtisaaren esitys on otettu hyvin myötäsukaisesti vastaan: instituutti olisi korkeatasoinen ja se parantaisi Euroopan turvallisuutta. Lääkäreiden asenne puolestaan kuvataan lievästi negatiiviseksi, kun he kieltäytyvät jostakin, mitä muut ihmiset yleensä joutuvat tekemään. SDP taas tuntuu vaihtelevan vaaliteemojaan tai keksivän uusia. Muissa lehdissä kärkenä oli SDP:n lupaus nostaa lapsilisiä tuntuvasti, mutta Aamulehti kuittasi asian korostamalla sen luonnetta vaalitäkynä. Viimeisessä esimerkissä lehti nostaa Kimmo Sasin muiden poliitikkojen yläpuolelle ikään kuin puolueettomaksi tierahojen vahtijaksi. Omalle alueelleen tierahoja mielivät kansanedustajat ovat otsikossa ahnehtivia poliitikkoja, mutta samalla uskotaan, että uusi liikenneministeri ei ohita muita hankkeita edes Tampereen ohitustiellä.

Hallituksen ja puolueiden kannalta positiivisiksi luokittelun otsikot, joissa korostetaan niiden sisäistä yhtenäisyyttä ja sopua. Kohteidensa kannalta negatiivisia ovat puolestaan otsikot, joissa kuvataan riitaa, kiistaa ja hajanaisuutta.

⁸⁴ Sama kritiikittömän valoisa asenne jatkui oppositiojohtajan sisäisivun haastattelun otsikossa, jonka esirivi oli *Ilkka Suominen uskoo kehitykseen: ja pääotsikko Olot paremmiksi lähivuosina.*

HALLITUKSEN RIVIT RAKOILIVAT SONERA-TUESTA PÄÄTETTÄESSÄ
 Ministeri Suvi-Anne Siimes epäilee, riittääkö kolmen miljardin markan sijoitus
 Valmistajilta rahaa Saksan-hankkeisiin
 (HS 24.10.2001: HAL -1, VAS 0)

TUKI SONERALLE JAKAA HALLITUKSEN
 (K 24.10.2001: HAL -1)

SIIMEKSEN JA LIPPOSEN VÄLILLÄ AVOIN NIMITYSSOTA
 Siimes esitti taas yllätysnimeä Suomen Pankin johtokuntaan
 Pääministeri: Rivijohtajien nimitykset pankkivaltuustolle
 (HS 29.11.2001: HAL -1, SDP -1, VAS -1)

Helsingin Sanomissa yhden ministerin eriävä mielipide merkitsi hallituksen *rivien rakoilua*. Keski-suomalaisessa se aiheutti hallituksen *jakautumisen*. Siimeksen ja Lipposen ajautuminen nimityksistä avoimeen *sotaan* on negatiivinen ilmaus sekä molemmille ministereille että hallitukselle. Siimes vaikuttaa olevan hieman enemmän syyppää, koska hänet mainitaan pääotsikossa ensin ja hänen kerrotaan *taas* esittäneen yllätysnimeä.

Neutraaleiksi luokitellaan otsikot, joissa ei ole havaittavissa kannanottoa eikä toimijaa suosivaa tai sorsivaa näkökulman valintaa. Neutraalius on suhteellista samalla tavoin kuin kannanototkin. Teoriassa täysin neutraalia otsikkoa ei ole olemassakaan, mutta laajemmasta aineistosta voidaan erotella osa neutraalien luokkaan, kun vaihtoehtona on kirjaaminen kannanotoksi jompaan kumpaan suuntaan. Otsikot voidaan ajatella sijoitettavaksi kannanoton suunnan ja voimakkuuden mukaan janalle, jonka toisessa ääripäässä ovat selvät positiiviset ja toisessa selvät negatiiviset ratkaisut. Jossain kohti selvät kannanotot muuttuvat lieviksi ja johonkin kohti voidaan vetää lievien kannanottojen ja neutraalien ratkaisujen raja. Tutkija voi perustella rajauksensa vain esittämällä aineistosta riittävän määrän esimerkkejä, joiden avulla lukija saa käsityksen siitä, minkä tyyppiset otsikot on luokiteltu mihinkin luokkaan. Rajanvedon paikasta voi aina keskustella, mutta tulosten kannalta on tärkeintä, että se pysyy samassa kohdassa eri tutkimusvuosina ja eri lehdissä. Silloin tulokset ovat vertailukelpoisia ja kertovat todellisista muutoksista.

Seuraavissa esimerkeissä on joitakin toimijoiden kannalta neutraaleiksi katsottuja otsikoita:

RAKENTAJAT ALOITTIVAT AITAMURRON
 SEURAAJAN ETSINNÄN
 (KU 28.3.1987: PS 0)

OLLILA JAPANIIN
 (S 26.3.1987: KESK 0)

Kalliomäki:
 MAATALOUSTUEN TARVE LASKUSSA
 (D 7.3.1995: SDP 0)

SAK SITOO LOPULLISET VAATIMUKSET VEROLINJAAN
 (A 15.8.1995: PS 0)

MINISTERI MÖNKÄREEN MIELESTÄ TE-KESKUSTEN
 ONGELMAT SELVIÄVÄT ILMAN OMAA MINISTERIÖTÄ

Monessa keskuksessa johtajien keskinäinen reviiropeli jarruttaa yhteistyötä
(K 14.10.2001: SDP 0)

KOKOOMUS KIIREHTI KANTAA PUOLUSTUKSEEN
(HS 2.10.2003: KOK 0)

On huomattava, että kannanotto tarkoittaa nimenomaan lehden kannanottoa suhteessa poliittiseen toimijaan. Lehti voi uutisoida toimijan esittämän mielipiteen neutraalistikin, jolloin lehden pääuutissivulla on toimijan kannanotto, mutta lehti itse ei ota kantaa sen puolesta tai sitä vastaan.

8.2 Otsikoiden kantaottavuus lehdittäin

8.2.1 Maaliskuu ja elokuu 1987

Tarkastelen tutkimuksen kolmen päälehden politiikan uutisten otsikointia aikajärjestyksessä tutkimusvuosi kerrallaan. Pääpaino on kahden tutkimuskuukauden yhteistuloksessa, koska silloin toimijoiden kussakin lehdessä saama otsikkoarvotus perustuu suurempaan otokseen. Poliittisen valta-aseman muuttumisen vuoksi erittelen myös otsikoinnin muutoksia maaliskuun ja elokuun välillä suhteessa istuvaan hallitukseen ja suurimpiin puolueisiin.

Vuoden 1987 pääuutissivujen otsikoista luokitellut kannanotot on esitetty taulukoissa 10–12.

TAULUKKO 10 Aamulehden pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1987

A	SDP	KESK	KOK	SKDL	RKP	VIH	DEV	SKL	LKP	SMP	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2			3							1	1					5	5
+1	3	7	11	1		1				1	1	1	3		7	36	32
0	5	7	8		1		1			1	2	6	11	1	6	49	44
-1	3	3	2			2		1		2			2		5	20	18
-2	1	1														2	2
Yht.	12	18	24	1	1	3	1	1	-	5	4	7	16	1	18	112	
Arvo	-2	+2	+15	+1	0	-1	0	-1		+1	+3	+1	+1	0	+2	+22	

Tutkitut poliittiset toimijat esiintyivät Aamulehden otsikoissa kahden tutkimuskuukauden aikana yhteensä 112 kertaa. Eniten mainintoja kertyi omalle puolueelle kokoomukselle, johon lehti otti kantaa hyvin myönteisesti. Kolmessa otsikossa Aamulehti otti selvästi kantaa kokoomuksen puolesta ja yhdessätoista otsikossa lievästi. Kokoomus-otsikoista kahdeksan oli neutraaleja ja kaksi lievästi kielteisiä. Kannanottojen yhteenlaskettu arvo kohosi +15:een. Muista suurista puolueista keskusta oli Aamulehden otsikoissa esillä SDP:tä enemmän ja positiivisemmin. Pienempien puolueiden otsikkojulkisuus oli melko neutraalia. Presidentti Mauno Koiviston otsikot painottuivat positiivisiksi. Hallituksen arvo koko vuodelta ei hallituksen vaihtumisen vuoksi ole kovin relevantti. Hallituksen kohteluun palaan tutkimuskuukausien välisessä vertailussa.

Taulukon lopussa on laskettu yhteen eriaisteiset kannanotot ja niiden prosenttiosuudet. Kannanottoarvojen yhteissumma kertoo lehden otsikoinnin yleisasenteesta keskeisiä politiikan toimijoita kohtaan. Aamulehden +22 viestiä positiivisesta suhtautumisesta, josta pääosa johtuu kokoomuksen tukemisesta.

TAULUKKO 11 Helsingin Sanomien pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1987

	HS	SDP	KESK	KOK	SKDL	RKP	VIH	DEV	SKL	LKP	SMP	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2				1												1	2	2
+1		2	4	6	1		3				3	4		2			25	21
0		6	7	5		1	1	1	2		4	5	4	8	1	9	54	45
-1		4	4	3	2	1	1	2	1		4		2	1		5	30	25
-2		2	3	1					1		1					2	10	8
Yht.	14	18	16	16	3	2	5	3	4	-	12	9	6	11	1	17	121	
Arvo	-6	-6	+3	+3	-1	-1	+2	-2	-3		-3	+4	-2	+1	0	-7	-21	

Helsingin Sanomien otsikointi oli kokonaisuudessaan selvästi negatiivisempää kuin Aamulehdellä, kun sen kannanottojen yhteisarvo oli -21. Kriittiset otsikomaininnat kohdistuivat eniten SDP:hen, keskustaan ja hallitukseen. Myös kristillisten ja SMP:n otsikot painottuivat negatiivisesti. Positiivisinta oli presidentti Koiviston ja vaalivoittaja kokoomuksen otsikointi.

TAULUKKO 12 Keskisuomalaisen pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1987

	K	SDP	KESK	KOK	SKDL	RKP	VIH	DEV	SKL	LKP	SMP	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2			1	1													2	2
+1		3	5	4	1						1			1	2	4	21	16
0		6	12	8	3	3			4	4	2	5	9	14	3	10	83	66
-1		4	2	3	1		1	1			1					8	21	16
-2																	-	-
Yht.	13	20	20	16	5	3	1	1	4	4	4	5	9	15	5	22	127	
Arvo	-1	+5	+3	+3	0	0	-1	-1	0	0	0	0	0	+1	+2	-4	+4	

Keskisuomalaisen otsikkokannanotot olivat selvästi vähäisempiä ja lievempiä kuin kahdella muulla lehdellä. Keskiarvoinen suhtautuminen oli melko neutraalia. Eniten Keskisuomalainen tuki keskustaa, joka myös näkyi otsikoissa eniten. Myös kokoomus sai positiivisemmän kohtelun kuin sosiaalidemokraatit.

Kaikissa lehdissä palkansaajat olivat pääuutissivujen otsikoissa esillä useammin kuin työnantajat. Helsingin Sanomissa työntekijäpuoli sai jonkin verran työnantajia myönteisemmän kohtelun.

Seuraavaksi vertailen, miten otsikoiden kannanotot vaihtelivat maaliskuun ja elokuun välillä (liite 6), kun poliittinen asetelma muuttui vaalien ja uuden hallituksen muodostamisen kautta.

Aamulehden positiiviset kannanotot keskittyivät vaalikuukauden aikana voimakkaasti kokoomukseen. Keskusta oli molempien kuukausien aikana hie-man plussalla, mutta SDP:n kohtelu koheni selvästi hallituskumppanuuden myötä. Hallitusta koskevat otsikot lisääntyivät elokuussa tuntuvasti ja kannanotot muuttuivat positiivisemmiksi, kun oma puolue kokoomus oli päässyt hallitukseen.

Helsingin Sanomissa otsikoinnin kokonaiskriittisyys lieveni siirryttäessä kevästä syksyyn. Kokoomuksen vaalikuukauden aikana saama muita puolueita positiivisempi kohtelu tasaantui täysin elokuussa. SMP nousi raskaaseen vaalitappioon liittyneestä negatiivisesta julkisuudesta hienoisesti plussan puolelle, kun se elokuussa pyysi ja sai Koiviston presidenttiehdokkaakseen. Sorsan hallitus sai hieman negatiivisempia otsikoita kuin uusi Holkerin hallitus.

Keskisuomalaisessa otsikoinnin kannanottojen painopiste heilahti positiiviselta negatiiviselle puolelle, kun hallitus vaihtui. Eniten elokuussa heikkeni pääministeripuolue kokoomuksen kohtelu. Keskustan myötäily lieveni. Holkerin hallitus sai negatiivisempia otsikoita kuin Sorsan hallitus.

Lehtien asennoitumiserot näkyvät parhaiten muutamissa tapauksissa, joissa ne otsikoivat samaa uutisaihetta pääuutissivuilla eri näkökulmista. Ensimmäinen esimerkki on Vihreän liiton perustamiskokouksen otsikoinnista 1.3.1987:

A: VIHREÄT SAIVAT LIITON

HS: VIHREÄT PERUSTIVAT ITSELLEEN LIITON

K: VIHREÄ LIIKE JÄRJESTÄYTYI KANGERRELLEN YHDISTYKSEKSI

Helsingin Sanomien otsikko on suhteellisen neutraali todetessaan liiton perustamisen. Aamulehden otsikko arvottaa tapahtumaa lievästi positiivisesti, kun liiton perustaminen kuvataan vihreille *saamisena*. Keskisuomalainen puolestaan ottaa tapahtumaan lievästi negatiivisen kannan korostaessaan otsikossa järjestäytymisen *kangertelua*. Se ei muiden tavoin puhu *liitosta*, vaan *yhdistyksestä*, mikä antaa heiveröisemmän kuvan puolueen perustamisesta.

Toinen tapaus on SAK:laisen rakennusliiton vaalituloksen uutisointi 11.3.1987:

A: Rakennusväki äänesti:
KANSANDEMOKRAATIT VOITTIVAT, DEMARIT MENETTIVÄT

HS: KOMMUNISTIT VOITTIVAT RAKENNUSLIITOSSA

K: KANSANDEMOKRAATIT VOITTIVAT RAKENNUSVAALEISSA

Kaikki lehdet olivat yhtä mieltä vaalin voittajasta. Keskisuomalainen ilmaisi sen neutraaleimmin. Aamulehti korosti yhtä tärkeänä asiana pääotsikossa sitä, että menettäjänä oli SDP. Helsingin Sanomat suhtautui kansandemokraattien menestykseen kielteisimmän leimaamalla heidät *kommunisteiksi*.

Kolmannessa esimerkissä lehdet kertovat pääuutissivullaan uuden hallituksen virittelystä maaliskuun 1987 eduskuntavaalien jälkeen. Keskiviikon 18.3. otsikot olivat seuraavat:

A: Ilkka Suominen eduskunnan puhemieheksi?
PORVARIHALLITUS HAHMOTTUMASSA

HS: KEPU KAMPEAA PAAVO VÄYRYSTÄ UUDEKSI PÄÄMINISTERIKSI

K: Hallitusneuvotteluista tulossa erittäin vaikeat
KOKOOMUKSEN JA KESKUSTAPUOLUEEN
KUTSULLE EI VASTAKAIKUA SDP:SSÄ

Lehdet kertovat porvarihallituksen muodostusyrityksestä eri näkökulmista. Aamulehti kuvaa keskustan ja kokoomuksen kaavailujen etenevän. Suunnitelmaan kuului Ilkka Suomisen nostaminen alkuvaiheessa eduskunnan puhemieheksi. Helsingin Sanomat määritteli keskustan puheenjohtajan pääministeriehdokkuuden *kampeamiseksi*. Se viittaa pakottamiseen ja voiman käyttöön sekä siihen, että ehdokkaalla on vastustusta, josta välittämättä häntä työnnetään virkaan. Keskisuomalaisen otsikossa sosiaalidemokraatit vaikuttavat epäkohteliaita, kun eivät vastaa myönteisesti porvaripuolueiden *kutsuun* ryhtyä neuvottelemaan kolmen suuren puolueen hallituksesta. Hallitusneuvottelujen *erittäin vaikeat* näkymät näyttävät johtuvan juuri SDP:n ynseydestä.

Sama aihe jatkui viikkoa myöhemmin 25.3. kaikkien lehtien etusivuilla:

A: Suominen hillitsee pääministeripeliä:
KESKUSTA VÄLTTI VÄYRYSEN NIMEÄ

HS: KESKUSTAPUOLUE TYRKYTTÄÄ
SUOMISTA UUDEKSI PUHEMIEHEKSI

K: KESKIRYHMITTYMÄ AJAA VÄYRYSTÄ PÄÄMINISTERIKSI

Näkökulmat olivat taas samalla tavalla erilaiset. Aamulehden otsikossa kokoomuksen puheenjohtaja on pääministeripelin rauhoittelijan roolissa. Keskusta näyttäytyy tämän pelin pelaajana: se ajaa Väyrystä pääministeriksi mutta varoo sanomasta tätä ääneen. Helsingin Sanomissa keskusta *tyrkyttää* kokoomuksen puheenjohtajaa eduskunnan puhemieheksi. Verbinvalinta on subjektin kannalta selvästi kielteinen, eikä se mairittele myöskään objektia. Keskisuomalainen sen sijaan suhtautuu Väyrysen pääministeriehdokkuuteen neutraalisti tai jopa myönteisesti, jos sitä vertaa muiden lehtien asenteeseen. Myönteiselle puolelle otsikon kallistaa se, että hankkeen takana todetaan olevan *keskiryhmittymä*. Ilmaisu viittaa vaalien alla koottuun keskustan valtuuskuntaan ja keskiryhmien vaaliliittoihin. Kaikki pienpuolueet eivät vaalin jälkeen olleet varauksettoman innostuneita Väyrysen tukemisesta, mutta Keskisuomalaisen otsikosta tämä ei ilmene.

Viides otsikointiesimerkki maaliskuulta 1987 ei kohdistu tässä tutkimuksessa analysoituihin suomalaisiin politiikan toimijoihin, mutta se kuvastaa lehtien asenne-erojen vaikutusta uutisiin. Neuvostoliiton suurlähettiläs Vladimir Sobolev oli ottanut kantaa Suomessa virinneeseen keskusteluun siitä, oliko Leninin osuutta Suomen itsenäistymisessä korostettu liikaa. Aihe oli pääuutissivuilla 26.3.:

A: SOBOLEV PUUTTUI LENIN-KESKUSTELUUN

HS: SOBOLEV PUOLUSTI LENININ POLITIIKKAA

K: Sobolev muistutti:
LENININ OSUUS OLI KESKEINEN SUOMEN ITSENÄISTYMISESSÄ

Aamulehti ei kertonut otsikossa Neuvostoliiton lähettilään kantaa, vaan pääuutinen oli se, että tämä ylipäättään osallistui keskusteluun. *Puuttuminen* voidaan ymmärtää kielteiseksi teoksi tai ylempään tahon oikeutetuksi reaktioksi. Helsingin Sanomat totesi melko neutraalisti lähettilään puolustaneen Leniniä. Keskisuomalainen tuntui ymmärtävän Neuvostoliiton kantaa parhaiten. Suur lähettilään kuvataan otsikossa *muistuttaneen* suomalaisia siitä, miten asiat todellisuudessa ovat. Pääotsikossa lehti myötäilee Sobolevin viestiä julistamalla sitä sellaisenaan.

Syksyllä 1987 lehtien näkökulmat erosivat muun muassa Holkerin hallituksen asunto-ohjelmasta kertovissa pääuutissivun otsikoissa 21. elokuuta:

A: ASUNTOAHDINKO HELPOTTUU

HS: VUOKRAT YLÖS – ASUNTOJA LISÄÄ
Tarastin asunto-ohjelma on jo ensi vuoden budjetissa
Pääkaupunkiseudulla vuokriin lisää 1,50 markkaa neliöltä

K: ASUNTO-OHJELMA NOSTAA VUOKRIA

Aamulehden otsikko julistaa hallituksen ohjelman hyvän puolen eli asuntojen lisääntymisen. Se on lehden mukaan niin merkittävää, että koko ahdinko helpottaa. Helsingin Sanomat kertoo pääotsikossaan yhtä painavana tietona myös vuokrien nousun. Kokonaisuutena HS:n otsikko henkii eteenpäin menoa ja riipeyttä, kun asunto-ohjelma on *jo* ensi vuoden budjetissa ja sen suunta on *lisää* ja *ylös*. Keskisuomalainen kertoo otsikossaan vain hallituksen ohjelman negatiivisen puolen (asukkaiden kannalta) eli vuokrien nousun. Painotukset ovat lehtien poliittisiin taustoihin sopivia. Hallituspuolue kokoomuksen lehti nostaa kärkeen pelkästään asunto-ohjelman myönteiset seuraukset ja oppositiopuolue keskustaa lähellä oleva lehti vain sen kielteiset vaikutukset. Sitoutumaton valta lehti kertoo molemmat puolet otsikoissa, jotka henkivät myötämieltä uuden hallituksen toimeliaisuudelle ongelmassa, joka vaivasi erityisesti sen ilmestymispaikkakuntaa.

Elokuun lopun pääaiheita politiikassa oli keskustan puheenjohtajan Paavo Väyrysen presidenttikampanjan käynnistyminen suuressa vaalistartissa Oulussa. Tutkimuslehdet kertoivat siitä etusivuillaan 23.8.1987:

A: VÄYRYSKAMPANJA ALKAA TÄNÄÄN

HS: PAAVO VÄYRYNEN HAASTOI MUUT PRESIDENTTIEHDOKKAAT
"Ulkopolitiikasta tarvitaan avointa keskustelua"

K: KESKUSTAPUOLUE SÄRÖITTÄ PAAVO VÄYRYSEN TUKENA

Aamulehti informoi otsikossaan kampanjan alkamisesta melko vähäeleisesti. *Väyryskampanja* kuulostaa hieman alaspäinkatsovalta ja negatiivissävytteiseltä, samaan tapaan kuin esimerkiksi *Nykäskiertue* tai *Lipposshow*. Helsingin Sanomat raportoi asiallisen arvostavasti kampanjan sisällöstä. Riidan *haastaminen* olisi negatiivista, mutta muiden kilpailijoiden patistaminen avoimeen keskusteluun presidentin viran kannalta tärkeästä aihealueesta kuulostaa neutraalilta tai posi-

tiiviselta. Keskisuomalainen korostaa puolueen täydellistä yhtenäisyyttä puheenjohtajan presidenttipyrkimyksen tukemisessa. *Säröittä* on hyvin vahva ilmaus ja sen julistaminen omana arviona otsikossa on lehdeltä selvä positiivinen kannanotto.

8.2.2 Maaliskuu ja elokuu 1995

Vuonna 1995 kolmen tutkimuslehden otsikoiden kantaaottavuus suhteessa poliittisiin toimijoihin väheni. Aamulehden kannanottoarvojen kokonaissumma kääntyi vuoden 1987 hyvin positiivisesta saldosta samalla negatiiviselle tasolle, jolla Helsingin Sanomat oli molempina vuosina. Molemmilla kyse oli vuonna 1995 lievien kannanottojen painottumisesta kielteiselle puolelle. Keskisuomalaisen otsikoissa lievät positiiviset ja negatiiviset kannanotot olivat tasapainossa.

TAULUKKO 13 Aamulehden pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot elokuussa ja maaliskuussa 1995

A	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	SMP	NS	LKP	VIR	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2		1	1														2	1
+1	7	2	2	1		2					1		2	3		5	25	16
0	9	4	10			2			1			6	17	28		8	85	55
-1	6	2	1					1	1			1	6	17		4	39	25
-2	1													2			3	2
Yht.	23	9	14	1	-	4	-	1	2	-	1	7	25	50	-	17	154	
Arvo	-1	+2	+3	+1		+2		-1	-1		+1	-1	-4	-18		+1	-16	

Valtaosa Aamulehden negatiivisista kannanotoista kohdistui lakossa olleisiin hoitajiin ja palomiehiin sekä lakolla uhanneisiin opettajiin. Myös työnantajien otsikkoarvo jäi negatiiviseksi, mutta huomattavasti vähemmän kuin palkansaajilla. Puolueista selvästi eniten Aamulehden otsikoissa esiintyi SDP. Siihen lehti otti kantaa hieman negatiivisemmin kuin porvaripuolueisiin.

TAULUKKO 14 Helsingin Sanomien pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot elokuussa ja maaliskuussa 1995

HS	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	SMP	NS	LKP	VIR	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2	1															1	2	1
+1	8	3	2						1		1			1		3	19	11
0	17	7	7	3	2	1		1	1			11	12	36	1	11	110	65
-1	6	2	5	3		1				1		2	2	10	1	2	35	21
-2		1											2			1	4	2
Yht.	32	13	14	6	2	2	-	1	2	1	1	13	16	47	2	18	170	
Arvo	+4	-1	-3	-3	0	-1		0	+1	-1	+1	-2	-6	-9	-1	+1	-20	

Helsingin Sanomissakin vaalivoittaja SDP oli esillä pääuutissivujen otsikoissa hyvin paljon, jopa enemmän kuin kokoomus ja keskusta yhteensä. Myös suhtautuminen siihen oli positiivisempaa. Molemmat työmarkkinaosapuolet saivat HS:n otsikoissa negatiivista julkisuutta. Palkansaajat saivat kolme kertaa enemmän mainintoja. Niiden saldo oli hieman kielteisempi kuin työnantajilla.

Myös Keskisuomalaisessa otsikoita hallitsi puolueista SDP. Puolueisiin suhtautuminen oli hyvin tasapuolista. Palkansaajat saivat eniten otsikoita ja lehti otti heihin kantaa jonkin verran negatiivisemmin kuin työnantajapuoleen.

Kahden kuukauden vertailusta (liite 7) selviää, että palkansaajille kielteiset otsikot julkaistiin Aamulehdessä nimenomaan lakkojen aikaan maaliskuussa. Elokuussa tuloneuvottelujen käynnistäminen ja keskustelu työttömyysturvan leikkaamisesta eivät enää synnyttäneet negatiivisia otsikoita.

TAULUKKO 15 Keskisuomalaisen pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot elokuussa ja maaliskuussa 1995

K	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	SMP	NS	LKP	VIR	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%	
+2																	-	-	
+1	3	1	3									1	3	6		3	20	11	
0	20	9	11	7	1	2	2		1			8	22	38		14	135	77	
-1	2		1									2	2	11		1	19	11	
-2													1					1	1
Yht.	25	10	15	7	1	2	2	-	1	-	-	11	28	55	-	18	175		
Arvo	+1	+1	+2	0	0	0	0		0			-1	-1	-5		+2	-1		

Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä oppositioon siirtynyt keskusta miltei katosi pääuutissivujen otsikoista elokuussa. Keskisuomalaisessa se säilytti lähes kokoomuksen näkyvyyden. Kaikissa lehdissä SDP oli eniten otsikoissa sekä keväällä että syksyllä.

Ahon hallitus sai maaliskuussa kaikissa lehdissä hyvin vähän ja neutraalia otsikkojulkisuutta. Elokuussa Lipposen hallitus oli kaikissa lehdissä esillä yhtä paljon ja suhteellisen neutraalisti kohdeltuna.

Maaliskuun 1995 aineistossa lehdet otsikoivat terveydenhoitoalan lakkoa suunnilleen samoin sanoin. Hoitajien otteita kuvattiin koviksi: he *uhkasivat, ki-ristivät, tiukensivat* tai *eivät höllentäneet*.

HOITAJAT JATKOIVAT KOVAA LINJAA

Ihalainen vetosi riitapukareihin kansalaisten hengen ja turvallisuuden puolesta (A 3.3.1995: PS -1, TA -1)

Aamulehden esimerkin pääotsikossa lakossa olevien hoitajien *kova linja* on implisiittisenä tosiasiana, nyt vain kerrotaan sen jatkuneen. Sekä hoitajat että kuntatyönantaja nimetään alaotsikossa *riitapukareiksi*. SAK:n puheenjohtaja ei välttämättä ole itse käyttänyt kannanotossaan osapuolista tätä termiä, vaan kyse näyttää olevan lehden valitsemasta ilmaisusta. Se on kielteinen kannanotto etenkin hoitajiin, koska lehti on määritellyt heidän toimintalinjansa kovaksi ja antaa ymmärtää sen vaarantavan kansalaisten hengen ja turvallisuuden.⁸⁵

Vaalikamppailuun ja hallituksen muodostamiseen liittyvät otsikot paljas-tivat enemmän lehtien tausta-asenteiden eroja kuin lakkouutiset. Näin oli esi-

⁸⁵ Palkansaajat saavat Aamulehden otsikosta kannanottoarvoksi -1, koska samassa kokonaisuudessa on ristikkäisiä aineksia. Pelkästään hoitajien kohtelu olisi ollut -2:n arvoista, mutta SAK:n Ihalaisen neutraali tai lievän myönteinen vetoaminen kansalaisten puolesta nostaa palkansaajien kokonaisarvon samalla tasolle pelkästään riitapukareiksi nimitettyjen työnantajien kanssa.

merkiksi, kun Aamulehti arvioi pääuutissivun uutisessaan puolueiden vero-ohjelmia:

KAIKKI LUPAAVAT VEROHELPOUKSIA

Kokoomuksella tarkin ohjelma, keskustan ja demarien kaavailut viitteellisiä
(A 11.3.1995: KOK +2, KESK -1, SDP -1)

Vaikka kaikki kolme suurinta puoluetta lupaavatkin helpotusta verotukseen, on niiden uskottavuudessa lehden mukaan selviä eroja. Kokoomuksella on otsikon mukaan *ohjelma* ja se sisältää tarkkaa tietoa. Keskustalla ja SDP:llä on vain *viitteellisiä kaavailuja*. Sanavalinnat *luvata* ja *helpotus* määrittävät tuloverojen pienentämisen positiiviseksi asiaksi, mitä se ei välttämättä ole kaikille, esimerkiksi sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen varassa eläville kansalaisille. Koko etusivun uutisteksti on rakennettu näkökulmasta, joka nostaa kokoomuksen kaikille palkansaajille parhaaksi vaihtoehdoksi lähestyvissä vaaleissa (kursivoinnit teki-
jän):

Oli seuraavan hallituksen pohja mikä tahansa, niin ainakin tuloverotuksessa on ensi vaalikaudella vain yksi suunta - alaspäin. Kolme suurinta puoluetta *lupaavat* nyt kilvan *armahtaa raskaan verotaakan alla hikoilevia palkansaajia*.

Tosin puolueiden vero-ohjelmia lukemalla ei ihan aukene se, kenen veroja loppujen lopuksi on tarkoitus alentaa ja kuinka paljon. Kolmesta suuresta puolueesta *ainoastaan kokoomus on lyönyt pöytään oleellisimman tiedon*. Se kertoo millaisia muutoksia verotaulukoihin pitäisi seuraavien neljän vuoden aikana tehdä.

Keskustan ja sdp:n verokaavailut ovat lähinnä viitteellisiä. Vaalikauden alussa suurin osa palkansaajista pääsisi verohelpotuksista osille, *mutta sitä ei kerrota, miten jako toteutetaan. Jatko taas jätetään auki*. Lisäkevennyksiä tulee, jos valtiontalous ja suhdanteet sen sallivat.

Keskustan vero-ohjelma on kaikkein epämääräisin. Vaalikauden loppuun saakka ulottuvia *tavoitteita ei kerrota*. Lisäksi ohjelman tarkempi tarkastelu paljastaa että *parina ensimmäisenä vuonna keskusta tarjoaa palkansaajille pikemminkin nollaratkaisua kuin todellisia veronkevennyksiä*. Kokoomuksen ja *punamultapuolueiden* vero-ohjelmat poikkeavat siinäkin, *että keskusta ja sdp jyrkensäivoävät progressiota, kun taas kokoomus haluaisi keventää kaikkien tuloverotusta tasatahtiin*.

Jutun sisäänkirjoitettu lähtökohta on, että palkansaajien tuloverotus on liian raskas ja sitä pitäisi siksi määrätietoisesti keventää vuosittain koko seuraavan vaalikauden ajan. Uutisessa pidetään parhaana sitä puoluetta, joka ennen vaaleja yksityiskohtaisimmin sitoutuu tällaiseen ohjelmaan valtiontalouden tilasta ja suhdanteista riippumatta. Jutun lopun vertailu kokoomuksen ja punamultapuolueiden välillä nostaa SDP:n ja keskustan hallitusyhteistyön palkansaajien kannalta kaikkein huonoimmaksi vaihtoehdoksi. Veroprogression jyrkentämisen sijasta nämä puolueet itse puhuivat kevennyksen painottamisesta pieni- ja keskituloisille. Vastaavasti myös kokoomuksen *tasatahdin* voisi suomentaa niin, että suurituloisimmat saavat markkamääräisesti muita suuremmat kevennykset. Verotuksen muutoksia voi katsella monesta näkökulmasta, eikä mitään niistä ole tarvetta tässä osoittaa muita oikeammaksi. Olennaista on huomata, että lehti on monien mahdollisuuksien joukosta valinnut selvästi näkökulman, joka saa yhden puolueen näyttämään paremmalta vaihtoehdolta kuin kaksi muuta.

Sama kokoomuksen ja veronalennusten näkökulma hallitsee Aamulehden pääuutissivun juttua, jossa kerrotaan uuden hallituksen muodostamisen alkutahdeista:

TULOVERON ALENNUS EHTONA SINIPUNALLE
Lipponen odotetusti puhemieheksi, mutta urakka päättynee hallituksen muodostamiseen
(A 29.3.1995: KOK +1, SDP +1)

Otsikossa ei kerrota, kenen ehto tuloveron alennus. Jutusta selviää, että kyse on kokoomuksen päättämästä ehdosta, jolla *puolue on valmis hallitusvastuuseen* eli SDP:n johtamaan sinipunahallitukseen. Pääotsikosta saa kuvan, että kokoomus on valitsemassa itselleen hallituskumppania: se kelpuuttaa sosiaalidemokraatit vain jos nämä suostuvat alentamaan verotusta. Käytännössä vaalivoittaja SDP oli Paavo Lipposen johdolla valitsemassa kumppaniksi kokoomusta tai keskustaa. Jostain syystä Aamulehti katsoo asetelmaa kokoomuksen näkökulmasta ja nostaa tuloveron alennuksen otsikossa yleiseksi (tai "meidän") ehdoksi. Myös jutun ensimmäinen lause ilmaisee saman lähestymiskulman: *Kokoomus voi odottaa saavansa verovaatimuksilleen tukea presidentti Martti Ahtisaarelta, kun puolueen edustajat tänään marssivat presidentin linnaan kertomaan hallitustoiveistaan.*

Myös Keskisuomalainen asetti toivonsa presidenttiin:

AHTISAARI PELIIN VASTA ENSI VIIKOLLA
Lipponen sommittelee hallitusta omin päin
(K 21.3.1995: TP 0, SDP -1)

Vaalivoittajan pohdinta uuden hallituksen kokoonpanosta saa negatiivisen viivahteen ilmaisun *omin päin* vuoksi. Lipponen näyttää toimivan omapäisesti tai omin luvun, etenkin kun prosessin virallisesti käynnistävä presidentti odottaa vielä viikon.

Näkökulmia löytyi otsikoista myös 30. maaliskuuta, kun puolueet olivat käyneet ensimmäisen kerran presidentin luona. Aamulehti ja Keskisuomalainen nimesivät SDP:n syylliseksi kolmen suuren puolueen hallituspohjan poissulkemiseen. Aamulehden mukaan *Kolmen suuren hallitusyhteistyö ei kelvannut sosiaalidemokraateille*. Keskisuomalaisen pääotsikon mukaan *SDP kaatoi Ahtisaaren luona kolmen suuren hallituksen*. Muotoilu antoi ymmärtää, että sosiaalidemokraatit romuttivat jotain olemassa olevaa tai ainakin pitkälle suunniteltua. Lehden taustapuolueiden näkökulmista SDP:n syyllistäminen oli loogista: kun hallitukseen oli pääsemässä vain kaksi suurta, ulos jäisi kokoomus tai keskustaa. Helsingin Sanomat otsikoi tästä vaiheesta selostaen muodollista prosessia neutraalisti. Sen otsikoissa ei mainittu lainkaan kolmen suuren puolueen hallituspohjaa, mikä ei ilmeisesti missään vaiheessa ollutkaan realistinen vaihtoehto SDP:n kaavailuissa.

Maaliskuun 1995 aineistosta löytyi selvästi kantaaottava otsikko myös Helsingin Sanomista:

SAVOLAINEN YHTIÖ SAI KÄÄRIÄISELTÄ 33 MILJOONAA
Viinanen vastusti avustusta, Vuoriakin halusi lisätietoja
(HS 3.3.1995: KESK -2, KOK 0)

Otsikoista syntyy kuva, että keskustalainen kauppa- ja teollisuusministeri on *antanut* kotiseutunsa yritykselle 33 miljoonaa markkaa noin vain lähinnä sillä perusteella että yhtiö on savolainen. Kun kokoomuslainen valtiovarainministeri on vastustanut avustusta ja Kääriäisen oman ministeriön kansliapäällikkökin kysynyt lisätietoja, vahvistuu käsitys, että poliitikko on tehnyt vaalityötä valtion rahoilla jakamalla perusteetonta tukea omaan vaalipiiriinsä.

Elokuussa 1995 lehdet otsikoivat värikkäin sanoin muun muassa tuloneuvottelujen käynnistymistä ja Postipankin johdon vaihtamista. Pääuutissivuilla 23.8. kerrottiin tuloneuvottelujen yllättävästä lykkäytymisestä:

- A: SIIVOUSKIISTA SIIRSI NEUVOTTELUJA
TT ei suostu tupo-pöytään ennen kuin paperin siivouskiista lakaistaan alta pois
- HS: TEOLLISUUSTYÖNANTAJAT ESTIVÄT TULONEUVOTTELUT
TT tulee pöytään vasta paperitehtaiden siivousriidan ratkettua
- K: TT: SIIVOUSKIISTA RATKAISTAVA ENSIN
Tupo-neuvottelut lykkäntyvät. Neuvottelut käyntiin torstaina.

Pääotsikkotasolla Aamulehti asetti subjektiksi eli neuvottelujen siirtäjäksi siivouskiistan. Asiat siis riitelivät. Helsingin Sanomat nimesi teollisuustyönantajat tuloneuvottelujen *estäjiksi*, mikä antaa vakavamman kuvan kuin *siirtäminen* tai *lykkääminen*. Keskisuomalaisen pääotsikossa TT saa kertoa kantansa. Keskisuomalaisen jälkiotsikosta ilmenee, että neuvottelut käynnistyvät kiistan vuoksi vain päivän aiottua myöhemmin.

Elokuun 1995 aineistossa oli useita etusivun juttuja, joissa korostettiin uuden hallituksen sopuisuutta. Yksi tällainen oli Aamulehden sisäsivun jutun vinkki 11.8.

SAIRAUSKORVAUSMINIMIN POISTOSTA SOVITTU

Hallituksen ei tarvitse budjettiriihessään enää kiistellä ainakaan sairausvakuutuksen leikkauksista.

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä valtiovarainministeriö ovat jo sopineet, että hallitusohjelman mukainen 300 miljoonan markan säästö löytyy kahta tietä.

Toisaalta koko korvaustasoa pudotetaan ilmeisesti liki kymmenen prosenttia ja toisaalta ns. minimipäivärahan maksaminen ansiotulottomille lopetetaan. Ilman korvausta ovat jäämässä näin lähinnä opiskelijat, opintonsa juuri päättäneet ja kotiäidit.

Uutisen näkökulma on hallituksen sisäistä sopimista arvostava. Sairausvakuutuksen leikkaukset ovat poliittisesti järjestyksessä, kun 300 miljoonan säästölle *löydettiin* kohteet. Sairauskorvauksista leikataan kymmenesosa ja opiskelijat, vastavalmistuneet ja kotiäidit menettävät oikeuden korvaukseen. Päätösten vaikutuksia korostava uutiskriteeri olisi nostanut kärkeen tämän lopputuleman, mutta hallituksen päätöksentekokyvystä huolehtiva journalismi huokaisee, ettei ainakaan tästä leikkauksesta tarvitse enää budjettiriihessä kiistellä.

8.2.3 Loka-marraskuu 2001 ja 2003

Vuoden 2001 loka- ja marraskuun otsikoissa Aamulehti otti kokoomukseen jonkin verran positiivisemmin kantaa kuin SDP:hen, vasemmistoliittoon ja keskustaan. Kokoomus sai myös eniten otsikoita. Työnantajat jäivät tässä jaksossa Aamulehdessä ainoan kerran heikommalle otsikkokohtelulle kuin palkansaajat. Asetelma oli sama Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen syksyn 2001 otsikoissa. Lievästi kielteiset työnantajaotsikot eivät syntyneet mistään yksittäisestä tapahtumasta tai neuvotteluprosessista, vaan ne liittyivät keskusteluun työelämän kovuudesta, työntekijöiden kohtelusta sekä johtajien optioista ja suurista palkankorotuksista. Nämä aiheet painoivat työnantajien otsikoita negatiivisiksi etenkin Keski-suomalaisessa.

TAULUKKO 16 Aamulehden pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot lokakuussa ja marraskuussa 2001

A	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	PS	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2										1			1	2	2
+1	2	2	4		1				3		1		3	16	16
0	7	4	10	1	2				6	5	8	1	8	52	52
-1	4	6	3	2					4	5	2		2	28	28
-2													1	1	1
Yht.	13	12	17	3	3	-	-	-	13	11	11	1	15	99	
Arvo	-2	-4	+1	-2	+1				-1	-3	-1	0	+1	-10	

Myös Helsingin Sanomien otsikoissa kokoomus näkyi tällä jaksolla eniten. Neljän suurimman puolueen otsikkokohtelu oli laadultaan samanlaista. Kokonaisuutena HS:n otsikoiden kannanotot painottuivat selvästi negatiiviselle puolelle. Eniten tähän vaikuttivat lehden Lipposen hallitukseen kohdistamat lievästi kielteiset kannanotot. Ne liittyivät kuvauksiin hallituksen ongelmista ja kiistoista muun muassa päivähoitomaksujen uudistamisessa, Suomen Pankin nimityksissä ja Kemira-kaupassa. Kaikkiaan Helsingin Sanomat kuitenkin otti syksyn 2001 otsikoissaan kantaa vähän ja lievästi.

TAULUKKO 17 Helsingin Sanomien pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot lokakuussa ja marraskuussa 2001

HS	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	PS	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2														-	-
+1	1	1	3						2	2	4	1	1	15	8
0	14	17	21	5	6				8	16	22		25	136	72
-1	3	3	4	2					1	6	7		12	38	20
-2														-	-
Yht.	18	21	28	7	6	-	-	-	11	24	33	1	38	189	
Arvo	-2	-2	-1	-2	0				+1	-4	-3	+1	-11	-23	

Keski-suomalaisessa oppositiopuolue keskusta sai kahdesta muusta lehdestä poiketen enemmän otsikkojulkisuutta kuin hallituksen pääpuolueet. Otsikoiden kannanotot olivat keskustalle selvästi myönteisempiä kuin SDP:lle ja kokoomukselle. Lipposen hallitus jäi miinukselle. Koko tämän tutkimusvuoden positiivisimman otsikkokohtelun sai palkansaajapuoli Keski-suomalaisessa. Lehden

suhtautuminen työnantajiin oli merkittävästi kielteisempää. Muista lehdistä poiketen Keskisuomalaisen otsikkokannanottojen yhteisarvo oli positiivinen.

Kaksi vuotta myöhemmin Matti Vanhasen punamultahallituksen aikana Aamulehden ja Keskisuomalaisen otsikoiden kannanotot olivat muuttuneet negatiivisemmiksi. Helsingin Sanomilla muutos oli suurin ja toiseen suuntaan: aiempi negatiivisuus oli nyt vaihtunut keskimääräiseksi neutraaliudeksi.

TAULUKKO 18 Keskisuomalaisen pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot lokakuussa ja marraskuussa 2001

K	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	PS	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2	1	1								1	2			5	4
+1		6	3							5	4		3	21	16
0	8	12	11	3	2				5	12	21		12	86	64
-1	1		2						1	9			6	19	14
-2		1	1	1										3	2
Yht.	10	20	17	4	2	-	-	-	6	27	27	-	21	134	
Arvo	+1	+6	-1	-2	0				-1	-2	+8		-3	+6	

Tarkempi tarkastelu paljastaa, että Aamulehden negatiiviset otsikkokannanotot kertyvät lähes yksinomaan hallituksen ja pääministeripuolue keskustan kohteista. Kun Lipposen hallitus sai otsikoista arvon +1, painui Vanhasen hallituksen saldo -15:een. Se on selvästi heikoin hallituksen saama otsikkoarvo koko kolmen lehden tutkimusaineistossa. Keskustaan Aamulehti suhtautui otsikoissaan selvästi negatiivisemmin kuin kokoomukseen ja sosiaalidemokraatteihin. Työnantajat olivat jälleen palkansaajia paremmassa asemassa.

TAULUKKO 19 Aamulehden pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot lokakuussa ja marraskuussa 2003

A	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	PS	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2														-	-
+1			3						1	7	4	2	2	19	15
0	8	8	6		2			3	8	15	14	3	9	76	61
-1		3	3						3	1	3	1	7	21	17
-2		2		1							1		5	9	7
Yht.	8	13	12	1	2	-	-	3	12	23	22	6	23	125	
Arvo	0	-7	0	-2	0			0	-2	+6	-1	+1	-15	-20	

Helsingin Sanomien pääuutissivun otsikoissa oppositiopuolue kokoomus jäi selvästi vähemmälle huomiolle kuin hallituspuolueet. Lehden kantaaottavissa ratkaisuisissa parhaan arvon sai SDP ja heikoimman keskusta. Positiivisimman lukeman kirjasivat palkansaajat. Ero työnantajien kohteluun oli jälleen merkittävä. Vanhasen hallitus sai enemmän positiivisia kuin negatiivisia otsikoita. Sen kohtelu oli selvästi parempaa kuin Lipposen hallituksen kohtelu kaksi vuotta aiemmin.

TAULUKKO 20 Helsingin Sanomien pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot lokakuussa ja marraskuussa 2003

HS	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	PS	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2	1									1	1			3	2
+1	3		1						1	2	7		10	24	17
0	21	19	8	1		1			2	10	9	4	11	86	61
-1	1	6	2						2	3	3	1	6	24	17
-2	1		1							1				3	2
Yht.	27	25	12	1	-	1	-	-	5	17	20	5	27	140	
Arvo	+2	-6	-3	0		0			-1	-1	+6	-1	+4	0	

Keskisuomalaisessa politiikan uutisten otsikoita oli syksyllä 2003 selvästi muita lehtiä vähemmän. Puolueista eniten olivat esillä keskusta ja SDP. Keskustan kohtelu oli jonkin verran muita parempaa. Vanhasen hallitus jäi hieman miinukselle. Huomattavaa on, että se mainittiin kahden kuukauden aikana vain neljässä Keskisuomalaisen pääuutissivun otsikossa. Helsingin Sanomissa hallitus esiintyi samana aikana 27:ssä ja Aamulehdessä 23 etusivuotsikossa. Työmarkkinaosapuolet olivat Keskisuomalaisessa esillä yhtä paljon kuin kahdessa muussa lehdessä. Työnantajat jäivät näissä otsikoissa negatiivisempaan asemaan.

TAULUKKO 21 Keskisuomalaisen pääuutissivun politiikan uutisten otsikoiden kannanotot lokakuussa ja marraskuussa 2003

K	SDP	KESK	KOK	VAS	VIH	RKP	SKL	PS	TP	TA	PS	MTK	H	Yht.	%
+2														-	-
+1	1	3									2	1	1	8	10
0	9	8	5					2	3	14	14	2		57	73
-1	2	1	1							5			3	12	15
-2										1				1	1
Yht.	12	12	6	-	-	-	-	2	3	20	16	3	4	78	
Arvo	-1	+2	-1					0	0	-7	+2	-2	-2	-6	

Syksyllä 2001 lehtiä otsikot erosivat esimerkiksi kerrottaessa Lipposen toisen hallituksen sosiaalipoliittisen ministeriryhmän sopimasta päivähoitomaksujen uudistuksesta 12. lokakuuta:

A: Päivähoito: JOKA TOISEN MAKSU ALENEE ENSI VUONNA

HS: PÄIVÄHOITOMAKSUISTA VÄÄNNETTIIN SOPU,
MUUTOKSET JÄIVÄT VÄHIIN
Helsinkiläisperheessä ei hätkähdetty

K: PÄIVÄHOITOMAKSUKIISTA RATKESI

Aamulehti korosti uudistuksen alentavan joka toisen lapsen päivähoitomaksua. Toinen puoli asiaa olisi ollut, että joka toisen maksu nousee. Aamulehden uutistekstin kärki jakaa ensin poliittiset pisteet todetessaan, että *kokoomuksen sosiaali- ja terveysministeri Maija Perho sai päivähoitokiistassa selkävoiton vihreiden peruspalveluministeristä Osmo Soininvaarasta*. Etusivun jutussa mainitaan maksuluokkien tuloarajojen kuuden prosentin inflaatiotarkistus, mutta ei maksujen vastaavan-

suuruista korotusta. Lisäksi ylimmän maksuluokan korotusta kiitellään *varsin kohtuulliseksi*, kun kahden lapsen maksut nousevat *vain* 60 markkaa. Helsingin Sanomat kuvasi otsikossaan sopimista vaikeaksi ja sen tuottamia muutoksia pieniksi. Keskisuomalainen totesi hallituksen sisäisen kiistan vain ratkenneeksi. Ratkaisun sisältö ei mahtunut otsikkoon.

Syksyn suurimman poliittisen keskustelun – Suomen Pankin nimitysten ohella – käynnisti hallituksen ratkaisu tukea teleyhtiö Soneraa kolmen miljardin markan lisäsjoituksella. Aihe oli pääuutinen kaikissa lehdissä 23. lokakuuta:

- A: VALTIO USKOO SAAVANSA SONERA-RAHANSI TAKAISIN
Uusmerkintä: Yksityistämisen sijaan Soneraan pumpataan kolme miljardia
- HS: VALTIO PELASTAA VELKAISEN SONERAN
Sonera kerää velkojensa maksuun osakeannilla kuusi miljardia markkaa
Ministeri Heinonen: Markka tulee muutamassa vuodessa euronä takaisin
Yhtiö keskittyy kotimaan liiketoimintaan
- K: SONERA HAKEE RAHAA VELKOJEN MAKSUUN
SUUNNATULLA OSAKEANNILLA

Aamulehden otsikossa painotetaan hallituksen luottamusta siihen, että Soneraan sijoitetut rahat aikanaan palautuvat valtiolle eli veronmaksajille. Alaotsikko viittaa suunnitelmiin pienentää valtion omistusta Sonerassa. Se kuulostaa hyvältä vaihtoehdolta verrattuna nyt ratkaisuksi tulleeseen miljardien *pump- paamiseen* yhtiöön.

Myös Helsingin Sanomat toteaa suoraan, että kyse on velkaisen teleyhtiön pelastamisesta valtion varoin. *Pelastaminen* on kuitenkin positiivista toimintaa. Alaotsikoista välittyy uskoa operaation onnistumiseen, kun esille tuodaan Soneran osakeannin suuruus, liikenne- ja viestintäministerin lupaus sijoituksen kuusinkertaistumisesta ja yhtiön strategian muutos eli vetäytyminen kalliiksi käyneistä ulkomaantoiminnoista.

Keskisuomalaisen otsikko on muita niukempi. Se katsoo tapahtumaa pelkäämään Soneran näkökulmasta todeten osakeannin. Otsikosta ei käy ilmi, että velkaisen teleyhtiön rahankeruulla olisi mitään tekemistä valtion tai veronmaksajien rahojen kanssa. Hallituksen suostuminen valtion lisäpanostukseen jää kertomatta, kun kärjeksi on jäänyt se lähtötilanne, että Sonera hakee rahaa.

Erilaisia painotuksia pääuutissivujen otsikoissa oli myös 29.10.2001, kun Suomen Pankin johtajahaku oli edennyt niin pitkälle, että keskustan puheenjohtaja Esko Aho oli vahvistanut pyrkivänsä tehtävään:

- A: Suomen Pankki:
AHON ILMOITUS KÄYNNISTI KESKUSTAN JOHTAJAPELIN
- HS: ESKO AHO SELITTI KESKUSTANUORILLE POLITIIKAN JÄTTÄMISTÄ
Lähtö Suomen Pankkiin tuli eteen, kun "voimat eivät enää tuntuneet riittävän"
- K: AHO HALUAA SUOMEN PANKKIIN
Ratkaisun syyt ovat hyvin henkilökohtaiset

Aamulehti nostaa pääasiaksi keskustan johtajapelin käynnistymisen. Ilmaisua viittaa pelaamiseen, joka julkisuudessa usein liitetään nimenomaan keskustan henkilövalintoihin ja tapaan tehdä politiikkaa. Mielenkiintoinen vertailukohta löytyy Aamulehdestä kymmenen päivää aikaisemmin, kun Sauli Niinistö oli ilmoittanut kiinnostuksestaan Suomen Pankin johtokuntaan. Silloin otsikko kertoi, että *Niinistölle etsitään jo seuraajaa*. Kokoomuksen yhteydessä ei julistettu peliä alkaneeksi.⁸⁶

Helsingin Sanomien pääotsikko toteaa Ahon selittäneen ratkaisua keskustanuorten kokouksessa. Varsinainen uutinen on alaotsikossa: oppositiojohtaja ja ex-pääministeri ei jaksanut enää politiikassa. Siksi eteen tuli *lähtö Suomen Pankkiin*. Tällaisen otsikon jälkeen ei ollut suuri yllätys, että Aho jäi lopulta nimitystä vaille. Vaikka Aho perusteli puolueensa väelle nimenomaan puoluejohtajan tehtävän jättämistä, hän tuli antaneeksi huonon kuvan motiivistaan ryhtyä Suomen Pankin johtokunnan jäsenen virkaan tai tältä se ainakin Helsingin Sanomien uutisotsikon ja siihen valitun siteerauksen perusteella näytti.⁸⁷

Keskisuomalaisen pääotsikko samasta aiheesta totesi Ahon halun Suomen Pankkiin. Ahon kannalta tämä oli positiivisempi sanoma kuin se minkä Helsingin Sanomat välitti. Keskisuomalaisen alaotsikossa lehdelle näytti riittävän se, että Aho on sanonut syiden olevan *hyöin henkilökohtaisia*. Tällaisen peittelevän sanonnan hyväksyminen sellaisenaan uutisen otsikkoon antaa henkilölle suojaa uteliaalta julkisuudelta: jos poliittisesti merkittävän ratkaisun perustelut vedetään yksityisyyden suojiin henkilö- tai perhekohtaisen harkinnan alueelle, ei niitä ole muiden oikeutta vaatia esiin eikä niitä ole siten myöskään mahdollisuus perustellusti kritisoida.

Suomen Pankin virkojen täyttö tuotti etusivun otsikoita useaan otteeseen. Marraskuun 15. päivänä lehdet kertoivat hakuajan päättymisestä:

- A: ILKKA KANERVA JA ESKO AHO MELKEIN SUOMEN PANKISSA
Valinnat: Porvarit jyräävät omat nimet läpi, vain presidentti voi rikkoa kuvion
- HS: SUOMEN PANKKIIN KYMMENIÄ HAKIJOITA
- K: SUOMEN PANKIN JOHTOKUNTA KIINNOSTI KIRJAVAA JOUKKOA
Esko Aho ja Ilkka Kanerva ovat hakijajoukon ennakkosuosikit

⁸⁶ Aamulehti käytti keskustan puheenjohtajatilanteesta nimitystä *Johtajapeli* myös 25.11.2001 kun se kertoi Ahon pyytäneen puoluevaltuuskunnassa ymmärrystä ratkaisulle. Termi oli otsikon esirivinä, jonka tehtävänä on yhdellä sanalla kertoa mistä asiasta varsinaisessa otsikossa on kyse. Vastaava nimitys kokoomuksen ministerivalintojen yhteydessä 27.11.2001 oli *Ministeriruletti*. Se ei viittaa samalla tavalla poliittiseen pelaamiseen, etenkin kun otsikko kertoi että Markkula ja Häkämies olivat *kärkinimiä*. Ruletti viittaa tällöin kykenevien ihmisten siirtelyyn tehtävästä toiseen, ei niinkään sattumanvaraiseen uhkapeliin.

⁸⁷ Aamulehti käsitteli samaa teemaa 24.11.2001 pääotsikolla *Keskusta odottaa Haloselta apua johtajapulmaansa*. Alaotsikossa kerrottiin että varapuheenjohtaja Maria Kaisa Aula *hyllyttäisi väsyneen Esko Ahon*. Otsikoiden sisältämiä implisiittisiä väittämiä olivat, että keskustalla on johtajapulma ja että Aho on väsynyt. Kun puolueen kerrottiin odottavan tähän kaikkeen apua presidentiltä eli nimitystä Suomen Pankkiin, eivät Ahon mahdollisuudet saada virka ainakaan parantuneet.

Aamulehti ennakoi porvariehdokkaiden läpimenoa. Voimat riittävät *jyräämiseen*, ellei sitten presidentti *rikkoisi valmista kuviota*. Pääotsikko piti lopulta paikansa: Ilkka Kanerva ja Esko Aho pääsivät *melkein* Suomen Pankkiin. Helsingin Sanomat nosti tässä vaiheessa kärkeen sen, että virat kiinnostivat suurta hakijajoukkoa. Keskisuomalainen arvioi hakijat kirjavaksi joukoksi, josta se nosti ennakkosuosikeiksi Ahon ja Kanervan.⁸⁸

Syksyllä 2003 politiikan uutisten otsikot erosivat muun muassa kokoomuspoliitikko Kari Häkämiehen pahoinpitelytuomiosta kerrottaessa 1. loka-kuuta:

- A: Tuomio: HÄKÄMIES SAI KOVAT SAKOT
 HS: HÄKÄMIEHELLE SAKKOJA PAHOINPITELYSTÄ
 K: HÄKÄMIES SAI SAKKOJA PAHOINPITELYSTÄ

Aamulehti otti etusivun otsikossaan ainoana lehtenä kantaa tuomion suuruuteen. Sen mielestä Häkämiehen saamat sakot olivat *kovat*. Otsikossa ei mainita tuomion syytä. Muut lehdet totesivat neutraalisti sakkotuomion ja pahoinpitelyn.

Lehdillä oli painotuseroja myös otsikoissa Suomen ja EU-komission maataloustukiratkaisusta 14.10.2003:

- A: SUOMI MENETTÄÄ MAATALOUSTUESTA MILJOONIA
 Tukiratkaisu: Myöhään illalla tiedot tuen tasosta olivat ristiriitaisia
 HS: ETELÄ-SUOMEN EU-TUESTA SYNTYI VIIMEIN SOPU
 Kansallista tukea vähennetään vuosittain
 Korkeaoja suosittelee neuvottelutulosta hallitukselle ja MTK:lle
 K: ETELÄN MAATALOUSVÄEN TULOTASO HEIKKENEE

Aamulehti korostaa suomalaisten menetysten suuruutta puhumalla *miljoonista*, vaikka tarkkoja tietoja sillä ei alaotsikon mukaan vielä ollutkaan. Otsikosta voi saada kuvan, että Suomen EU:lta saamat maataloustuet pienenevät, mutta ratkaisu pienensi Suomen oikeutta maksaa kansallista tukea Etelä-Suomen viljelijöille. Muissakin saman aiheen etusivun uutisissa Aamulehti korosti hallituksen neuvotteleman tukiratkaisun aiheuttamia tulotappioita etelän viljelijöille.

Helsingin Sanomien pääotsikko huokuu tyytyväisyyttä sovun syntymiseen - tai ainakin tämä puoli on nostettu tärkeimmäksi asiaksi. Alaotsikoissaan ei puhuta kenenkään menetyksistä, vaan todetaan kansallisen tuen vähenneminen vuosittain, mikä antaa kuvan pienestä asteittaisesta muutoksesta. HS ei ainakaan paisuttele negatiivisia vaikutuksia. Myötämielisyyttä vahvistaa neuvotteluja hoitaneen ministerin suositus tuloksen hyväksymisestä.⁸⁹

⁸⁸ Sattumaa vai läheisyys- tai tärkeysjärjestystä, mutta Aamulehti kertoo pankkiin menijät järjestyksessä Kanerva–Aho ja Keskisuomalainen järjestyksessä Aho–Kanerva.

⁸⁹ Sama Helsingin Sanomien myönteisyys hallituksen ja EU:n sopimuksia kohtaan ilmeni 30.11.2003 EU:n puolustuskiistan ratkaisun uutisoinnissa. Suomellekin oli *luvassa* turvatakuut ja vielä *pehmenneissä muodossa*. Tähän vaikuttanut ulkoministeri Erkki Tuomioja nostettiin HS:n otsikossa *kokouksen sillanrakentajaksi*.

Keskisuomalainen nostaa otsikossa esille Aamulehden tavoin ratkaisun huonot puolet. Tulotason heikennys rajataan kuitenkin etelän maatalousväkeen, eikä sitä Aamulehden tavoin laajenneta koko Suomen tappioksi. Keski-suomalainen ei arvota heikennyksen suuruutta otsikossaan suuntaan eikä toiseen.

Viimeinen esimerkki saman uutisaiheen otsikoinnista on keskustan ex-puheenjohtajan Esko Ahon valinta itsenäisyyden juhlarahaston Sitran johtoon. Siitä kerrottiin 28.11.2003 näin:

A: Johtajanimitys: PANKKIVALTUUSTO HYVITTI AHOA

HS: ESKO AHOSTA SITRAN JOHTAJA
Kokoomus taipui yksimielisen hallintoneuvoston päätöksen taakse

K: AHO OTTAA SITRASSA NÄKYVÄN ROOLIN

Aamulehden otsikoinnissa nimitys katsotaan pankkivaltuuston hyvitykseksi - ilmeisesti siitä, ettei Ahoa valittu Suomen Pankin johtokuntaan. Ilmaisuu leimaa ratkaisun poliittiseksi palkkioviraksi ja vihjaa, että Aho ohitti pätevämpiä hakijoita, kun entiset kansanedustajakollegat saivat päättää asiasta. Helsingin Sanomien otsikko on Ahoa kohtaan neutraali. Alaotsikossa tuodaan esille valintaa edeltäneet poliittiset erimielisyydet. Paino on kuitenkin Sitran hallintoneuvoston yksimielisyydessä, jonka taakse kokoomuksen kerrottiin taipuneen. Keski-suomalaisen otsikko eroaa muista, kun se ohittaa valintakierurat ja ennustaa Ahon ottavan Sitran hyvin johtoonsa ja hänen näkyvän tehtävässä myös ulospäin. Otsikko perustuu Ahon omiin suunnitelmiin, mutta lehti esittää ne omissa nimissään, näyttäen uskovan niiden toteutumiseen.

8.3 Vertailu puoluelehtiin

Puolueiden pää-äänenkannattajien otsikointiin (liitteet 8–9) verrattuna valtaalehtien politiikan uutisten otsikoiden kantaaottavuus on melko vähäistä. Kolmesta nykyisestä sitoutumattomasta lehdestä löytyi vain neljä suhdetta, joissa lehden otsikkokannanottojen yhteisarvo yhden kuukauden aikana nousi vähintään plus tai miinus kymmeneen. Ainoa positiivinen suhde näistä oli Aamulehden ja kokoomuksen välillä maaliskuussa 1987 (+15). Negatiivisimpia otsikkokohteluita saivat palkansaajat Aamulehdessä maaliskuussa 1995 (-18), Vanhasen hallitus Aamulehdessä marraskuussa 2003 (-15) ja Lipposen hallitus Helsingin Sanomissa marraskuussa 2001 (-11).

Varsinaisista puoluelehdistä löytyi saman rajan ylittäviä otsikkoasenteita kaikkiaan kaksikymmentä, vaikka tutkimuskuukausia oli puolet vähemmän. Otsikkokannanottojen yhteisarvo kipusi yli 20:n viidessä positiivisessa ja yhdessä negatiivisessa tapauksessa. Myönteisimmät otsikot keräsi keskusta Suomenmaassa maaliskuussa 1995 (+48) ja maaliskuussa 1987 (+32). Lähelle sitä ylsivät vasemmistoliitto (+30) ja SKDL (+27) samoina vaalikuukausina Kansan

Uutisissa sekä SDP Demarissa maaliskuussa 1995 (+25). Kielteisimmän otsikoi Suomenmaa Holkerin hallituksesta elokuussa 1987 (-33).

Kaikki puoluelehtien otsikoissa painottuneet kannanotot ovat linjassa niiden taustapuolueiden etujen kanssa. Oman puolueen ohella myönteistä kantaa saatetaan ottaa nykyiseen tai toiveissa olevaan hallituskumppaniin. Poliittisesta päävastustajasta ja oppositiopuolueiden lehdissä myös istuvasta hallituksesta otsikoidaan negatiivisesti.

Otsikoiden kannanottoarvojen yhteissumma on puoluelehdissä yleensä positiivinen. Se johtuu oman puolueen runsaasta esilläolosta. Poikkeuksia ovat oppositiopuolueiden lehdet, joissa hallituksen ja sen pääpuolueiden saama negatiivinen huomio painaa saldon joinakin vuosina selvästi miinukselle. Näin kävi voimakkaimmin Suomenmaassa elokuussa 1987, kun keskusta oli jätetty hallituksen ulkopuolelle. Holkerin hallituksen, kokoomuksen ja SDP:n ryöpyttäminen pää-äänenkannattajan etusivulla tuotti kaikkien otsikkokannanottojen summaksi -62. Toisessa oppositiolehdeksessä Kansan Uutisissa hallituksen vastaiset kannanotot riittivät samana ajankohtana yhteisarvoon -17.

Demarissa Ahon hallituksen ja keskustan kritisointi painoi otsikoiden kokonaisarvon maaliskuussa 1995 neljä pykälää miinukselle, vaikka oma puolue saikin vaalien alla runsaasti positiivisia kannanottoja sisältäneitä otsikoita. Suomenmaa puolestaan tuki keskustaa vaalikuukautena niin, että lehden otsikoiden kaikkien kannanottoarvojen summaksi tuli +49. Pudotus oli jyrkkä, kun oma puolue joutui oppositioon. Lipposen hallituksen ja SDP:n kritisointi laski Suomenmaan otsikoiden saldon elokuussa -34:ään. Suomenmaa suosi omiaan määrällisestikin kaikkein eniten. Esimerkiksi maaliskuussa 1995 enemmän kuin joka toinen sen pääuutissivujen politiikan uutisten otsikoissa esiintynyt toimija oli keskusta tai keskustalainen.

TAULUKKO 22 Valtalehtien politiikan uutisten otsikoiden kantaottavuus 1987–2003 (prosenttia)

	1987	1995	2001	2003
Selvät kannanotot	6	2	3	5
Lievät kannanotot	43	31	32	31
Neutraalit otsikot	52	66	65	64

Erilaisten lehtien kantaottavuutta voi verrata laskemalla, kuinka suuri osa niiden politiikan uutisten otsikoista sisälsi lieviä tai selviä kannanottoja (taulukko 22).

Ykköslehtien politiikan uutisten otsikoinnin kantaottavuus on kokonaisuudessaan vähentynyt tutkimusjakson aikana. Suurin muutos tapahtui vuosien 1987 ja 1995 välillä, jolloin neutraalien otsikoiden osuus kasvoi puolesta kahden kolmasosaan. Vastaavasti eriaikaisien kantaottavien otsikoiden osuus pieneni puolesta yhteen kolmasosaan. Valtaosa kannanotoista on ollut lieviä, sillä selvien kannanottojen osuus on ollut vain muutama prosentti kaikista otsikkosuhteista.

Aamulehden otsikkokannanotot vähenivät tuntuvasti kahden ensimmäisen tutkimusvuoden välillä, johon osui lehden julistautuminen sitoutumatto-

maksi. Kolmena tuoreimpana tutkimusvuonna Aamulehti otti otsikoissaan hieman enemmän kantaa kuin Helsingin Sanomat ja Keskisuomalainen.

Helsingin Sanomilla kannanotot vähenivät vielä dramaattisemmin vuodesta 1987 vuoteen 1995. Vuonna 2001 HS:n otsikointi oli hyvin neutraalia. Kaksi vuotta myöhemmin kantaaottavuus oli hieman lisääntynyt.

Keskisuomalainen otti sekä 1987 että 1995 valtalehdistä vähiten kantaa otsikoissaan. Tulos on odottamaton sitä taustaa vasten, että lehti tunnusti edelleen keskustalaisuutta arvopohjanaan, vaikka olikin katkaissut muodollisen puoluesiteen. Toisaalta uutistoiminnan neutraalisuuden ja tasapuolisuuden korostaminen sopii puoluepoliittisesti sitoutumattomaksi pyrkineen lehden piirteeksi. Uutiset on ehkä haluttu pitää korostetun kantaaottamattomina vastapainona hyvinkin kantaaottaville pääkirjoituksille ja muulle mielipideaineistolle. Vuonna 2001 Keskisuomalaisen otsikkokannanotot olivat selvästi lisääntyneet, mutta 2003 ne olivat taas hyvin vähissä.

TAULUKKO 23 Puoluelehtien politiikan uutisten otsikoiden kantaaottavuus 1987–2003 (prosenttia)

	1987	1995
Selvät kannanotot	10	12
Lievät kannanotot	42	35
Neutraalit otsikot	47	53

Puolueiden pää-äänenkannattajien otsikoissa oli kannanottoja keskimäärin selvästi enemmän kuin ykköslehdissä. Tosin vielä 1987 neutraalien otsikoiden osuus oli puoluelehdissä lähellä sitä mitä se oli valtalehdissä. Aamulehti ja Helsingin Sanomat ottivat tuolloin otsikoissaan kantaa enemmän kuin Suomen Sosialidemokraatti ja Suomenmaa. Tässä on huomattava, että kantaaottavien otsikoiden osuus kertoo otsikoiden yleisestä kantaaottavuudesta. Kokonaan toinen asia on, keihin toimijoihin minkäkinlaiset kannanotot suuntautuvat. Pää-äänenkannattajissa maalitaulut oli valittu selvästi oman puolueen näkökulmasta katsoen. Valtalehdillä kannanotot jakautuivat huomattavasti tasaisemmin eri toimijoille.

Vuonna 1995 neutraalien otsikoiden osuus oli puoluelehdissä kasvanut hieman, mutta otsikoissa otettiin edelleen kantaa vahvemmin kuin valtalehdissä tutkimuksen alussa.

Puoluelehdistä eniten otti kantaa ensimmäisenä tutkimusvuonna Kansan Uutiset ja toisena vuonna Suomenmaa. Suomenmaan kehitys poikkesi muista puoluelehdistä. Se lisäsi otsikoiden kannanottojaan vuodesta 1987 vuoteen 1995. Eniten niitä vähensi samana aikana Kansan Uutiset. Luvuissa näkyy vasemmistolehtien pyrkimys laajentaa lukijakuntaa aiempaa riippumattomalla uutisoinnilla, kun taas keskustan Suomenmaa haki elämisen oikeutuksensa lähentymällä voimakkaasti taustapuoluettaan.

8.4 Yhteenveto

Sanomalehtien politiikan uutisten otsikoissa otetaan kantaa poliittisiin toimijoihin, mutta useimmiten lievästi.

Aamulehti tuki otsikoissaan eniten kokoomusta sekä työnantajia suhteessa palkansaajiin. Hallitus sai positiivisia otsikkokannanottoja silloin kun kokoomus oli mukana, mutta kohtelu heikkeni huomattavasti oman taustapuolueen jäätyä oppositioon. Aamulehden etusivun otsikoissa ja juttujen näkökulmissa välittyi useina tutkimusvuosina veronkevennysten kannattaminen ja huolenkanto suurituloisten vero- ja maksukohtelusta.

Helsingin Sanomat myötäili vaalikuukausien otsikoissa vaalien voittajaa. Maaliskuussa 1987 sen otsikoissa näkyi lisäksi vastenmielisyys Paavo Väyrysen pääministeriehdokkuutta ja keskustan ajamaa porvarihallitusta kohtaan. Palkansaajat saivat Helsingin Sanomissa yleensä työnantajia positiivisempia otsikoita. Hallituksista HS otsikoi vaihtelevasti ilman selvää poliittista tendenssiä. Lipposen hallituksen sisäiset ristiriidat näkyivät otsikoissa vahvasti syksyllä 2001, ja kaksi vuotta myöhemmin Vanhasen hallitus sai alkutaipaleellaan suhteellisen positiivisia otsikoita.

Keskisuomalainen muutti otsikkosuhtautumistaan vuonna 1987 hallituspoliittisen asetelman vaihduttua. Vuonna 1995 otsikointi oli hyvin tasapuolista ennen ja jälkeen hallituksen vaihtumisen. Näiden tutkimusvuosien ero viestii puoluetustan vaikutuksen vähentymisestä Keskisuomalaisen uutisoinnissa. Tosin vuosina 2001 ja 2003 keskusta oli jälleen muita suuria puolueita paremmalla otsikkokohtelulla. Toisaalta puoluetusta ei näkynyt suhtautumisessa hallitukseen: Lipposen sinipunarunko ja Vanhasen punamulta saivat molemmat lievän negatiivisen kohtelun.

Valtalehtien politiikan uutisten otsikointi oli vähemmän kantaaottavaa kuin puoluelehdissä. Lievien kannanottojen suuntautuminen noudatteli lehden (vanhaa) poliittista taustaa etenkin Aamulehdessä ja paikoin Keskisuomalaisessa, mutta voimakkuudeltaan ja johdonmukaisuudeltaan kotiinpäin vetäminen jäi niissä kauaksi puolueiden pää-äänenkannattajien tavasta ajaa omien etua.

Valtalehdistä löytyy myös tuloksia, jotka ovat ristiriidassa puoluetustalotusten kanssa. Lisäksi aineistosta ilmenee, että usein suhtautuminen esillä olevaan asiakysymykseen vie otsikointia suuntaan, joka suosii jotain toimijaa. Esimerkkejä tästä ovat Aamulehden tuki tuloverotuksen keventämiselle ja yrittäjien veroeduille sekä kielteisyys lakkoja kohtaan. Helsingin Sanomien otsikoista välittyy kautta linjan suopeus sopimustoiminnalle. Se näkyy myönteisenä asenteena niin työmarkkinajärjestöjen, hallituksen kuin Suomen ja EU:n sopimiin ratkaisuihin. Aamulehdessä hallituksen sopaisuus korostui kokoomuksen ollessa hallituksessa, mutta Vanhasen hallituksen aikana 2003 painopiste siirtyi hallituksen ratkaisujen negatiivisiin vaikutuksiin. Keskisuomalaisen otsikoissa keskusta on usein ollut muita paremmassa asemassa, mutta etenkin viimeisenä tutkimusvuonna politiikan uutisten väheneminen heikensi tulosten

luotettavuutta. Vuosina 2001 ja 2003 palkansaajat saivat Keskisuomalaisessa selvästi työnantajia positiivisempia otsikkokantoja.

Valtalehtien otsikoiden kantaaottavuudessa tapahtui suurin muutos vuosien 1987 ja 1995 välillä. Kannanottojen vähentyminen osuu yksiin niiden vuosien kanssa, jolloin useat ykköslehdet julistautuivat puoluepoliittisesti sitoutumattomiksi ja uskottava, tasapuolinen uutisjournalismi alettiin yhä yleisemmin nähdä lehtien taloudellisen menestymisen ehdoksi.

9 KUVITUKSEN KANNANOTOT

9.1 Luokittelun perusteet

Kuvituksen puolueellisuutta tarkastelen analysoimalla, millaisen kuvan lehdet antavat eri poliittisista toimijoista pääuutissivuillaan. Jaan suhtautumisen otsikoiden tapaan selvästi myönteiseen (+2), lievästi myönteiseen (+1), neutraaliin (0), lievästi kielteiseen (-1) ja selvästi kielteiseen (-2).

Kuvien analysoinnissa painotan sitä tulkintaa, jota kuvan tekstiyhteys suosittaa. Nimenomaan kuvatekstillä pyritään ohjaamaan katsojaa lukemaan kuvaa halutulla tavalla. Jos kuva on ilman kuvatekstiä, tulkitsem sen yhdessä jutun otsikon kanssa. Muutenkin katson kuvaa myös suhteessa otsikkoon ja koko jutun julkipanoon, koska tämä on se yhteys, jossa lukija kuvan havaitsee.

Luokittelun jälleen eduskuntapuolueiden, tasavallan presidentin sekä työnantajien, palkansaajien ja maataloustuottajien edustajien saaman kuvakohdeltun. Hallitusta ei tässä yhteydessä tarkastella erikseen, vaan ministereiden ja hallitusryhmien muiden edustajien kuvajulkisuus kirjataan heidän puolueidensa luokkiin. Arvioinnin kohteena on se kokonaisvaikutelma, jonka lehti poliittisesta henkilöstä ja ryhmästä kuvan avulla tarjoaa.

Yhteiskunnallisten toimijoiden saamaa uutiskuvajulkisuutta arvioidessani tukeudun kuvateorioissa yleisesti positiivisina tai negatiivisina pidettyihin piirteisiin, joita olen käsitellyt luvussa 3.3.

Kohteen kannalta myönteisiksi tulkitsem muun muassa juhlavuutta ja arvokkuutta henkivät kuvat, joissa kuvastuu esimerkiksi valtaa, viisautta tai määrätietoisuutta (esimerkkinä kuva 4). Henkilön statusta voidaan nostaa esimerkiksi kuvaamalla hänet alaviistosta (kuva 5) tai muiden yläpuolella olevaksi (kuva 6). Hymyilevät, nauravat sekä voittoa ja onnistumista juhliivat poliitikot saavat kuvissa myönteistä julkisuutta (kuvat 7–9). Kohdetta tukevia ovat myös kuvitukset, joissa kuva ja teksti rakentavat kuvaa asiansa hallitsevasta ja aikaansaavasta poliitikosta (kuva 10).

Negatiivista henkilön kannalta on, jos hänet esitetään esimerkiksi hassuna, hölmönä, epävarmana tai töykeänä (kuvat 11 ja 12). Myös murjottaminen, ala-

KUVA 6

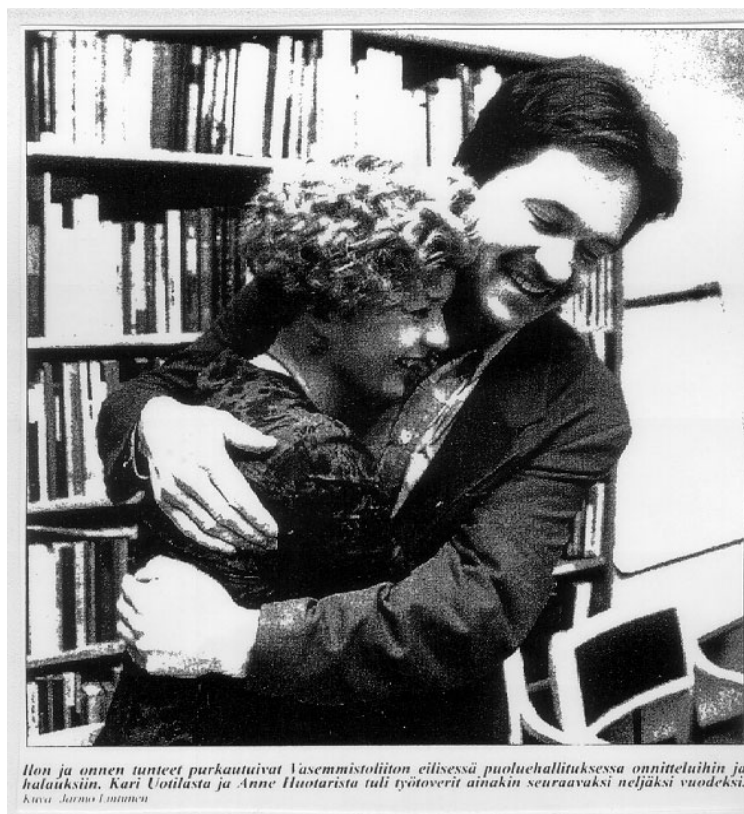
Pääministeri Esko Aho on puoli kroppaa muiden yläpuolella selostaessaan rauhallisesti hallituksen politiikkaa tarkkaavaisena kuuntelevalle tupailtayleisölle. Keskustan puheenjohtaja *kiertää maata ja valaa uskoa omiinsa. Vaalivoitto tulee*, se on jo selvää, mutta vielä on muistutettava, että jokaista ääntä tarvitaan. Suomenmaa rakentaa kuvaa karismaattisesta mutta nöyrästä johtajasta. (S 17.3.1995: KESK +2)

Optimistinen pääministeri.
Paavo Lipposen mielestä henkivalmius tupoon on vahva.

KUVA 7

Optimistinen pääministeri henkii tupo-uskoa. (A 8.8.1995: SDP +1)

KUVA 8

Iloa, onnea ja tunteiden purkauksia! Uudet työtoverit aloittivat ainakin neljä vuotta kestäväen yhteistyön lämpimästi halaten. (KU 23.3.1995: VAS +2)

KUVA 9

Kokoomuksen vaalivoiton onnea. Kuvatekstin mukaan ilmeistä heijastui *yhdeksän paikan lisäyksen paino tulevissa hallitusneuvotteluissa*, eli lehti katsoi puolueella olevan hyvät mahdollisuudet päästä vaalituloksen perusteella hallitukseen. (K 18.3.1987: KOK +2)

KUVA 10 Kuntaministerillä on *selvöt suunnitelmat*. Ne ovat niin hyviä, että niillä *pidetään Suomi voimissa*. (K 30.10.2001: VAS +1)

Harri Holkerin ja Kalevi Sorsan johtaman hallituksen antaa mennä -politiikkaa moittii puoluesihteeri Seppo Kääriäinen.

KUVA 11 Kalevi Sorsa (sd.) on hillityn asiallinen. Sen sijaan Harri Holkerin (kok.) hymyily muuttuu hallituksen *antaa mennä -politiikkaan* yhdistettynä irvokkaaksi. Kuvatekstissä keskustan Seppo Kääriäinen moittii jotakin jo olemassa olevaa: Entuudestaan tiedetään, että hallitus harjoittaa antaa mennä -politiikkaa. Tällä kertaa sitä arvostelee Kääriäinen. (S 15.8.1987: KOK -2, SDP-1)

Kuva 12

Kainaloaan näyttävä Seppo Kääriäinen ja pääministeriksi pyrkivä Paavo Väyrynen vaikuttavat hieman hölmistyneiltä. *Kepun* johtomiesten yksinkertaisuutta alleviivataan kuvatekstillä, jossa kerrotaan toisen kysyneen toiselta sellaista, johon kaikki ovat jo etukäteen tienneet vastauksen. (HS 20.3.1987: KESK-1)

KUVATEKSTI: Päätöksensä tehnyt valtiovarainministeri Sauli Niinistö jatkaa nykyisissä tehtävissään.

Kuva 13

Sauli Niinistö näytti apealta ja pelokkaalta kieltäytyttyään Suomen Pankin johtajuudesta. (K 6.11.2001: KOK -1)

Sivi-Anne Siimes yllätti esittämällä Suomen Pankkiin Pentti Hakkaraisista Ilkka Kanervan sijaan.

Paavo Lipponen torjui esityksen ja pysyi linjallaan, ettei hallituksen pidi puuttua asiaan.

KUVA 14

Hallituksen ministerit ovat ilmiriidassa keskenään. Toinen valtiovarainministeri *yllätti* omalla ehdokkaallaan Suomen Pankkiin, mikä kuvituksessa saa negatiivisen yllätyksen sävyn. Pääministeri on selvästi harmistunut, vaikka hän sentään *pysyi linjallaan*. (HS 29.11.2001: VAS -1, SDP -1)

Keskustan puoluehallituksessa vaalitulosta tarkastelevat puheenjohtaja Ahon (vas.) Iisäksi varapuheenjohtaja Sirkka-Liisa Anttila ja puoluesihteerit Pekka Perttula. (Kuva: Kari Hukko)

KUVA 15

Vaalitulosta tarkasteleva keskustajohto näyttää olevan "pallo hukassa", hämmentyneenä. Kukin katselee taholleen, ja puolueen tilanne vaikuttaa sekavalta. Tunnelma on kaukana keskustan oman lehden Suomenmaan saamaan aikaan hehkuttamasta "torjuntavoitosta". (D 22.3.1995: KESK -1)

Sekä positiivisissa että negatiivisissa kuvissa voidaan erottaa lieviä ja selviä kannanottoja. Lieviä kannanottoja ovat esimerkiksi suhteellisen neutraalit kuvat, joiden kuvatekstissä ohjataan tulkintaa kielteiseen tai myönteiseen suuntaan. Vastaavasti kuvateksti voi olla neutraali, mutta kuva lievästi kantaaottava. Selvä kannanotto on kyseessä, kun sekä kuvan sisältö että kuvateksti rakentavat kohteestaan selvästi negatiivista tai positiivista kuvaa.

Kantaaottavia kuvatekstejä ovat esimerkiksi seuraavat (kursivoinnit tekijän):

Jos työnantajille työmarkkinoiden tasa-arvo on vieras asia, niin samoin on sukupuolten tasa-arvon laita. Työnantajakongressissa naiset kelpasivat vain kahvipannun pitelijöiksi. Linjanveto jäi yksin miehille. (KU 3.3.1987: TA -2)

"Käveleväksi katastrofiksikin" nimitetty Erkki Pystynen (kok.) saanee edelleen tehtäväkseen eduskunnan johtamisen. (SS 19.3.1987: KOK -1)

Presidenttiehdokas Paavo Väyrysellä on kova urakka, kun hän pyrkii äänestäjien eteen parempana Paavona. (A 16.8.1987: KESK -1)

Kansan keskuudessa maakunnissa ahkerasti kiertävään ja sitä kuuntelevaan presidenttiehdokkaan ilme paljastaa hänen lujasti uskovan muhkeampaan vaalimenestykseen kuin hänen teilaajansa uskovat. (K 16.8.1987: KESK +2)

Maija Perho-Santalan hieman epäkiitollinen tehtävä on pitää yllä kokoomusorganisaation mielialaa. (D 1.8.1995: KOK -1)

Lipposen puheista onnellisen tietämättömät nuoret näyttelyvieraat viihtyivät lasten maatilalla. (S 5.8.1995: SDP -2)

Puhemies Riitta Uosukainen veti kuulijat mukaansa vauhdikkaalla puheellaan. Tulevaisuusseminaarin puheenjohtajana toimi rehtori Aino Sallinen. (K 13.10.2001: KOK +1)

LIIKENNEMINISTERI PALASI KOTIIN PÄIVÄN PILOTTTELUN JÄLKEEN
Olli-Pekka Heinonen kotiutui Helsingin-asunnolleen keskiviikkona iltakymmenen jälkeen (HS 1.11 2001: KOK -1)

Edellisissä esimerkeissä puolueen tai etujärjestön saamaan arvoon vaikuttava kuvatekstin lisäksi myös itse kuvan kantaaottavuus. Keskisuomalaisen ensimmäinen esimerkki ei ole varsinainen kuvateksti, vaan etusivulla kokonaisuudessaan julkaistun laajan haastattelun toiseksi viimeinen lause. Se on kuitenkin kirjoitettu suoraan opastamaan lukijaa Paavo Väyrysen kuvan tulkinnassa ja on siksi käsitelty tässä kuvatekstin tavoin. Kuvassa Väyrynen katsoo hartaan näköisenä etuviistoon kädet ristissä leuan alla. Kuvatekstinä on pelkkä nimi. Näyttäisi siltä, että kuvatekstiksi tarkoitettu virke on siirretty taitollisista syistä leipätekstin loppuun.

Suomenmaa on yhdistänyt maaseutumessujen lapsivieraat kyseenalaisella tavalla pääministerin poliittiseen puheeseen. Sanoma on ollut niin julmaa, että sen kuuleminen olisi tehnyt lapset onnettomiksi. Viimeisessä esimerkissä kuvaotsikko nimeää liikenneministerin työpäivän *piilotteluksi*, koska hän ei ollut suostunut perustelemaan lehdelle haluaan siirtyä Yleisradion tv-johtajaksi. Sanavalinta saa totisen ministerin näyttämään kotioveltaan yllätetyltä pahantekijältä.

Budjetinteko käyntiin juoheasti

Näin riihi alkaa kylmänäkin kesänä. Takki pois ja töihin. Vasemmalla valmistautuu budjettipäällikkö Raimo Sallaa, vieressään valtiovarainministeri Erkki Liikanen. Hymyssä suin alkaa ensimmäisen urakkansa pääministeri Harri Holkeri poliittisen sihteerinsä Pekka Alasen avustamana.

KUVA 16

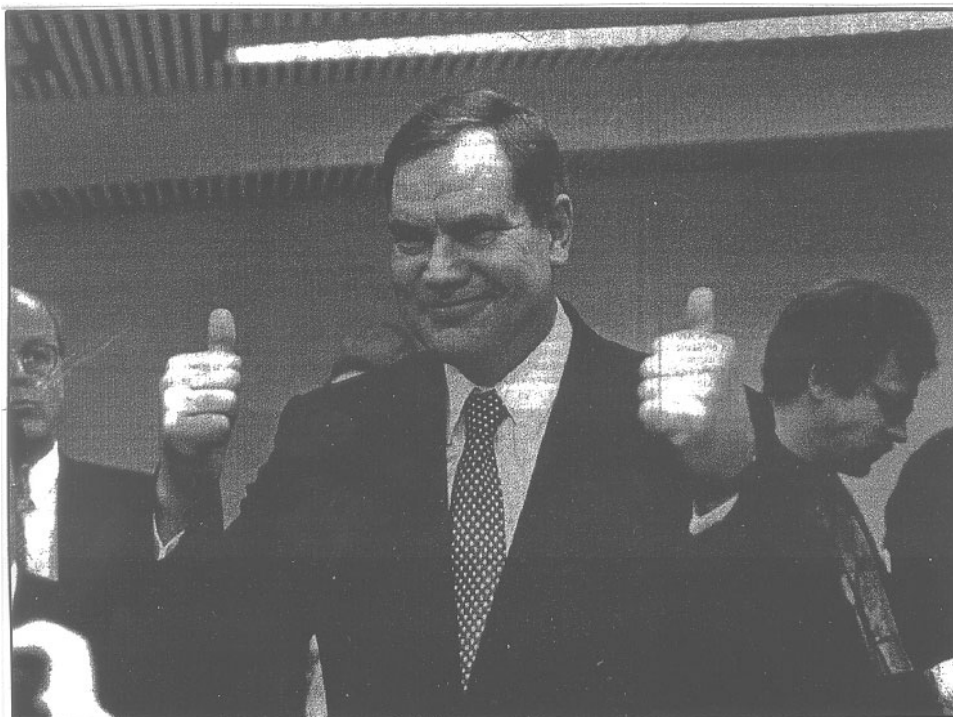
SS 26.8.1987: SDP +1, KOK +2

■ Valtiovarainministeri Liikanen - tunnetaan myös nimellä "Nuukana" - pitää verotuksen kiristysoperaatioita voimavarojen keräämisenä mahdolliselle verotus uudistukselle.

KUVA 17

KU 26.8.1987: SDP -1, KOK 0

Voitto on meidän! Paavo Lipponen oli helppo hymyillä eilen illalla Helsingissä. SDP saavutti parhaan vaalituloksensa lähes 60 vuoteen.

KUVA 18 *Voitto on meidän!* Kuvateksti yhdistää puolueen, lehden ja sen lukijat yhdeksi historiallisesta vaalivoitosta iloitsevaksi "me sosiaalidemokraatit" -ryhmäksi. (D 20.3.1995: SDP +2)

Poliittisen taustan vaikutus kuvitukseen näkyy joskus hyvin, kun lehdet julkaisivat kuvan samasta tilanteesta. Sinipunahallituksen budjettiriihen aloituksesta elokuussa 1987 välittyi täysin erilainen tunnelma Sosialidemokraatin (kuva 16) ja Kansan Uutisten pääuutissivuille (kuva 17). Hallituspuolue SDP:n lehdessä budjetinteko käynnistyi *juoheasti* kylmästä säästä huolimatta *takki pois ja töihin* -meiningillä. Pääministeri Harri Holkerikin aloitti ensimmäisen *urakkansa hymyissä suin*. Oppositiopuolue SKDL:n lehdessä valtiovarainministeri ja pääministeri katsovat toisiaan tuimasti. Tunnelma on vakavampi, jopa erimielisyyksiä henkivä. Kuvateksti nostaa pääasiaksi "*Nuukasen*" ajaman *verotuksen kiristämisoperaation*, jolla kerättäisiin varoja *mahdollista* verouudistusta varten. Kuvitukseen sisältyvien kannanottojen luokittelussa on olennaista, pyrkiikö otsikon, kuvatekstin ja kuvan muodostama kokonaisuus tukemaan vai horjuttamaan poliittista toimijaa ja tämän tavoitteita. Esimerkiksi vaalien yhteydessä jako voittajiin ja häviäjiin on usein hyvin osoittelevaa (kuva 18).

Puolueellisuus tai kannanotto määritellään suhteessa kuvassa esiintyviin henkilöihin ja ryhmiin. Kannanottoa ei määritellä suhteessa niihin kuvatekstissä mainittuihin toimijoihin, jotka eivät näy kuvassa. Kuvan ulkopuolinen toimija voi saada arvon vain silloin, jos kuva näyttää suoraan tämän toimijan toiminnan tulosta tai se muutoin yhtä konkreettisesti kuvaa tätä toimijaa.

Neutraaleiksi kuviksi luokittelun esimerkiksi normaalit kasvokuvat, joissa kuvatekstinä on vain nimi tai muuten yhtä neutraali teksti. Tähän luokkaan kuuluvat yleensäkin kuvitukset, joissa ei ole havaittavissa pyrkimystä esittää kohdetta positiivisessa tai negatiivisessa valossa. Nolla-arvon voi saada myös

kuvitus, jossa kuvan ja tekstin yhteisvaikutus on neutraali, vaikka molemmat sinänsä olisivat puolueelliseksi tulkittavia. Tällöin eri suuntaan menevät kannanotot kumoavat toisensa, kun tutkimusyksikkönä on kuvan ja kuvatekstin muodostama kokonaisuus.

9.2 Kuvituksen kantaaottavuus lehdittäin

Tutkimuslehtien politiikan uutisiin liittyvien pääuutissivujen kuvien määrät eri vuosina ilmenevät taulukosta 24.

TAULUKKO 24 Politiikan uutisten kuvien lukumäärä pääuutissivuilla 1987–2003

	1987	1995	2001	2003	Yht.
A	57	51	15	21	144
HS	54	53	31	46	184
K	73	73	73	35	254
SS/D	76	123			199
KU	85	114			199
S	171	94			265
Yht.	516	508	119	102	1245

Kaikkiaan tutkimuksessa analysoitiin 1 245 valokuvaa. Niistä läheskään kaikista ei tullut kannanottoarvoa millekään toimijalle, sillä osa kuvista oli aihekuvitusta ilman poliitikkojen tai muiden keskeisten toimijoiden mukanaoloa. Kuvien määrä vaihteli lehdittäin ja vuosittain muun muassa lehtien sivukoon, ulkoasun tai sivujen rakenteiden muuttumisen vuoksi. Aamulehti ja Helsingin Sanomat olivat koko ajan mukana samankokoisella yhdellä pääuutissivulla. Niissä yhteiskunnallisiin uutisiin liittyvien kuvien määrässä näyttäisi olevan laskeva trendi, erityisen vahvasti Aamulehdessä. Se tosin saattaa heijastaa vain sitä, että kuvien kokonaismäärä näiden lehtien pääuutissivuilla on vähentynyt, kun sivun suurikokoinen pääkuva on saanut yhä enemmän painoa. Keskisuomalaisessa vastaava rakenteellinen muutos tapahtui vasta 2003.

9.2.1 Maaliskuu ja elokuu 1987

Analysoin kuvitusta kahtena ensimmäisenä tutkimusvuonna kahden kuukauden yhteenvetona, jotta aineistoa tulisi riittävästi. Samasta syystä niputan tuoreemmassa aineistossa yhteen vuosien 2001 ja 2003 kuva-aineistot. Kolmen ensisijaisen tutkimuslehden pääuutissivuilla oli valtakunnallisiin politiikan uutisiin liittyviä kuvia koko tutkimusjaksolla kaikkiaan 582. Niissä syntyi 432 poliittisiin toimijoihin kohdistunutta kuvasuhdetta, joiden kantaaottavuutta tässä käsitellään.

TAULUKKO 25 Aamulehden pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1987

A	SDP	KESK	KOK	SKDL	RKP	SKL	VIH	SMP	DEV	LKP	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2			2				1								3	9
+1	2	2											3		7	22
0	3	1	4		1			1			1	1	2	1	15	47
-1		2		1									2		5	16
-2	1								1						2	6
Yht.	6	5	6	1	1	-	1	1	1	-	1		7		32	
Arvo	0	0	+4	-1	0		+2	0	-2		0	0	+1	0	+4	

Vuonna 1987 Aamulehti otti etusivun kuvituksessaan kantaa kokoomuksen puolesta. SDP ja keskusta olivat keskimäärin neutraalin kuvauksen kohteena. Vihreät saivat yhden selvästi positiivisen ja Demokraattinen vaihtoehto yhden selvästi negatiivisen kuvan. Aamulehdessä oli selvästi vähemmän poliitikkojen kuvia kuin Helsingin Sanomissa ja Keskisuomalaisessa.

TAULUKKO 26 Helsingin Sanomien pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1987

HS	SDP	KESK	KOK	SKDL	RKP	SKL	VIH	SMP	DEV	LKP	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2	2		3					1							6	12
+1	4	2	2					1			2				11	21
0	5	3	3		2	2		2	1		1		2		21	40
-1	4	3	2		1			3							13	25
-2						1									1	2
Yht.	15	8	10	-	3	3	-	7	1	-	3	-	2	-	52	
Arvo	+4	-1	+6		-1	-2		0	0		+2		0		+8	

Helsingin Sanomat tuki kuvituksessaan sinipunahallituksen pääpuolueita. SDP oli esillä eniten ja kokoomus myönteisimmän. Keskusta jäi kuvakannanotoissa hieman miinukselle. SMP sai paljon huomiota, keskimäärin neutraalisti. Kristillisten kuvitus painottui negatiiviselle ja presidentti Koiviston kuvitus positiiviselle puolelle.

TAULUKKO 27 Keskisuomalaisen pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1987

K	SDP	KESK	KOK	SKDL	RKP	SKL	VIH	SMP	DEV	LKP	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2		2	1												3	5
+1		5	4	2	1	1		2				1		1	17	30
0	8	4	6		1	2		1			1	1	2	2	28	50
-1	2		2				1	1		1				1	8	14
-2															-	-
Yht.	10	11	13	2	2	3	1	4	-	1	1	2	2	4	56	
Arvo	-2	+9	+4	+2	+1	+1	-1	+1		-1	0	+1	0	0	+15	

Keskisuomalaisen pääuutissivun kuvissa suuret puolueet olivat esillä suunnilleen yhtä paljon, mutta selvästi positiivisimman kohtelun sai keskustapuolue. Sen saama kannanottoarvo (+9) oli tämän tutkimusvuoden kuvituksen korkein. Kokoomus oli Keskisuomalaisessa plussalla yhtä paljon kuin Aamulehdessä. SDP painui negatiiviselle puolelle saman verran kuin SKDL ylsi plussalle. Ko-

koomuksen ja SDP:n kuvakohtelu heikkeni elokuussa, kun ne olivat hallituksessa ja keskusta oppositiossa.

Vuonna 1987 lehtien poliittinen tausta vaikutti politiikan uutisten kuvitukseen siten, että Aamulehti suosi kokoomusta ja Keskisuomalainen hyvin vahvasti keskustaa. Keskisuomalaisessa kokoomus sai tukea vielä vaalien ja hallitustunnustelujen aikaan, mutta ei enää sinipunaratkaisun jälkeen. Helsingin Sanomissa vaalivoittaja kokoomus sai positiivisimman kuvajulkisuuden. Uuden hallituksen toinen pääpuolue SDP jäi tästä vain vähän. Ero keskustan kohteluun oli selvä.

9.2.2 Maaliskuu ja elokuu 1995

Vuonna 1995 Aamulehti suosi kuvituksessaan selvästi eniten SDP:tä. Se oli esillä eniten ja myönteisimmin. Kokoomuksen ja keskustan kuvakohtelu oli keskenään samanveroista, mutta keskustalainen esiintyi kahden tutkimuskuukauden aikana Aamulehden etusivulla vain kerran. Eniten kuvissa oli lakkoilevia palkansaajia. Heitä kuvattiin enimmäkseen neutraalisti. Kannanottojen saldo oli palkansaajilla positiivinen, samoin kuin työnantajilla. Vaikka Aamulehti suhtautui jutuissaan palkansaajiin muita negatiivisemmin, saivat työtään tekevät hoitajat, opettajat ja palomiehet kuvissa neutraalia tai myötämieleistä julkisuutta.

TAULUKKO 28 Aamulehden pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1995

A	SDP	KESK	KOK	VAS	RKP	VIH	SMP	SKL	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2	1												1	2
+1	5	1	1		1				1	2	4		15	36
0	3		3				1		4	1	12		24	57
-1											2		2	5
-2													-	-
Yht.	9	1	4	-	1	-	1	-	5	3	18	-	42	
Arvo	+7	+1	+1		+1		0		+1	+2	+2		+15	

Helsingin Sanomissakin SDP näkyi pääuutissivun kuvissa selvästi eniten. Kohtelun positiivisuus ei poikennut kovin paljon muista suurista puolueista.

TAULUKKO 29 Helsingin Sanomien pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1995

HS	SDP	KESK	KOK	VAS	RKP	VIH	SMP	SKL	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2	1												1	2
+1	5		1						1	1	2		10	22
0	5	2	4	1	2	1			4	3	5		27	60
-1	2			1							3		6	13
-2	1												1	2
Yht.	14	2	5	2	2	1	-	-	5	4	10	-	45	
Arvo	+3	0	+1	-1	0	0			+1	+1	-1		+4	

Keskisuomalainen julkaisi hyvin paljon kuvia sosiaalidemokraateista. Saldo jäi hienoisesti miinukselle. Puolueista positiivisimman kuva-arvon sai keskusta,

mutta erot eivät olleet suuria. Palkansaajien kuvat painottuivat positiivisesti. Suhtautuminen työnantajiin oli neutraalia. Keskisuomalaisessa oli poliittisten toimijoiden kuvia lähes kaksi kertaa enemmän kuin muissa lehdissä. Se johtui kuvien runsaasta määrästä sen pääuutissivuilla. Aamulehti ja Helsingin Sanomat käyttivät pääuutissivullaan yhtä suurta pääkuvaa ja paria pientä kuvaa, kun Keskisuomalaisessa oli useita tasaveroisia kuvia.

TAULUKKO 30 Keskisuomalaisen pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot maaliskuussa ja elokuussa 1995

K	SDP	KESK	KOK	VAS	RKP	VIH	SMP	SKL	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2													-	-
+1	6	2	3		1					1	8		21	28
0	11	7	5	4	1			1	3	4	6		42	55
-1	3		3						1	1	3		11	14
-2	2												2	3
Yht.	22	9	11	4	2	-	-	1	4	6	17	-	76	
Arvo	-1	+2	0	0	+1			0	-1	0	+5		+6	

Kaikkiaan kuvitukseen sisältyvät kannanotot vähenivät vuodesta 1987 vuoteen 1995. Selvästi suurin tämä muutos oli Helsingin Sanomissa. Se ei myönteisesti yhtä selvästi hallituspuolueita kuin kahdeksan vuotta aiemmin, mutta oppositioon joutunut keskusta jäi kokonaan ilman pääuutissivun kuvaa elokuussa. Samoin kävi Aamulehdessä. Aamulehti otti kuvituksessa kantaa SDP:n puolesta. Tämä painottui vaalikuukauteen, joten kyse ei ollut hallitusratkaisun jälkeisestä muutoksesta, vaan tyypillisestä vaalivoittajan saamasta positiivisesta julkisuudesta. Keskisuomalaisessakin SDP sai positiivisia kuvakannanottoja vielä maaliskuussa, mutta elokuussa suhtautuminen vaihtui negatiiviselle puolelle. Tämä sopii yhteen sen taustan kanssa, että keskusta jätettiin ulos Lipposen hallituksesta.

9.2.3 Loka-marraskuu 2001 ja 2003

Vuosien 2001 ja 2003 kuvituksia käsittelen ensisijaisesti yhtenä kokonaisuutena, koska lehtien ja poliittisten toimijoiden välisiä kuvasuhteita kertyi yhtenä vuonna (kahtena tutkimuskuukautena) niin vähän. Esimerkiksi Aamulehden etusivulla oli loka-marraskuussa 2001 vain kolme poliitikkokuvaa: niissä oli yksi sosiaalidemokraatti (pääministeri Paavo Lipponen), yksi keskustalainen (oppositiojohtaja Esko Aho) ja yksi kokoomuslainen (ministeriksi valittu Jari Vilén). Pienemmät puolueet, presidentti ja työmarkkinaosapuolet loistivat pois-saolollaan. Näin pieni kuvamäärä kertoo vain sen, että Aamulehden linjana oli kuvittaa etusivua mieluummin muilla aiheilla kuin politiikalla. Sivulla oli joka päivä yksi suurehko pääkuva. Se kertoi tutkimusjaksolla usein Afganistanin terroristijahdistista tai jostain paikallisesta aiheesta. Usein yhteiskunnallisia uutisia kuvitettiin Pirkanmaan arkielämän otoksilla eikä poliitikkojen kasvoilla. Vaikka poliitikot eivät päässeet kuvillaan Aamulehden etusivulle, oli politiikasta kertova uutinen usein lehdessä pääuutisen paikalla.

Syksyllä 2003 poliittisia toimijoita oli Aamulehden etusivun kuvissa jo sen verran enemmän, että yhteensä kuvasuhteita löytyi 20 (vuosien 2001 ja 2003 kuvakannanotot ovat eriteltyinä liitteessä 10.) Määrä on edelleen suhteellisen pieni. Eniten ja positiivisimmin olivat joka tapauksessa esillä keskusta ja maataloustuottajat. Kun kannanottoarvot tulivat nimenomaan syksyiltä 2003, voidaan sanoa, ettei Aamulehden juttunäkökulmissa ja otsikoissa ilmennyt kriittisyys Vanhasen hallitusta kohtaan näkynyt keskustan kuvakohtelussa, vaan päinvastoin. Keskustalaisista oli syksyllä 2003 viisi etusivun kuvaa, sosiaalidemokraateista yksi ja kokoomuslaisista ei yhtään. MTK:lle myönteinen kuvitus poiki hallituksen ja EU-komission välisistä tukineuvotteluista. Aamulehden kannessa oli kuvia viljelijöiden mielenilmauksista ja ratkaisun synnyttyä sitä arvostelevia tuottajista.

TAULUKKO 31 Aamulehden pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot loka-marraskuussa 2001 ja 2003

A	SDP	KESK	KOK	VAS	RKP	VIH	SKL	PER	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2													-	-
+1	1	2							1	1	1	3	9	45
0		4	1							1	1	1	8	40
-1	1								2				3	15
-2													-	-
Yht.	2	6	1	-	-	-	-	-	3	2	2	4	20	
Arvo	0	+2	0						-1	+1	+1	+3	+6	

Helsingin Sanomissa oli poliittisten toimijoiden kuvia pääuutissivulla yli kaksi kertaa enemmän kuin Aamulehdessä. Niidenkin painopiste oli syksyssä 2003. Eri toimijoiden kuvakohtelut eivät juurikaan eronneet. Eniten olivat esillä keskusta ja SDP. Kokoomuksesta oli eniten kuvia vielä syksyllä 2001, mutta oppositiopuolueena kaksi vuotta myöhemmin se jäi selvästi kahden hallituspuolueen varjoon. Myös Helsingin Sanomissa pääuutissivu rakentui usein yhden suuren pääkuvan ja parin pikkukuvan varaan. Pääkuva kertoi yleensä Afganistanin sodasta tai pääkaupunkiseudun elämästä, harvoin politiikasta.

TAULUKKO 32 Helsingin Sanomien pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot loka-marraskuussa 2001 ja 2003

HS	SDP	KESK	KOK	VAS	RKP	VIH	SKL	PER	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2										1			1	2
+1	2	1	1						1		1		6	13
0	9	11	4	2					1		6		33	70
-1	1	2	2	1								1	7	15
-2													-	-
Yht.	12	14	7	3	-	-	-	-	2	1	7	1	47	
Arvo	+1	-1	-1	-1					+1	+2	+1	-1	+1	

Keskisuomalaisen pääuutissivuilla oli yhteiskunnallisten toimijoiden kuvia enemmän kuin muissa lehdissä. Eniten kuvissa näkyi kokoomuslaisia, mutta positiivisimmin olivat esillä keskustalaiset. Myös palkansaajat olivat suhteellisen usein Keskisuomalaisen pääuutissivulla. Laadullisesti työnantajapuoli sai kuitenkin paremman kohtelun.

Tutkimuslehdet ottivat vuosina 2001 ja 2003 kuvituksessaan kantaa melko vähän. Kannanotot olivat lieviä. Aamulehdessä ei ollut näinä neljänä kuukautena yhtään selväksi luokiteltua kuvakannanottoa, muissa lehdissä molemmissa vain yksi.

TAULUKKO 33 Keski-suomalaisen pääuutissivun politiikan uutisten kuvituksen kannanotot loka-marraskuussa 2001 ja 2003

K	SDP	KESK	KOK	VAS	RKP	VIH	SKL	PER	TP	TA	PS	MTK	Yht.	%
+2													-	-
+1	2	3	2	1					1	4	1		14	22
0	9	9	11					1	1	3	11		45	69
-1	1		3		1								5	8
-2									1				1	2
Yht.	12	12	16	1	1	-	-	1	3	7	12	-	65	
Arvo	+1	+3	-1	+1	-1			0	-1	+4	+1		+7	

Jutun ja kuvituksen samansuuntaisesta kannanotosta hyvä esimerkki on Esko Ahon Sitra-nimityksestä kertoneessa Keski-suomalaisessa (kuva 19). Otsikko kertoi Ahon ottavan näkyvän roolin Sitrassa. Kuvassa uusi johtaja esitetään voimakkaassa alaviistoprofiilissa taustanaan ylvästä vaikutelmaa luova kaari-ikkuna. Nimitystä tukeva ja ymmärtävä asenne henkii myös kuvasta. Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa Aho kuvattiin toteavan neutraalisti joko odottelemassa nimityspäätöstä tai kommentoimassa sitä.

KUVA 19 K 28.11.2003: KESK +1

9.3 Vertailu puoluelehtiin

Kolmen puoluelehden kuvituksen kannanotot on koottu taulukoiksi liitteeseen 11. Niistä ilmenee, että pää-äänenkannattajat tukivat myös kuvin omiaan ja horjuttivat poliittisia vastustajia tai jättivät heidät kokonaan huomiotta.

Vuonna 1987 Suomen Sosialidemokraatti painotti kuvissaan hyvin voimakkaasti omaa puoluetta. Useampi kuin joka toinen luokittelussa mukana oleva toimija oli sosiaalidemokraatti. SDP:n kohtelu oli laadultaan erittäin myönteistä (kuvakannanottojen yhteisarvo +31). Myös presidentti Koivisto sai

kuvatukea. Selvästi negatiivisimmin Sosialidemokraatti kuvasi keskustapuoluetta (-8).

Kansan Uutisten kuvituksessa painottui selvästi kaksi ryhmää: SKDL – joka ei päässyt muiden lehtien pääuutissivujen kuviin juuri lainkaan – ja pal-kansaaajat. Oma puolue sai hyvin myönteisiä kuvakannanottoja (+22). Myös ay-liike sai selvästi tukea (+8). Sen sijaan sosiaalidemokraattien, kokoomuksen ja työnantajien kuvitukset painottuivat kielteiseen suuntaan. Keskustapuolueesta Kansan Uutiset ei julkaissut yhtään kuvaa etusivullaan maaliskuussa ja elokuussa 1987.

Suomenmaan kuvituksessa keskustapuolueen osuus nousi selvästi yli muiden sekä määrässä että laadussa (+21). Myös kokoomus ylsi plussan puolel-le, mutta SDP sai kuvissa erittäin kielteistä julkisuutta. Sen kannanottoarvojen summa (-19) oli koko tutkimuksen heikoin.

Ministeri Matti Puhakka esitti io vuosi sitten, että lapsilisät olisi pantava verolle.

KUVA 20 S 7.3.1987: SDP -2

Parhaat esimerkit kuvan ja tekstin yhteisvoimasta löytyivät Suomenmaasta ja Suomen Sosialidemokraatista. Suomenmaa uutisoi maaliskuussa 1987 näyttävästi sosiaalidemokraattien lapsilisäesitystä vastaan. Lehti katsoi sen pelkäksi vaalitempuksi, joka heikentäisi kotihoidon tukea. Kun ministeri Matti Puhakan kerrottiin esittäneen jo vuotta aiemmin lapsilisien panemista verolle, saatiin etusivun kahden kuvan yhdistelmällä (kuva 20) todiste sille, että Puhakka todella uhkaa lapsia. Pikkupoika hakee turvaa siskonsa sylistä, ja he painautuvat yhdessä keittiön kaapistoa vasten, kun synkkäilmeisen Puhakan käsi kohoo.

Sosiaalidemokraatti puolestaan osoitti mielipiteensä harvinaisen selvästi elokuussa 1987 Paavo Väyrysen aloitettua presidentinvaalikampanjansa Oulussa. Se todisti otsikkoaan *Paavo Väyrysellä ei ollut uutisia* kuvalla, jossa Väyrynen katsoo kameraan suu tiukasti suljettuna (kuva 21). Otsikon ja kuvan pohjalta jää vaikutelmaksi, että presidentiksi on pyrkimässä mies, jolla ei ole mitään sanot-

tavaa. Uutisetttömyys tuntuu selvästi poliittiselta valinnalta, ottaen huomioon että toimittajilla on taipumus tehdä uutisia tapahtumista, joissa ovat sitä varten paikalla. Väyrynen puhui kahden päivän aikana Oulussa paljon, ja esimerkiksi Helsingin Sanomat luonnehti pääuutisensa (24.8.1987) alussa hänen sunnuntaista puhettaan laajaksi linjapuheeksi.

Paavo Väyrynen.

KUVA 21 SS 24.8.1987: KESK -2

Vuonna 1995 SDP oli jälleen Demarissa eniten esillä, mutta suhteessa vain puolet siitä mitä Sosialidemokraatissa kahdeksan vuotta aiemmin. Kohtelu oli edelleen myönteistä (+16), vaikka painopiste olikin siirtynyt neutraalimpaan suuntaan. Kokoomus sai yhä hieman positiivista ja keskusta selvästi kielteistä (-11) julkisuutta.

Kansan Uutisissa vasemmistoliitto kuvattiin yhtä positiivisesti (+27) kuin SKDL vuonna 1987. Myös ay-liike sai kuvallista tukea työehtoneuvotteluissaan (+10). Uudet hallituskumppanit SDP ja kokoomus saivat paremman kuvakohtelun kuin vuonna 1987, jolloin oma puolue oli vielä oppositioasemassa.

Suomenmaan kuvapolitiikassa oli tapahtunut kahdeksassa vuodessa suuri muutos. Keskustan osuus oli tuplaantunut niin, että nyt se oli kohteena kahdessa kolmasosassa kaikista Suomenmaan ja poliittisen toimijan välisistä kuvasuhteista. Oman puolueen kuvakohtelu (+35) oli koko tutkimuksen positiivisin. Miinukselle painuivat SDP ja palkansaajat. Merkillepantavaa on, että koko tutkimusvuoden hallituspuolueena ollut kokoomus näkyi Suomenmaassa vain kahdessa pääuutissivun kuvassa, kun keskustalla esiintymisiä oli 58 ja SDP:llä 11.

Esimerkkinä selvästä kuvakannanotosta vuodelta 1995 on Kansan Uutisten potretti Postipankin vastuuhenkilöistä (kuva 22). Heidän syyllisyyttään pankin tappioihin alleviivataan kuvaamalla tiedotustilaisuus muista lehdistä poiketen voimakkaasta yläviistosta. Vakavina istuneet herrat näyttivät näin entistäkin apaattisemmilta. Kaikkein syvimmälle päänsä ovat painaneet pääjohtaja Seppo Lindblom (sd.) ja hallintoneuvoston puheenjohtaja Anssi Rauramo (kok.). Uusi pääjohtaja Eino Keinänen katselee muita vähän sivusta. Valtiovarainministeri Iiro Viinanen (kok.) kurtistelee kulmiaan puoluetoverilleen, kan-

sanedustaja Kimmo Sasille. Kansan Uutiset tuskin olisi valinnut samanlaista kuvakulmaa, jos "syytettyjen penkillä" olisi istunut vasemmistoliittolaisia.

KUVA 22 KU 24.8.1995: SDP -2, KOK -2

Tutkimuslehtien kuvituksen kantaottavuus tutkimusjakson ajalta on laskettu taulukkoon 34.

Valtalehtien kuvitus neutraalistui tasaiseen tahtiin. Vuonna 1987 kuvituksista alle puolet oli neutraaleja, mutta vuosina 2001 ja 2003 keskimäärin jo kaksi kolmasosaa. Selvien kannanottojen osuus laski voimakkaasti jo vuoteen 1995 mennessä. Suurin muutos tapahtui Helsingin Sanomissa.

TAULUKKO 34 Valtalehtien politiikan uutisten kuvituksen kantaottavuus 1987–2003 (prosenttia)

	1987	1995	2001/03
Selvät kannanotot	11	3	2
Lievät kannanotot	44	40	33
Neutraalit kuvitukset	46	57	65

Lievät kannanotot vähenivät enemmän vasta tutkimusjakson jälkipuolella, jolloin kuvituksen neutraalistuminen jatkui vahvana trendinä Helsingin Sanomissa ja Keski-suomalaisessa. Aamulehti poikkesi tästä kehityksestä toiseen suuntaan, mutta sen tuloksen luotettavuutta heikentää hyvin pieni politiikan kuvituksen määrä. Olennaisin piirre Aamulehden viime vuosien etusivun kuvituksessa onkin poliitikkojen kuvien vähentyminen. Vuonna 2001 ne katosivat lehden kannesta lähes kokonaan. Niiden määrä oli pieni myös 2003. Tällöin poliiti-

tikkojen kuvat olivat vähentyneet samalle tasolle myös Keskisuomalaisen pääuutissivulla.

Myös puoluelehdissä (taulukko 35) kuvituksen kantaaottavuus väheni. Niissä oli jopa hieman enemmän neutraaleja ratkaisuja kuin valta-lehdissä. Toisin vastapainona myös selvästi kantaaottavia kuvituksia oli enemmän. Lisäksi on huomattava, että yleisen kantaaottavuuden ohella ratkaisevaa on se, kehen kannanotot kohdistuvat. Puoluelehdissä ne palvelivat hyvin johdonmukaisesti oman taustaryhmän etua, toisin kuin sitoutumattomissa lehdissä. Kuvituksen neutraalistuminen oli voimakkainta Demariksi muuttuneessa SDP:n päälehdessä. Ainoana poikkeuksena Suomenmaa lisäsi kuvitukseen sisältyviä kannanottoja 1995.

TAULUKKO 35 Puoluelehtien politiikan uutisten kuvituksen kantaaottavuus 1987–2003 (prosenttia)

	1987	1995
Selvät kannanotot	15	9
Lievät kannanotot	35	30
Neutraalit kuvitukset	50	60

9.4 Yhteenveto

Kannanottojen määrän ja vahvuuksien muutokset tutkimusvuosien välillä osoittavat politiikan uutisten kuvittamisen neutraalistumisen yleisellä tasolla. Olennaista on myös se, miten kannanotot jakautuvat kussakin lehdessä eri toimijoille. Tässä on suuria eroja. Vielä 1987 lehtien taustat näkyivät selvästi politiikan uutisten kuvituksessa. Puoluelehdet suosivat omaa puoluetta ja muita läheisiä ryhmiä etenkin määrällisesti. Poliittisten vastustajien kuvia ne julkaisivat hyvin harkitusti ja mielellään riittävän negatiivisessa yhteydessä. Vasemistolehdissä tästä oli päätoimittajien mukaan annettu selvät ohjeet. Aamulehden kuvissa puoluetusta ei näkynyt yhtä selvästi 1987 kuin muissa puoluesidonnaisissa lehdissä.

Vuonna 1995 puoluetusta näkyi kannanottojen suuntautumisessa edelleen suunnilleen yhtä paljon. Sitoutumattomaksi muuttuneessa Aamulehdessä puoluetusta ei enää näkynyt. Sen sijaan Suomenmaassa kuvituksen puolueellisuus oli lisääntynyt. Sitoutumattomissa lehdissä toimijan saaman kuvituksen myönteisyys tai kielteisyys seurailee tämän onnistumisia tai epäonnistumisia politiikan tapahtumissa. Puoluelehdissä tällaisen ”tulosuutisoinnin” sävyä määräävät enemmän oman taustapuolueen taktiset näkökohdat. Huomion arvoista tässä mielessä on, että Keskisuomalaisessa kuva-arvot eivät heiluneet vaalivoittajan mukaan samalla tavalla kuin Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa. Vuonna 1987 kokoomus sai Keskisuomalaisen kuvissa plussaa, mutta selvästi vähemmän kuin keskustapuolue. Vuonna 1995 vaalivoittaja SDP jäi Keskisuomalaisessa muista lehdistä poiketen hieman miinukselle ja keskusta oli

plussalla. Nämä tulokset ovat selviä viitteitä lehden puoluetustan vaikutuksesta uutisointiin.

Vuosina 2001 ja 2003 erot eri toimijoiden kuvakohtelussa olivat huomattavan pieniä, eivätkä ne kaikki selittyneet lehtien vanhoilla puoluetustoilla. Keskusta oli edelleen Keskisuomalaisessa hieman muita suuria puolueita paremmassa asemassa. Poliitiikan kuvien pienentynyt määrä heikentää kuitenkin tulosten yleistettävyyttä.

Kannanottoarvojen ääripäillä mitattuna politiikan uutisten kuvitus oli yksölehdissä huomattavasti tasapuolisempaa kuin puolueiden pää-äänenkannattajissa. Valtalehdissä koko aineiston positiivisinta oli keskustan kuvitus Keskisuomalaisessa vuonna 1987 (+9). Samana vuonna tulivat myös negatiivisimmat lukemat, SDP:lle Keskisuomalaisessa, kristillisille Helsingin Sanomissa ja Devalle Aamulehdessä (-2). Puoluelehdissä vastaavat ääripäät olivat keskustan kuvakohtelu Suomenmaassa 1995 (+35) ja SDP:n kuvitus samassa lehdessä 1987 (-19). Puoluelehdissä oli yhteensä yhdeksän kuvasuhdetta, jossa kannanottoarvo oli vähintään plus tai miinus 10.

Selviksi luokiteltavat kuvitukseen sisältyvät kannanotot näyttävät poistuneen sitoutumattomien sanomalehtien keinovalikoimasta 1990-luvulla. Lehdissä ei ole enää kuvaratkaisuja, joissa rautalangasta vääntäen osoitetaan lukijalle, miten kuvassa esiintyvien poliitikkojen ilmeitä pitäisi lukea. Kuvakulmilla ja muilla valinnoilla saatetaan silti ilmentää lievää myönteisyyttä tai kielteisyyttä poliitikkoja tai heidän tekemiänsä ratkaisuja kohtaan.

Toinen olennainen piirre on poliitikkojen kuvien vähentyminen lehtien pääuutissivuilla. Kun 1980-luvulla lehtien sivuja tapetoitiin pönäköillä kuvilla poliittisten kokouksen eturiveistä ja juhlapuhujista, pääsivät poliitikot 2000-luvun alkuvuosina enää harvoin etusivun kuviin. Osasyynä on kuvien määrän vähenemisessä pääuutissivuilla. Poliitiikan aiheet ovat aiempaa useammin etusivulla ilman kuvaa tai kuvitettuna poliittisen päätöksen kohteella eikä päätöksen tekijöillä. Poliitikot ovat kuvitusaiheina silloin, kun tapahtumat ovat riittävän dramaattisia, kuten esimerkiksi puoluejohtajien ja ministereiden erot tai hallituksen sisäiset ristiriidat. Tällöin kuvaratkaisuissa edelleen herkästi ilmentään lehden näkemys sitä, kuka voitti, kuka hävisi ja kenen oli syy.

10 UUTISOINNIN TAPAUSTUTKIMUKSET

Laajemmasta politiikan uutisten joukosta otan erityistarkasteluun kuusi merkittävää uutistapausta. Aluksi analysoin eduskuntavaalien tulosten uutisointia maaliskuulta 1987 ja 1995. Seuraavaksi kohteena ovat hallituksen budjettiriihen tuloksista kertovat uutiset elokuulta 1987 ja 1995. Syksyn 2001 uutistapahtumana on mukana presidentti Tarja Halosen päätös nimittää Suomen Pankin johtokuntaan poliitikkoehdokkaiden sijasta pankinjohtaja Pentti Hakkarainen. Syksyn 2003 esimerkki on Vanhasen hallituksen sopiman yhteisö- ja pääomaverouudistuksen uutisointi.

Sovellan uutisten tutkimisessa van Dijkin diskurssianalyysia. Siinä uutisia tarkastellaan eri tasoilla. Erityistä huomiota kiinnitetään uutisten rakenteeseen ja kieleen, joiden avulla pyritään paljastamaan taustalla olevia asenteita ja ideologioita. Tapaustutkimukset jakaantuvat kolmeen päävaiheeseen: temaattinen makrorakenne, mikrotason semantiikka ja kuvitus. Temaattinen tarkastelu tiivistää kunkin jutun pääteeman. Mikrotasolla päähuomio on sanavalinnoissa ja lauserakenteissa. Diskursseja eritellään lisäksi vertailemalla eri toimijoista käytettyjä nimityksiä, johtolauseen verbien käyttöä toimijoiden tukemisessa tai horjuttamisessa sekä kantaaottavien adverbien esiintymistä. Retorisina piirteinä havainnoidaan muun muassa metaforia. Lopuksi vertaan lehtien tapoja käyttää valokuvia ja kuvatekstejä uutisten näkökulman vahvistajina.

Tapaustutkimuksissa painotan kolmen päälehden eli Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Keskisuomalaisen uutisia. Puolueiden pää-äänenkannattajien uutisia käytän keskeisiltä osiltaan vertailuaineistona vuosien 1987 ja 1995 esimerkkitapauksissa. Puoluelehtien esimerkkiuutisten tapaustutkimukset löytyvät kokonaisuudessaan aiemmasta lisensointityöstä (Löytömäki 1998). Tämän tutkimuksen liitteenä ovat tapaustutkimuksista vain kolmen päälehden aineistot.

10.1 Eduskuntavaalien tulos

10.1.1 Kokoomuksen voitto 1987

Vuoden 1987 eduskuntavaalien varsinaiset äänestyspäivät olivat 15. ja 16. maaliskuuta. Vaalitulokset uutisoitiin lehdissä tiistaina 17. maaliskuuta (liite 12). Keskisuomalainen käytti aiheeseen koko kolmossivunsa. Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa vaalijutut veivät pääuutissivusta noin kolme neljäsosaa.

Keskityn analyysissä lehtien pääjuttuihin, joissa kerrotaan vaalin valtakunnalliset tulokset. Pääuutisen lisäksi lehdissä oli yhdestä kolmeen pienempää vaalijuttua. Aamulehdessä kakkosjuttu kertoi Pohjois-Hämeen vaalipiirin tulokset ja kolmosjuttu puoluejohtajien arviot tulevasta hallituspohjasta. Helsingin Sanomissa kolme kainalojuttua käsittelivät nimekkäiden ehdokkaiden menestymistä sekä Helsingin ja Uudenmaan vaalipiirien tuloksia. Keskisuomalaisessa kakkosjuttu koostui Keski-Suomen vaalituloksista. Kaikissa lehdissä oli myös taulukko puolueiden valtakunnallisista ääniosuuksista ja paikkamääristä.

Kaikilla lehdillä oli viimeisissä painoksissaan käytössä lähes lopullinen vaalitulos. Helsingin Sanomien tuorein kolmossivu painettiin, kun äänistä oli laskettu 99,9 prosenttia. Sama prosenttimäärä oli Keskisuomalaisessa päivätty kellonaikaan 01.50. Aamulehden "tilanne kello 1.00" sisälsi käytännössä samat tulokset kuin muillakin. Puolueiden ääniosuuksissa oli lehtien välillä vain prosenttiyksikön kymmenyksen suuruisia heittoja parin pienen puolueen kohdalla. Keskustan vaaliliiton sisällä Helsingin Sanomien ennuste näytti keskustalle 42:ta paikkaa, kun muilla lehdillä arvio oli lopullinen tulos 40. Vastaavasti HS:n taulukossa ennakoitiin RKP:lle ja kristillisille kummallekin yhtä paikkaa liian vähän. Keskisuomalaisen ennuste taas osoitti SDP:lle yhtä paikkaa vähemmän ja RKP:lle yhtä paikkaa enemmän kuin lopulta toteutui.

Makrotaso

Selvitin aluksi kunkin lehden pääuutisen temaattisen makrorakenteen. Ensimmäisessä vaiheessa tiivistin pääasian jokaisesta kappaleesta, joita lyhyimmässä jutussa oli kuusi ja pisimmässä kahdeksantoista. Näin sain ensimmäisen makrotason väitteet (M1), joita yhdistelemällä johdin toisen tason makroväitteet (M2). Tällä tasolla väitteitä tuli kolmesta neljään. Lopuksi tiivistin toisen tason makroväitteet yhdeksi makroväitteeksi (M3), joka kertoo koko tekstin teeman.

Uutisten temaattiset rakenteet ovat melko samantyyppisiä. Jutuissa kerrotaan voittajat ja häviäjät, äänestysprosentti ja hallitusnäkyvät. Esimerkkinä jutun rakentumisesta ja temaattisten makroväitteiden johtamisesta käytän Helsingin Sanomien vaalitulosuutista:

- M1: 1. Kokoomukselle ennätysmäärä paikkoja, keskusta onnistui, SMP hävisi, vihreät eivät menestyneet odotetusti.
2. Vasemmisto taantui, mutta ei ratkaisevasti.

3. Keskustaliitto nousi suurimmaksi ryhmittymäksi
4. Kokoomukselle historiallisen suuri eduskuntaryhmä.
5. Porvarien menestys nosti porvarihallituksen yhdeksi vaihtoehdoksi.
6. Hallitusvastuu aiheutti SMP:lle suur tappion.
7. Äänestysprosentti jäi alhaiseksi.

- M2: 1. Kokoomus ja keskusta menestyivät, SMP ei.
2. Vasemmisto taantui, perinteiset porvariryhmät vahvistuivat.
3. Vaalitulokset antavat mahdollisuuden porvarihallitukseen, johon SMP:llä ei ole asiaa.
- M3: 1. Perinteiset porvaripuolueet voittivat, vasemmisto taantui hieman, SMP romahti.

Muiden lehtien pääteemat (M3) muodostuivat seuraaviksi:

- A: Porvarit voittivat, vasemmisto hävisi, kokoomus vahvoilla hallitukseen.
- K: Porvareiden menestys oikeuttaa kokoomuksen ja keskustan tunnustelemaan kolmen suuren puolueen hallitusta SDP:n kanssa.

Aamulehden ja Keskisuomalaisen pääteemoissa näkyy vahvasti uuden hallituspohjan ennakointi. Aamulehden johtopäätös oli, että kokoomuksen pitäisi päästä vaalituloksen perusteella hallitukseen. Keskisuomalainen liputti kolmen suuren hallituspohjan puolesta ja korosti, että aloiteoikeus siinä kuuluu kokoomukselle ja keskustalle.

Korkeimman tason makroväitteet kuvastuvat hyvin juttujen otsikoissa:

- A: **KOKOOMUKSELLE SUURVOITTO**
Smp hävisi, vihreät vaisuja
- HS: **KOKOOMUS VAALIEN SUURVOITTAJA**
Smp romahti - Sdp menetti - keskusta ja vihreät etenivät - joka neljäs jätti äänestämättä
- K: **VIRTA VEI VALTAKUNNASSA OIKEALLE**
Kokoomus suurin voittaja

Keskisuomalainen ei korostanut kokoomuksen voittoa yhtä paljon kuin muut. Sen sijaan se nosti pääotsikkoon vaalien yleisen suunnan, joka piti sisällään myös keskustan menestymisen ja pohjusti porvarihallitusta.

Puolueiden pää-äänenkannattajissa vastaavista vaaliuutisista johdetut pääteemat olivat:

- SS: Kokoomus ja keskustan vaaliliitto voittivat, mutta SDP säilyi suurimpana puolueena.
- KU: Porvaripuolueiden asema vahvistui, mutta SKDL säilytti asemansa.
- S: Vaalitulokset puoltaa porvarihallitusta, jossa keskustalla olisi johtava asema.

Vasemmiston puoluelehdissä näkyy selvästi oman puolueen nostaminen pääteemaan: entiset asemat säilytettiin, vaikka voitto menikin muille. Suomenmaa taas puolsi voimakkaasti keskustajohtoista porvarihallitusta.

Puoluelehtien otsikot olivat vastaavasti:

SS: VOITTO KOKOOMUKSELLE
KOLHU SDP:LLE

KU: SKDL SÄILYTTI ASEMANSA
PORVARIAALTO PYYHKÄISI VAALEISSA

S: Äänestäjien esitys hallitus pohjaksi
KESKUSTA JA KOKOOMUS

Lehdet olivat otsikoissa yksimielisiä siitä, että kokoomus voitti. Painotuksissa on silti eroja. Aamulehti ja Helsingin Sanomat puhuivat *suurvoitosta*, Sosialidemokraatti *voitosta*. Keskisuomalaisen *suurin* voittaja viittasi siihen, että vaalis-
sa oli muitakin merkittäviä voittajia. Uutisen ingressissä nostetaan keskiryhmät samaan suurimpien voittajien sarjaan kokoomuksen kanssa. Myös vihreiden todetaan lisänneen paikkalukuaan.

SDP:n yhden paikan ja 100 000 äänen tappio oli Sosialidemokraatin otsikossa vain *kolhu*. Kansan Uutiset otsikoi SKDL:n taistelleen urheasti luonnonvoimaista *porvariaaltoa* vastaan.

Mikrotaso

Mikrotasolla tarkastellaan, miten makrotason abstraktit rakenteet konkretisoituvat paikallisella tasolla eli lauseissa ja sanoissa. Tällöin tutkitaan sanojen, lauseiden ja lauseyhteyksien semantiikkaa. Lisäksi vertailen, mitä uutisissa kerrotaan eksplisiittisesti, mitä implisiittisesti ja mitä jätetään kertomatta.

Uutisista paljastui lehtien ennako-odotuksia. Vihreille lehdet ennakoivat selvästi toteutuneempaa suurempaa voittoa: *odotettu voitto sulii käsiin* (HS) ja *vihreiden nousu ei ollut odotetun suuruinen* (A). Keskisuomalaisen mukaan *nukkuvien puolue verotti vihreiden kannatusta*. Näin vihreiden paikkaluvun tuplaantuminen neljään ja ääniosuuden yli kaksinkertaistuminen saatiin näyttämään vai-
sulta tulokselta.

Maaseudun puolueen tappion arveltiin johtuneen kannattajien jäämisestä kotiin. Aamulehti kertoi, että *SMP:n ja SDP:n otaksutaan kärsineen alhaisesta osanotosta*. Helsingin Sanomat katsoi, että *maaseudun puolue joutui maksamaan raskaan ministeriveron* eli ministerit olivat epäonnistuneet kannattajiensa toiveiden täyttämässä. Keskisuomalaisen mukaan SMP oli *suurin häviöjä*. Syynä oli hallituspolitiikka, minkä puolueen puheenjohtaja *myönsikin*.

Vasemmistopuolueiden tappiot saivat Keskisuomalaisessa erilaisen arvioinnin. SDP:lle tulos merkitsi *ainoastaan* yhden paikan tappiota, vasemmiston *ääripuolella* yhden edustajan menetys tarkoitti, että SKDL *koki takaiskun*. Keskisuomalainen petasi porvarijohtoista hallitusta muistuttamalla, että *vasemmiston asemat eduskunnassa ovat siis jälleen heikentyneet, ja porvarillisten ryhmien vastaavasti vahvistuneet*. Se kertoi, että *myös pienet puolueet tunnustivat vaalituloksen, kun*

SMP:n ja SKP:n puheenjohtajat katsoivat, että hallitusneuvottelujen aloittaminen kuuluu voittaneille porvaripuolueille. Keskisuomalainen totesi SDP:n säilyneen lievistä tappioista huolimatta suurimpana puolueena ja korosti mutta-alkuisella sivulauseella, että kokoomus on siitä *vain* kaksi paikkaa jäljessä.

Helsingin Sanomien uutisessa oli viisi virkettä, joissa *mutta*-alkuinen sivulause nosti siinä esitetyn asian päälauseessa kerrottua tärkeämmäksi. Esimerkiksi: Sosiaalidemokraateilta vuoti ääniä, *mutta paikat säilyivät suunnilleen ennallaan*. Kokoomuksen ja keskustan voitto loi selkeän pohjan porvarihallitukselle, *mutta muillekin kokoonpanoille löytyi laskennallinen peruste*. Vasemmisto taantui vaaleissa, *muttei ratkaisevasti*. Nämä painotukset selvästi pehmensivät vasemmiston menetyksiä ja pitivät yllä muutakin mahdollisuutta kuin porvarihallitusta. Toista näkökulmaa edusti Aamulehti, joka korosti vasemmiston yhteisen edustajamäärän olevan *nyt pienin yli 50 vuoteen*.

Hallituspohjaa lehdet arvioivat samansuuntaisesti kokoomuksen ja keski-ryhmien voimistumisen pohjalta. Helsingin Sanomien mukaan tulos *loi selkeän pohjan porvarilliselle hallitukselle*, vaikka lehti muistutti muistakin mahdollisuuksista. Keskisuomalaisen mukaan *kokoomuksen, keskustan ja SDP:n mahdollinen enemmistöhallitus sai ainakin äänestäjiltä selvää tukea*. Kokoomuksen ja keskustan johtajatkin *kannattivat sitä yhteen ääneen*.

Aamulehti puhui *porvarillisesta vaalivoitosta* ja totesi kokoomuksen voiton vahvistavan *huomattavasti* sen asemaa hallitusneuvotteluissa. Seuraavassa lauseessa puoluejohtaja Ilkka Suominen *totesikin, että kokoomuksen menestyksen tulisi näkyä tulevissa ratkaisuisissa*. Predikaattiverbin *kin*-päätteellä Aamulehti liitti Suomisen lausunnon yhteen lehden oman arvion kanssa, sen loogiseksi jatkeeksi.

Useimmista puolueista lehdet käyttivät nimityksiä, joissa oli vain pientä merkityksetöntä vaihtelua. *Keskustapuolueesta* käytettiin uutisissa myös muotoa *keskusta*. Helsingin Sanomien vaalitulostaulukossa puolueen lyhenne oli *Kepu*, kun se muilla lehdillä oli puolueen toivoma *Kesk*. Keskustapuolueen, SKL:n, LKP:n ja RKP:n vaaliliitoista käytettiin hieman erilaisia nimityksiä: *keskiryhmät (A)*, *perinteinen keskusta*, *keskustaliitto (HS)*, *keskiryhmät*, *keskiryhmien vaaliliitto (K)*. Näistä keskustaliitto on kaikkein vahvin ilmaisu.

Tulostaulukoissa käytettiin porvarillisista puolueista nimitystä *ei-sosialistit*, josta HS erotti vihreät, eläkeläiset ja muut ryhmäksi *muut*. Erottelu oli sikäli merkittävä, että sen tuloksena ei-sosialistit lukeutuivat vaalien häviäjiin, kun ryhmän yhteiskannatus ilman vihreitä ja eläkeläisiä pieneni 1,3 prosenttiyksikköä edellisvaaleista. Aamulehti ja Keskisuomalainen laskivat ei-sosialisteihin kaikki muut paitsi vasemmistopuolueet, jolloin porvareiden voitto oli 2,9 prosenttiyksikköä. Aamulehti julisti etusivun ylälaidan näyttävässä tulospalkissa ei-sosialistien voittaneen sosialistit paikkamäärin 124–76.

Demokraattisesta vaihtoehdosta lehdet käyttivät myös lyhennettä *deva* ja lisäksi Helsingin Sanomat muotoa *taistolaisten Demokraattinen vaihtoehto*. Aamulehti puhui *kommunistisesta liikkeestä* ja Keskisuomalainen *vasemmiston ääripuolesta*. Nämä kaikki nimitykset merkitsivät etäisyyden ottamista puolueeseen. *Taistolaisten kommunistinen ääriliike* asemoitiin normaaleiden demokraattisten puolueiden ulkopuolelle, vaikka Deva itse korosti olevansa uusi demokraattinen vasemmistopuolue.

SMP:stä Helsingin Sanomat käytti "normaalien" nimitysten ohella nimeä *vennamolaiset*, joka korostaa puolueen rakentumista yhden perheen ympärille.

Toinen asenteita paljastava seikka on johtolauseiden verbien valinta. Koska pääuutisissa oli lainauksia hyvin vähän, tarkastelen tässä myös pääuutisivujen kakkos- ja kolmosjuttuja.

Aamulehdessä kokoomusjohtaja *totesi* ja *sanoi*, keskustajohtaja *sanoi*, *totesi* ja *arvioi*. SMP:n johtaja *tunnusti* (tappion) ja *sanoi*. SKDL:n johtaja *ounasteli*. Helsingin Sanomissa ei lainauksia ollut lainkaan. Lehti kertoi vain omia arvioitaan. Keskisuomalaisessa kokoomusjohtaja *vaati*, *muistutti* ja *arvioi*. SDP:n johtaja *korosti*. SMP:n johtaja *vaati* ja SKP:n johtaja *tunnusti* (oikeiston voiton). Neutraaleista verbeistä poikkeaa vain tunnustaminen. Sillä ilmennetään puhujan myöntäneen jonkin hänelle negatiivisen asian, jota lehti pitää totena. Valtalehtien uutisissa pienryhmien edustajat tunnustivat porvaripuolueiden voiton ja oikeuden käynnistää hallitustunnustelut.

Kantaa ilmaisevista adverbeistä vaaliuutisissa esiintyi *vain*, jolla Aamulehti kuvasi devan paikkaluvun pienuutta ja Helsingin Sanomat vihreiden lisäpaikkojen määrän vähäisyyttä. Keskisuomalaisen mukaan SMP menetti *lähes* puolet paikoistaan ja sai *vain* yhdeksän paikkaa.

Mikrotason tarkastelun lopuksi käsittelen metaforien käyttöä vaalitulostuttujen dramatisoinnissa. Poliitiikan uutisia terävöitetään tyypillisesti puhumalla sota- tai pelimetaforissa taistelusta, jossa on voittajia ja häviäjiä. Kaikissa lehdistä kerrottiin puolueiden *menettäneen*, *pitäneen asemansa* tai *edenneen*.

Vahvimpia ilmaisuja käytti Helsingin Sanomat: kokoomuksen *suurvoitto* perustui *kaikkien aikojen paikkasaaliiseen*, SMP *romahti* kun puolue *maksoi karvaasti* hallitusvastuusta ja vihreiden voitto *suli käsiin*. SDP:ltä *vuoti ääniä*. Näillä sanavaliinnoilla uutisesta tuli vauhdikkaampi ja dramaattisempi kuin muilla lehdillä.

Aamulehti luokitteli samaan tapaan puolueita *suurvoittajiin* ja *menestyjiin* sekä toisaalta *tappion kokijoihin*, *menettäjiin*, *putoajiin* ja *epäonnistujiin*. Äänestysprosentti oli niin pieni, että *nukkuvien puolue vietti riemujuhlia*. Aamulehti korosti kokoomuksen ja porvareiden voiton historiallisuutta hakemalla tuloksille vertailukohtia kahdenkymmenen, kolmenkymmenen ja viidenkymmenen takaa.

Keskisuomalaisessa ilmaisut olivat rauhallisempia. Porvareiden menestystä kuvattiin *virran viemisenä*, mutta muuten jutussa listattiin menetyksiä, lisäyksiä ja epäonnistumisia melko neutraalein sanakääntein.

Kuvitus

Analysoin tässä vain vaalitulostuttuihin liittyviä valokuvia, en taulukoita tai muita graafisia esityksiä. Siten Aamulehdestä on mukana kaksi kuvaa, Helsingin Sanomista yksi ja Keskisuomalaisesta yksi pääkuva sekä kymmenen pientä kuvaa vaalipiirin kansanedustajista.

Aamulehden pääkuva on Yleisradion vaalivalvojisista Pasilan tv-studiolta ja toinen vaalivoittaja kokoomuksen piiritoimistolta. Helsingin Sanomien kuva on kokoomuksen puoluetoimiston vaalivalvojisista. Keskisuomalaisen pääkuva on perinteinen äänestysuurnan avaaminen kello 20 eräältä äänestyspaikalta. Ratkaisu poikkeaa muista lehdistä, joiden pääkuvissa poseeraa-

vat voittoa juhlivat kokoomuslaiset. Keskisuomalaisen kuvavalinta voisi johtua aikaisesta painoaikataulusta, mutta samalla sivulla olevat tulokset on päivätty kellonaikaan 01.50, joten tuoreempia kuvia esimerkiksi vaalien voittajista olisi jo ollut käytettävissä.

Aamulehden ylemmässä kuvassa kokoomusjohtaja Ilkka Suominen näyttää *voitonmerkkiä* kameroille jämäkkänä ja maireasti hymyillen. Kokoomus oli otsikonkin mukaan saanut *suurvoiton*. Alemmassa ja suuremmassa kuvassa kokoomuslaiset *hihkuvat* ja näyttävät *voitonmerkkejä* *Tampereen vaaliluolassa* kello 22. Nuorehko kokoomusväki poseeraa iloiten taustallaan puolueen vaalijulisteen teksti *Tartu huomisen mahdollisuuksiin*. Kakkosjutun otsikko *Lisäpaikka Pohjois-Hämeessäkin* jättää kertomatta kenelle lisäys tuli. Sivun pääotsikko *Kokoomukselle suurvoitto* yhdistää lisäpaikan kokoomukseen. Myös piiritoimiston kuva viittaa kokoomukseen. Silti otsikosta jää hieman vaikutelmaa siitä, että lisäpaikka tuli ”meille”, jolloin sen saajaa ei tarvitse erikseen edes nimetä.

Helsingin Sanomien kuvassa kokoomuslaiset riemuitsevat voitostaan vapautuneesti mukit käsissään. Neljän palstan pystykuvassa nauraa suurimpana Ilkka Suominen ja hänen lisäksi nimeltä mainittuina Tuulikki Petäjaniemi ja Irja Parkkinen. Kuva todistaa pääotsikon sanomaa kokoomuksesta *vaalien suurvoittajana*.

Aamulehden ja Helsingin Sanomien kuvat ovat vaalivoittaja kokoomusta tukevia. Aamulehden kuvissa kokoomus juhlii sekä valtakunnan tasolla että Pirkanmaalla.

Keskisuomalaisen kuvaratkaisussa huomio kiinnittyy kymmenen valitun kansanedustajan järjestykseen. Henkilöt eivät ole missään loogisessa järjestyksessä esimerkiksi äänimäärän tai puolueiden suuruuden mukaan. Perusteena ei ole myöskään jako vanhoihin ja uusiin kansanedustajiin eikä aakkosjärjestys. Jostain syystä keskustapuolueen molemmat edustajat on asetettu ylärivisiin vasemmalle eli ensimmäiselle ja toiselle paikalle. Sen jälkeen tulee SMP:n edustaja, SKDL:n edustaja, kokoomuksen kaksi edustajaa, SDP:n kolme edustajaa ja viimeisenä SKL:n edustaja. Vaalien voittaminen (kokoomus) tai suurimman puolueen asema (SDP) ei näy sijoittelussa mitenkään. Kun etusijalle on asetettu yhden paikan menettänyt keskusta, näyttää lehden puoluetusta vaikuttaneen positiivisesti Mauri Pekkarisen ja Pirkko Ikosen kuvakohteluun. Kuvien sisällyksessä ei ole merkittäviä eroja. Kaikista on käytössä hymyilevä vaalimainospotretti. Myös kuvatestit ovat samanlaiset: nimi, puolue ja äänimäärä.

Puolueiden pää-äänenkannattajissa kuvat olivat joko neutraaleja ääntenlaskukuvia tai oman puolueen johtajien kuvia. Kokoomuksen vaalivoitto ei näkynyt sen paremmin Kansan Uutisten, Suomen Sosialidemokraatin kuin Suomenmaankaan etusivun kuvissa. Valtalehdistä tilanne oli sama Keskisuomalaisessa.

10.1.2 SDP:n voitto 1995

Kevään 1995 eduskuntavaalien varsinainen äänestyspäivä oli sunnuntai 19. maaliskuuta. Lehdet kertoivat vaalin tuloksen maanantaina 20.3. Kolmen tutkimuslehden pääuutissivut ovat liitteenä 13.

Analysoin ensisijaisesti kunkin lehden pääuutissivun ykkösjuuttua, jossa kerrotaan vaalien tulos puolueittain ja arvioidaan sen vaikutuksia tulevaan hallituspoijaan. Viittaa myös lehtien muihin pääuutissivun vaalijuuttuihin siltä osin kuin niistä löytyy kantaaottavaa ainesta.

Makrotaso

Vaalien tulosuutisten temaattisen makrorakenteen ylimmälle (M3) tasolle johdin seuraavat koko tekstien teemat:

- A: Vasemmisto voitti selvästi, mutta porvarihallituksen pääpuolueet selvisivät yllättävän pienillä tappioilla.
- HS: Äänestäjät nostivat vasemmistoa ja rankaisivat hallituksen pääpuolueita, etenkin keskustaa.
- K: Perinteiset puolueet pärjäsivät hyvin, hallitus muodostumassa SDP:n johdolla.

Vasemmiston menestys kuului kaikkien lehtien pääteemaan, mutta sen ympärille kudotut uutisten punaiset langat erosivat. Aamulehti korosti, että keskusta ja kokoomus hävisivät vähemmän kuin etukäteen odotettiin (tai pelättiin). Helsingin Sanomat raportoi porvarihallituksen pääpuolueiden kärsineen vaaleissa tappion. Näissä pääteemoissa heijastui lehtien erilainen suhtautuminen porvarihallitukseen.

Keskisuomalainen peitti SDP:n suurvoiton tulkinnalla, että perinteiset eli vanhat puolueet saivat vaaleissa äänestäjien *yleisen luottamuslauseen*. Tämä nostettiin tärkeämmäksi kuin se voimasuhteiden muutos, että oppositiopuolue SDP sai 15 lisäpaikkaa ja päähallituspuolue keskusta menetti 11 paikkaa. Vanhojen puolueiden *ennustettua parempi* menestys ei esiintynyt lainkaan muiden lehtien pääuutisissa. Keskisuomalaisen jutussa ei taustoiteta, mihin odotuksiin näkemys perustui. Vaalituloksista sitä voisi selittää protestipuolue SMP:n romahtamisella. Toisaalta eduskuntaan nousi aivan uusi puolue, nuorsuomalaiset. Muista poikkeava ja hyvin omintakeinen ratkaisu näyttää ulospäin keskustan vaalitappion pehmentelyltä sillä, että yhteenlaskettuna perinteiset puolueet pärjäsivät niin kuin ennenkin. Kun suurten puolueiden keskinäisissä voimasuhteissa tapahtui poikkeuksellisen merkittävä - vaikkakin mielipidetiedustelujen ennustama - muutos, vaikuttaa sen "piilottaminen" jonkin yleisen tason tulostulkinnan alle tietoiselta poliittistaustaiselta ratkaisulta. Ainakin ratkaisu poikkesi täysin muiden sitoutumattomien lehtien uutiskärjestä.

Keskisuomalainen ei millään tavoin korostanut SDP:n voiton suuruutta tai sen eduskuntaryhmän koon historiallisuutta. Aamulehti kertoi jo uutisen toisessa kappaleessa, että sosiaalidemokraattien ryhmä oli suurempi kuin millään

puolueella sotien jälkeen. Helsingin Sanomat vertasi sekin pääuutisen toisessa kappaleessa, että SDP:n voitto oli yhtä suuri kuin keskustan voitto 1991, joka keskustalaisten oman ilmauksen mukaan tunnettiin ”veret seisauttaneena” tuloksena.

Vertailun vuoksi tarkastelen lyhyesti puoluelehtien vaaliuutisten pääteemoja.

- D: Vasemmisto otti SDP:n johdolla murskavoiton keskustavetoisesta hallituksesta
- KU: Vaalit voittanut vasemmistoliitto lähtee hallitusneuvotteluihin selvin tavoittein ja ohjelmin.
- S: Kansan tuki keskustalle ja SDP:lle loi vahvan pohjan punamultahallitukselle.

Demari hehkutti oman puolueensa voiton suuruutta ja hallituksen pääpuolueen tappiota. Kansan Uutiset, joka ilmestyi päivää myöhemmin, rakensi uutisensa kokonaan oman puolueen hallituspyrkimyksille. Vasemmistoliitto *voitti vaalit*, vaikka jokin toinen puolue voittikin enemmän. Suomenmaa tulkitse tulosta hyvin voimakkaasti kotiinpäin, kun se kertoi eniten paikkoja ja ääniosuutta hävinneen keskustan saaneen kansalta samanlaisen tuen kuin eniten kannatus-taan lisännyt SDP.

Temaattisen rakenteen huipentumat kuvastuivat myös lehtien vaaliuutisten otsikoissa:

- A SDP:N ODOTETTU SUURVOITTO TOTEUTUI
Yllättävään torjuntaan yltänyt keskusta toiseksi suurin, naisedustajien määrä putosi
- HS SDP OTTI SELVÄN VOITON VAALEISSA
Keskusta edelleen kokoomusta isompi
Nuorsuomalaiset läpi
- K ÄÄNESTÄJÄT LUOTTIVAT KOKEMUKSEEN
SDP sai odotetun voiton. Vanhat puolueet menestyivät ennustettua paremmin.
- D Lipponen: SDP muutoshallituksen selkäranka
ÄÄNIVYÖRY DEMAREILLE
- KU Claes Andersson muodostaisi hallituksen SDP:n ja keskustan kanssa
VASEMMISTOLIITTO HALUAA KANSANRINTAMAN
- S KESKUSTALLE HYVÄ TORJUNTAVOITTO

Kansan Uutisten uutinen poikkesi muista jo senkin takia, että se ilmestyi päivää myöhemmin. Silti oman puolueen painotus oli selvä. Puheenjohtaja Andersson otsikoitiin hallituksen muodostajan asemaan. SDP:n tulos vaihteli otsikoissa *voitosta* (K), *selvän voiton* (HS) ja *suurvoiton* (A) kautta *äänivyöryyn* (D). Keskustan menestyksestä oli hyvin erilaisia tulkintoja. Suomenmaan keskustalaisessa diskurssissa vaalitulosta oli *hyvä torjuntavoitto*: puolue hävisi vähemmän kuin pahimmissa uhkakuvissa. Lehden sisäsivun pääuutisessa keskusta nostettiin SDP:n rinnalle vaalin voittajaksi (!), kun sen tulosta verrattiin edellisiin kunnal-

lisvaaleihin. Aamulehti ja Helsingin Sanomat noteerasivat keskustan sijoittumisen toiseksi. Demarin kolmossivun otsikossa keskusta nimettiin yhdessä vihreiden kanssa vaalien *häviäjäksi*. Näissä ratkaisussa näkyy mainiosti se, että mikä tahansa tulos voidaan todistaa voitoksi tai häviöksi, kunhan vertailukohta valitaan sopivasti. Normaali ja reiluin tapa on verrata puolueiden tuloksia niiden edellisten vastaavien vaalien tuloksiin.

Suomenmaan vaalitulosuutinen oli temaattiselta rakenteeltaan hyvin manipulatiivinen. Keskusta menetti edellisten eduskuntavaalien ääniosuudesta 4,9 prosenttiyksikköä ja eduskuntapaikoista 11. Sekä ääniosuutena että edustajina laskettuna tappio oli vaalien selvästi suurin. Suomenmaan johtopäätös uutisen ensimmäisessä lauseessa oli kuitenkin: *Keskusta sai eduskuntavaaleissa poliittikalleen kansalta tuen*. Tulkinta perustui puheenjohtaja Ahon odotukseen ”kakkosella alkavasta tuloksesta”. Kun se tuli reilusti, oli torjuntavoitto toteutunut. Suomenmaan tulosjuttu on kirjoitettu sillä ennusteella, että keskusta olisi saanut 21 prosenttia äänistä. Lopullinen tulos oli 19,9 prosenttia. Tämä selittää pienen osan voittohehkutuksesta, mutta koko muukin juttu rakentuu sille ilmeisesti jo etukäteen päätetylle ajatukselle, että kansa joka tapauksessa kannatti SDP:n ja keskustan punamultahallituksen paluuta.

Suomenmaan uutisessa ei mainita, paljonko keskusta menetti ääniosuuttaan. Sen sijaan SDP:n voitto ja kokoomuksen tappio kerrotaan tarkasti. Kokoomuksen 1,7 prosenttiyksikön tappio teki puolueesta *vaalien suurimman häviäjän*. Lopulta tappio oli 1,4 prosenttiyksikköä, mutta keskeneräinen tuloskaan ei antanut totuus pohjaa nimetä kokoomusta suuremmaksi häviäjäksi kuin selvästi enemmän menettäneet keskusta tai SMP. Suomenmaalle oli tärkeää korostaa kokoomuksen heikkoa menestystä, koska se nimenomaan tällä perusteella tulkitsee kansan halunneen estää sekä porvarihallituksen jatkamisen että uuden sinipunahallituksen muodostamisen. Sen sijaan punamultahallitukselle syntyi *reilu pohja*. Keskustan yhdeksän edustajapaikan menetys merkittiin Suomenmaassa tiedoksi saamapuolelle *vain lievässä* tappiona.

Mikrotaso

Vaaliuutisista on luettavissa lehtien ennako-odotuksia puolueiden menestyksestä. Ne perustuivat lähinnä vaaleja edeltäneisiin gallupeihin.

SDP otti *odotetun suurvoiton* (A), sen voitto oli *odotettu ja selvä* (HS) tai *odotettu ja kiistaton* (K).⁹⁰ Keskustan tulos arvotettiin uutisissa ennako-odotuksia paremmaksi. Aamulehti kertoi keskustan *yltäneen yllättävään torjuntaan*: sen *onnistui pitää vaalitappionsa selvästi ennakoitua pienempänä*. Keski-suomalaisen mukaan *keskustan tappio jäi selvästi ennustettua pienemmäksi*, vaikka puolueen lupaa-masta *”veret seisauttavasta torjuntavoitosta” ei aivan totta tullutkaan*. Lehti korosti myöhemmin, että suhteellisesti raskaimman tappion kärsi SMP.

⁹⁰ Puoluelehdistä Suomenmaa kuvasi SDP:n voiton arvoa niin, että tulos nosti puolueen *oppositiosta takaisin varteenotettavaksi hallituspuolueeksi*. Kun muut lehdet totesivat vaalivoittajan heti hallituksen muodostajaksi, arvioi keskustan lehti, että SDP:lläkin saattaisi nyt olla mahdollisuuksia päästä hallitukseen.

Valtalehdet arvioivat kokoomuksen tulosta samansuuntaisesti. Aamulehti piti tulosta hyvänä, kun *hallitusvastuu ja nuorsuomalaisten imu veivät puolueelta vain yhden paikan*. Myös Helsingin Sanomat ja Keskisuomalainen totesivat kokoomuksen menettäneen *vain yhden paikan*.

Vasemmistoliitto luettiin lehdissä yleisesti menestyjien joukkoon. Aamulehden mukaan vasemmistoliitto kuului vaalien *selviin voittajiin*. Jatkomaininta, että oppositiopolitiikasta *siunaantui* puolueelle peräti kolme lisäpaikkaa, vihjaa kannatuksen lisääntyneen kuin itsestään hallituksen politiikkaa vastustamalla. Helsingin Sanomien mukaan vasemmistoliiton voitto oli odotettu, mutta lähinnä puolueen sisällä, koska sen kerrottiin saaneen *enteilemänsä* vaalivoiton. Keskisuomalainen sen sijaan piti vasemmistoliiton voittoa *odottamattomana*.

Vaalituloksen vaikutuksesta hallituspohjaan lehdet olivat sikäli yhtä mieltä, että porvarihallituksen jatkamista ei nähty mahdolliseksi. Helsingin Sanomat laski keskustan ja kokoomuksen *kärsineen yhteensä 12 paikan tappion*. *Päävastuun äänestäjien silmissä* kantoi HS:n mukaan keskusta. Aamulehti arvioi kakkosuutisessaan, että kolmesta suuresta *kaikkein heikoimmassa asemassa* hallitusneuvotte luissa on *pronssille jäänyt* kokoomus. Lehti kuitenkin arveli, että *vetoapua* voi tulla Mäntyniemestä presidentti Ahtisaarelta, *jonka sympatiat voivat kallistua sinipunanan suuntaan*. Keskisuomalainen totesi, että eduskunnan enemmistön saisi taakseen *sekä punamulta- että sinipunayhdistelmä*. Ensin mainittuna oli SDP:n ja keskustan runko.

Puolueista käytetyt nimitykset eivät juuri vaihdelleet vuoden 1995 vaalien tulosuutisissa. Ideologiset erot olivat tasoittuneet niin, ettei lehdillä ollut enää tarvetta puhua kommunisteista tai oikeistosta. Keskisuomalainen kirjoitti muista sitoutumattomista lehdistä poiketen sosialidemokratit yhdellä a:lla, millä haluttaneen liittää SDP mieluummin sosialismiin kuin sosiaalisuuteen. Toisaalta lehti käytti keskustasta vanhahtavaa ja puolueen itsensä vieroksumaa nimitystä keskustapuolue.⁹¹

Vaaliuutisten suosituin metafora oli (urheilu)kilpailu. Puolueet jaettiin *voittajiin ja häviäjiin*, ja jaettiinpa kokoomukselle Aamulehdessä *pronssia*. Keskustan *torjuntavoitto* (A) viittaa jo enemmän taisteluun tai sotaan. Joka tapauksessa se pitää sisällään oletuksen vastustajasta tai vihollisesta, jota torjutaan. RKP *piti asemansa* (HS), mutta SMP:n *taru oli lähellä päättyä* kokonaan (A). Liberaaleille kävi *ilkeästi*, kun sen ainoa edustaja *putosi* (A). *Raskaimman tappion kärsi* SMP (K).

Kuvitus

Vaalisivujen valokuvista analysoin lähinnä kunkin lehden pääkuvaa. Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa pääkuvassa on poliitikoista yksin SDP:n puheenjohtaja Paavo Lipponen. Keskisuomalaisen pääkuvassa Lipposen kanssa toimittajien ympäröimänä ovat myös Esko Aho ja Sauli Niinistö.

⁹¹ Puoluelehdissä puoluetausta näkyi siinä, että Kansan Uutiset kirjoitti Vasemmistoliiton muista poiketen isolla alkukirjaimella. Suomenmaa kunnioitti samalla tavalla Keskustaa.

Aamulehden kuvassa maireasti hymyilevä Lipponen nostaa peukaloaan rehvakkaasti ylös. Taustalla tv-kuva näyttää vaalien tulosta ja lehtikuvaajat ikuistavat vaalivoittajan tuuletusta. Seinällä oleva SDP:n *Me tulemme taas* -juliste kertoo osuvasti demareiden valtaanpaluusta. Aamulehden kuvateksti varmistaa tulkinnan: VOITTAJA! *Paavo Lipponen on nyt vahva mies valtakunnassa. – Nyt on hyövää aikaa keskustella yhteisistä linjoista mahdollisten hallituskumppaneittemme kanssa.* SDP:n nousu hallituksen johtoon ei jää epäselväksi.

Helsingin Sanomien kuvassa *Paavo Lipponen otti keskiyöllä Helsingin työväentalon pihalla puhelun presidentti Martti Ahtisaarelle.* Lipponen puhuu hymyillen kännykkään auton takapenkillä. Se, että Lipponen voi soittaa keskiyöllä tasavallan presidentille, korostaa hänen valtaansa ja suhteitaan. Vaikka puhelun sisälöstä ei kerrota mitään, sen voi arvata liittyvän hallitusneuvottelujen käynnistämiseen. Kuvitus vahvistaa siten Lipposen asemaa uuden hallituksen muodostajana. Hänellä on jo yhteys presidenttiin, joka tehtävän antaa.

Keskisuomalaisen pääkuva on hyvin toteava. Toimittajat haastattelevat kolmen suurimman puolueen puheenjohtajia Pasilan tv-studiolla salamavalojen loisteessa. Lipponen on keskeisessä asemassa kasvot eniten kameraan päin ja muiden yläpuolella, mutta kuvasta puuttuu vaalivoiton hehkutus. Kolmen suuren asetelma sopii lehden otsikon ja jutun teemaan perinteisten puolueiden menestymisestä. Kuvateksti nostaa kuitenkin Lipposen *tulevaksi pääministeriksi* ja toteaa Ahon *eroavaksi pääministeriksi.* Kokoomuksen Niinistö on kuvassa ja kuvatekstissä kolmannen pyörän asemassa ilman erityistä näkökulmaa tai luonnehdintaa.

Keskisuomalainen julkaisi alueeltaan valittujen kymmenen kansanedustajan kuvat pääuutissivulla myös 1995. Tälläkin kertaa Mauri Pekkarinen on ensimmäisenä ja kaikki keskustan edustajat ylärivissä. Nyt perustelu on kuitenkin looginen, kun kuvat on asetettu järjestykseen edustajien henkilökohtaisten äänimäärien mukaan. Jutun otsikko *Keski-Suomesta SDP:lle neljä, keskusta säilytti kolme paikkaa* korostaa keskustan saavutusta paikkojen pitämisessä mutta ei suoranaisesti kerro sosiaalidemokraattien lisännen paikkalukua. Se toki selviää jutun leipätekstin alusta. Ratkaisun henki oli sama kuin pääjutussa: SDP:n voitto oli odotettu, mutta keskusta kykeni vaikeissa oloissa pitämään pintansa.

10.2 Valtion talousarvioesityksen valmistuminen

10.2.1 Holkerin hallituksen ensimmäinen budjettiriihi 1987

Toukokuun alussa nimitetty SDP:n, kokoomuksen, RKP:n ja SMP:n hallitus valmisteli ensimmäisen tulo- ja menoarvioesityksensä syksyksi 1987. Budjettiriihi käynnistyi 25. elokuuta, ja hallitus julkisti budjetin päälinjat perjantaina 28. elokuuta. Budjetti oli kaikissa lehdissä seuraavan päivän ykkösuutinen (liite 14).

Aamulehden budjettiraportti on jaettu etusivulla kahteen osaan. Lyhyessä pääuutisessa kerrotaan riihen pääasiaksi nostetut veroratkaisut. Kakkosjutussa

pääministeri Harri Holkeri puolustaa budjettia muiden esittämältä arvostelulta. Helsingin Sanomien pääjuttu kertoo budjetin pääsisällön. Pienempi juttu nostaa esiin yksityiskohtana uuden ohjusjärjestelmän hankkimisen. Keskisuomalaisen ykkösjuttu kertoo budjetin pääasiat ja kakkosjuttu keskittyy Valmet Paperikoneet Oy:n pörssilistautumiseen.

Makrotaso

Budjettia koskevista pääjutuista johdin temaattisen makrorakenteen korkeimmalle tasolle (M3) seuraavat väitteet:

- A: Hallitus sopi, että suhdannerahastoon koottavat ylimääräiset verovarot käytetään seuraavana vuonna verotuksen keventämiseen.
- HS: Budjetti syntyi helposti, kun kokoomus myöntyi verotuksen kiristämiseen ja SDP päästi valtionyhtiöt pörssiin.
- K: Hallitus kiristää verotusta, lykkää työelämän uudistuksia ja lisää menoja.

Aamulehden jutussa pääteemana on hallituksen kyky sopia varojen keräämisestä tulevaan verouudistukseen. Muiden lehtien uutisarvostuksessa tärkeämpää on se, että verotus kiristyy ratkaisun vuoksi. Helsingin Sanomat korostaa, että budjettisopu löytyi, kun molemmat hallituksen pääpuolueet tinkivät periaatteistaan eli kokoomus taipui verojen kiristämiseen ja SDP valtionyhtiöiden pörssilistaamiseen. Keskisuomalainen painotti läpi jutun verotuksen kiristymistä ja sitä, että hallitus lykkäsi eduskunnan päättämää työllisyyslakia eikä kyyntynyt sopimaan työelämän uudistamisesta. Näiden asioiden selostamisessa lehti käytti kriittisiä ilmauksia hallituksen toiminnasta ja uskottavuudesta. Sen sijaan lapsilisien korotukset, kotihoidontuen säilyttämisen ja maatalouden lisätuet se referoi neutraalisti.

Puolueiden pää-äänenkannattajissa budjettijuttujen korkeimman tason teemat olivat vastaavasti:

- SS: Valtiovarainministerin mukaan budjetti sai myönteisen vastaanoton lukuun ottamatta keskustapuolueen asiata kritiikkiä.
- KU: Talouskasvu helpottaa hallituksen säästötoimia, joilla verotus kiristyy ja työllisyyslaki lykkääntyy.
- S: Liikasen-Holkerin budjetti kiristää verotusta, vähentää rahaa työttömiltä eikä lunasta edes lapsiperheille annettuja lupauksia.

Vasta maanantaina ilmestynyt Suomen Sosialidemokraatti keskittyi selostamaan budjettiesityksen saamaa myönteistä vastaanottoa. Oppositio puolueiden lehdissä pääpaino oli talouden kiristystoimien kielteisissä vaikutuksissa.

Temaattisen rakenteen pääteema näkyy myös juttujen otsikoissa:

- A: Hallitus kerää varoja verouudistukseen
INFLAATIOTARKISTUS JÄÄ 2 %:IIN

- HS: KOKOOMUS NIELI NAPINOITTA VEROJEN KIRISTÄMISEN
Budjetti valmistui - Sdp päästi valtionyhtiöt pörssiin
- K: Kokoomus taipui yksimieliseen budjettiin
SUHDANNETILANNE VAATI VERONKIRISTYKSIÄ
- SS: SINIPUNAN ESIKOISELLE ASIALLINEN VASTAANOTTO
- KU: TALOUDEN KIRISTYSMILJARDIT TYÖLLISYYDESTÄ JA VEROISTA
- S: Budjetti säästää työttömien rahoja miljardin
HALLITUS EI KÄYNNISTÄ TYÖAJAN LYHENNYSTÄ

Verotuksen kiristymisestä otsikoivat Helsingin Sanomat, Keskisuomalainen ja Kansan Uutiset. Aamulehti nosti inflaatiotarkistuksen pienuuden pääotsikoksi, mutta se perusteltiin tulevalla verouudistuksella jo esirivillä. Työllisyyslain voimaantulon porrastamisen huomioivat otsikkotasolla vain oppositiolehdet Kansan Uutiset ja Suomenmaa. Samaa näkökulmaa edustaa Suomenmaan pääotsikon negatiivinen sanoma siitä, mitä hyvää hallitus jättää seuraavana vuonna tekemättä.

Otsikoista ilmenevä asenne hallitukseen ja sen budjettiesitykseen on selvä. Hallituspuolueiden lehdet Sosialidemokraatti ja Aamulehti tukivat, sitoutumaton Helsingin Sanomat oli kriittinen etenkin kokoomusta kohtaan ja opposition lehdet Kansan Uutiset ja Suomenmaa arvostelivat. Keskisuomalaisen esirivi painottaa kokoomuksen taipumista mutta pääotsikossa lehti omissa nimissään hyväksyy perusteluksi sen, että suhdannetilanne vaati veronkiristyksiä.

Lehtien pääuutissivuilla olevien muiden budjettijuttujen otsikot ovat samassa linjassa pääuutisten kanssa. Aamulehden kakkosjutussa Holkeri vastaa *purnaajille*, että budjetti kestää arvostelun.

Helsingin Sanomien toisen jutun otsikko kertoo neutraalisti, että Suomeen tulee uusi, 800 miljoonaa markkaa maksava ohjusjärjestelmä. Sanavalinnan tasolla lehti myötäilee puolustusvoimien ja hallituksen diskurssia käyttämällä termejä *ohjusjärjestelmä* ja *kohdetorjuntaohjukset*. Vaihtoehtoinen tapa olisi puhua ohjuksen sijasta aseista ja torjumisen sijasta tuhoamisesta. Toisaalta hankintahinnan nostaminen otsikkoon saattaa olla hankkeen ja hallituksenkin kannalta negatiivista, kun vieressä puhutaan verotuksen kiristämisestä.

Keskisuomalaisen kakkosjutun otsikko *Valmet Paperikoneet Oy:lle tie auki pörssiin* on ratkaisuun positiivisesti suhtautuva. Tien avaaminen on yleensä myönteistä toimintaa. Oman paikkakunnan yrityksen listautuminen on uutisessa otettu vastaan myötäkarvaan silitellen. Siten se poikkeaa budjetin pääjutun kriittisestä yleisotteesta.

Mikrotaso

Mikrotasolla tutkitaan muun muassa sitä, miten väitteet yhdistyvät toisiinsa. Tämän "paikallisen yhtenäisyyden" muodostuminen vaatii tietoa, jota ei ole ilmaistu suoraan, mutta jota ilman väitteiden muodostama kokonaisuus ei ole ymmärrettävä.

Esimerkiksi Helsingin Sanomien budjetti uutisen alussa luotiin peräkkäisillä lauseilla kuva kokoomuksesta veropolitiikan takinkääntäjänä. Oppositiovuosinaan puolue vaati täysimääräisiä inflaatiotarkistuksia, mutta nyt se *hyväksyi napinoitta valtiovarainministeri Liikasen ajaman verojen kiristyslinjan*. Ulkomaankauppaministeri Pertti Salolaisen kerrottiin *pitäneen kiristyslinjaa perjantaina jo perusteltuna*. Viikonpäivän korostaminen *kokoomuksen käännöksen yhteydessä* synnytti vaikutelman, että kokoomus oli ehkä vielä torstaina eri linjalla.

Keskisuomalaisenkin mukaan kokoomus *kakisteli koko alkuviikon* verojen korotusta vastaan. *Lopulta* puheenjohtaja Ilkka Suominen *piti* sitä *oikeana*. Merkille pantavaa on, että Aamulehden pääuutisessa ei mainita lainkaan verotuksen kiristymistä. Siinä kyllä kerrotaan, että inflaatiotarkistus jää vain kahteen prosenttiin ja että sitä ei uloteta vähennyksiin, mutta muiden lehtien tapaan tätä ei suomenneta verotuksen kiristymiseksi. Sen sijaan Aamulehti painottaa - hallituksen diskurssia ilmeisen sanatarkasti toistaen - varojen keräämistä tulevaan verouudistukseen.

Aamulehden lyhyessä pääjutussa kiinnittyy huomio runsaaseen passiivin käyttöön. Ainoat selvät aktiivirakenteet ovat: *hallitus pääsi yksimielisyyteen ja eduskunta kokoontuu*. Muutoin jutussa tapahtuu asioita ilman nimettyä subjektia: *suhdannevarastoon koottavat varat käytetään, kannanotto hyväksyttiin, asteikkoihin tehdään vain pieni tarkistus, jota ei uloteta lainkaan vähennyksiin, rahastoon saadaan varoja ja esitys annetaan eduskunnalle*. Lisäksi sosiaaliturvamaksut *nousevat*, sen sijaan että joku niitä nostaisi. Passiivin käyttö saa hallituksen toiminnan tuntumaan yleiseltä, "meidän kaikkien" yhteisen intressin hoitamiselta. Hallitus nimetään toimijaksi vain myönteisissä teoissa, kuten otsikossa sen kerätessä varoja verouudistukseen.

Ero oppositiolehti Suomenmaan raportointiin on tässä suhteessa huomattava. Sen uutisessa hallitus tekee aktiivisesti huonoja päätöksiä. Niiden luettelon jälkeen todetaan, että *tämä on Harri Holkerin (kok.) hallituksen hyväksymän ja valtiovarainministeri Erkki Liikasen (sd.) valmisteleman budjetin keskeistä sanomaa*. Vastuuhenkilöt eivät jää epäselväksi.

Suomenmaa epäilee hallituksen budjettipäätösten toteutumista kertoessaan, että *se lupaa palauttaa veronkiristysrahoja myöhemmin ja että se lupaa 13 prosentin korotuksen lapsilisiin*. Verolupausta Suomenmaa horjuttaa toteamalla, että *tämä temppu on saanut muutamatsosialidemokraattiset ay-johtajat syyttämään hallitusta verouudistushuijauksesta*. Muut lehdet luottivat enemmän hallituksen päätösten toteutumiseen. Helsingin Sanomien mukaan verokertymän käytöstä ja lapsilisien korotuksesta *päätettiin*. Aamulehti aloitti uutisensa suoraan hallituksen budjettikannanoton tekstillä. Samalla se ikään kuin totesi omissa nimissään, että verovarot todella *käytetään* niin kuin hallitus sopi.

Keskisuomalainen aloitti pääjutun listaamalla kolme kielteistä asiaa: verotus kiristyy, työnantajien maksut nousevat ja työelämän uudistus jäi sopimatta. Sen jälkeen se horjuttaa monessa kohtaa hallituksen diskurssia: budjettiesitys määriteltiin kiristäväksi mutta todellisuudessa menot nousevat tuntuvasti, kokoomus käänsi kelkkansa veroratkaisussa, hallitus on hyväuskoinen talousenusteissaan, hallitus jahnasi pitkään työllisyyslakia, porrastaa sen voimaantumisen eduskunnan päätöksen vastaisesti ja aivan toisin kuin alun perin kaavaili, ei

kyennyt sopimaan työajan lyhentämisestä ja silti hallituspuolueet kiistivät poliittiset erimielisyydet. Keskisuomalainen painoi alaspäin myös ay-liikettä. SAK:n kampanja työelämän uudistuksen vauhdittamiseksi jäi *lähes tuloksettomaksi*. Tehyn kampanja tuotti *jonkin verran* tulosta, kun alan henkilöstöä lisättiin 5 000:lla.

Uudesta hallituksesta käytetyt nimitykset vaihtelivat siten, että Helsingin Sanomat, Keskisuomalainen ja Suomen Sosialidemokraatti puhuivat hallituksen diskurssin mukaisesti *sinipunahallituksesta*. Aamulehti ja Suomenmaa korostivat pääministerin asemaa puhumalla *Holkerin hallituksesta*. Kansan Uutiset käytti kriittistä nimitystä *punamusta hallitus*, jossa kokoomuksen värinä on puolueen itsensä vaaliman sinisen sijasta "patamustan porvarin" väri.

Toinen näkökulmia paljastava sananvalinta liittyi veroratkaisuun. Suomenmaan mukaan kyseessä oli *verotuksen kiristäminen* ja *tempu*. Kansan Uutiset puhui verotuksen *kiristymisestä*, joka *kirpaisee* parempituloisia ja *rasittaa* matalapalkkaisia. Keskisuomalainen kirjoitti *verojen korotuksesta* ja *veronkiristyksistä*. Myös Helsingin Sanomat kertoi hallituksen päätyneen verotuksen *kiristyslinjalle*. Aamulehti puhui hallituksen termein *veroina suhdannerahastoon koottavista ylimääräisistä varoista*. Sosialidemokraatti kiersi kiristymisen kertomalla *inflaatiotarkistuksen kritiikistä, veroasteen heilahduksesta ja verouudistuksesta*.

Lehtien kanta joihinkin budjettiratkaisuihin ilmenee niihin liitetystä ad-
verbeistä tai adjektiiveistä. Kahden prosentin inflaatiotarkistus veroasteikkoihin oli Aamulehden mielestä *vain*, etenkin kun sitä ei ulotettu *lainkaan* verovähennyksiin. Sama asenne oli Helsingin Sanomien uutisessa, jossa "täysimääräiseksi" inflaatiotarkistukseksi todettiin *ainakin 3,5 prosentin korjaus*. Kansan Uutisten mukaan *matalalla* inflaatiotarkistuksella *kourastiin* miljardi markkaa.

Lehdet pitivät budjettiesityksen loppusumman kasvua hallituksen kolmen päivän neuvotteluissa vähäisenä todetessaan sen olevan *vain* 170 miljoonaa (HS), *ennätysalhainen* (KU) tai *vain* viidennes siitä mitä aikaisempina vuosina (S).

Budjetin yhteydessä käsittelen retorisisista keinoista vain niin sanottua numeropeliä eli luvuilla vaikuttamista. Tarkoilla luvuilla lisätään uutisen uskottavuutta, mutta samoin kuin tilastoilla niillä on helppo todistella haluttua mielikuvaa. Budjettiutisissa numeroilla on tärkeä osuus, koska kyse on rahassa mitattavista päätöksistä. Lehdillä oli käytössään samat hallituksen julkaisemat tiedot, joten uutisista ei pitäisi löytyä eroja yksittäisten lukujen kohdalla. Sen sijaan lukujen valinnassa ja niiden arvioinnissa voi olla eroja.

Eniten numeroita on Kansan Uutisten pitkässä jutussa. Viimeiset kappaleet vilisevät valtiovarainministeriön ennakoimia valtiontalouden kasvulukuja. Lehti korostaa jokaisessa lauseessa, että luvut ovat hallituksen budjettiesitykseen sisältyviä arvioita, sen sijaan että se ottaisi ne tosiasioina.

Lehdet kuvasivat budjetin loppusumman alakanttisesti todetessaan sen jääneen 114 miljardin markan *alapuolelle* (HS) tai *vajaaseen* 114 miljardiin markkaan (A, KU). Sen sijaan Keskisuomalainen piti budjettia suurena kertoessaan sen kasvaneen *lähes* 114 miljardiin. Kansan Uutiset mainitsi pääuutisessaan myös tarkan loppusumman, 113,85 miljardia. Lehdet totesivat, että suhdannerahastoon kertyy veroratkaisujen seurauksena 900 miljoonaa markkaa. Kansan

Uutiset tosin käytti jutun alkupuolella suurpiirteisempää ilmaisua kertoessaan hallituksen kouraisevan verotuloja *miljardin*.

Kuvitus

Budjettiuutisten kuvituksen vertailun tekee mielenkiintoiseksi se, että kolme lehteä (A, KU, SS) julkaisi pääjuttunsa yhteydessä täsmälleen saman kuvan. Siinä pääministeri Harri Holkeri ja valtiovarainministeri Erkki Liikanen kertovat budjettiesityksestä tiedotustilaisuudessa. Holkeri viittaa kädellään määrätietoisen näköisesti joko puhettaan painottaessa tai myöntäessään toimittajalle kysymysvuoron. Liikanen nojaa pöytänsä käsi leuan alla. Molemmat katsovat suoraan kameraan.

Kun kuvat ovat samat, ratkaisevaan asemaan nousevat niihin liitetyt kuvatekstit ja otsikot. Aamulehden kuvateksti alkaa Holkerin repliikillä - *Käyttäkää tervettä järkeä, niin budjetti kestää arvostelun*. Myös Liikasen todetaan olevan *tyytyväinen Holkerin hallituksen ensimmäiseen budjettiin*. Kuvan viereisessä otsikossa Holkeri sanoo *purnaajille*, että *"budjetti kestää arvostelun"*. Näillä teksteillä hallituksen voimakaksikko vakuuttaa kuvassa budjetin hyvyttä. Jos kritisoitavaa löytyy, vikaa on etsittävä arvostelijoiden järjenkäytöstä.

Sosialidemokraatti pääsi kertomaan budjetista kaksi päivää muita myöhemmin, joten budjetti-infosta otettu kuva yhdistettiin budjetin vastaanotosta kertovaan juttuun. Kuvateksti viittaa kuitenkin juttuun, jossa kerrotaan Liikasen *haastaneen eduskunnan kunnolliseen ja avoimeen keskusteluun* budjetista. Kuvateksti ei oikein istu kuvaan, jossa Liikanen nojaa poissaolevan näköisenä käteensä. Sen toisessa virkkeessä arvellaan, että Holkerilla *tuskin on mitään kunnan keskustelua vastaan*. "Teknisestä" kankeudestaan huolimatta lehti suhtautuu myönteisesti Liikaseen ja Holkeriin. Heidät esitetään jämpteinä päättäjinä, jotka uskaltavat käydä kunnan keskusteluun esityksistään.

Myös Kansan Uutisissa budjetti-infon kuva on pantu kuvatekstin kautta todistamaan myöhempiä tapahtumia:

"Elämässä on usein ongelmia", lohdutti pääministeri Harri Holkeri illalla Suomen kansaa tv-lausunnossaan, kun oli puhe verotuksen kiristämisestä. Niinhän se on, arvelee varmaan valtiovarainministerikin.

Lohdutti-verbi on selvästi vinoileva. Sen avulla Holkeri asetetaan vastakkain *Suomen kansan* kanssa ja hänen määrätietoisuutensa yhdistetään verojen kiristämiseen. Kansan Uutiset ei tiedä, mitä mieltä Liikanen on Holkerin lausunnosta, mutta arvailee hänen olevan samaa mieltä ja pukee sen jopa sanoiksi hänen suuhunsa. Kokonaisvaikutelmaksi jää, että hallituksen tärkeimmät ministerit suhtautuvat vähätellen kansalaisten taloudellisiin vaikeuksiin.

Kaikissa kolmessa tapauksessa lehdet korostavat kuvan tekstityksellä Holkerin ja Liikasen yksituumaisuutta, hallituspuolueiden lehdissä myönteisessä ja oppositiolehdessä kielteisessä asiayhteydessä.

Keskisuomalaisen kuva on hyvin lähellä kolmen muun lehden kuvaa. Siinä Holkeri näyttää ylhäällä olevalla sormellaan, kenen toimittajan vuoro on ky-

syä. Pääministerillä on suu auki. Muut keskeiset ministerit (valtiovarainministeri Erkki Liikanen, ulkoministeri Kalevi Sorsa ja liikenneministeri Pekka Venamo) istuvat vakavan näköisinä suupielet alaspäin. Kokonaisilme on totisempi kuin muiden lehtien kuvissa. Hallituksesta syntyy kova vaikutelma, kun pääministeri sanoo kuvatekstissä, että *hallituksen ote sekä näkyy että pitää*. Otsikon kautta tiukka ote yhdistyy verotuksen kiristämiseen.

Helsingin Sanomien pääkuvassa ovat tiedotustilaisuudessa Ilkka Suominen, Liikanen, Holkeri ja Kalevi Sorsa. Holkeri on seisaallaan mikrofonien edessä. Hän on joko nousemassa tai istuutumassa. Suominen ja Liikanen keskustelevat hymyillen keskenään. Sorsa katsoo sivulle ja ilmeisesti keskustelee jonkun kanssa. Todennäköisesti kuva on otettu tiedotustilaisuuden alussa, jolloin tilanne ei ole vielä jäykistynyt. Kuva on eläväinen, mutta yleisvaikutelmaltaan melko neutraali. Holkeri on hieman jäykässä asennossa ja näyttää kireältä. Kuvatekstin mukaan *sinipunahallituksen 1. budjettiesitystä esitteli rivit tyytyväisiä yhteistyökumppaneita*. Kuvan hajanaisuus olisi antanut mahdollisuuden tulkita sitä myös hallituksen eripuraisuuden ilmentäjänä, mutta HS:n ratkaisuna oli rivien suoruuden ja budjetin teon onnistumisen painottaminen.

Kun Helsingin Sanomien kuvaa tarkastelee yhdessä otsikon kanssa, pääotsikko *Kokoomus nieli napinoita verojen kiristämisen* saa sen näyttämään etenkin kokoomuksen kannalta kielteisemmältä. Jälkirivi kertoo myös SDP:n tehneen periaatteensa vastaisia myönnytyksiä sopiessaan asioista oikeistopuolueen kanssa. Päätulkinnaksi jää, että päähallituspuolueet joutuivat tinkimään paljon, mutta tekivät sen lopulta suosiolla, jotta budjetti valmistuisi.

Suomenmaan etusivun budjettikuvassa on yksin Holkeri. Hän pitää käsissään budjettikirjaa ja toljottaa eteensä kireän ja hölmistyneen näköisenä. Kuva itsessään on Holkerin kannalta negatiivinen. Tulkintaa vahvistaa tekstiyhteys. Kuvan alapuolella olevan otsikon mukaan *"Budjetissa näkyy hallituksen tahto"*. Tämän itsestäänselvyyden nostaminen otsikkoon varmistaa sen, että pääjutun otsikoiden kertomat kielteiset asiat kirjautuvat äänestäjien muistiin hallituksen tietoisina tekoina. Kuvateksti toteaa Holkerin olleen tyytyväinen budjettiesitykseen. Otsikoiden ja kuvituksen tasolla Suomenmaa osoittaa selvästi, että pääministeri on tahtonut ottaa miljardin pois työttömiltä ja on vielä tyytyväinen saavutukseensa.

10.2.2 Lipposen hallituksen ensimmäinen budjettiriihi 1995

Paavo Lipposen johtama viiden puolueen sateenkaarihallitus neuvotteli ensimmäisen talousarvioesityksensä ennätysnopeasti sujuneessa budjettiriihessä 16.–17. elokuuta 1995. Lehdet kertoivat budjettiesityksen annista perjantaina 18. elokuuta hallituksen edellispäivän tiedotustilaisuuden pohjalta (liite 15). Analysoin seuraavassa kunkin lehden pääuutissivun pääjuttua budjetista.

Makrotaso

Lehtien budjettiuutisten temaattisiksi pääväitteiksi muodostuivat:

- A Sateenkaarihallituksen linjakas budjettipolitiikka johtaa työttömyyden puolittumiseen, kunhan työmarkkinoilla säilyy palkkamallti.
- HS Hallitus teki säästöpäätöksensä ja ryhtyi kokoamaan laajaa tuloratkaisua.
- K Hallituksen säästölinja pelastaa Suomen, työmarkkinoiltakin odotetaan malltia.

Kaikilla lehdillä pääteeman osat olivat budjetin säästölinja ja alkavat tuloneuvottelut. Aamulehti ja Keski-suomalainen painottivat positiiviseen sävyyn sitä, että hallitus pysyi aiemmin sovitussa budjettiraameissa ja säästösummissa. Ne korostivat työmarkkinoiden malltia eli palkansaajien tyytymistä suhteellisen pieniin nimelliskorotuksiin. Nämä teemat olivat juttujen kärkenä ja runkona. Veromuutokset sekä tupakan ja bensan kallistuminen jäivät sivuseikoiksi tai yksityiskohdiksi tämän valtiontalouden ja koko kansakunnan selviytymisestä kertoneen pääjuonen rinnalla.

Helsingin Sanomat preferoi samaa teemaa, mutta jonkin verran kriittisemmällä otteella. Se painotti myös säästöpäätösten negatiivisia vaikutuksia ja nosti esille työmarkkinasopua uhkaavia tekijöitä. Toisaalta HS:n kakkosjuttu tukee selvästi hallituksen aikomusta leikata työttömyysturvaa. Sovittu 1,5 miljardin markan summa todetaan pieneksi, kun sitä verrataan työttömyyden kokonaishintaan eli 48 miljardiin markkaan. Varsinaisten työttömyyspäivärahojen osuus tästä oli 19 miljardia.

Puoluelehdissä budjettijuttujen teemat olivat vastaavasti:

- D Ennätysnopeasti ja sopuisasti synnytetty budjetti suojaa hyvinvointivaltion perustan.
- KU Vasemmistoliitto vaikutti hallituspuolueista eniten budjetin sisältöön, josta sopiminen oli harvinaisen helppoa.
- S Keskustan puheenjohtajan mukaan hallitus nakertaa itse pohjan talouspolitiikkansa päätavoitteen alta.

Vasemmiston lehdissä korostettiin budjetin helppoa syntytapaa – ehkä siksi, että sen sisältö ei välttämättä ollut mieluisaa. Demari painotti pääministeri Liposen suulla, että hyvinvointivaltion perusteet kuitenkin säilyvät. Kansan Uutisille oli tärkeätä löytää budjetista vasemmistoliiton aikaansaannoksia, koska kyse oli puolueen ensimmäisestä budjettiriihestä. Suomenmaa otti oppositiojohtaja Ahon kautta täysin muista poikkeavan kannan hallituksen säästöpäätöksiin. Otsikoissa teemat kiteytettiin näin:

- A HALLITUS EI LIPSUNUT SÄÄSTÖISTÄ
Työttömyyden puolittumisen ehto on palkkamallti.
Kolmostien jatkeelle myötämieltä

- HS HALLITUS TEKI BUDJETTINSA JA ALKAA HIEROA TULOSOPUA
Keväällä päätetty säästölinja piti budjettineuvotteluissa
* Työtulojen verotus kevenee * Pääomatulojen verotus kiristyy
* Bensiini ja tupakka kallistuvat
- K BUDJETTI VETÄÄ VELAN ALENEVALLE URALLE
"Suomi selviytyy", Iiro Viinanen uskoo. Ensi vuoden talousarvion loppusumma 193 miljardia markkaa.
Bensiinivero nousee 40 penniä litralta ja tupakkavero 10 prosenttia. Perintö- ja lahjaverot kiristyy.
- D Pääministeri Lipponen summasi ennätystahtia syntyneen budjetin annin positiiviseksi:
HYVINVOINTIVALTIO PYSYY PERUSTEILTAAN KOOSSA
- KU BUDJETTI VALMISTUI ENNÄTYSNOPEASTI
- S Hallitus estää työttömyyden puolittumisen
AHO RUSIKOI SÄÄSTÖPAKETIN

Aamulehti piti säästölinjaa hyvänä, koska siitä poikkeaminen olisi ollut *lipsuista*. Myös *palkkamaltti* on myönteinen ilmaus verrattuna esimerkiksi pieniin palkankorotuksiin. Helsingin Sanomat totesi Aamulehden tapaan *linjan pitäneen*. Keskisuomalainen piti tärkeimpänä, että valtion velkataakka saatiin alenevaan suuntaan. Käänne oli niin merkittävä, että Suomi saattoi selviytyä.

Demarin otsikko on hyvin positiivishenkinen: ennätystahtia syntyneessä budjetissa oli antia summattavaksi asti. Säästöistä tai leikkauksista ei puhuta mitään, mutta niiden kielteiset vaikutukset kumotaan sillä, että hyvät perusasiat säilyvät. Kansan Uutisten näkökulmasta budjetin tärkeintä antia oli, että se tehtiin *ennätysnopeasti*. Suomenmaan otsikon esirivissä lehti esittää oppositiojohtaja Ahon mielipiteen yleisenä tosiasiana.

Mikrotaso

Budjettiiutisten "paikallisella" mikrotasolla kiinnitän huomiota kahden keskeisen asian eli budjetin syntyvän ja sen pääsisällön kuvailuun.

Useimmat lehdet korostivat heti pääuutistensa alussa budjettiesityksen syntyneen ennätysnopeasti ja ilman suurempia riitoja. Aamulehden mukaan *etuajassa päättyneen* budjettiriihen *ainoa kova vääntö* käytiin yritysveroista. Myös Helsingin Sanomat kuvasi budjettineuvottelua *nopeatahtisiksi*. Keskisuomalainen ei muista poiketen mainitse jutussa mitään hallituksen sopuisuudesta tai riiden ennätysnopeudesta. Jälkimmäinen tosin todetaan kuvatekstissä. Keskisuomalaisen uutisessa neuvottelua kuvattiin rauhalliseen sävyyn odotusten mukaisiksi: hallitus *pääsi sopuun*, se *toteutti* aiemmin sovittuja päätöksiä tai *vahvisti* niitä.

Demari kertoi budjetin syntyneen *ennätysvauhtia* ja ilman *merkittävää poliitista kädenvääntöä*. Hallitus päättikin budjettiriihen *erittäin myönteisissä tunnelmissa*. Kansan Uutisten pitkän budjettiiutisen koko kärki rakentui nimenomaan budjetin syntyvalle: esitys *valmistui ennätysajassa, asiallisesti ottaen yhden vuorokauden aikana, eikä edes aiemmista budjettiriihistä tuttua yöistuntoa tarvittu*. Lisäksi

hallitus ehti käsitellä Emun lähentymiskriteereitä ja työllisyysohjelmaa. Jo keskiviikkona oli sovittu vaalikauden lopun isoista säästöistä. KU piti budjetin tekoa *helppona*, kun asiat oli sovittu jo keväällä hallitusneuvottelujen yhteydessä. Suomenmaa ei lyhyessä budjettiavauksessaan kertonut mitään esityksen teko-tavasta, vaan arvioi sen sisältöä keskustan puheenjohtajan suulla.

Budjetin keskeinen sisältö oli lehtiutisten perustella säästöpäätöksissä. Aamulehti painotti, että esitys *noudattaa tiukasti keväällä tehtyjä sopimuksia*. Sopimusten noudattaminen on yleensä myönteistä, samoin kuin se, että *menokatto pitää*. Katon puhkeaminen olisi ollut kielikuvana negatiivinen. Helsingin Sanomat kuvasi samaa asiaa siten, että hallitus *piti kiinni lähes kaikista keväisistä säästöpäätöksistään*. Tätä ei pelkästään kiitelty, sillä heti perään uutisessa lueteltiin, että budjetti on *erityisen raskas* kunnille, valtion tukemille yrityksille, maataloudelle, lapsiperheille, opiskelijoille sekä varsinkin työmarkkinatukea saaville alle 20-vuotiaille, jotka menettävät tukensa kokonaan. Keski-suomalainen totesi säästöt aiempien säästöohjelmien mukaisiksi.

Budjettiutisten diskursseja pyrin erottelemaan vertailemalla, mitä nimityksiä lehdet käyttivät uudesta hallituksesta ja budjettiesitykseen sisältyneistä valtion menojen pienentämispäätöksistä. Lisäksi tarkastelen verbivalintoja ja adverbien käyttöä.

Talousarvioesityksen teki vasemmistolehtien ja Keski-suomalaisen pääuutisten mukaan *hallitus*. Suomenmaa korosti pääministerin ja tämän puolueen osuutta käyttämällä nimitystä *Paavo Lipposen (sd) hallitus*. Aamulehti kuvasi lisäksi hallituksen puoluekirjoa muodolla *Paavo Lipposen (sd) sateenkaarihallitus*. Helsingin Sanomien käyttämä *sinipunahallitus* painotti kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien osuutta hallituksessa ja yhdisti sen samalla vuosina 1987–91 hallinneeseen Holkerin sinipunahallitukseen. Sateenkaarihallitus oli hallituksen diskurssin mukainen, koska siinä kuvattiin myönteiseen sävyyn hallituksen poikkeuksellisen laajaa poliittista yhteistyötä (vrt. esim. tilkkutäkkihallitus). Suomenmaan oppositiolinjaan sopi huonon budjettiesityksen vastuuhenkilöiden nimeämiseen.

Valtion menojen pienentämistä kuvattiin useammin *säästämiseksi* kuin *leikkaamiseksi*. Yleinen diskurssi budjettiutisissa oli, että hallitus harjoitti *säästölinjaua*, johon sisältyi myös kipeitä *leikkauksia*. Siten uutiset kuvastivat hallituksen harjoittaman talouslinjan yleistä hyväksyntää, vaikka sen yksityiskohtia saatettiin pitää ongelmallisina niiden ryhmien kannalta, joihin leikkaukset kohdistuivat. 1990-luvun alkuvuosien kiistelty leikkauslinja oli vuosikymmenen puolivälissä hyväksytty niin laajasti, ettei sitä Lipposen hallituksen ensimmäisen budjettiesityksen teon aikaan juuri kyseenalaistettu. Itse asiassa suurten säästösummien hyväksyminen oli ollut vaalikamppailussa ja sen jälkeisissä hallitusneuvotteluissa ehto valtaan pääsulle. Oppositioon joutuneen keskustan lehtikään ei voinut tehdä täyskäännöstä muutoin kuin syyttämällä hallitusta väärällä tavalla säästämisestä.

Johtolauseen verbeissä selvää uskottavuuseroa sisältyi vain pääministeri Paavo Lipposen siteeraukseen hänen todettuaan, että säästöpäätöksistä huolimatta *”hyvinvointivaltio pysyy perusteiltaan koossa”*. Demarin mukaan Lipponen *arvioi* näin. Helsingin Sanomien mukaan Lipponen *tulkitsi* budjetin vai-

kutuksia, mikä viittasi siihen, ettei lausumalla välttämättä ollut yleistä totuusarvoa, vaan se oli vain budjetintekijän oma (poliittisesti tarkoituksenmukainen) näkemys.

Budjettiutisten metaforista kiinnitän huomiota kilpailuteemaan eli siihen ketkä poliittiset toimijat voittivat tai hävisivät budjettiriihen poliittisessa kamppailussa. Talousarvioesityksen valmistaminen on vuoden tärkein poliittisen päätöksenteon rituaali, jossa hallituspuolueet pyrkivät käyttämään vaikutusvaltaansa omalle ryhmälleen suotuisasti. Hallituksen riihen merkitys on vähentynyt tarkan ennakkovalmistelun ja hyvissä ajoin tehtyjen menoraamipäätösten vuoksi. Silti hallituspuolueet haluavat osoittaa, että juuri heidän tavoitteensa toteutuivat muita paremmin tai että he ainakin kykenivät vaikuttamaan budjetin linjaan enemmän kuin jos olisivat olleet oppositiossa.

Elokuun 1995 budjettiriihen päätösuutisissa poliittisen kamppailun näkökulma oli esillä hyvin vähän. Tähän vaikutti se, että suurimmat ratkaisut oli tehty jo keväällä hallitusneuvotteluissa. Muutoinkin riihen kuvattiin sujuneen sopuisasti.

Kilpailu-metafora oli selvästi mukana vain Kansan Uutisten budjettiutisessa, jossa siinäkin vasemmistoliiton puoluesihteerin Ralf Sund ensin totesi, ettei voittajia ja häviäjiä tällä kertaa voinut listata. Silti hän arveli vasemmistoliiton saaneen budjettiesitykseen hallituspuolueista suurimmat liikahdukset haluamaansa suuntaan, ”*mutta nekin olivat melko pieniä*”. Vaikka budjettiriihessä ei siis juuri mitään muutettukaan, kertoi KU, että *sosiaali- ja terveystieteiden sekä kulttuuriministerin hallinnonaloille tuli lisää rahaa rakennushankkeisiin*. Nämä olivat juuri vasemmistoliiton ministereiden Terttu Huttu-Juntusen ja Claes Anderssonin vastuualueet. Muiden lehtien pääuutisissa ei rakennusrahoista puhuttu mitään, saati sitä olisi eritelty ministeriöittäin tai jopa ministeriöiden sisällä (opetusministeriössä Anderssonille eikä opetusministeri Heinosen).

Kuvitus

Budjettiriihen päätösuutisiin liittyi Demarissa, Helsingin Sanomissa, Keskisuomalaisessa ja Suomenmaassa yksi kuva ja Kansan Uutisissa kolme kuvaa. Aamulehden pääuutisivulla ei ollut tästä aiheesta kuvaa.

Helsingin Sanomien budjettiutista koristaa Iiro Viinosen kasvokuva, jossa hän katsoo eteenpäin terävän totisena. Kuvatekstin mukaan *Viinanen kertoi torstaina uskovansa, että nyt Suomi selviytyy*. Neutraali kuva muuttuu kuvatekstin kautta tulevaisuudenuskoksi vakuuttavaksi. Jos vuosikausia valtiontalouden ongelmista varoitussanoja pitänyt valtiovarainministeri uskoi hallituksen budjettiriihen jälkeen Suomen sittenkin selviävän, asioiden täytyi olla jo hyvällä mallilla.

Keskisuomalaisen kuvassa ovat valtiovarainministeri Viinanen ja pääministeri Lipponen hyvin vakavailmeisinä. Miehet katselevat suupielet alaspäin eri suuntiin hallituksen tiedotustilaisuudessa. Kuva voisi hyvin kertoa hallituksen vaikeuksista tai sen voimakaksikon eripuraisuudesta. Kuvatekstin mukaan ministerit *tiedottivat ennätysnopeasta budjetinteosta*. Se liittyy vakavailmeisyyden rivakasta työtahdista johtuvaan väsymykseen. Otsikkotasolla kuva yhdistyy

myös vakaviin asioihin eli koko Suomen selviytymiseen velkataakkansa kanssa. Silti kuvan apaattisuus on ristiriidassa otsikon ja tekstin myönteisyyden kanssa.

Ero on selvä, kun Keski-suomalaisen kuvaa verrataan Demarin etusivun kuvaan. Siinä Lipponen ja Viinanen saapuvat naureskellen hallituksen tiedotustilaisuuteen Säätytalolla. Molemmilla on käsissään papereita valmiin budjetin merkiksi. Etenkin Lipponen vaikuttaa hyvin tyytyväiseltä. Kuvatekstin mukaan ministerit *esittelivät tiedotusvälineille budjettiriihen tuloksia*. Positiivinen kuva kertoo samaa sanomaa kuin jutun otsikko ja teksti: hallitus onnistui budjetinteossa, asiat ovat hallinnassa ja hallituksessa hyvä henki.

Kansan Uutisten ylimmässä kuvassa pääministeri Lipponen jutustelee naureskellen Säätytalon edustalle kerääntyneiden maanviljelijöiden kanssa. Viljelijät ovat piirittäneet hänet, mutta tunnelma on aurinkoinen. Kuvatekstin mukaan viljelijät *keskustelivat* pääministerin kanssa. Keskustelujen sisällöstä ei kerrota mitään, ei edes sitä, oliko heillä valittamista vai kiittelemistä. Vasemmassa alakuvassa on ilmeisesti sattumalta Säätytalon edustan puistonpenkille istahtanut työtön nuori mies. Kuvatekstin mukaan hän *seurasi budjettineuvotteluja yhdessä J.W. Snellmanin patsaan kanssa*. Työttömän varsinaista yhteyttä budjettijutuun ei kerrota. Toisessa kuvassa Säätytalolle astelee ministeri Terttu Huttu-Juntunen, jonka kerrotaan saaneen puristetuksi *hieman lisärahaa sosiaalialan rakennushankkeisiin*. Kun työtön ja Huttu-Juntunen on asetettu kuvissa vierekkäin, tarkoituksena lienee osoittaa, että vasemmistoliitto muistaa hallituksessakin työttömiä ja että puolueen onnistui jopa taistella lisärahaa rakennusalan työllistämiseksi.

Suomenmaan pienessä kuvassa keskustan puheenjohtaja Esko Aho katsoo kameraan levollisena. Kuvateksti alkaa lauseella *Paavo Lipposen hallitus siirtää puolet säästövälistä kunnille*. Syytteen esittäjäksi kerrotaan *suurimman oppositiopuolueen puheenjohtaja*. Kuvateksti tuntuu jossain määrin hyväksyvän Ahon mielipiteen, koska sitä ei ole pantu lainausmerkkien sisään ja sillä aloitetaan virke ikään kuin lehden omana toteamuksena. Toisaalta *syyttää*-verbi horjuttaa väitteen totuusarvoa.

Budjettiuutisten kuvituksessa näkyvät lehtien näkökulmat samalla tavoin kuin teksteissäkin. Hallituksen vasemmistopuolueiden lehtien kuvissa näyttäytyy onnellinen hallitus, joka kepeässä ilmapiirissä teki hyvän budjetin – ja vielä ennätysajassa! Kansan Uutiset nosti lisäksi omaa ministeriään työttömien puolustajaksi. Helsingin Sanomat toisti melko neutraalisti valtiovarainministerin hallitukselle myönteistä sanomaa ja Suomenmaa vastaavasti oman taustapuolueensa puheenjohtajan hallitukselle kielteistä viestiä. Keski-suomalaisen kuvaratkaisu oli sisällöltään ristiriitainen uutisen näkökulman kanssa. Asiakontekstissaan se henki lähinnä tilanteen vakavuutta ja päätösten merkittävyyttä.

10.3 Suomen Pankin johtajanimitys 2001

Vuoden 2001 aineistosta tapaustutkimuksen aiheena ovat Suomen Pankin johtokunnan jäsenen nimittämisestä kertoneet etusivun uutiset. Presidentti Tarja Halonen nimitti pitkin syksyä käydyn vilkkaan keskustelun jälkeen pankin johtokuntaan Sampo-Leonian entisen konsernijohtajan Pentti Hakkaraisen. Valtioneuvosto ja eduskunnan pankkivaltuusto esittivät kahden johtajan nimittämistä. Niiden ehdokkaat olivat entinen pääministeri, keskustan puheenjohtaja Esko Aho ja pankkivaltuuston puheenjohtaja, kokoomuksen kansanedustaja Ilkka Kanerva. Presidentin ratkaisu herätti suuren huomion, etenkin kun hän oli edellisenä syksynä nimittänyt johtokuntaan hallituksen esittämien Johnny Åkerholmin ja Mauri Pekkarisen sijasta Sinikka Salon. Hakkaraisen nimitys uutisoitiin lehdissä 1.12.2001 (liite 16).

Makrotaso

Nimitysuutisten temaattiset rakenteet olivat samantyyppisiä siten, että kaikki kertoivat presidentin yllättävän ratkaisun ja sen perustelut sekä hävinneiden ehdokkaiden ja heidän taustaryhmiensä reaktiot. Keski-suomalaisessa oli lisäksi oikeuskansleri Paavo Nikulan mielipide ja Pentti Hakkaraisen kommentti. Aamulehden uutinen poikkesi muista siinä, että se painotti jutun kärkenä nimityksen puoluepoliittista seurausta eli keskustan ja kokoomuksen välille syntyneitä kiistaa.

Uutisten pääteemoiksi nousivat kolmitasoisien teematarkastelun pohjalta seuraavat lauseet:

- A Esko Ahon syrjäyttämisestä hermostuneet keskustalaiset käänsivät presidentin nimitysratkaisun kokoomuksen syyksi.
- HS Presidentti Halosen yllättävä ja ristiriitaisesti perustelema nimityspäätös kolautti etenkin puheenjohtajan vaihtoon valmistautuneita keskustalaisia.
- K Halosen yllättävä ja ehkä virheellinenkin nimitysratkaisu saattaa johtaa presidentin valtaoikeuksien karsimiseen.

Lehtien pääteemat eroavat hieman toisistaan, vaikka jokaisen ytimessä onkin presidentin päätös sivuuttaa hallituksen ja eduskunnan pankkivaltuuston esittämät poliitikkoehdokkaat. Aamulehti painottaa keskustalaisten hermostumista, jota jutussa ilmentää lähinnä eduskuntaryhmän puheenjohtaja Mauri Pekkarinen. Halosen kuvataan tehneen kovan päätöksen presidentin valtaoikeuksien rajoissa, mutta keskustalaiset ryhtyivät syyttämään presidentin sijasta kokoomusta. Kokoomuksen ehdokas puolestaan kesti tappion hienosti.

Helsingin Sanomien pääteemaksi muodostui presidentin odottamaton ratkaisu ja sen ontuva perustelu. Jutun mukaan Halosen ei uskottu toistavan hallituksen ja pankkivaltuuston ehdokkaiden sivuuttamista. Halosen perusteluista lehti löysi ristiriidan, kun hän ensin sanoi yhden johtajan nimityksen joh-

tuneen Suomen Pankin tarpeista mutta kertoi myöhemmin syyksi sen, ettei kahdesta johtajasta kyetty sopimaan.

Keskisuomalaisen uutisen teemassa korostui muita lehtiä enemmän Halosen toiminnan arviointi presidentin valtaoikeuksien kannalta. Jutussa pidettiin luonnollisena, että nimityspäätös johti eduskunnassa keskusteluun presidentin nimitysoikeuksien rajoittamisesta. Lisäksi kerrottiin, että oikeuskanslerin mielestä presidentin olisi pitänyt nimittää kaksi johtajaa, kuten pankkivaltuutetut olivat esittäneet.

Otsikoissa pääteemat kuvastuivat seuraavasti:

- A NIMITYSSOTKU REPII KESKUSTAN JA KOKOOMUKSEN VÄLEJÄ
Valtapeli: Lipponen kieltää presidentin jyränneen hallituksen ja eduskunnan
- HS ESKO AHO JA ILKKA KANERVA EIVÄT KELVANNEET HALOSELLE
Sampo-Leonian entinen konsernijohtaja Pentti Hakkarainen Suomen Pankkiin
Aho: Ei tässä suurta yllätystä ollut
Kanerva kiitteli tukijoitaan
- K VAIN PANKKIMIES PÄÄSI SUOMEN PANKKIIN
Presidentti Tarja Halonen kelpuutti Pentti Hakkaraisen, mutta ei Esko Ahoa ja Ilkka Kanervaa.
Eduskunnassa alkoi välittömästi kiivas keskustelu presidentin nimitysoikeuksien rajoittamisesta.

Aamulehti nimeää tapahtuman *nimityssotkuksi*. Se repi porvaripuolueiden välejä. Jutussa riidanhaastajaksi kuvattu keskusta on mainittu otsikossakin ennen kokoomusta. Alaotsikon mukaan kyseessä on *valtapeli*. Tässä pelissä pääministeri Lipponen kielsi sen, että presidentti olisi jyrännyt hallituksen ja eduskunnan. *Kieltäminen* viittaa tosiasian kiistämiseen.

Helsingin Sanomien otsikoissa pääasiaksi on nostettu se politiikkapainotteinen näkökulma, että poliitikot Aho ja Kanerva *eivät kelvanneet* presidentille. Toiselle sijalle otsikoiden hierarkiassa jää se, kuka virkaan tuli valituksi. Hävinneiden ehdokkaiden otsikkomaininnat kuvastat alistumista presidentin päätösvaltaan. Hieman sama henki on Helsingin Sanomien otsikoissa, kun niissä ei muiden lehtien tapaan puhuta hallituksen ja eduskunnan sivuuttamisesta tai presidentin nimitysoikeuden rajoittamisesta. Halosen päätös kuvataan yllättäväksi ja ristiriitaiseksi uutisen tekstiosassa, mutta otsikkotasolla HS tyytyy toteamaan tapahtuneen, toki painottaen sitä että ratkaisun ydin oli Halosen kelpuuttamattomuudessa eli presidentin omassa mielipiteessä.

Keskisuomalaisen pääotsikko on sisällöltään Halosen ratkaisua ymmärtävä ja siten ristiriidassa jutun valtaoikeusteeman kanssa. Vaikka otsikon *vain*-sana arvottaa yhden johtajan nimittämisen vähäiseksi määräksi, määrittää ilmaisu *pankkimies pääsi Suomen Pankkiin* Pentti Hakkaraisen nimityksen järkeväksi. Kukapas pankkitöihin paremmin sopisi kuin pankkimies, alan ammattilainen. Alaotsikossa valinta Hakkaraisen, Ahon ja Kanervan kesken sidotaan kuitenkin Halosen *kelpuuttamiseen*. Toinen alaotsikko dramatisoi eduskunnassa alkaneen keskustelun presidentin nimitysoikeuksien rajoittamisesta, kun sen todetaan alkaneen *välittömästi ja kiivaana*. Näin syntyy kuva, että kansanedusta-

jat olivat laajasti tyytymättömiä presidentin ratkaisuun ja olivat ryhtymässä sen vuoksi toimiin.

Mikrotaso

Mikrotason tarkastelussa erittelen nimitysprosessin vaiheiden sekä osapuolten toiminnan ja reaktioiden kuvauksia.

Presidentti Halosen nimitysratkaisu kuvattiin kaikissa lehdissä hallituksen ja pankkivaltuuston kannan sivuuttamiseksi. Aamulehden mukaan Halonen *käveli näiden yli*. Presidentin *menettelyssä* oli lehden mukaan jo nähty *aineksia perustuslailliseen valtataisteluun*. Ilmaisuu viittasi siihen, että nimitys kolkutteli presidentin valtaoikeuksien rajoja.

Helsingin Sanomien mukaan tasavallan presidentti *jyräsi* hallituksen ja pankkivaltuuston *enemmistöt*. Näin se ainoana lehtenä viittasi siihen, että esityksiä tehneet elimet eivät olleet yksimielisiä. HS nimitti Halosen menettelyä myös *kuvioksi*, jossa hän *sivuutti* pankkivaltuuston.

Keskisuomalaisen uutistekstissä *jyrääminen* mainittiin vain niin, että pääministeri Lipponen kiisti tällaisen *väitteen*. Kuvatekstissä kuitenkin todetaan voimakkain sanavalinnoin, että Halonen *jyräsi* ja *runnoi*. Jutussa kerrotaan neutraalimmin, että Halonen *ei hyväksynyt* pankkivaltuuston ja hallituksen ehdokkaita. Kaatunutta hallituksen nimitysehdotusta nimitetään *poliittiseksi pakettiratkaisuksi*, mikä viittaa puoluedmandattien mukaan jaettuihin virkapaketteihin, joissa sopivuus on usein ollut tärkeämpi kriteeri kuin pätevyys.

Hävinneiden poliitikkoehdokkaiden kuvauksissa raportit eroavat enemmän. Aamulehden jutun kärki keskittyy keskustalaisten hermostumiseen. Keskusta *syytti* kokoomusta siitä, että Ahon valinta *karahti kiville valintaruljanssin loppumetreillä*. Kiville karautuminen viittaa tapaturmaan tai ohjaajan omaan virheeseen, ei ulkopuolisten toimiin. Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Pekkarinen oli Aamulehden mukaan *erittäin kiukkuinen*. Kun hän *antoi ymmärtää*, ettei asiaa sivuuteta olan kohautuksella, vaikuttivat keskustalaiset uhkailevan kostotoimilla. Maltin menettämistä vahvisti se, että Pekkarinen *puhisi* perustelunsa. Aho itse oli *pettynyt*, ja hän *ei suostunut* kommentoimaan mitään. Täysin toista maata oli Ilkka Kanerva, joka *toipui nopeasti* ja vakuutti panostavansa jatkossa täysillä politiikkaan. Uutisessa kuvataan kaksi vastakkaista tapaa kohdata kärsitty tappio: kiukuttelu, muiden syyttely ja mököttäminen ja toisaalta reipas hyväksyminen ja katseen suuntaaminen eteenpäin. Tältä pohjalta pääotsikon kertoma keskustan ja kokoomuksen välien repeily näytti johtuvan yksinomaan keskustalaisten kuumenemisestä.

Helsingin Sanomien mukaan Halosen päätös otettiin eduskunnassa vastaan *ristiriitaisin tuntein*. Keskustan eduskuntaryhmästä *sinkoili tyrmistyneitä kommentteja*. Aho itse otti ratkaisun rauhallisesti mutta menettelytapoja ihmetellen. Kanerva *näytti* koonneen voimansa nopeasti. Hän kehui omaa puoluettaan, pankkivaltuutettuja ja hallitusta, joiden kaikkien HS kuitenkin huomautti tukeleen häntä *vaihtelevasti*.

Keskisuomalaisessa Aho *ei halunnut arvioida* tulevaisuuttaan, eivätkä hävinneet muutoinkaan kommentoineet tilannetta. Lehti itse arvioi, että esityksen

kaatuminen oli helpompaa kokoomukselle kuin puheenjohtajavaihdosta tehneelle keskustalle.

Johtokuntaan valittu Pentti Hakkarainen määriteltiin kaikissa lehdissä ammattilaiseksi ja asiantuntevaksi pankinjohtajaksi. Aamulehti luokitteli hänet *ammattipankkiiriksi*, Helsingin Sanomat *asiantuntijaehdokkaaksi* ja Keski-suomalainen *yllätysnimeksi*, jolla todettiin kuitenkin olevan pitkä kokemus rahoitus- ja pankkialalta. Suhtautuminen Esko Ahon ja Ilkka Kanervan syrjäyttämiseen ei siten vaikuttanut valituksi tulleen henkilön arvottamiseen. Utisten kriittinen näkökulma kohdistui enemmän presidentin tapaan käyttää valtaoikeuksiaan hallituksen ja eduskunnan tahdon vastaisesti kuin Ahon ja Kanervan jäämiseen ilman virkaa, vaikka ratkaisusta arvioitiin koituvan ongelmia keskustalle puolueena.

Nimitysuutisten retorisenä ulottuvuutena tarkastelen, millaisessa viitekehysessä lehdet tapausta selostivat. Oliko kyse kilpailusta, taistelusta, esityksestä vai mistä?

Helsingin Sanomat vastaa tähän kysymykseen uutisen ensimmäisessä lauseessa: *Suomen Pankin johtajien valinnasta kehkeytyi perjantaina todellinen jännitysnäytelmä*. Näytelmän loppukohtauksessa hallitsija hylkäsi hänelle tarjotut ehdokkaat ja valitsi yllätysnimen ennakkosuosikkien ulkopuolelta. Sen jälkeen oli loppukommenttien, tunnelmien ja selitysten aika. HS:n uutisessa ei edetty presidentin valtaoikeuksien pohdintaan eikä puolueiden väliseen kiistelyyn. Myöskään pääministeri Lipponen ei päässyt ääneen. Ainoa tulevaisuuteen viittaava seikka oli Halosen lohdutus Aholle, että tämä nuorena miehenä ehtii vielä tehdä monenlaista elämässään. Helsingin Sanomien uutisen sisäänrakennettu tulkintakehikko olikin presidentinvaalitaistelun kärkikaksikon yhteenotto. Jutussa nimityspäätöstä kommentoivat omin sanoin vain Aho ja Halonen. Siinä nostetaan esille epäily, että Halonen olisi halunnut *näpäyttää* presidentinvaalivastustajana. Näytelmästä jäi elämään jännite juuri Halosen ja Ahon välille. Tähän liittyi myös Ahon ihmettely siitä, ettei *kukaan päätöstä tehneistä* ollut häneen yhteydessä. Kriitikki osui ainakin presidenttiin.

Keski-suomalaisessa tapahtumalle ei anneta yhtä selväsanaista viitekehystä, vaan siinä puhutaan vain nimitysratkaisusta. Jutun tulkintakehikoksi nousevat valtaoikeudet. Sen juoni rakentuu kysymyksestä, tekikö presidentti oikein hylätessään hallituksen ja eduskunnan pankkivaltuuston ehdokkaat. Halonen selitti tätä omalta kannaltaan, Lipponen antoi muodollista tukea, mutta oikeuskansleri arvosteli poikkeamista pankkivaltuuston nimitysesityksen lukumäärästä. Jutusta jää vaikutelma, että asia ei jää tähän, vaan presidentin toiminnan oikeellisuus selvitetään ja valtaoikeuksia ehkä rajoitetaan.

Aamulehden uutinen on lähimpänä urheiluselostusta. Esko Aho hävisi *loppumetreillä*. Keskustalaiset ovat tyytymättömiä *lopputulokseen* ja syyttävät kokoomus-joukkuetta epäreilusta tai ainakin liian kovasta pelistä. Kosta haudotaan, ja hävinnyt ei halua sanoa mitään uransa jatkosta. Toinen presidentin ylikävelemäksi jäänyt kilpailija sen sijaan toipui nopeasti. Jutun kehikkona on poliittinen kamppailu. Siinä puolueiden suhteet nousevat tärkeimmäksi asiaksi ohi Halosen nimitysratkaisun ja sen perustelujen. Journalistisesti valintaa voidaan perustella tuoreudella: poliitikkojen kommentit olivat uudempaa aineista

kuin jo varhain päivällä kerrottu nimityspäätös. Tässä näkökulmassa paljastuu kuitenkin selvästi se, ettei niinkään ollut väliä kuka Suomen Pankin johtokuntaan tuli valituksi, vaan se, kuka voitti tai hävisi tapahtumassa poliittisesti.

Kuvitus

Suomen Pankin johtajanimityksestä oli Aamulehden etusivulla yksi kuva, Helsingin Sanomissa kaksi ja Keskisuomalaisessa neljä kuvaa.

Aamulehden suuressa kuvassa on pääministeri Paavo Lipponen toimittajien piirittämänä. Lipponen on muiden yläpuolella ja katsoo alaspäin mietteliäänä ja totisena. Ojentuvat mikrofonit ja toimittajien odottavat ilmeet kuvastavat asian tärkeyttä ja sitä, että pääministeriltä odotetaan siihen selitystä. Kuvatekstin mukaan Lipponen *joutui vastaamaan hallituksen puolesta, jyräsikö presidentti Tarja Halonen eduskunnan ja hallituksen*. Lipponen ei keskeisestä asemastaan huolimatta ole nimitysratkaisun pääaktori, mutta hän joutuu selittämään toisten eli presidentin toimintaa. Kuvavalinta korostaa Lipposen asemaa ikään kuin puolueettomana tulkitsijana kamppailussa, jossa vastakkain olivat jutun mukaan poliittisesti keskusta ja kokoomus ja henkilötasolla Halonen, Aho, Kanerva ja Hakkarainen. Kukaan näistä päähenkilöistä ei näy etusivun kuvituksessa. Paitsi tapahtumien selittämistä, pääministeriltä odotetaan vastausta siihen, miten valtasuhteet jatkossa toimivat. Kuvatekstin iskulauseessa kysytäänkin *Ke-nellä valta?*

Helsingin Sanomien pääkuvassa presidentti Halonen matkaa mustan virka-auton takapenkillä valtioneuvoston linnaan tekemään nimityspäätöstä. Presidentin mukana kyydissä on tiedotuspäällikkö Maria Romantschuk. Etupenkin turvamies ja kiiltelevä turva-auto kuvastat presidentin valtaa ja tärkeyttä. Halosen ilme on vakava, pikemminkin surullinen kuin vallantäyteinen tai voittonriemuinen: hän on menossa tekemään ikävää päätöstä. Kun kuva liitetään uutisjutussa kerrottuun jyräämiseen ja siihen, ettei esille nostettu valtaoikeuskysymyksiä, jää vaikutelmaksi se, että presidentti teki kovan päätöksen, johon hänellä kuitenkin oli oikeus. Kuvateksti toteaa arvostavasti presidentin *saapuvan* tekemään päätöstä. Pienemmässä kuvassa nimitetyksi tullut Pentti Hakkarainen hymyilee varovaisesti. Hän näyttää olevan ainoa, jolla on prosessissa aiheutta pieneen tyytyväisyyteen.

Keskisuomalaisen pääuutissivulla oli aiheesta neljän kuvan kollaasi. Suuressa pääkuvassa nimitystä vaille jäänyt Ilkka Kanerva (kok.) ihmettelee tilannetta eduskunnassa muiden kansanedustajien kanssa. Kanerva on käsi leualla todella hämmästyneen näköinen. Kollegat, kuten vasemmistoliiton Jaakko Laakso, tuntuvat yhtyvän hämmästelyyn tai lohduttavan tappion kärsinyttä. Kuvatekstin mukaan Kanerva *vakuutti kestävänsä "tämänkin tappion"*. Kansanedustajien mietiskely yhdistyy alaotsikossa kerrottuun eduskunnassa alkaneseen *kiivaaseen keskusteluun presidentin nimitysoikeuksien rajoittamisesta*.

Kolmesta pienestä kuvasta ylimmässä presidentti Halonen on nyrpeän näköinen ja suupielet alaspäin. Hän katsoo mietteliäänä kaukaisuuteen. Presidentin ilme yhdistyy kuva- ja asiayhteydessään siihen, etteivät Aho ja Kanerva kelvanneet hänelle. Halosen alapuolella pääministeri Lipponen on määrätietoi-

sen näköisenä ja alimmassa kuvassa Pentti Hakkarainen poseeraa asiallisesti kotonaan. Kuvateksti on voimakkaan kantaaottava: *Presidentti Tarja Halonen jyräsi pääministeri Paavo Lipposen yli runnomalla Suomen Pankin johtokuntaan vain Pentti Hakkaraisen. Jyrääminen oli esillä joko lehden omana kuvauksena tai jonkun kiistämänä väitteenä muissakin lehdissä, mutta runnominen esiintyi vain Keskisuomalaisessa. Presidentin toiminnan kuvaaminen runnomiseksi osoittaa hyvin kielteistä suhtautumista hänen tekemäänsä päätökseen.*

Keskisuomalainen korostaa lisäksi, että presidentti jyräsi Lipposen yli, kun yleensä hänen kerrottiin jyränneen hallituksen ja pankkivaltuutetut. Ratkaisu kohdistaa Halosen päätöksen sosiaalidemokraattiseen pääministeriin ja isossa kuvassa kokoomuksen ehdokkaaseen. Muissa lehdissä pääteemaksi nostettu Ahon ja keskustalaisten tappio loistaa tässä kuvakollaasissa poissaolollaan. Kuvien ja kuvatekstien tasolla kyse oli presidentin ja hallituspuolueiden välisestä valtamittelöstä, jossa Halonen jyräsi Lipposen ja tappion kärsi Kanerva.

10.4 Vanhasen hallituksen yritysverouudistus 2003

Syksyn 2003 tapaustutkimuksena käsittelen tutkimuslehtien pääuutissivun uutisia Matti Vanhasen hallituksen sopimasta yhteisö- ja pääomaverouudistuksesta. Siinä yritysten maksamaa yhteisöveroa päätettiin pienentää 29 prosentista 26 prosenttiin vuonna 2005. Pääomavero eriytetään yhteisöverosta ja se alennetaan 28 prosenttiin. Sama vero päätettiin ulottaa pörssiyhtiöiden osinkoihin osingonsaajien maksettavaksi. Muissa yhtiöissä osingot säilyvät verottomina 90 000 euron rajaan saakka. Pääomaveroprosenttiin on sidottu myös asuntolainojen korkovähennys, joten siihen oli tulossa yhden prosenttiyksikön pienennys. Samassa yhteydessä hallitus päätti tiukentaa yksilöllisen eläkevakuutuksen ehtoja niin, että vakuutusmaksut vähennettäisiin ansiotulojen sijasta 28-prosenttisesti pääomaverosta ja että tällaiselle eläkkeelle pääsisi aiemman 60 vuoden sijasta vasta 62-vuotiaana.

Hallituksen päätöstä oli odoteltu, mutta se valmistui useimmat tiedotusvälineet yllättäen myöhään keskiviikkoiltana 12. marraskuuta. Helsingin Sanomissa ratkaisu oli torstain pääuutinen ja Aamulehdessä siitä oli etusivulla yhteisöveron alennusta ennakoiva otsikko. Keskisuomalaisessa asiasta ei ollut vielä tässä vaiheessa mitään. Hallitus tiedotti sopimuksesta torstaina, ja perjantaina 14. marraskuuta siitä oli uutinen kaikkien kolmen lehden pääuutissivulla. Keskustelu uudistuksen vaikutuksista jatkui vilkkaana, ja aihe oli tutkimuslehtien pääuutissivuilla myös lauantaina 15. marraskuuta.

Keskityn analyysissä perjantain 14. marraskuuta pääuutisiin (liite 17), koska silloin kaikki lehdet kertoivat etusivullaan hallituksen sopimasta ratkaisusta. Sisällöllisessä vertailussa on kuitenkin otettava huomioon se, mitä osa lehdistä oli uutisoinut jo edellispäivänä, koska tämä vaikuttaa niiden seuraavien päivien uutiskärkiin.

Makrotaso

Nimitysuutisten temaattiset rakenteet poikkesivat toisistaan. Uutisten pääteemoiksi johdin vaiheittaisen yhdistelyn ja karsinnan avulla seuraavat lauseet:

- A Osinkojen vieminen verolle johtaa suuriin osingonmaksuihin ja uhkaa siirtää yrityksiä pois Suomesta.
- HS Hallituksen verouudistus vie puolet eläkesäästäjien verohyödyistä ja keventää yritysten verotusta.
- K Hallitus heikentää rajusti eläkevakuuttajien etuja samalla kun asuntovelallisten korkohyöty pienenee ja yritysten verotus kevenee.

Aamulehden jutun pääteema on osinkoveron ulottaminen osingonsaajien maksettavaksi. Sitä välttääkseen yritykset aikoivat jakaa osinkoja ennen uudistusta niin paljon kuin mahdollista. Alueen kauppakamarin kyselyyn pohjaten uutisessa ennakoitiin, että verouudistus lisää yritysten aikeita siirtää toimintoja ulkomaille. Aamulehden uutisen lopussa mainitaan, että useimpien pienten yritysten verotus kevenee, mutta jutun painava kärki on uudistuksen negatiivisissa vaikutuksissa yritysten toimintamahdollisuuksiin Suomessa. Samoin asuntovelallisten ja eläkesäästäjien aseman muutokset mainitaan lyhyesti uutisen lopussa. Suurin muutos eli yritysten maksaman yhteisöveron laskeminen 26 prosenttiin mainitaan jutun oheen taitetussa tietolaatikossa. Sen pientä roolia uudistuksen uutisoinnissa selittää osaltaan se, että alennusta oli ennakoitu jo edellisen päivän pääuutissivun otsikkovinkissä (*Yhteisövero laskemassa 26:een prosenttiin*).

Helsingin Sanomien pääuutisessa selvä kärki on vapaaehtoisten eläkesäästöjen veroedun heikkeneminen. Se kuvataan suureksi muutokseksi, joka koskee laajaa joukkoa. Toinen pääasia on yritysverotuksen keveneminen useimmilla yrityksillä. Sen toteavat lehti itse sekä pääministeri Vanhanen. Lopuksi mainitaan, että osinkojen verotus kiristyy. HS oli kertonut verouudistuksen pääkohdat jo edellisenä aamuna, joten nyt kärkenä oli uutena tietona esille tullut eläkevakuutuksen uudistus. Huomion arvoista on, että jo ensimmäisessä uutisessa Helsingin Sanomat kuittasi osinkoverotuksen kiristymisen lyhyesti aiemmin sovitun päätöksen toteuttamisena, kun Aamulehti nosti sen koko suomalaisen yrityselämän kohtalonkysymykseksi. HS:n ensimmäinen uutinen korosti sitä, että hallitus pääsi sopimukseen uudistuksesta. Uudistuksen sisältö oli tässä hierarkiassa vasta toissijainen asia. Myös pääotsikko *Veroista syntyi yöllä ratkaisu* korosti tätä puolta. Painotusta selittää se, että Helsingin Sanomat ainoana tutkimuslehtenä pystyi kertomaan ratkaisun syntymisen jo torstain lehdessä. Kun muut ehtivät uutiseen mukaan, painopiste siirtyi kaikilla sovun syntymisestä sen seurauksiin. Niissä lehtien näkökulmat erosivat.

Keskisuomalainen nosti Helsingin Sanomien tapaan eläkevakuutuksen ehtojen heikentymisen pääuutissivun juttunsa kärkeen. Pienessä kahden palstan uutisessa käsiteltiin lisäksi lyhyesti vaikutukset asuntovelallisille ja todettiin yritysten sekä pääomatulon saajien hyötävän uudistuksesta. Eläkesäästäjien

etuuksiin puuttuminen kuvattiin Keski-suomalaisessa kovaksi toimeksi. Osinkoveron muutosta ei jutussa mainita lainkaan.

Perjantain otsikoissa näkökulmat kiteytettiin näin:

- A OSINKOJA AIOTAAN MAKSAA NIIN PALJON KUIN SIELU SIETÄÄ
Yritysverouudistus: Yrittäjät uhkaavat siirtää toimintoja ulkomaille
- HS ELÄKEVAKUUTUSMAKSUJEN VEROVÄHENNYS PIENENEE ROIMASTI
Vanhanen: Verotus kevenee valtaosalla yrityksiä ja yrittäjiä
- K ELÄKEVAKUUTUSTEN EHDOT HEIKKENEVÄT

Aamulehden pääotsikko toistaa jutussa mainitun ja kuvassa esiintyvän paikallisen yrittäjän viestiä. Passiivi *aiotaan maksaa* laajentaa yrittäjän näkemyksen jollain tavoin yleiseksi tahdoksi tai "meidän" aikomukseksi. Yrittäjien suuttumusta verouudistusta kohtaan kuvataan sillä, että he *uhkaavat siirtää* toimintoja ulkomaille. Jutussa asia kerrotaan niin, että kaksi kolmesta yrittäjästä piti kyselyssä ulkomaille siirtämistä *kiinnostavana vaihtoehtona*.

Helsingin Sanomien otsikko ja juttu kertovat yritysten osalta tyystin toisenlaisesta uudistuksesta. Veronkiristysten ja yritysten ulosliputuksen sijasta lehti kertoo valtaosan yrittäjistä saavan verotukseen helpotusta. Siten uutisesta välittyy selvästi Aamulehteä suopeampi asenne hallituksen sopimaan yritysveroratkaisuun. Pääotsikko ja jutun kärki arvottavat kuitenkin eläkevakuuttajien veroheikennyksen *roimaksi*.

Keski-suomalaisen otsikossa todetaan vain eläkevakuutusten *ehto*jen heikkeneminen. Monikkomuoto viittaa sekä verohyödyn että ikärajan muutokseen. Yritysten ja osingonsaajien veromuutokset eivät nousseet tässä vaiheessa lainkaan lehden pääuutissivun otsikkotasolle, vaikka niistä oli käyty vilkasta keskustelua edelliskevään eduskuntavaalikamppailun ajoista saakka. Kun veroratkaisu oli Helsingin Sanomissa pääuutinen kahtena päivänä peräkkäin, päätöstä ei Keski-suomalaisessa noteerattu kovin merkittäväksi, vaan se jäi selvästi paikallisten teatteri- ja tanssialiuutisten varjoon.

Lehtien verouudistus uutisten teemoissa oli kolme erilaista näkökulmaa. Aamulehti lähestyi asiaa yrittäjien, etenkin paikallisten pienyrittäjien, näkökulmasta. Tällöin kärkeen nousi kritiikki uudistuksen negatiivisia puolia kohtaan, ja positiiviset puolet - kuten yleinen yritysveron kevennys - jäivät maininnan arvoisiksi sivuseikoiksi. Helsingin Sanomat katsoi asiaa pitkälti hallituksen näkökulmasta, jolloin tärkeää oli, että uudistuksesta kyettiin sopimaan. Varsinaisen yhteisö- ja pääomaveroratkaisun sisältöä kuvattiin odotetuksi tai aiemmin sovitun mukaiseksi. Lehti myötäili pääministerin näkemystä yritysverotuksen yleisestä kevenemisestä, eikä se korostanut joidenkin yritysten tai yrittäjien verotuksen kiristymistä.⁹² Eläkesäästäjien etuuksien heikentämisen HS nosti merkittäväksi asiaksi. Sama näkökulma hallitsi Keski-suomalaisen uutista, jossa myös vaikutukset asuntovelallisille olivat tärkeällä sijalla. Yritysten vero-

⁹² Helsingin Sanomien asenne ilmeni hyvin lauantein pääuutissivulla julkaistusta jatkojutusta, jossa hallituksen esittämä yritysvero todettiin läntisten teollisuusmaiden neljänneksi alhaisimmaksi. Suomea *halvempia* olivat vain Sveitsi, Islanti ja Irlanti. Yritysvero todettiin etenkin suuryrityksille tärkeäksi tuotannon sijoitusperusteeksi. Näin

tuksessa Keskisuomalainen oli tässä vaiheessa HS:n tapaan kevennyksiä painottavalla linjalla.

Mikrotaso

Verouutisten ”paikallisen” tason tarkastelussa kiinnitän huomiota siihen, miten lehdet kuvaavat hallituksen sopiman uudistuksen vaikutuksia yrittäjien, eläkesäästäjien ja asuntovelallisten asemaan.

Aamulehti aloittaa uutisensa iloisella toteamuksella, että *osakkeenomistajille on tulossa runsas osinkokevät*. Jutun jatkosta selviää, että kyse on ironiasta. Runsaus ei perustu yritysten hyvään menestykseen, vaan siihen, että yritysverouudistus *vie* pörssiyhtiöiden osingot verolle. Muidenkin yritysten isoista osingoista *nirhaistaan* vero. Osinkotulojen osittainen ottaminen verotuksen piiriin kuvataan uutisessa kielteiseksi asiaksi, kun sitä katsotaan pörssiyhtiöiden ja paljon osinkoja nostavien omistajayrittäjien näkökulmasta. Yrittäjät kutsuvat osinkokaton ylittävistä tuloista maksettavaa veroa *kateusveroksi* ja aikovat maksaa ennen uudistusta osinkoja *niin paljon kuin sielu sietää*. Tampereen kauppakamarin puheenjohtaja kuvaa verouudistusta *ulosliputukseksi*, millä viitataan yritysten lähtöön pois Suomesta edullisemmän verotuksen maihin. Kaiken tämän varjoon jää maininta siitä, että *useimpien pienten yritysten verotus kevenee*. Tämä hallituksen korostama viesti ja se, että yritysten verokanta laskee 29:stä 26 prosenttiin, eivät nouse Aamulehden uutisessa korkealle, koska ne kyseenalaistaisivat johtopäätöstä yritysten siirtymisestä hallituksen päätösten vuoksi ulkomaille.

Helsingin Sanomissa todetaan ykskantaan, että *yritysverotus kevenee*, kun yhteisöverokanta laskee 26 prosenttiin. Hieman myöhemmin huomautetaan, että *osinkoverotus kuitenkin kiristyy*. Kuitenkin-sana osoittaa, että tämä seikka on poikkeama yritysverotuksen keventävästä päälinjasta. Jo edellispäivänä HS:n uutisessa todettiin pikemminkin muutosta tasoitellen kuin sitä dramatisoiden, että *osingot pannaan jo aiemmin sovitulla tavalla osittain verolle*. Keskisuomalaisessa kerrotaan, että uudistus keventää yritysten verotusta 350 miljoonalla ja pääomatuloa saavien veroa 233 miljoonalla eurolla. Tämä ilmeisesti hallituksen antamiin lukuihin perustuva toteamus peittää alleen sen, että joidenkin yritysten ja joidenkin pääomatulojen verotus kiristyy, mikä taas oli Aamulehden mielestä koko uudistuksen pääasia.

Eläkesäästäjien kohtelua kritisoi voimakkaimmin Keskisuomalainen, jonka uutisen mukaan hallitus *kajosi kovalla kädellä eläkevakuutuksen hankkineiden etuihin*. Kun voimakkaan negatiivinen ilmaus liitetään ihmisten itse hankkimiin etuihin, kuvautuu ratkaisu epäoikeudenmukaiseksi. Verovähennys on uutisen mukaan jatkossa *ainoastaan* 28 prosenttia ja eläkettä voi nostaa *vasta* 62 ikävuo- den jälkeen. Helsingin Sanomissa sävy on toteavampi, kun uutisessa kerrotaan melko neutraalisti uuden ja vanhan mallin sisältö. Otsikossa verovähennysoi-

HS perusteli yritysten edullisuutta pysyä Suomessa samalla verouudistuksella, joka Aamulehdessä sai yritykset uhkaamaan lähdöllä ulkomaille. HS totesi, että *elinkeinolämä valittaa vielä suurituloisten veroista*. Sanavalinnat ilmaisevat, että elinkeinolämän vaatimuksia pidettiin perusteettomina tilanteessa, jossa yritysten verotusta oli juuri kevennetty.

keuden tosin todetaan pienenevän *roimasti*. Sanavalinta arvottaa pienennyksen hyvin suureksi tai liian suureksi. HS:n kriittisyyttä lieventää se, että nykymalli kuvataan melko anteliaaksi, *kun säästäjä on saanut käytännössä noin puolet maksuista takaisin verotuksessa*. Aamulehden jutussa todetaan, että vapaaehtoisen eläkkeen raja nousee kahdella vuodella. Tietolaatikossa kerrotaan myös veromuutos.

Asuntovelallisten aseman muutosta lehdet kuvasivat hieman eri tavoin. Helsingin Sanomat totesi ensimmäisessä uutisessaan vaikutusta silotellen, että asuntolainojen korkovähennys *ei laske kuin rahtusen*. Keskisuomalainen laski seuraavana päivänä, että 100 000 euron velalla korkohyvitys jää jatkossa 35–55 euroa nykyistä pienemmäksi vuodessa. Aamulehti totesi suuruutta määrittelemättä, että *asuntovelallisten verotus kiristyy*.

Kuvitus

Verouudistuksen ratkaisuvaiheen uutisiin liittyi tutkimuslehtien pääuutissivuilla kolme kuvaa, joista kaksi oli Helsingin Sanomissa ja yksi Aamulehdessä. Keskisuomalaisen uutispätkä oli ilman kuvaa.

Aamulehden etusivun pääkuvassa on tamperelaisen Image Wearin yrittäjä Pekka Vettenranta. Kuvatekstin mukaan hän oli laskenut, että yhtiön verotus kiristyy *rajusti: veroprosentti nousee verokaton vuoksi tietyiltä osin 29 prosentista 53 prosenttiin*. Sanomatta jää, että muilta kuin tietyiltä osin veroprosentti laskee 29 prosentista 26:een tai 28 prosenttiin. Kuvassa yrittäjä vetää myytävänä olevaa takkia päälle leveästi nauraen tai irvistäen. Kuvatekstin alkulause *Takki päälle ja menoksi* ei yksiselitteisesti istu aihe yhteyteen tai otsikoihin, ellei se sitten viittaa alaotsikon uhkaukseen siirtää toimintoja ulkomaille. Reippaita otteita ilmentävä kuva osuu sisällöltään paremmin pääotsikkoon, jonka mukaan *osinkoja aiotaan maksaa niin paljon kuin sielu sietää*. Silloin yrittäjän irvistys tai naureskelu osuu verottajaan, joka jää nuolemaan näppejään, kun yritys tyhjentää voittovaransa ennen kuin ne menevät verolle.

Helsingin Sanomien uutisessa on viisipalstainen kuva valtiovarainministeri Antti Kalliomäestä (sd.) ja pääministeri Vanhasesta. Kalliomäki on poistumassa kuvasta, ja hänen kasvonsa erottuvat epätarkkana hahmona kuvan vasemmassa laidassa. Kuvan fokus on oikeassa laidassa seisovassa pääministerissä, joka antaa lausuntoa toimittajan pitelemään nauhuriin. Molempien ministerien ilmeet ovat totiset. Eri suuntiin katsominen ja kulkeminen sekä huomattavan suurin tyhjä tila miesten välillä voisi kuvastaa eripuraisuutta tai välirikkoa, mutta kuvatekstin mukaan molemmat *uskovat, että yritysverouudistuksen teho alkaa näkyä jo muutaman vuoden kuluessa parempina verotuottoina*. Kuvan tarkentaminen Vanhaseen sopii yhteen sen kanssa, että hänen lausuntonsa on nostettu uutisen jälkiotsikkoon ja osaksi sen leipätekstiä. Kalliomäkeä ei siteerata pääuutissivulla muuta kuin kuvatekstissä yhdessä Vanhasen kanssa.

Kuvavalinnat vahvistavat lehtien uutisten näkökulmaa. Aamulehti kertoi yrittäjien näkemykset verouudistuksesta, eikä itse asiassa edes mainitse hallitusta tai ketään ministeriä etusivun uutisen missään kohdassa. Siten se ei toisaalta korosta, mikä hallitus tai mitkä puolueet olivat sopineet monien yritysten

kannalta huonon uudistuksen. Näkökulma ei siis ole puoluepoliittinen, vaan elinkeinoelämän edunvalvonnan mukainen. Helsingin Sanomien kuva nosti pääministeri Matti Vanhasen yritysveroratkaisun keskeisimmäksi tekijäksi. Sopuun pääsi Vanhasen hallitus, ja hän myös ensisijaisesti selvitti sen sisältöä. Journalistisesti vertaillen kyse on myös kahdesta erilaisesta tavasta tehdä lehteä: kun HS oli kuvituksessa vielä päätöksen tekopaikalla valtioneuvoston linnassa, Aamulehti oli jo siellä mihin päätös vaikuttaa eli yksittäisessä paikallisessa yrityksessä. Toki yritys olisi voinut olla myös jokin niistä – hallituksen mukaan enemmistönä olevista – jotka hyötyvät uudistuksesta, mutta silloin juttunkin näkökulma olisi muuttunut toiseksi.

10.5 Yhteenveto

Tapaustutkimusten yksityiskohtainen diskurssianalyysi paljasti kantaaottavia ratkaisuja uutisten eri tasoilta. Puoluelehdissä ne noudattelivat taustapuolueen etuja, mutta sitoutumattomissa lehdissä näkökulmat eivät olleet yhtä selkeitä ja suoraviivaisia.

Uutisten temaattisen rakenteen avaaminen ja sen avulla johdetut pääteemat auttoivat kokoamaan juttujen ”juonen” yhteen lauseeseen. Se oli monissa tapauksissa pitkälti sama asia kuin uutisen otsikossa ilmaistu kaikkein tärkein asia, mutta usein teema valotti jutun hallitsevaa näkökulmaa otsikkoa laajalaisemmin. Neutraalin otsikon alla juttu saattaa sisältää selvän näkökulman, joka rakentuu kappale kappaleelta. Teema on tällöin se punainen lanka, joka nivoo yksittäiset lauseet yhteen yleisemmällä tasolla, ilman että tätä johtoajatusta välttämättä ilmaistaan eksplisiittisesti.

Esimerkiksi eduskuntavaaliuutisissa otsikot tiivistävät tulokset eli toteavat voittajat ja häviäjät, mutta tekstissä näitä tarkastellaan ja arvotetaan ensisijaisesti tulevan hallituspohjan näkökulmasta, jolloin tulkinnat ja toiveet astuvat suoremmin esille. Vaikka juttu näennäisesti vain luettelee numerofaktoja vaalin tuloksesta, se samalla arvottaa niistä joitakin toisia tärkeämmiksi ja painottaa samassakin tuloksessa jonkin puolen jotakin toista puolta olennaisemmaksi. Yksittäisistä tuloksista ja niiden sanallisesta arvioimisesta rakentuu kokonaiskuva vaalin tuloksesta. Sen ydin on kansalaisten vaaleissa ilmaisema tahto hallituspohjasta ja harjoitettavasta politiikasta. Joskus se sanotaan uutisessa selvästi ulos, toisinaan johtopäätös jää uutisen sisäänrakennetuksi temaksi, josta käsin juttuun otetut yksityiskohdat on valittu.

Puoluelehdet kertovat uutisjutuissa suorasukaisesti tulkintansa vaalituloksesta. Oman puolueen voittoa paisutellaan ja tappiota silitellään ”torjuntavoitoksi” tai viime hetken kirimiseksi. Aina löytyy jokin vertailukohta, johon nähden tulos oli menetyksistä huolimatta ”yllättävän hyvä”. Tarvittaessa mittatikuksi käyvät huonoimmat vaalikauden aikana julkaistut gallupit tai jotkut muut vaalit. Rärkein esimerkki oli Suomenmaan tulkinta, että keskusta voitti kevään 1995 eduskuntavaaleissa, koska puolueen tulos oli parempi kuin syksyn 1992 kunnallisvaaleissa.

Toinen tapa on peittää puolueen huono tulos johonkin yleisempään tarkastelukehikkoon, kuten hallituspuolueiden yleiseen menestymiseen, porvariston tai vasemmiston etenemiseen tai jopa perinteisten puolueiden pärjäämiseen. Viimeksi mainittua käytti Keskisuomalainen 1995, kun se häivytti keskustan suuren tappion ja SDP:n historiallisen voiton sen alle, että äänestäjät osoittivat vaaleissa luottamusta vanhoille puolueille ylipäättään.

Vuoden 1987 vaaliuutisissa Aamulehti ja Keskisuomalainen käsittelivät tuloksia selvästi hallituspuolueiden puolesta. Kokoomuksen äänenkannattaja kuvasi kokoomuksen voiton niin huomattavaksi, että puolueen kuului päästä hallitukseen. Sen julistama ei-sosialistien historiallinen voitto sosialisteista näytti samalla ratkaiseen lopullisesti taistelun Suomen suunnasta. Riippumaton keskustalainen lehti painotti virran vieneen oikealle. Sen pääteema oli, että vaalitulokset antoivat porvaripuolueille oikeuden aloittaa tunnustelut SDP:n saamisesta kolmen suuren puolueen hallitukseen. Helsingin Sanomat ei tulkinnut tuloksia yhtä selvästi tulevan hallituspuolueiden kannalta, vaikka totesikin sen luoneen pohjaa porvarihallitukselle. Se korosti, ettei vasemmisto taantunut ratkaisevasti, mikä poikkesi huomattavasti Aamulehden ja jonkin verran Keskisuomalaisenkin porvaripainotuksesta.

Vuonna 1995 Aamulehti arvioi vaalitulospöytäkirjassaan kokoomuksen hallituskäytännön heikoiksi, ellei apua tulisi presidentti Martti Ahtisaarelta. Helsingin Sanomat painotti porvarihallituksen pääpuolueiden, etenkin keskustan, kärsineen tappion. Keskisuomalainen piti muiden tavoin selvänä, että hallitus muodostuu SDP:n johdolla, mutta se tarjoi kumppaniksi ensisijaisesti keskustaa.

Myös juttujen ”paikallisella” mikrotasolla lehdet kuvasivat voittoja ja tappioita eri tavoin. Samaa tulosta voidaan arvottaa eri tavoin riippuen siitä, kiinnitetäänkö huomiota paikkaluvun vai ääniosuuden muutokseen. Numerot voidaan myös heittää sikseen ja todeta muuten vain, että puolue *sai vaaleissa poliittikalleen kansalta tuen*, kuten Suomenmaa tulkitsi vuonna 1995. Uutisissa arvoitettiin tuloksia myös adverbiin avulla. Yleisin niistä oli *vain*, mikä ilmentää jonkin pitämistä pienenä tai vähäisenä. Samaa merkitsee *ainoastaan*. Tehokas tapa painottaa asian jokin puoli toista merkittävämmäksi on *mutta*-konjunktioilla alkava sivulause: puolue menetti asemiaan, mutta ei ratkaisevasti.

Budjetti-uutisissa lehtien taustat näkyivät vuonna 1987, kun Helsingin Sanomat ja Keskisuomalainen kertoivat kokoomuksen taipuneen aiempien kantojensa vastaisesti hallituksessa verotuksen kiristämiseen, mutta Aamulehti kuvasi Holkerin hallituksen sopuisaa varautumista tuleviin veronkevennyksiin. Keskisuomalaisessa hallituksen epäonnistumiset, kuten takeltelu työelämän uudistamisessa, olivat esillä huomattavan painokkaasti. Puolueiden päälehdissä poliittiset asetelmat näkyivät hyvin vahvoina, kun ne löysivät budjettiesityksestä lähes pelkästään hyvää tai huonoa täysin siitä riippuen, oliko oma puolue ollut siitä hallituksessa sopimassa vai ei.

Vuonna 1995 kaikki lehdet olivat budjetti-uutisten perusteella valtiontalouden säästölinjan takana, vaikka joissakin lehdissä saatettiin nostaa esille myös leikkausten haittavaikutuksia. Hallituksen kuvattiin pysyneen päätöksissään ja pitäneen linjansa, ja seuraavaksi malttia odotettiin työmarkkinajärjestöil-

tä. Lipposen hallituksen ensimmäinen budjettiriihi todettiin uutistekstissä sopuisaksi ja ennätysnopeaksi kaikissa muissa lehdissä paitsi Keskisuomalaisessa ja Suomenmaassa. Kansan Uutisissa nopeus nostettiin budjettineuvottelujen tärkeimmäksi asiaksi, arvatenkin siksi että neuvotteluissa sovitut menoleikkaukset eivät olleet yhtä mieluisaa kerrottavaa. Samalla uuden hallituksen osoitettiin kykenevän säästöpäätöksiin, vaikka mukana oli niitä aiemmin eniten vastustanut vasemmistoliitto.

Suomen Pankin nimitysuutisissa syksyllä 2001 sitoutumattomien lehtien vanhat puolueatustat eivät nousseet esille puoluelehtien tapaan, vaikka aihe oli puolue- ja valtopoliittisesti erittäin herkkä. Aamulehti poikkesi muista nostamalla kärkeeseen keskustan syytökset kokoomusta kohtaan, vaikka sekin kuvasi presidentti Tarja Halosen kävelleen päätöksellään hallituksen ja pankkivaltuutettujen yli. Helsingin Sanomat ihmetteli, ettei Halonen kelpuuttanut Esko Ahoa ja Ilkka Kanervaa, mutta se ei kyseenalaistanut päätöksen teko-oikeutta. Keskisuomalainen eteni uutisessaan presidentin nimitysoikeuden rajaamiseen, koska Halonen oli *gyrännyt ja runnonut*.

Vuoden 2003 yritysverouudistuksessa lehtien näkökulmat erosivat selvästi. Aamulehti katsoi ratkaisua yrittäjien ja elinkeinoelämän kannalta, Helsingin Sanomat hallituksen ja eläkesäästäjien näkökulmista ja Keskisuomalainen eläkesäästäjien ja asuntovelallisten vinkkeleistä. Kaikki muut paitsi hallituksen näkökulma olivat päätöksen kannalta negatiivisia arviointoja. Suurin ero oli siinä, että Helsingin Sanomien ja Keskisuomalaisen mukaan hallituksen sopimuudistus kevensi yritysten verotusta, mutta Aamulehden mukaan se heikensi yrittämisen edellytyksiä niin, että toimintoja uhattiin siirtää Suomen rajojen ulkopuolelle. Ratkaisussa oli sekä yritysten verotusta keventäviä että kiristäviä piirteitä. Hallituksen laskelmien mukaan valtaosa yrityksistä hyötyi ja kokonaiskevennys oli useita satoja miljoonia euroja.

Tapauksien kuvituksen analysointi osoitti sekin joitakin merkittäviä eroja kolmen tutkimuslehden ratkaisuihin. Maaliskuun 1987 eduskuntavaalien tuloksesta kertovilla pääuutisivuilla kokoomuksen suuri voitto näkyi juhlivina kokoomuslaisina Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa, mutta ei lainkaan Keskisuomalaisessa. Vuonna 1995 SDP:n suuri voitto näkyi juhlivana Paavo Lipposena Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa, mutta Keskisuomalaisen kuvassa hänen voitonriemuaan ei ollut.

TAULUKKO 36 Eduskuntavaalien tulossivun pääotsikkoa ja pääkuvaa hallitsevat puolueet tai puolueeryhmät

	1987	1991	1995	1999	2003
A otsikko	KOK	KESK	SDP	SDP	KESK
A kuva	KOK	KESK, KOK	SDP	KOK, KESK	KESK
HS otsikko	KOK	KESK	SDP	KOK, KESK	KESK
HS kuva	KOK	KESK	SDP	KOK, KESK	KESK
K otsikko	Oikeisto	KESK	Perinteiset puolueet	KOK, KESK	KESK
K kuva	-	KESK, SDP	SDP, KESK, KOK	KESK, KOK	SDP, KESK

Tarkistin tutkimusvuosien lisäksi, miten kolme lehteä ovat kohdelleet vaalivoittajia vuosina 1991, 1999 ja 2003. Taulukosta 36 näkyy, että Helsingin Sanomat

on täysin johdonmukaisesti nostanut joka kerta etusivun pääotsikkoon ja pääkuvaan vaalin voittajapuolueen. Aamulehti on toiminut käytännössä lähes samoin. Otsikoissa ero on siinä, että 1999 se nosti pääasiaksi SDP:n suuren tappion. Kokoomuksen ja keskustan voitto oli vasta alaotsikossa. Vuonna 1991 Aamulehden kuvassa oli vaalivoittaja Esko Ahon lisäksi tappion tunnustanut kokoomusjohtaja Ilkka Suominen. Keskisuomalainen nosti vaalivoittajan päätöksikkoon niinä kolmena kertana, kun voittajana oli keskusta (1991 ja 2003 sekä yhdessä kokoomuksen kanssa 1999). Sen sijaan 1987 se lavensi kokoomuksen voiton oikeiston menestykseksi ja 1995 SDP:n voiton perinteisten puolueiden pärjäämiseksi. Näinä vuosina voittaja ei juhlinut myöskään Keskisuomalaisen pääkuvassa. Toisaalta keskustan voittovuosina pääkuvassa oli mukana aina myös jokin toinen puolue: 1991 tappion kärsinyt SDP, 1999 toinen voittaja kokoomus ja 2003 toinen voittaja SDP. Vertailu näyttää, että Keskisuomalainen on vuodesta 1987 lähtien nostanut eduskuntavaalien voittajan selvästi ykköspaikalle vaalituloksen pääuutisessa vain silloin, kun voittaja tai toinen niistä on ollut keskusta. Aamulehti ja Helsingin Sanomat ovat kohdelleet vaalivoittajaa samalla tavalla puolueesta riippumatta.

Tapaustutkimusten kuva-analyysit osoittivat, että sama kuva voidaan kuvatekstien ja muun asiayhteyden avulla kääntää positiiviseksi tai negatiiviseksi. Hallituksen budjetti-infossa elokuussa 1987 pääministeri Harri Holkeri ja valtiovarainministeri Erkki Liikanen saatiin näyttämään vakailta vastuunkantajilta Aamulehdessä, kunnollista budjettikeskustelua toivovilta avainministereiltä Sosialidemokratissa ja kansalaisten hädästä piittaamattomilta veronkiristäjiltä Kansan Uutisissa.

Vuoden 1995 budjettiriihestä taas välittyi sitoutumattomissa lehdissä vakavia kuvia kansakunnan kannalta tärkeitä päätöksiä tehneistä ministreistä ja vasemmistolehdistä aurinkoisia kuvia hyviä päätöksiä leppoisisassa hengessä tehneistä ministreistä.

Suomen Pankin nimitysuutisen kuvituksessa Keskisuomalainen asetti presidentti Halosen nyrpeään rooliin. Helsingin Sanomienkin kuvassa presidentti oli hyvin totinen, mutta samalla hänet kuvattiin vahvana valtaoikeuksiensa käyttäjänä.

11 SANOMALEHDET YHTEISKUNNAN REPRESENTOIJINA

Tässä pääluvussa vedän yhteen empiirisen osion tutkimustulokset lehdittäin. Pääpaino on kolmen sitoutumattoman lehden tavassa kuvata yhteiskunnallista päätöksentekoa ja päätöksentekijöitä. Lopuksi vertaan niiden politiikan uutisjournalismin kehityspiirteitä puolueiden pää-äänenkannattajien vastaaviin tuloksiin.

11.1 Aamulehden kokoomusside laveni porvarilliseksi näkökulmaksi

Tamperelainen Aamulehti oli tutkimuksen alkuvuonna 1987 kokoomuksen äänenkannattaja. Se katkaisi puoluesiteen 1992 ja oli siten sitoutumaton tutkimusvuosina 1995, 2001 ja 2003.

Politiikan uutisten osuus Aamulehden etusivulla on ollut tutkimuskauden aikana keskimäärin noin 20 prosenttia. Enimmillään se oli 25 prosenttia vuonna 1995 ja pienimmillään 16 prosenttia vuonna 2003. Suunta on ollut laskeva, joskaan ei yhtäjaksoisesti.

Suhtautumisindeksillä mitattu yhteiskunnallisten toimijoiden kohtelu Aamulehden etusivulla heijasti vuonna 1987 selvästi lehden poliittista sidosta. Kokoomusta kohdeltiin uutisissa sekä määrällisesti että laadullisesti parhaiten. Vastaavasti SKDL puoluekentän toiselta laidalta jäi selvästi muita heikompaan asemaan. Kokoomuksen tukeminen näkyi erittäin vahvasti maaliskuussa vaalien ja hallitustunnustelujen aikaan. Elokuussa uuden hallituksen kumppanipuolue SDP sai omaakin puoluetta paremman kohtelun Aamulehden uutisissa. Hallitusratkaisun jälkeen oppositioon jääneen keskustan osa heikkeni.

Sitoutumattomaksi muuttunut Aamulehti suhtautui vuonna 1995 keskeisiin poliittisiin toimijoihin uutisissaan huomattavasti tasapuolisemmin kuin kahdeksan vuotta aiemmin. Kokoomus oli kohteluindeksissä edelleen hieman muita puolueita korkeammalla, mutta määrällisesti se oli vasta neljäs palkan-

saajien, SDP:n ja työnantajien jälkeen. Laadullisesti sen edellä oli presidentti Martti Ahtisaari. Työnantajien kohtelu oli palkansaajia parempaa. Työmarkkinaosapuolten julkisuus painottui kevääseen, jolloin hoitajat ja palomiehet olivat lakossa ja opettajat uhkasivat sillä.

Syksyllä 2001 Aamulehden suhtautumishajonta oli edelleen pieni. Parhaimman kohtelun saivat Lipposen sateenkaarihallitus ja vasemmistoliitto. Suurista puolueista korkeimmalle sijoittui kokoomus ennen SDP:tä ja keskustaa. Myös määrällisesti järjestys oli tämä. Työnantajat olivat jälleen palkansaajia myönteisemmän uutisoinnin kohteena.

Kaksi vuotta myöhemmin Vanhasen punamultahallitus jäi Aamulehden uutiskohtelussa alimmaiseksi yhdessä presidentti Tarja Halosen kanssa. Korkeimmalla oli kokoomus. Kun Lipposen hallitus oli 2001 Aamulehden indeksissä ylimpänä, näyttäisi kokoomuksen putoaminen oppositioon vaikuttaneen selvästi istuvan hallituksen ja sen tekemien poliittisten päätösten uutiskohteluun. Kokoomus sai syksyllä 2003 Aamulehdessä lähes yhtä paljon etusivujulkisuutta kuin keskusta ja SDP, mikä poikkesi muiden lehtien tavasta painottaa uutisissa hallituksen pääpuolueita. Työnantajat sijoituivat nytkin palkansaajia paremmin.

Suhtautumisindeksin kuvaama uutiskohtelu näyttää, että Aamulehti on koko tutkimusaineiston perusteella suosinut jonkin verran omaa taustapuoluettaan kokoomusta verrattuna muihin keskeisiin poliittisiin toimijoihin. Neljän tutkimusvuoden perusteella lasketun yhteisindeksin arvo on koko tutkimuksessa korkeimmillaan kokoomuksella Aamulehdessä. Tässä kokonaisindeksissä alimpana Aamulehdessä ovat palkansaajat sekä SKDL ja vasemmistoliitto. Kun toiseksi korkeimmalle sijoittuu työnantajaleiri, on Aamulehden porvaripainotus uutisvalinnoissa ilmeinen. Kokoomuksen nostaminen oli voimakkainta 1987, kun Aamulehti vielä oli puolueen äänenkannattaja. Puolueiden kohtelu tasoitui selvästi sitoutumattomaksi muuttumisen jälkeen. Toisaalta kokoomussidos ilmeni jälleen 2003 Vanhasen punamultahallituksen aikana sekä vanhan taustapuolueen myötäilynä että kriittisenä suhtautumisena uuteen hallitukseen.

Politiikan uutisten otsikoissa Aamulehti veti vahvasti kokoomukseen päin vuonna 1987. Vuonna 1995 kolmen suurimman puolueen otsikkokohtelussa ei ollut enää juurikaan eroa, mutta palkansaajat joutuivat lakkokevään aikana erittäin kielteisen otsikoinnin kohteeksi. Ero työnantajien otsikointiin oli tuolloin huomattava. Vuonna 2001 kokoomus sai jonkin verran enemmän ja positiivisempaa otsikkojulkisuutta Aamulehden etusivulla kuin SDP ja keskustaa. Vuonna 2003 Aamulehti otsikoi hyvin negatiivisesti Vanhasen hallituksesta, ja puolueista keskustaa painui selvästi miinukselle. Vastaavasti työnantajien otsikoiden kannanottosaldo jäi selvästi plussalle. Siten otsikot ilmensivät suhtautumisindeksin tavoin Aamulehden uutislinjan muutosta Lipposen hallituksen vaihduttua punamultaan ja kokoomuksen jäätyä oppositioon. Otsikointiin heijastui myös hallituksen yritysveroratkaisuun kohdistunut, elinkeinoelämän näkemysten mukainen kritiikki.

Politiikan uutisten kuvituksessa Aamulehti suosi kokoomusta jonkin verran vuonna 1987. Vuonna 1995 se ei sitä enää tehnyt, vaan selvästi positiivisimman kuvakohtelun sai vaalivoittaja SDP. Lakkoliitot saivat Aamulehdessä

paljon kuvajulkisuutta. Jutuista poiketen palkansaajien kuvakohtelu oli hienoisesti positiivista ja laadullisesti samaa tasoa työnantajien vähäisen kuvituksen kanssa. Vuosina 2001 ja 2003 Aamulehden etusivulla oli hyvin vähän valtakunnallisten poliittisten toimijoiden kuvia. Suurista puolueista keskusta oli esillä eniten ja positiivisimmin.

Merkittävien uutistapahtumien tapaustutkimukset osoittivat, että Aamulehden kokoomuslaisuus näkyi selvästi vuonna 1987, mutta ei juurikaan 1995. Porvarillinen näkökulma nosti päätään taas vuonna 2003.

Aamulehti tulkitse eduskuntavaalien tulosta vuonna 1987 ei-sosialistien ja sosialistien välisen kamppailun näkökulmasta. Jutun juonena oli kokoomuksen ja laajemmin porvariain voitto, minkä todettiin puoltavan kokoomuksen pääsyä hallitukseen. Kuvituksen kautta lehti osallistui kokoomuslaisten vaalivoiton riemuun. Vuonna 1995 Aamulehden etusivulla juhli vaalivoittajana SDP:n Paa-vo Lipponen, mikä sopi hyvin sitoutumattoman lehden uutisvalinnaksi.

Budjettiutisissa Aamulehti selosti muista valtalehdistä poikkeavalla tavalla Holkerin hallituksen veronkiristysratkaisua parhain päin painottamalla sen olevan varautumista tuleviin veronkevennyksiin. Budjettiriihen uutisointi oli tuolloin hallituksen ratkaisuja puolusteleva, vaikka lehden pitkä linja veronkevennyksien ajajana olisi antanut hyvän perustan myös kriittiseen asenteseen. Vuoden 1995 budjettiriihen jälkeen Aamulehti arvotti tiukan budjettilinjan pitämistä ja työmarkkinoiden palkkamalattia muiden valtalehtien tavoin myönteisesti.

Suomen Pankin nimitysratkaisun uutisoinnissa Aamulehti poikkesi syksyllä 2001 muista lehdistä nostamalla kärjeksi keskustan syytökset kokoomusta kohtaan. Presidentti Halosen todettiin käyttäneen valtaa hallituksen ja eduskunnan yli, mutta pääteemaksi muodostui keskustalaisten käyttäytyminen huonoina häviäjinä. Vanhasen hallituksen vuoden 2003 yhteisöveropäätöstä Aamulehti lähestyi yrittäjien näkökulmasta ja elinkeinoelämän linjauksia myönteisesti. Päähuomio oli yritysten verotusta kiristävässä elementeissä, jolloin yleinen yritysveron alennus jäi pieneen sivuosaan.

Kokonaisuutena tutkimustulokset osoittavat, että Aamulehden puolueside vaikutti vielä 1980-luvun lopulla lehden uutislinjaan. Kokoomus sai muita puolueita enemmän etusivujulkisuutta ja siihen kohdistuneet kannanotot otsikoissa ja kuvituksessa painottuivat positiivisesti. Kokoomuksen suosiminen loppui 1990-luvulla Aamulehden muututtua puoluepoliittisesti sitoutumattomaksi. Lehden uutislinjaa hallitsi sen sijaan työnantajien asettaminen palkansaajia parempaan asemaan. Tähän talouselämän näkökulmaan liittyi tiukan budjettipolitiikan ja veronkevennysten kannattaminen. Elinkeinoelämän näkemys oli esillä vahvasti myös, kun lehti uutisoi yhteis- ja pääomaveron uudistusta. Samassa yhteydessä Vanhasen punamultahallitus sai negatiivista uutisjulkisuutta. Kun oppositiopuolue kokoomus oli puolueista esillä myönteisimmin, näytti Aamulehti uudessa valtopoliittisessa asetelmassa palanneen takaisinpäin lehden puoluesidoksen aikaisen uutispolitiikan suuntaan. Suoranaista kokoomuksen tukemista vahvemmin sen politiikan uutisissa näkyivät kuitenkin laajemmat porvarilliset arvotukset.

11.2 Helsingin Sanomat sopimusyhteiskunnan ja palkansaajien puolella

Helsingin Sanomat oli koko tutkimusajan puoluepoliittisesti sitoutumaton. Sen pääuutissivulla politiikan uutisten osuus oli 20 prosenttia sekä tutkimuksen alussa 1987 että lopussa 2003. Vuosina 1995 ja 2001 osuus nousi yli 27 prosentin, ja kokonaisuutena valtakunnan politiikan osuus oli Helsingin Sanomissa kolmesta tutkimuslehdestä suurin.

Suhtautumisindeksi osoitti Helsingin Sanomien myötäilleen vuonna 1987 eniten presidentti Mauno Koivistoa, työmarkkinaosapuolia, kokoomusta ja sosiaalidemokraatteja. Selvästi muita heikommassa asemassa sen uutisissa oli SKDL. Kokoomuksen vaalivoitto näkyi muita puolueita parempana kohteluna, mutta ei läheskään niin paljon kuin Aamulehdessä. Syksyllä hallituskumppani SDP nousi indeksissä selvästi kokoomuksen edelle. Uusi Holkerin hallitus sai Helsingin Sanomissa myönteistä uutisjulkisuutta.

Vuonna 1995 Helsingin Sanomien suhtautumishaarukka oli muiden sitoutumattomien lehtien tapaan kaventunut. Vaalivoittaja SDP oli puolueista esillä eniten, mutta laadullisesti kohtelussa ei ollut eroja, kun Postipankin ja Seppo Lindblomin ongelmat painoivat sosiaalidemokraattien indeksiarvoa alaspäin elokuussa. Palkansaajat olivat esillä Helsingin Sanomien pääuutissivulla lähes kaksi kertaa enemmän kuin työnantajat. Muissa lehdissä niiden lukemat olivat lähempänä toisiaan. HS poikkesi Aamulehdestä ja Keskisuomalaisesta myösiinä, että lakkojen aikaankin palkansaajat saivat siltä myönteisemmän uutiskohtelun kuin työnantajapuoli. Lipposen hallitus sai enemmän huomiota kuin Ahon hallitus, mutta sen laatu oli hieman heikompa. Selvästi muiden yläpuolella Helsingin Sanomien vuoden 1995 suhtautumisindeksissä oli presidentti Martti Ahtisaari.

Vuonna 2001 Helsingin Sanomat oli valtalehdistä kaikkein tasapuolisin. Sen laadullinen kohtelu ei juurikaan erotellut keskeisiä poliittisia toimijoita toisistaan. Palkansaajat saivat jälleen selvästi työnantajia enemmän huomiota, ja sen sisältökin oli myönteisempää. Muilla valtalehdillä työmarkkinaosapuolten esiintymisten määrät olivat tasoissa. Keskisuomalaisessa laadullinen kohtelu oli tasaveroista, Aamulehti suosi jonkin verran enemmän työnantajia. Puolueista hallituskaksikko kokoomus ja SDP sijoittui Helsingin Sanomissa hieman keskustaa paremmin.

Vuonna 2003 työmarkkinaosapuolet olivat Helsingin Sanomissa esillä yhtä paljon, mutta työnantajat huomattavasti negatiivisemmissä yhteyksissä kuin palkansaajat. Uuden punamultahallituksen pääpuolueet saivat huomiota noin kolme kertaa enemmän kuin oppositioon siirtynyt kokoomus.

Kokonaisuutena Helsingin Sanomien pääuutissivujen tutkimusaineistossa nousi korkeimmalle tasavallan presidentti. Presidentin myötäily uutisissa painottui vuosiin 1987 ja 1995 eli Mauno Koiviston ja Martti Ahtisaaren aikaan. Tarja Halonen ei erottunut enää vastaavalla tavalla muiden poliittisten toimijoiden yläpuolelle HS:n uutiskohtelussa. Seuraavaksi parhaiten esillä olivat

SDP, palkansaajat, kokoomus ja keskusta. Puolueissa painotus oli kulloisissakin hallituspuolueissa. Muita heikommalle kohtelulle Helsingin Sanomissa jäivät SKDL ja työnantajat. Vasemmistoliitto nousi hallituspuolueena vuodesta 1995 eteenpäin laadullisesti muiden tasolle.

Otsikoinnissa Helsingin Sanomat kohteli vuonna 1987 vaalivoittaja kokoomusta selvästi myönteisemmin kuin kahta muuta suurta puoluetta. Vastavasti SDP sai positiivisimmat otsikot vaalivoittonsa myötä 1995. Lakkokevät painoi palkansaajien otsikoiden painopisteen kielteiselle puolelle, mutta lähes samoin kävi työnantajille. Vuonna 2001 muista poikkesi vain Lipposen hallituksen otsikoiden negatiivisuus. Kaksi vuotta myöhemmin positiivisimmat otsikkoarvot keräsivät palkansaajat, Vanhasen hallitus ja SDP. Negatiivisin arvo tuli keskustalle, vaikka se oli hallituksen pääpuolue.

Uutisten kuvituksessa Helsingin Sanomat suosi vuonna 1987 kokoomusta ja SDP:tä verrattuna keskustaan. Vuonna 1995 SDP oli selvästi eniten esillä, mutta laatuerot eivät olleet kovin suuria. Vuosina 2001 ja 2003 SDP ja keskusta saivat eniten huomiota, mutta nytkään kuvituksen kannanotot eivät sanottavasti erotelleet eri toimijoita.

Tapaustutkimuksissa Helsingin Sanomat hehkutti johdonmukaisesti 1987 kokoomuksen ja 1995 sosiaalidemokraattien vaalivoittoa. Budjettiuutisissa HS korosti hallitusten kykyä sopia asioista. Suomen Pankin nimitysuutisessa presidentti Halonen kuvastui vahvana vallankäyttäjänä. Myös vuoden 2003 yhteisöveroratkaisuissa Helsingin Sanomat korosti hallituksen pääsemistä sopuun. Se myötäili hallituksen sanomaa yritysverotuksen kevenemisestä toisin kuin Aamulehti, joka painotti verotuksen kiristymistä. Eläkesäästäjien etuihin puuttumista HS kuvasi Keski-suomalaisen tapaan roimaksi heikennykseksi.

Helsingin Sanomien pääuutissivujen politiikan uutisten luokittelusta nousevat esille painotuksina palkansaajien suhteellinen suosiminen työnantajiin verrattuna, hallituksen ja sen pääpuolueiden myötäily sekä tasavallan presidentin arvostaminen. Helsingin Sanomille luonteenomaista on kuvata palkansaajien vaatimuksia ja lakkojakin neutraalisti heille kuuluvana oikeutena eikä haittoja kauhistellen. Muissa valtalehdissä yritysten ja muiden työnantajien näkökulma oli esillä tasaveroisena tai vahvempanakin. Palkansaajien suosiminen on tarkoittanut Helsingin Sanomissa asioiden kertomista enemmän heidän kuin työnantajien näkökulmasta, ei niinkään suoranaisia uutisiin sisällytettyjä kannanottoja.

Yleinen Helsingin Sanomien politiikan pääuutisten piirre on sopimisen arvottaminen korkealle. Monissa merkittävässä päätöksissä sovun löytyminen on sen uutisissa tärkeimpänä asiana. Vasta sen jälkeen tulevat ratkaisun sisältö ja vaikutukset. Tyypilliset HS-otsikot kertovat, että hallitus kykeni sopimaan tai että järjestöt pääsivät sopuun. Tämän diskurssin huipentumia ovat kolmikantaiset neuvottelut, joissa hallitus ja työmarkkinaosapuolet yhdessä löytävät sovun. Siten Helsingin Sanomien uutisvalinnoista ja -painotuksista henkii tuki sopimussyhteiskunnalle ja yhdessä päättämislle. Sen vastakohtana on yksilön ja yritysten omaa päätösvaltaa painottava markkinavetoinen yhteiskuntanäkemys, joka vastaa paremmin Aamulehden uutisista välittyvää ajatusmaailmaa.

Poliittisen vallan läheisyys on uutisjournalismin sisäänrakennettu ominaisuus, koska uutisia saadaan sieltä missä on todellista päätösvaltaa. Tämä näkyy Helsingin Sanomien pääuutissivulla hallitusvallan korostumisena ja tutkimuksen alkupuolella myös presidentin arvostettuna asemana uutisissa. Hallitusvallan likeisyys ei ole ristiriidassa uutisten tasapuolisuuden kanssa, jos se jatkuu samanlaisena hallitusvallan käyttäjien vaihtuessa, kuten Helsingin Sanomissa näyttää olevan. Jos Helsingin Sanomien koko aineiston suhtautumisindeksiä vetää yhteen, lehti on tukenut eniten tasavallan presidenttiä, palkansaajia ja kolmea suurinta puoluetta. Tämän konsensuskeskittymän ulkopuolelle ovat jääneet SDP:n vasemmalla puolella oleva puolue sekä työnantajat.

11.3 Keskisuomalaisen keskustatausta pilkottaa aika ajoin

Jyväskylässä ilmestynyt Keskisuomalainen katkaisi muodollisen puoluesiteen vuonna 1986 ja määritteli itsensä ”keskustalaiseksi” sanomalehdeksi. Sitä ei enää tämän tutkimuksen aikana luettu keskustan äänenkannattajiin vaan puoluepoliittisesti sitoutumattomien lehtien joukkoon.

Valtakunnallisten politiikan uutisten osuus Keskisuomalaisen pääuutissivujen jutuista oli 20 prosenttia 1987 ja 23 prosenttia vuosina 1995 ja 2001. Vuonna 2003 osuus putosi lehden ulkoasu-uudistukseen liittyneen sisällön keventämislinjauksen seurauksena 14 prosenttiin.

Suhtautumisindeksin toimijahaarukalla mitattuna Keskisuomalainen oli vuonna 1987 tutkimuksen tasapuolisin lehti. Suurista puolueista myönteisimmän oli esillä keskusta, mutta sen yläpuolella indeksissä olivat palkansaajat ja keskustan kanssa samalla tasolla presidentti Koivisto. Työmarkkinakentällä Keskisuomalainen teki muista lehdistä poiketen eroa toimijoihin, työnantajien jäädessä heikommalle huomiolle. Keskisuomalainen heikensi hallituksen kohtelua huomattavasti kun keskusta jäi oppositioon. Samalla oppositiokumppaniksi tullut SKDL sai aiempaa paremman uutiskohtelun. Uutisointi Holkerin hallituksesta poikkesi selvästi muista valtalehdistä, jotka päinvastoin myönteistivät hallitusuutisia elokuussa verrattuna maaliskuuhun. Siten lehtien asennoituminen sinipunahallitukseen näyttää vaikuttaneen selvästi niiden uutispolitiikkaan.

Vuonna 1995 Keskisuomalaisen suhtautumishaarukka supistui entisestään ja oli koko tutkimuksen pienin. Tässä kapeassa haarukassa vanha taustapuolue keskusta sijoittui heikoiten, joten ainakaan sen suosimisesta ei voi puhua. Lakkokevään osapuolista työnantajat saivat jonkin verran myötämielisemmän kohtelun. SDP:n vaalivoitto näkyi maaliskuussa sen nousuna indeksissä korkeimmalle. Huomattavaa on, että elokuussa SDP, Lipposen hallitus ja presidentti Ahtisaari painuivat kaikki indeksissä alaspäin ja keskusta nousi ylöspäin. Tämä kieli vanhan taustapuolueen näkökulman vaikutuksesta Keskisuomalaisen uutisnäkökulmaan sen jäätyä jälleen oppositioon.

Vuonna 2001 Keskisuomalaisen indeksi näytti melko tasapuolista suhtautumista keskeisiin poliittisiin toimijoihin. Ylimpänä sillä oli kuitenkin keskusta ja alimpana vasemmistopuolueet ja Lipposen hallitus. Kaksi vuotta myöhemmin suhtautuminen hajosi hieman enemmän. Suurista puolueista parhaiten oli esillä pääministeripuolue keskusta ja selvästi heikoiten oppositioon joutunut kokoomus. Vanhasen punamultahallitus jäi Keskisuomalaisessa suhteellisen vähälle huomiolle, joka oli laadultaan lähempänä Aamulehden kriittistä linjaa kuin Helsingin Sanomien myötämielisyyttä. Keskustan nostamisessa saattoi näkyä Keskisuomalaisen keskustataustaa, mutta hallituksen kohteluun vaikutti tyytymättömyys muun muassa yhteisöveroratkaisun sisältöön.

Koko neljän vuoden tutkimusaineistosta lasketuissa indeksiarvoissa Keskisuomalaisessa on ylimpänä keskusta ja alimpana vasemmistopuolueet. Vuosittaisten keskiarvojen sisällä Keskisuomalainen muutti uutiskohteluaan hallitusratkaisujen perusteella oman vanhan taustapuolueen näkökulmaa myötäillen. Se poikkesi ”normaalista” uuden hallituksen positiivisesta julkisuudesta ja oppositiopuolueen vähäisestä huomiosta, kun keskusta oli jäänyt hallituksen ulkopuolelle 1987 ja 1995. Myös 2001 keskusta sai oppositiossa myönteistä huomiota. Samanlainen puoluetustan pilkistäminen näkyi Aamulehdessä 2003 kokoomuksen nostamisena ja Vanhasen hallituksen painamisena.

Politiikan uutisten otsikoinnissa Keskisuomalainen otti 1987 jonkin verran kantaa keskustan ja kokoomuksen puolesta. Kokoomuksen ja hallituksen otsikot kääntyivät negatiiviselle puolelle Holkerin hallituksen aloitettua. Vuonna 1995 ainoa poikkeama Keskisuomalaisen otsikoiden neutraaliudesta oli lakkoilneiden palkansaajien esiintymisten painottuminen kielteiselle puolelle. Syksyn 2001 otsikoissa Keskisuomalainen otti myönteisesti kantaa palkansaajiin ja keskustaan. Eniten miinuksella oli Lipposen hallitus. Keskustan otsikkoesiintymisten runsas määrä ja myönteinen laatu poikkesivat Keskisuomalaisessa selvästi muiden lehtien oppositiopuolueelle antamasta etusivuhuomiosta. Kaksi vuotta myöhemmin oppositiopuolue kokoomus sai Keskisuomalaisessa vain puolet hallituspuolueiden otsikkomäärästä. Myönteisimpiä otsikoita lehti laati taas palkansaajista ja keskustasta ja kielteisimpiä työnantajista. Myös Vanhasen hallituksen otsikot painottuivat negatiivisiksi.

Politiikan uutisten kuvituksessa Keskisuomalainen esitti vuonna 1987 keskustan hyvin positiivisessa valossa. Myös toinen porvaripuolue kokoomus sai selvästi myönteisemmän kuvakohtelun kuin SDP. Vuonna 1995 erot suurten puolueiden välillä olivat lähes poistuneet, vaikka keskusta olikin muista poiketen plussalla. Palkansaajat saivat Keskisuomalaisessa lakkovuonna positiivis-painotteista etusivunäkyvyyttä. Vuosina 2001 ja 2003 keskusta oli edelleen hieman muita puolueita myönteisemmin kuvattuna. Nyt työnantajat esitettiin palkansaajia paremmassa valossa. Vaikka kuvakohtelun erot eivät vuoden 1987 jälkeen olleet kovin suuria, viestii keskustan positiivisin asema puoluevertailussa vanhan taustapuolueen lievästä vaikutuksesta Keskisuomalaisen kuvavalintoihin.

Tapaustutkimuksissa kävi ilmi, että Keskisuomalainen tulkitsi vuoden 1987 eduskuntavaalien tulosta porvarillisten puolueiden menestyksen näkökulmasta. Vuonna 1995 Keskisuomalainen totesi SDP:n voiton, mutta peittosi

sen sekä keskustan tappion korostamalla yleistä perinteisten puolueiden menestymistä. Budjettiuutisissa Keskisuomalainen nosti 1987 kärkeen Holkerin hallituksen epäonnistumisia ja kokoomuksen taipumisen veronkiristykseen. Vuonna 1995 lehti otti Lipposen hallituksen säästölinjan tyydytyksellä vastaan, koska se auttoi painamaan valtion velan laskevalle uralle. Tarja Halosen nimitysratkaisua Keskisuomalainen kuvasi syksyllä 2001 presidentin valtaoikeuksia kyseenalaistaen. Vanhasen hallituksen yhteisöveropäätöksen Keskisuomalainen uskoi keventävän yritysten verotusta. Utisen pääasiaksi nousi kuitenkin oikeudeton kajoaminen eläkesäästäjien etuihin.

Keskisuomalaisen pääuutissivujen politiikan uutiset sopivat koko tutkimusaineiston perusteella ”riippumattoman keskustalaisuuden” nimikkeen alle. Keskimääräisen tasapuolisuuden joukosta erottuu aika ajoin oman vanhan taustapuolueen tukeminen. Se näkyy etenkin valtopolitiikan ratkaisevissa käänteisissä, kuten hallituspuhjan vaihtumisen jälkeisissä uutisvalinnoissa. Näissä tilanteissa Keskisuomalainen poikkesi sitoutumattomien lehtien yleisestä taipumuksesta myötäillä uutisissa uutta hallitusta ja jättää oppositioon pudonnut puolue muita vähemmälle huomiolle. Tämä keskustaa hyödyttänyt asenne näkyi sekä poliittisten toimijoiden kohtelua mitanneessa suhtautumisindeksissä että otsikoinnissa. Kuvituksessa keskusta pääsi kaikkina tutkimusvuosina esille puolueista positiivisimmassa valossa, mutta vuotta 1987 lukuun ottamatta erot olivat suhteellisen pieniä.

Vaikka Keskisuomalainen on ajoittain suosinut uutisissaan vanhaa taustapuoluettaan, se on ollut lievää ja kaukana puoluelehtien harjoittamasta uutis-seulonnasta. Lisäksi on huomattava, että vuositasoin tarkasteluissa Keskisuomalainen oli vuonna 1987 suhtautumisindeksin mukaan tasapuolisin lehti ja sen suhtautumishajonta vuonna 1995 oli koko tutkimuksen kapein. Siten keskustalaisuus ei ohjaa lehden uutispolitiikkaa ainakaan johdonmukaisesti, vaan sitä voi yleiseltä otteeltaan kuvata riippumattomaksi. Keskisuomalaisen uutislinjasta ei helposti löydy samanlaisia johdonmukaisia sisällöllisiä arvotuksia tai taustateologioita kuin Aamulehdestä ja Helsingin Sanomista. Keskisuomalaisen uutisvalinnat ovat sattumanvaraisempia, ja tuoreimmassa aineistossa silmiinpistävää on valtakunnanpoliittisen aineiston vähäisyys. Se on myös astetta maakunnallisempi lehti kuin Aamulehti ja Helsingin Sanomat. Näissä etusivulle tärkeäksi uutiseksi noteerattu valtakunnallinen aihe ei läheskään aina yllä Keskisuomalaisen pääuutissivulle eikä välttämättä koko lehteen. Tällaiset ratkaisut lisääntyivät selvästi vuonna 2003 lehden tietoisien iltapäivälehtimäistymisen myötä.

11.4 Puoluelehdet puoltavat omia ja sorsivat vieraita

Sitoutumattomien ykköslehtien vertailuaineistona tutkimuksessa oli mukana kolme puoluelehteä kahtena ensimmäisenä tutkimusvuonna. SDP:n päääänenkannattaja oli 1987 nimeltään Suomen Sosialidemokraatti ja 1995 Demari.

Kansan Uutiset oli 1987 SKP:n ja SKDL:n pää-äänenkannattaja ja 1995 "sitoutumaton vasemmistoliittolainen" lehti. Suomenmaa oli 1987 keskustapuolueen ja 1995 Suomen keskustan pää-äänenkannattaja.

Puoluelehdissä politiikan uutisten osuus pääuutissivuilla oli 1987 keskimäärin noin 60 prosenttia eli kolminkertainen ykköslehtiin verrattuna. Vuonna 1995 ero oli hieman pienentynyt, mutta silti politiikan osuus oli näissä alan erikoislehdissä huomattavasti yleisanomalehtiä suurempi.

Puolueiden lehdet kohtelivat uutisissaan puolueita hyvin eri tavoin. Vuonna 1987 suhtautumisindeksin hajonta oli suhteellisen pieni vain Suomenmaalla, mutta sekin myötäili selvästi keskustapuoluetta. Vasemmistolehdet nostivat häikäilemättä omiaan ja painoivat kaikkia muita alaspäin. Kaikkien positiivisimmin käsitteli Kansan Uutiset SKDL:ää. Suomen Sosialidemokraattisessa kaukana muiden yläpuolella olivat SDP ja presidentti Mauno Koivisto. Oppositioon jääneen keskustapuolueen se painoi hyvin kielteistä kohtelua osoittavalle miinusmerkkiselle lukemalle. Hallituksen vaihtuminen Sorsan punamulhasta Holkerin sinipunaan vaikutti merkittävästi puolueiden uutiskohteluun kaikissa pää-äänenkannattajissa. Samalle puolelle hallitus- tai oppositiorintamaa tulleita puolueita alettiin kohdella paremmin ja eri puolelle jääneisiin ryhmiin suhtauduttiin aiempaa kriittisemmin.

Vuonna 1995 vasemmistolehdet olivat tasapuolistaneet uutiskohteluaan, mutta keskustan Suomenmaa oli vastaavasti lisännyt kotiinpäin vetoa huomattavasti. Demarissa paremmassa asemassa olivat SDP:n ja presidentti Ahtisaaren lisäksi hallituskumppanit vasemmistoliitto ja kokoomus. Oppositioon joutunut keskusta jäi lehden uutisarvotuksessa selvästi muiden alapuolelle. Kansan Uutisten indeksissä vasemmistoliitto oli yksin ylimpänä. Presidentti ja hallituskumppanit sijoituivat keskivaiheille ja keskusta alimmaksi. Suomenmaa nosti puolestaan keskustan hyvin korkealle. Alimmaisiksi sen indeksissä jäivät kokoomus ja SDP, joka painui pääministeripuolueen asemasta huolimatta selvästi miinuksien puolelle.

Puoluelehtien suhtautumisindeksissä näkyi vasemmistolehtien osalta suuntausta kohti aiempaa tasapuolisempaa uutisjournalismia. Ero sitoutumattomiin lehtiin säilyi kuitenkin erittäin suurena. Uutisten ja mielipiteiden erottaminen selvemmin toisistaan oli ollut puoluelehdissä tietoinen suuntaus 1980-luvun lopulta lähtien, mutta talouslaman aikana lehdet joutuivat etsimään taloudellista turvaa lähentymällä puolueitaan ja niiden kautta saatavaa valtion lehdistötukea. Vasemmistolehtien uutissisällön monipuolistamista tuki vuonna 1995 osaltaan se, että ne olivat mukana uudessa laajapohjaisessa hallituksessa, johon kuului myös kokoomus. Silloin suurista puolueista vain keskusta jäi valtarintaman toiselle puolelle. Keskustalla puolestaan oli yksin jäädessään paljon vastustajia, kun se suuntasi kritiikkiään sekä oikealle että vasemmalle. Suomenmaan poliittisuus myös uutispalstoilla oli linjavalinta, jolla lehti haki elintilaa nimenomaan keskustan jäsenkunnasta eikä enää haikaillut yleisen poliittisen sanomalehden asemaa.

Myös otsikoissa puoluelehdet ottivat vahvasti kantaa omien puolesta ja vieraita vastaan. Kaikkien voimakkaimmin lehdet tukivat omaa puoluettaan, huippuna Suomenmaan keskustamyötäily 1995. Negatiivisella puolella pisim-

mälle meni Holkerin hallituksen otsikkokohtelu Suomenmaassa 1987. Puoluelehtien otsikoissa otettiin selvästi enemmän kantaa kuin sitoutumattomissa lehdistä, ja kannanotot suuntautuivat johdonmukaisesti taustapuolueen edun ja valtapoliittisen asetelman mukaisesti.

Politiikan uutisten kuvituksessa puoluelehdet käyttivät lähinnä oman puolueen edustajien kuvia ja esittivät nämä myönteisessä valossa. Vastaavasti poliittisista vastustajista julkaistiin kuvia vähän ja enimmäkseen negatiivisissa yhteyksissä. Voimakkaimmin otti kantaa Suomenmaa 1987 SDP:tä vastaan ja sama lehti 1995 keskustan puolesta.

Tapaustutkimuksissa ilmeni, että puoluelehtien kotiinpäin vetäminen ulottuu esimerkiksi vaalitulostutkimuksissa uutisten kaikille tasoille, alkaen otsikoista ja kuvituksesta ja päättyen yksityiskohtien valintaan ja niiden kuvailuun. Puoluelehdissä oma puolue on joko voittanut vaalit tai säilyttänyt asemansa vaikeassa tilanteessa. Hallitukseen pääsyä puoltaa joko oman puolueen tulos tai jonkin laajemman viiteryhmän yleisempi menestyminen. Jopa vaalitappion pienuus voi olla kansan luottamuslause puolueen harjoittamalle politiikalle. Oman puolueen hallitus- tai oppositioasema taas korreloi suoraan sen kanssa, kuva taanko budjettiutisessa esityksen hyviä vai huonoja puolia.

Vaikka puoluelehdissä tapahtui myös poliittisten toimijoiden kohtelun tasapuolistumista ja kannanottojen vähenemistä, pysyi oman puolueen edun ajaminen kirkkaasti esillä myös uutispalstoilla. Lisäksi Suomenmaa kulki voimakkaasti toiseen suuntaan: kun keskustan lehti vielä 1980-luvun lopulla harjoitti puoluelehdeksi suhteellisen riippumatonta uutisjournalismia, sen uutislinja muuttui 1990-luvulla voimakkaan kotiinpäin vetäväksi. Kun yleissanomalehdet ovat viime vuosikymmeninä jättäneet puolueen aseena toimimisen uutistyössä pääosin taakseen, toimivat pää-äänenkannattajat tässä suhteessa eräänlaisina poliittisen lehdistön elävinä museoina. Ne muistuttavat siitä, millaista uutisointi oli muissakin sanomalehdissä silloin, kun samalla paikkakunnalla elintilasta kamppaili tasaväkisesti useita eri puolueisiin sitoutuneita lehtiä.

12 LOPPUTULOKSET JA POHDINTA

12.1 Suomalaisten sanomalehtien politiikan journalismi 1980-luvulta 2000-luvulle

Tässä työssä olen tutkinut politiikkaa käsittelevän uutisjournalismin muutoksia suomalaisissa "valtavirran" sanomalehdissä aikana, jolloin sitoutumattomuus yleistyi alueellisten ykköslehtien säännöksi ja puoluesidos jäi puolueiden päälehtien erityispiirteeksi. Kiinnostuksen kohteena on ollut se, kuinka lehdistön epäpolitisoituminen ja siihen kiinteästi liittyvä kaupallistuminen näkyvät sanomalehtien keskeisessä sisältötuotannossa, valtakunnallisen päätöksenteon kuvaamisessa. Tämä alue on merkittävä, koska siinä poliittinen "kotiinpäin vetäminen" perinteisesti on tapahtunut. Poliitiikan journalismin sisällöllä on katsottu olevan yhteiskunnallista vaikutusta sekä poliittisten toimijoiden käyttäytymisen suuntaajana että kansalaisten ajatusmaailman ja äänestyskäyttäytymisen ohjaajana.

Tutkimuksen tulosten mukaan suomalaisten sanomalehtien politiikan uutiset ovat muuttuneet 1980-luvun lopulta 2000-luvun alkuun tultaessa vähemmän kanta-aottaviksi. Otsikoiden ja kuvituksen kanta-aottavuus on vähentynyt ja keskeisiä poliittisia toimijoita kohdellaan uutisissa aiempaa tasapuolisemmin. Lehtien vanhat poliittiset taustat ja laajemmat arvosidokset näkyvät silti edelleen näiden vähentyneiden kannanottojen suuntautumisessa ja uutisten näkökulmavalinnoissa.

Politiikan uutisten neutraalistuminen tapahtui valtalehdissä tutkimusvuosien 1987 ja 1995 välillä. Se osuu ajallisesti ykköslehtien sitoutumattomaksi julistautumisen aaltoon, jolloin uutisten riippumattomuudesta kannettiin erityistä huolta. Tosin tämän tutkimuksen lehdistä vain Aamulehti katkaisi puoluesiteensä tällä aikavälillä (1992). Keskisuomalainen oli tehnyt ratkaisunsa jo 1986, ja sen politiikan uutisissa oli 1987 selvästi vähiten kannanottoja. Kannanotot vähentyivätkin tutkimusjakson aikana eniten Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä. Helsingin Sanomissa otsikoiden ja kuvituksen neutraalistuminen

liittynee lehden tietoiseen päätökseen hillitä poliitikkojen ja poliittisen toiminnan mustamaalaamista 1980-luvun lopulta lähtien.

Kun puolueisiin ja poliitikkoihin kohdistetuista otsikkomaininnoista puolet oli ykköslehdissä 1980-luvun lopulla neutraaleiksi luokiteltavia, on näiden osuus ollut 1990-luvun puolivälistä eteenpäin kaksi kolmannesta. Valtaosa otsikoihin sisältyvistä lehtien kannanotoista on ollut lieviksi luokiteltavia. Selvästi kantaaottavia otsikkoesiintymisiä on ollut valtalehdissä kaikkina tutkimusvuosina vain muutama prosentti.

Puolueiden pää-äänenkannattajissa otsikoiden keskimääräinen kantaaottavuus väheni vain hieman vuosien 1987 ja 1995 välillä. Se oli jälkimmäisenäkin vuonna vahvempaa kuin ykköslehdillä tutkimuksen alussa. Kansan Uutiset muutti otsikointiaan neutraalimmaksi, Demari piti tyylin lähes ennallaan ja Suomenmaa muista poiketen lisäsi kantaaottavia ratkaisuja. Puoluelehdet erosivat valtalehdistä nimenomaan siinä, että niiden otsikoissa oli enemmän selviksi luokiteltuja, vahvoja kannanottoja. Sellainen sisältyi keskimäärin joka kymmenenteen poliittisen toimijan esiintymiseen pää-äänenkannattajan etusivun politiikan uutisen otsikossa. Vain puolet toimijoiden otsikkomaininnoista oli neutraaleja.

Yleistä kantaaottavuutta olennaisempi kysymys on se, miten otsikoiden kannanotot kussakin lehdessä suuntautuvat. Tukevatko ne systemaattisesti jotakin poliittista toimijaa ja horjuttavat jotain toista vai ovatko kannanotot täysin sattumanvaraisia ja lehti siten keskimäärin tasapuolinen.

Sitoutumattomien valtalehtien otsikkokannanottojen suuntautuminen osoittaa, että entisissä puoluetustaisissa lehdissä myönteiset otsikot kasautuvat herkästi vanhalle taustapuolueelle, Aamulehdessä kokoomukselle ja Keskisuomalaisessa keskustalle. Niitä ei kohdella kovin paljon paremmin kuin muita, mutta toisaalta mikään muu puolue ei yhtenäkkään vuonna kohonnut niitä parempaan otsikkoasemaan. Helsingin Sanomissa otsikoiden kannanotot riippuvat selvästi poliittisesta tilanteesta. Vaalivoittaja ja uuden hallituksen pääministeripuolue saa myönteisimmän kohtelun. Istuvan hallituksen otsikoinnin sävy taas riippuu siitä, onko hallitus ongelmissa vai kykeneekö se tekemään päätöksiä eli sopimaan asioista.

Puolueiden päälehdissä otsikkokannanottojen suuntaaminen oman puolueen edun mukaisesti oli huomattavan selkeää. Oma puolue oli otsikoissa eriten ja yleensä neutraalisti tai myönteisesti kohdeltuna. Poliittisten vastustajien otsikot painottuivat selvästi kielteiselle puolelle. Hallituspohjan vaihtuminen vaikutti paitsi hallituksen tekemisten otsikointiin, myös siihen kuuluvien puolueiden kohteluun. Kun otetaan huomioon sekä kannanottojen määrä että niiden kohdentuminen, tekivät puoluelehdet otsikoinnissaan politiikkaa huomattavasti ykköslehtiä enemmän.

Kuvakannanotoissa Aamulehti häivytti kokoomustaustan vuoden 1987 jälkeen, eivätkä sen muussa uutisaineistossa ilmenneet näkökulmat ja kannanotot ulottuneet kuvitukseen saakka. Helsingin Sanomat suosi kuvituksessaan jonkin verran vaalivoittajaa tai suurinta puoluetta, mutta kannanottojen suuntautumisessa ei syntynyt merkittäviä eroja eri toimijoiden kesken. Keskisuomalaisessa keskusta sai kaikkina tutkimusvuosina jonkin verran muita myönteisi-

semmän kohtelun, mutta huomattavan suurta "oman" puolueen tukeminen oli vain vuonna 1987.

Puoluelehdissä kuvituksen kantaaottavuus väheni lähes samaa tahtia kuin sitoutumattomissa lehdissä, mutta se jäi vuonna 1995 hieman korkeammalle tasolle. Samoin kuin otsikoissa, Suomenmaa poikkesi myös kuvituksessa yleisestä linjasta ja lisäsi kannanottojaan. Eniten kannanottoja vähensi Demari. Puoluelehdissä kuvituksen kannanotot myötäilivät vahvasti taustapuolueen näkökulmaa. Myös määrällinen erottelu oli merkittävää: omista julkaistiin kuvia hyvin paljon ja vieraista vähän. Muiden puolueiden edustajien kohteluun vaikutti poliittinen asetelma eli hallituskumppanuus tai sen puuttuminen.

Suhtautumisindeksillä mitattu poliittisten toimijoiden kokonaiskohtelu osoitti puoluetustan vaikuttaneen selvästi Aamulehden uutisointiin sen ollessa vielä kokoomuksen äänenkannattaja 1980-luvun lopulla. Samaan aikaan Helsingin Sanomat myötäili vallassa olevia toimijoita ylipäätään ja jätti heikommalle kohtelulle vain kansandemokraatit. Riippumattomaksi keskustalaiseksi lehdeksi irtautunut Keskisuomalainen osoitti puoluesympatiaa asennoitumalla Holkerin hallitukseen uutisissaan kriittisesti.

1990-luvun puoliväliin tultaessa vanhan puoluetustan merkitys oli vähentynyt huomattavasti sekä Aamulehdessä että Keskisuomalaisessa. Vastaavan muutoksen voi olettaa tapahtuneen lukuisissa muissa samoina vuosina sitoutumattomiksi julistautuneissa alueidensa ykköslehdissä. Lehtien mainostamalle uutisjournalismin puoluepoliittiselle riippumattomuudelle on siten tullut myös katetta. Helsingin Sanomissakin keskeisten poliittisten toimijoiden uutiskohtelu tasapuolistui. Eroa syntyi kuitenkin työmarkkinaosapuolten kohtelussa.

2000-luvun alkuvuosina Aamulehti näyttää ilmentäneen etusivun uutisissaan puoluetustaa niin, että kokoomus ja työnantajat ovat saaneet jonkin verran muita suuria puolueita ja palkansaajia paremman kohtelun. Samoin Lipposen hallitus sai parempaa uutisjulkisuutta kuin Vanhasen hallitus. Keskisuomalaisen indeksissä keskusta sijoittui puolueista parhaiten, mutta Vanhasen hallitusta lehti ei uutisissaan silitellyt. Helsingin Sanomat painotti uutisissaan hallituksen pääpuolueita näiden nimiin katsomatta. Lisäksi palkansaajat olivat työnantajia myönteisemmän uutisoinnin kohteena.

Jos Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Keskisuomalaisen katsotaan edustavan suomalaisten valtalehkien tyyppisiä siten, että mukana on yksi kokoomustustainen, yksi pitkään sitoutumattomana ollut ja yksi keskustatustainen sanomalehti, voidaan edellä kuvatut tulokset vetää yhteen niin, että sanomalehtien politiikkaa käsittelevä uutisjournalismi on kokonaisuutena muuttunut kahden viime vuosikymmenen aikana aiempaa tasapuolisemmaksi ja neutraalimmaksi. Suurin muutos tapahtui 1990-luvun alkupuolella samalla kun useimmat ykköslehdet julistautuivat puoluepoliittisesti sitoutumattomiksi.

Riippumattoman uutisjournalismin piirteisiin kuuluu, että vaalivoittajat ja sitä kautta valtaan nousevat puolueet saavat enemmän ja myönteisempää huomiota kuin vaaleissa hävinneet ja oppositioon joutuneet puolueet. Tämä näkyi johdonmukaisesti Helsingin Sanomissa. Aamulehdessä ja Keskisuomalaisessa puoluetusta näkyi joissakin kohdin niin, että oman taustapuolueen joutuesssa oppositioon se sai yhtä paljon tai jopa enemmänkin uutisnäkyvyyttä kuin

hallituksen pääpuolueet. Siten hallituspohjan vaihdos ja lehdelle läheisen puolueen putoaminen vallan ulkopuolelle näyttää olevan erityisen kriittinen testauspaikka uutislinjan puoluepoliittiselle riippumattomuudelle. Useissa näissä tapauksissa, vaikkakaan ei kaikissa, vallanvaihdos on näkynyt myös uuden hallituksen kriittisempänä uutiskohteluna.

Vaikka suoranainen puoluepoliittinen sidos on uutispalstoilta hälventynyt, näkyy lehtien erilainen kulttuuriperintö ja arvomaailma jonkin verran uutisten näkökulmapainotuksissa. Helsingin Sanomat on johdonmukaisesti uutisoinut palkansaajapuolesta myönteisemmin kuin työnantajista, mikä on jatkoa jo lehden 1950-luvulla ottamalle tavoitteelle kertoa kattavasti ay-liikkeen asioista. Aamulehdessä kohtelu on ollut toisinpäin. Tämän voi taas nähdä luontevana painotuksena elinkeinoelämän omistuksessa olleelle porvarilliselle lehdelle. Keskisuomalaisessa työmarkkinaosapuolten järjestys on vaihdellut.

Erot puoluelehtien ja sitoutumattomien lehtien välillä ilmenevät myös merkittävien politiikan uutisten tapaustutkimuksissa. Puolueiden pää-äänenkannattajat rakensivat eduskuntavaalien tulosuutisensa niin, että oma puolue oli menestynyt kaikissa tapauksissa hyvin. Jos ei ollut tullut suoranaista voittoa, niin ainakin menetykset olivat jääneet pieniksi. Valtion talousarvioesitys taas oli hyvä tai huono sen mukaan, oliko oma puolue hallituksessa sitä tekemässä vai oppositiossa sitä arvostelemassa.

Myös sitoutumattomissa lehdissä tapaustutkimusten uutisiin sisältyi kantaaottavia ratkaisuja, mutta ne eivät yleensä seuranneet minkään yksittäisen puolueen näkökulmaa. Vaaliuutisissa yleispiirteenä oli voittajien nostaminen ja häviäjien hienoinen painaminen sekä kuvin että sanoin. Myös budjetti-uutisissa sitoutumattomilla lehdillä oli taipumusta esitellä asioita hallituksen diskurssissa, joskin tätä hallitsevaa näkökulmaa paikka paikoin selvästi myös horjutettiin. Merkittäviä poikkeamia muiden lehtien ratkaisuihin olivat Keskisuomalaisen kriittisyys Holkerin hallituksen budjettiesitykseen 1987 ja Aamulehden puolustava asenne samaa esitystä kohtaan sekä SDP:n suuren vaalivoiton ”piilottaminen” Keskisuomalaisen pääuutissivulla 1995. Lisäksi Vanhasen hallituksen yritysveroratkaisu sai syksyllä 2003 positiivisen uutiskohtelun Helsingin Sanomissa ja negatiivisen vastaanoton Aamulehdessä.

Lehden yleisasenne näkyy uutisen pääteemassa, joka kuvastuu myös jutun otsikossa. Sitä tukevat jutussa esiintyvien henkilöiden valinnat, heidän esittämisenä tietyissä rooleissa, asioiden painottaminen ja taustoittaminen sekä monet sanavalinnat. Etenkin nimikkeillä ja verbivalinnoilla voidaan helposti tukea tai horjuttaa poliittisen toimijan diskurssia. Vaikka koko uutinen muuten olisi kirjoitettu neutraalisti, voi yksikin vahvasti kantaaottava sanavalinta kyseenalaistaa toimijan uskottavuuden ja siten vinouttaa koko jutun. Olennainen valinta on se, ketä jutunteossa kuullaan eli ketä päästetään uutisessa ääneen. Yleensä enemmän pääsevät esille läheisiksi ja tärkeiksi koetut tahot ja henkilöt.

Kokonaisuutena suomalaisen sanomalehdistön politiikan uutisjournalismi on siis kulkenut sitoutumattomampaan suuntaan. Kannan ottaminen ja mahdollisen oman taustapuolueen suosiminen uutisoinnissa on vähentynyt. Silti sitoutumattomienkaan lehtien uutisvalinnat eivät ole yhdestä puusta. Kun painotuksissa on eroja, niitä on luontevaa selittää lehtien erilaisilla taustatekijöillä.

Näistä keskeisimpiä ovat historialliset puoluesitteet Aamulehdellä ja Keskisuomalaisella. Vanhat taustapuolueet tai niiden edustamat arvopohjat näkyvät uutisissa paikka paikoin, vaikka kyse ei ole puoluelehtien tapaisesta johdonmukaisesta ja runsaasta suosimisesta. Lehtien taustaerot ilmenevät myös työmarkkinakentän uutisoinnissa. Aamulehti ja Keskisuomalainen ovat yrittäjähenkisempiä kuin Helsingin Sanomat, joka asettuu uutisissaan lähemmäksi palkansaajaliikettä.

Ovatko nykyisten sitoutumattomien lehtien erot uutispainotuksissa suuria vai ei, riippuu arvioinnin näkökulmasta. Jos lähtökohta on, että sitoutumattomien yleislehtien uutisissa kohdellaan kaikkia poliittisia toimijoita täysin tasaapuolisesti ja niihin kantaa ottamatta, voi todeta, että aivan näin puhtaasti asia ei käytännössä ole. Jos taas oletetaan, että lehdet pitävät uutisissa selvästi oman vanhan taustaviiteryhmänsä puolia, on sanottava, ettei kotiinpäin vetäminen ole enää kovin vahvaa. Vaikka tiettyjä taustatekijöihin nähden luontevia suosimisia esiintyy, niiden määrä ja vahvuus on vain murto-osa siitä, mitä puoluelehdistä löytyy. Tässä vertailussa on lisäksi muistettava, että puoluelehdetkin ovat periaatteessa siivonneet kannanotot pois uutisista, vaikka puolueen näkökulman toki myönnetään vaikuttavan uutisvalintoihin.

Uutistoimintaan väistämättä kuuluvat arvovalinnat säilyttävät puolueellisuuden mahdollisuuden tai vaaran aina osana politiikan journalismia myös sitoutumattomissa välineissä. Kotiinpäin vetämisessä "koti" ei kuitenkaan enää ole yksi puolue, vaan uutistoimintaa ohjaa lehden laajempi arvopohja, esimerkiksi konservatiivisuus, liberaalisuus tai maakuntahenkisyys. Ne määrittävät, mitkä asiat ja tavoitteet ovat uutisissa lähtökohtaisesti hyviä tai huonoja, vaikka näitä ei jutuissa eksplisiittisesti sanotakaan.

Sitoutumaton uutisjournalismi on taipuvainen myötäilemään vallanpitäjiä, koska näillä on enemmän arvoa uutisten lähteinä. Suomen parlamentaarissa järjestelmässä se tarkoittaa hallituksen, sen pääpuolueiden ja avainministerioiden näkemysten laajamittaista julkistamista. Tasavallan presidentin asema on tässä suhteessa heikentynyt, kun uusi perustuslaki teki pääministeristä tasavallan poliittisen vallan pääkäyttäjän. Poliittiselle oppositiolle jää valtanäkökulmasta pelkkä mielipidevaikuttajan rooli. Oppositiopuolue voi kritisoida hallitusta ja tarjota omia vaihtoehtojaan, mutta päätöksien tekijäksi se voi päästä käytännössä vain eduskuntavaalimenestyksen ja hyvien yhteistyösuhteiden kautta.

Hallituksen ja opposition välinen huomionjako mediassa on hieman eri kysymys kuin puolueiden uutiskohtelu. Lehti voi olla puoluepoliittisesti tasaapuolinen hallitusta myötäilevänä tai oppositiota nostavana mediana, kunhan se toimii johdonmukaisesti hallituspohjasta ja opposition väristä riippumatta. Tämän tutkimuksen lehdistä Helsingin Sanomat antoi eniten näkyvyyttä hallitukselle ja presidentille niiden puoluetustoihin katsomatta. Toinen asia on, että sosiaalidemokraatit olivat hallituksessa kaikkina muina tutkimuskuukausina paitsi maaliskuussa 1995, jolloin puolue oli kuitenkin esillä suurena vaalivoittajana ja tulevana pääministeripuolueena. Myös kaikki presidentit olivat lähtöisin SDP:stä. Kun palkansaajatkin saivat Helsingin Sanomissa myötämielisen uutiskohtelun, ja ay-liikkeessä johtoasema on sosiaalidemokraateilla, voisi valta-

den linjassa nähdä demarisympatiaa. Tätä tulkintaa hälventää se, että myös koomus ja keskusta saivat samanlaisen myönteisen julkisuusryöpyyn noustessaan valtaan. Jos Helsingin Sanomat uutisoi läheltä valtaa, se ei ehkä voi olla vastuussa siitä, että kansa on äänestänyt presidentiksi sosiaalidemokraatteja ja SDP:n niin suureksi puolueeksi, että se yleensä on ollut hallitusvastuussa. Lehden omaa asennetta voi nähdä enemmän siinä, että ay-liikkeen kohtelu on ollut usein työnantajapuolta parempaa.

Voidaan kysyä, kuinka hyvin pelkkä etusivun aineisto kertoo lehden koko uutislinjasta ja löytyisikö kannanottoja helpommin sisäsivun politiikan uutisista. Valitsin pääuutissivut tutkimuksen kohteeksi juuri siksi, että niiden katsotaan kuvaavan lehden uutisarvostuksia tiiviissä muodossa. Uutisten faktuaalisuusvaatimus on pääuutissivulla vielä suurempi kuin sisäsivuilla, joissa uutisen ja kommentoivan jutun raja on häilyvämpi. Tältä pohjalta olen tulkinut tuloksia niin, että pienetkin erot eri toimijoiden kohtelussa sekä kannanottojen määrässä ja suuntautumisessa ovat merkittäviä juuri siksi, että ne tapahtuvat lehden paraatisivulla. Etusivu on hyvä mittari siksikin, että jo sille pääsyn määrä kertoo paljon lehden suhtautumisesta eri toimijoihin. Etusivujulkisuuden laatu puolestaan ohjaa lukijaa tulkitsemaan myös sisäsivun juttuja samasta näkökulmasta.

Toimittajat vähättelevät journalistisia ratkaisujaan usein sillä, että ne on tehty aika- ja tilapulan vallitessa. Tutkijana lähden kuitenkin siitä, että toimitustyön kiireen ja rutiinien keskelläkin kyse on ajattelevien ihmisten tekemistä valinnoista, joihin lehden omaksuma linja tietoisesti tai alitajuisesti vaikuttaa. Siksi selitän laajemmasta aineistosta löytyviä sisältöeroja mieluummin lehden taustatekijöillä kuin sattumalla. Jossakin lehdessä tietynlaisen valokuvan valitseminen jostakin poliitikosta tuntuu luonnolliselta, koska kuva ja mielikuva täsmäivät. Sama pätee sanavalintoihin. Joku uhittelee, selittelee ja jyrää, joku toinen taas esittää, arvioi ja tähdentää, koska nämä sanat tuntuvat kuvaavan valitsijan mielestä todellisuutta sellaisena kuin se omasta kulttuuriympäristöstä katsottuna näyttäytyy.

12.2 Sitoutumattomuuden merkitys

Mitä merkitystä sitoutumattomien sanomalehtien politiikan uutisten painotusten havaitsemisella sitten on? Vaikutuksia voi eritellä ainakin lukijoiden, lehden tekijöiden ja poliittisten toimijoiden kannalta.

Lehden lukijoiden näkökulmasta kyse on pelkistetysti siitä, onko heidän kuluttajansuojansa kunnossa eli saavatko he sitä, mitä tilaavat ja mitä myyntiesitteessä luvataan. Jos uutisten mainostetaan olevan riippumattomia puolueista, järjestöistä ja muista painostustahoista, niiden olisi lehden uskottavuuden kannalta sitä syytä myös olla. Vaikka erilainen viihde-, ajanviete- ja elämäntapa-aineisto jatkuvasti kasvattaa osuuttaan sanomalehtien sisällöstä, elävät lehdet kuitenkin uutisista. Uutisia syntyy monilta elämänalueilta, eikä niiden

kaikkien tarvitse olla "kovia" eli aiheeltaan raskaita tai tärkeitä. Silti lehden uutistoiminnan uskottavuutta mitataan eniten juuri yhteiskunnallisesta päätöksenteosta kerrottaessa. Sitoutumattoman lehden lukijoiden on oikeutettua odottaa, että lehti kertoo heille tärkeät tiedot uutisissa mahdollisimman puolueettomasti ja lehden omista näkemyksistä tai taustasidoksista riippumatta. Omia mielipiteitä lehti voi ja sen pitääkin esittää pääkirjoituksissa ja muussa mielipideaineistossaan.

Uutistoiminnan uskottavuus ja lukijoiden luottamus sen puolueettomuuteen syntyy pitkän ajan kuluessa. Siksi lehtien kannattaa vaalia sitä huolella, mikäli tavoitteena on mahdollisimman laajan lukijakunnan saavuttaminen tai pitäminen. Jos tavoitteena on "oikeiden" näkemysten edistäminen myös uutispalstoilla, toiminta-ajatus on lähempänä sitä maailmaa, jossa lehdet perustettiin levittämään poliittisia aatteita. Taloudellista tulosta tavoittelevien pörssiyritysten julkaisujen olisi vaikea perustella jonkin poliittisen tahon myötäilyä uutisissa yhtiön edulla, koska se voi olla omiaan rajaamaan lehden lukijoita näiden poliittisen suuntautuneisuuden perusteella. Sitoutumattomat lehdet ovat nimenomaan pyrkineet sopimaan ainakin uutissisällöltään kaikille levikkialueen asukkaille.

Lehden tekijöiden kannalta uutisiin sisältyvien kannanottojen erittely palvelee poliittisesti sitoutumattoman uutisjournalismin harjoittamista, mikäli se siis on tavoitteena. Kantaaottavien ratkaisujen tunnistaminen on ensimmäinen edellytys sille, että niitä voisi halutessaan välttää. Entistä tasapuolisemman ja moniarvoisemman journalismin saavuttamista auttaa myös omaan työhön sisältyvien itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen. Omassa lehdessä luonnollisilta tuntuvat valinnat saattavat paljastua hyvinkin arvolatautuneiksi, kun niitä verrataan toisessa toimintaympäristössä eli toisissa toimituksissa tai toisina aikoina tehtyihin ratkaisuihin. On ylipäättään hyväksi, jos toimittajat käsittävät ja tunnustavat päätösvaltansa suuruuden ja mediasisältöjen vaikutukset yleisön maailmankuvaan, joka tosin muodostuu monien tiedotusvälineiden ja monien muidenkin tietolähteiden tarjoamista aineksista. Uutisaiheiden, näkökulmien, haastateltavien, otsikoiden, kuvituksen sekä käytettyjen sanontojen valintaperusteiden pohtiminen antaa valmiudet puolustaa tehtyjä ratkaisuja mahdolliselta ulkopuoliselta kritiikiltä. Kun valinnat on ensin keskusteltu ja perusteltu oman toimituksen sisällä, niiden takana on myöhemmin helppo seisoa.

Poliittisten toimijoiden eli puolueiden ja etujärjestöjen näkökulmasta sanomalehdistön uutistoiminnan sitoutumattomuuskehitys on merkinnyt "ominen" mediankanavien tukkeutumista. Puolueet saavat oman sanomansa läpi helposti vain pää-äänenkannattajissaan, mutta nämä palvelevat lähinnä jäsenistön uskonvahvistusta. Vaikutusvaltaisessa sitoutumattomassa mediassa uutisnäkyvyys on haettava normaalissa mediakilpailussa ilman kotikenttätuetta. Uutisjulkisuutta ei enää tule puolueen ja lehden läheisen suhteen vuoksi, vaan sitä säätelevät toimijan valta-asema sekä medialle tarjottavien viestien kiinnostavuus.

Toimittajien näkökulmasta uutisarvo kulkee kaiken muun edellä. Jos se täyttyy, on toissijaista, kenen etua asian julkistaminen palvelee tai haittaa. Poliittisen toimijan kannalta tämä symbioosi toimii parhaiten silloin, kun omat näkemykset kyetään sisällyttämään mediaa houkuttaviin näyttäviin tapahtu-

miin ja muotoilemaan ne teräviksi sloganeiksi, jotka menevät sellaisenaan läpi lehtijuttujen otsikoihin ja television uutisväläyksiin. Pahimmillaan sama uutiskilpailun virittämä koneisto jauhaa päiväkausia poliittisen toimijan epäonnistumista tai epäluotettavuutta. Silloinkaan sen tehtäviin ei kuulu kantaa huolta siitä, miten poliittiselle toimijalle käy, koska tiedostusvälineiden roolina on hankkia tietoa ja julkaista sitä kansalaisten – ja siinä sivussa mediayhtiön tuloksentulon – tarpeisiin.

Vaikka puoluepolitiikan merkitys yhteiskunnan kaikille osa-alueille ulottuvina lonkeroina on selvästi supistunut, ei politiikan uutisten osuus sanomalehtien pääuutissivuilla ole yleisesti ottaen merkittävästi pienentynyt. Osuus vaihtelee myös tutkimusajankohdan uutistapahtumien mukaan. Poliitiikan uutiset eivät kuitenkaan näytä ulospäin samanlaisilta kuin kymmenen tai kaksikymmentä vuotta sitten. Kuvitus ei ole enää välttämättä pönäköitä poliitikkoja valtioneuvoston istunnosta, tiedotustilaisuudesta tai eduskunnan täysistunnosta, vaan se voi olla esimerkiksi paikallisesta päiväkodista eli päätöksenteon kohteesta. Lehtien välillä on tässä eroja. Helsingin Sanomat kuvaa edelleen enemmän päätöksentekijöitä kuin Aamulehti, joka hakee kuvansa mieluummin niin sanotusta elävästä elämästä tai sellaisen puuttuessa julkaisee politiikan uutisen etusivulla ilman kuvaa. Poliitikkojen rutiinikuvat ovat väistyneet kaikkien lehtien etusivuilta. He pääsevät kuviin vain, jos kyse on erityisen dramaattisesta tapahtumasta tai poikkeuksellisen tärkeästä päätöksestä. Silloinkin kuvassa on oltava tunnetta ja liikettä, johon puhujapöytä takana seisova puoluejohtaja ei riitä (paitsi jos hänellä on kyynel silmäkulmassaan).

Politiikka ja journalismi olivat henkilöityneet jo ennen tämän tutkimuksen alkua. Nimet ja kasvot vaihtuvat, mutta politiikan uutisissa on jo pitkään ollut kyse siitä, mitä johtavat poliitikot sanovat ja tekevät ja miten tulevat toistensa kanssa toimeen. Kun mitattavana toimijoina ovat puolueet ja etujärjestöt, tutkimus ei tasavallan presidenttiä lukuun ottamatta erittele yksittäisten henkilöiden kohtelua. Sormituntuma on, että henkilöihin on journalismissa sallitumpaa ottaa kantaa kuin puolueisiin. Ihmiset kertovat harvoin puoluekantaansa, jos sellaista ylipäättään edes on, mutta esimerkiksi presidentinvaalien kärkiehdokkaiden taakse ryhmittäytytään innokkaasti ja melko avoimesti. Henkilöihin on helppo ottaa kantaa, koska heidän mukavuutensa, uskottavuutensa ja aitoutensa on kenen tahansa arvioitavissa tv-esiintymisten tai lehtihaastattelujen perusteella. Presidentinvaalissa puoluerajoja ylitetään muutoinkin viimeistään silloin, kun jäljellä on kaksi ehdokasta. Lehtien on helpompi tukea tai horjuttaa jotakuta kärkipoliitikkoa tämän henkilökohtaisten ominaisuuksien kuin puoluetansan tai ideologian perusteella. Myös puolueiden sisäisissä henkilökilpailuissa kantoja otetaan herkästi, mutta harva yleissanomalehti kertoo edes pääkirjoituksessaan, mitä puoluetta lukijoiden olisi syytä äänestää. Henkilöiden ohella kantaa otetaan herkästi asioihin, jotka eivät jaa ihmisiä perinteisen puoluejaon mukaan. Tämä on näkynyt vilkkaissa keskusteluissa esimerkiksi EU-ratkaisusta, Nato-jäsenyydestä tai ydinvoiman lisäämisestä. Sanoma-konserni jopa liputti EU-jäsenyyden puolesta näyttäville ilmoituksilla omissa lehdissään ennen vuoden 1994 kansanäänestystä.

Vaikka uutiset ja mielipideaineisto olisi lehdissä selvästi erotettu toisistaan, arvioivat lukijat lehden puolueellisuutta kokonaisuutena. Jos pääkirjoituksissa ja toimittajien uutiskommenteissa suorasukaisesti puolletaan tiettyä poliittista suuntaa, ei uutisten ”puhtaus” riitä hälventämään lehden umpipoliittista leimaa lukijoiden mielistä. Myös uutisten oheen liitetyt kommentit voivat vaikuttaa uutistekstien tulkintaan siten, että toimittajan ”viimeinen sana” ohjaa näkemään uutisen kertomat faktat tietyssä valossa. Jonkin osapuolen raportoitu näkemys saattaa tuntua kommentin tukemana uskottavammalta kuin jonkin toisen. Kommenttien vaikutus ei suoranaisesti näkynyt tämän tutkimuksen aineistossa, koska niitä ei yleensä sijoiteta pääuutissivulle. Muutenkin mielipideaineiston vaikutusta uutisten tulkintaan on vaikeaa todentaa, mutta lehden kokonaiskuvan kannalta sen merkittävyys on syytä todeta.

Puoluepolitiikan merkityksen liudentuminen sanomalehtien uutissisällöstä on avannut uusia mahdollisuuksia lehtien yhteistyölle. Kun alueelliset lehdet aiemmin hankkivat omat valtakunnalliset uutiset Helsingistä puoluepohjaisten uutistoimistojen kautta, ne ovat nykyisin ryhmittyneet muilla perusteilla. Yhteistyötä tehdään lehtikonsernien sisällä, mutta usein ratkaisevampaa on lehtien ”samankokoisuus” tai maantieteellinen sijainti, jotka määrittelevät sitä, kuinka paljon niillä on tarvetta valtakunnallisille politiikan ja talouden uutisille. Sanomalehtien sitoutumattomuuskehitys on edennyt pitkälle, kun eritaustaiset lehdet voivat tuottaa yhdessä jopa aiemmassa aatteellisessa taistelussa keskeiset puoluepolitiikkaa käsittelevät uutiset.

Kun lehtien uutisnäkökulmat eivät enää juurikaan eroa poliittisesti, ne voisivat periaatteessa edetä tuottamaan yksittäisten juttujen sijasta yhteisiä valtakunnallisten uutisten sivuja, samaan tapaan kuin jo nyt esimerkiksi viikonvaihdeseivuja, teemasivuja ja ulkomaan uutisten sivuja. Tämän askeleen esteenä ovat toistaiseksi olleet erot lehtien kiinnostuksessa yhteiskunnallista päätöksentekoa kohtaan ja sitä kautta sille varatussa sivutilassa. Lisäksi olisi ratkaistava, miten kunkin lehden alueellinen näkökulma politiikan aiheisiin saadaan esille uutissivuilla. Vaikka valtakunnallinen sisäsivu olisi täysin samanlainen, jäisi lehdille mahdollisuus näkökulmata uutisia omaan alueeseen etusivulla ja maakunnallisilla sisäsivuilla.

12.3 Poliitiikan uutiset muutospaineissa

Politiikka ei lehtien lukijatutkimusten mukaan kuulu lukijoiden suosikkialueisiin, vaikka kotimaan uutiset ja valtakunnalliset aiheet laajasti ymmärrettyinä sijoittuvatkin kyselyissä korkealle. Kyse on paljolti politiikka-sanan ”epäseksikkyydestä”. Kun sen liittyy mihin tahansa asiaan, niin kiinnostus lopahtaa. Silti poliittisen päätöksenteon kautta kulkevat asiat voivat olla hyvinkin kiinnostavia ja jopa myyviä. Ne voivat koskettaa konkreettisesti ihmisten jokapäiväistä arkielämää tai ne voivat merkittävyytensä vuoksi herättää laajaa keskustelua. Toinen, yhä laajempaa tilaa saanut politiikan puoli on poliitikkojen kiinnosta-

minen ihmisinä. Heistä on tullut iltapäivälehdissä samanlaisia julkisuuden henkilöitä kuin keistä tahansa tv:stä tutuista kasvoista. Samalla eduskunnasta on tullut samankaltainen uusien julkkisten tuottamo kuin idolikilpailuista, missikisoista ja tangomarkkinoista. Tällä alueella julkisuuden määrä ja laatu on täysin riippuvainen henkilön tunnettuudesta ja mediatempausten huomioarvosta. Kun kansanedustaja tai ministeri tekee jotakin tuiki tavallista, kuten puutoaa katolta, murtaa nilkkansa tai pukeutuu minihameeseen, on se herkästi lööpin väärsti. Toisaalta iltapäivälehdet tuottavat politiikasta myös kovia asiauutisia, mikä kumoaa tehokkaasti väitteet aihepiirin epäkiinnostavuudesta ostavan yleisön keskuudessa.

Tutkimuksen loppupään aineisto antaa viitteitä siitä, että samalla kun sanomalehtien puoluesidospaine on selvästi antanut sijaa markkinasidospaineille, lehdet ovat alkaneet eriytyä tavassaan seurata valtakunnallista politiikkaa.

Helsingin Sanomat edustaa perinteistä poliittisen päätöksenteon raportointia sekä teksteiltään että kuvitukseltaan. Se arvostaa poliittisen päätöksenteon korkealle ja kuvaa sitä konsensushenkisesti ja maltillisesti. Helsingin Sanomien sivuilla on paljon poliittisen prosessin kuvausta ja asioita, joiden tärkeytensä vuoksi ”kuuluu” päästä esille valtakunnallisen lehden välittämässä julkisuudessa.

Aamulehti uutisoi politiikan tapahtumia astetta räväkämmin. Jutuissa on herkemmin näkökulmaa, joksi usein valikoituu puolueiden tai henkilöiden välinen kamppailu tai peli. Tässä diskurssissa tärkeä kysymys poliittisen sovun löytymisen jälkeen on se, kuka selätti kenet. Toisaalta Aamulehdessä on nostettu vahvasti esille myös kansalaisten eli oman alueen ihmisten näkökulma. Tämä näkyy erityisen selvästi kuvituksessa, joka tuodaan valtakunnan politiikan aiheissa mieluusti lähelle lukijoita Pirkanmaalle. Aamulehti valikoi ylätason poliittisista kiistoista kiinnostavimmat ja tärkeimmät, eikä seuraa päätöksentekijöiden laatimaa agendaä yhtä tunnollisesti kuin Helsingin Sanomat. Molemmissa lehdissä politiikka on tietoisesti päätetty esittää lähtökohtaisesti kunniallisena toimintana.

Keskisuomalainen eteni tutkimusjakson aikana kauimmaksi perinteisestä politiikan uutisoinnista. Se on painanut valtakunnan politiikan aiempaa alemmaksi lehden uutisarvostuksessa. Poliitiikan arvostus Keskisuomalaisen pääuutissivulla vaikuttaa melko sattumanvaraiselta, vaikka lehti pääkirjoitussivunsa puolesta tunnetaan hyvin poliittisena. Viime vuosina politiikan uutisten osuus on Keskisuomalaisessa vähentynyt ja niiden painopiste on siirtynyt populistisempaan suuntaan. Asioiden seuranta ja prosessien kuvaaminen on jätetty sivummalle, ja tilalle on tullut mahdollisimman myyvien juttujen ja kuvien hakeminen. Vaikutteita on otettu iltapäivälehdistä ja viihteellisistä aikakauslehdistä. Vaikka kovat uutiset pienen tauon jälkeen keväällä 2004 palautettiin lehden pääuutissivulle, eivät ne useinkaan ole niitä valtakunnallisia politiikan aiheita, jotka vielä dominoivat Helsingin Sanomien ja Aamulehden pääuutisia. Tämä eriytyminen näkyy hyvin siinä, että kun kolmella tutkimuslehdellä oli enimmillään maaliskuussa 1995 etusivuillaan 32 samaa valtakunnallisen politiikan uutisaihetta, oli tämä ”yhteisten” uutisten osuus supistunut marraskuussa 2003 viiteen.

Sanomalehdet arvottavat uutisaiheita edelleen eri tavoin, mutta ne eivät tee sitä enää juurikaan puoluepoliittisista lähtökohdista, vaan myyvyyden ja kiinnostavuuden näkökulmasta. Kun poliittisen lehdistöjärjestelmän kukoistuskaudella politiikan uutisten valintoja ohjasi viime kädessä ajatus puolueen edusta, ratkaisut tehdään nyt ensisijaisesti journalistisen mielenkiinnon perusteella. Tämä kussakin lehdessä tehtävä arviointi vaikuttaa sekä politiikan uutisten asemaan lehden sisällössä että siihen, minkälaisia julkaistavat politiikan uutiset aiheiltaan, kirjoitustavaltaan ja kuvitukseltaan ovat.

Samalla kun poliittisen päätöksenteon alue yhteiskunnassa on pienentynyt ja poliittiset vastakkainasettelut ovat lientyneet, on myös politiikan journalismin sisältöpohja ohentunut. Aatteellisten tai ideologisten kamppailujen tilalle ovat tulleet henkilöiden väliset kilpailut johtopaikoista. Puoluejohtajien, ministereiden – puhumattakaan presidentin – valintaprosesseista on tullut politiikan uutisjournalismin seuratuimpia tapahtumia. Ne ovat useimpien välineiden uutisarvostuksessa korkeammalla kuin poliittisen koneiston päätöksenteon ja poliittisen asiakeskustelun seuraaminen. Puolueiden ja maailmankatsomusten välisten jännitteiden tilalla ovat johtavien poliitikkojen väliset henkilösuhteet – sekä puolueiden välillä että niiden sisällä.

Kolmen lehden politiikan uutisoinnista saadut tulokset asettuvat mielenkiintoisella tavalla Heikkilän (2001, 125–141) kolmijakoiseen diskurssiryhmitelyyn ja siihen liittyviin kansalaisnäkökulmiin. Hän erottelee sanomalehtien uutisjournalismista kolme vaihtoehtoista tapaa nähdä journalismin tarkoitus, arvot ja keinot.⁹³

Peruskouludiskurssin arvoja ovat sivistys, tasa-arvo ja suunnitelmallisuus. Siinä kaupallisuus ja viihteellisyys nähdään uhkana, ja journalismin katsotaan kuuluvan kaikille tasaveroisesti. Tämän ”yleisen ja yhtäläisen” journalismin pitäisi tarjota ihmisille rakennuspalikoita yhteiskunnallisten toimintojen analysointiin. Peruskouludiskurssissa esiinnyttäen muodollisen ja edustuksellisen demokratian puolustajina. Lukijoita puhutellaan yhtenäisenä kansalaisten joukkona, jonka oletetaan ja toivotaan olevan kiinnostunut toimittajien tuottamasta tietoinnista.

Tavaratalodiskurssissa journalismin keskeisiä arvoja ovat tarjonnan monipuolisuus, valinnanvapaus ja epämuodollisuus. Siinä sanomalehti tunnustetaan tuotteeksi. Asiakaslähtöinen ajattelutapa korostaa lukijan valinnanvapautta ja erilaisten vaihtoehtojen tuottamista yleisön saataville. Journalismin ei tule edes yrittää tuputtaa kaikille yhtäläisesti samaa, vaan sen on tarjoiltava ”jokaiselle jotakin”. Tavaratalopuheessa kannetaan huolta journalismin taloudellisesta menestyksestä ja markkina-arvosta. Sitä varten halutaan tietää, miten ihmiset lukevat lehteä.

Saneerausdiskurssi kritisoi kahta edellistä mallia. Sen hallitseva ajatus on, että luutunutta ja aatteetonta journalismia ja sen käytäntöjä pitäisi muuttaa, jotta se pystyisi muuttamaan maailmaa. Toimittajien katsotaan ajautuneen etäälle kansalaisista, jotka on jätetty yleisön rooliin. Sanomalehdestä haluttaisiin

⁹³ Heikkilän jaottelu perustuu Savon Sanomien toimittajien haastatteluista (1997) erottuihin puhetapoihin, mutta nämä kuvaavat hyvin myös lehtien journalismidis-kurseja.

enemmän kuin peruskouludiskurssin mukainen luokkahuone tai tavaratalodiskurssin mukainen markkinatuote. Sen haluttaisiin aktivoivan kansalaisia kertomaan oman mielipiteensä julkisesti ja vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Edustuksellisen demokratian rinnalle tai jopa sen sijalle nostetaan kansalaisten suora osallistuminen. Juttujen halutaan koskettavan ihmisiä heidän arjessaan ja antavan heille osallistumisen kokemuksia. Tässä diskurssissa nähdään, että journalismin ongelmia ei voida korjata vain terävöittämällä vanhoja ideoita, kuten esimerkiksi puolueettomuutta ja neutraaliutta, koska se vain lisää intressittömyyttä ja samankaltaisuutta. Toisaalta tavaratalodiskurssin esittämä monipuolisuus ja vapaamielisyyskään eivät kelpaa sellaisenaan, koska siinä lukijoihin suhtaudutaan ennen muuta kuluttajina.

Heikkilän kolme diskurssia eivät esiinny lehdissä puhtaina, vaan jokaisessa lehdessä on aineksia niistä kaikista. Silti yksi diskurssi nousee kussakin lehdessä dominoivaksi. Helsingin Sanomat pitää selvimmin kiinni informoidun kansalaisen ideaalista ja kokee tehtäväkseen "valistaa" lukijoita tärkeistä yhteiskunnallisista aiheista. Toki se palvelee kansalaisia avaamalla ansiokkaasti päätöksiä ja niiden vaikutuksia, mutta se selostaa myös päätöksentekoprosessit tarkkaan. Heikkilän malleista HS on lähinnä peruskouludiskurssia.⁹⁴

Keskisuomalainen on uutislinjauksissaan hylännyt kansalaisten "valistamisen" ja ajatuksen, että lehdellä olisi velvollisuus kertoa joistakin perinteisesti tärkeinä pidetyistä asioista. Se on tutkimuslehdistä selvimmin Heikkilän jaotteen mukaisen tavaratalomallin takana. Lehden asiakkaat saavat valita mieleisiään aineksia eri osastoilta ja hyllyiltä, mutta sitä, mikä ei mene kaupaksi, ei lukijoille tuputeta. Tähän ideologiaan sopivat vanhat kaupan viisaudet "asiakas on aina oikeassa" ja "asiakas äänestää jaloillaan". Lehden uutislinjan taustalla oleva arvomaailma kuvastuu hyvin uutistuottaja Seppo Pänkäläisen perusteissa Suomen Lehdistön haastattelussa keväällä 2004:

"Lehti on tuote, jota myydään markkinoilla. Sivistystehtävästä puhuvat enää kulttuuri-instituutioiden hömppäpiippu-ukot. Ei ole sattumaa, että luetuimmat lehdet ovat 7 Päivää ja Katso. En lähde keskustelemaan pitäisikö asioiden niin olla, sillä olen aikani maailmaa parantanut, eikä se siitä mihinkään muuttunut." (Peltonen 2004.)

Aamulehti on sekoitus kahta edellä kuvattua mallia, ja siinä on myös piirteitä Heikkilän hahmottelemasta saneerausmallista. Se raportoi kohtuullisen kattavasti valtakunnallista poliittista keskustelua ja päätöksentekoa, popularisoi päätökset mahdollisimman pitkälle ja on pyrkinyt myös aktivoimaan lukijoita osallistumaan päätöksentekoprosessiin kansalaisjournalismin hengessä.

Kolmen tutkimuslehden kehityksen voisi tiivistää niin, että kun sanomalehdet vielä 1980-luvun lopulla kuvasivat samaa politiikan valtakunnallista, kaikille suomalaisille yhteistä tarinaa, tarjoavat ne 2000-luvulla kukin oman kertomuksensa poliittisesta päätöksenteosta. Helsingin Sanomat on edelleen lähellä päättäjiä, ja samalla se legitimoii heidän asemaansa. Sen diskurssissa eri-

⁹⁴ Helsingin Sanomat on lisännyt kansalaisnäkökulmaa politiikan sivuillaan muun muassa vaalien yhteydessä esimerkiksi pyytämällä lukijoilta kysymyksiä puoluejohtajille. Eduskuntavaleissa 2003 lehdellä oli laajempi kansalaisjournalismin kokeilu. Nämä eivät kuitenkaan osuneet tämän tutkimuksen aineistoon.

mielisyydet, neuvottelu ja sopiminen ovat asiaankuuluvaa poliittista prosessia. Aamulehdessä puoluepolitiikka leimataan herkemmin peliksi tai kamppailuksi, jos päätöksiä ei synny nopeasti, tehokkaasti ja yksituumaisesti. Toisaalta tämä koneisto tuottaa päätöksiä, joiden sisällöstä lehti on hyvin kiinnostunut. Keski-suomalainen noukkii hieman etäälle jäävästä valtakunnallisesta päätöksenteosta omaa aluetta koskevat tai muutoin "tavallista lukijaa" kiinnostavat aiheet ja nostaa ne näkyvästi esille. Muu "rutiini" jää usein pienelle palstatilalle tai kokonaan pois lehdestä. Siten Helsingin Sanomat on lähinnä perinteistä laatu- tai eliittilehteä ja Keski-suomalainen on edennyt pisimmälle tabloidisoitumisessa.⁹⁵ Aamulehti sijoittuu tällä janalla keskivaiheille yhdistäessään päätöksenteon vahvan seurannan elävään kansalaisjournalismiin.⁹⁶ Poliitiikan journalismin linjavalinnoilla lehdet myös tuottavat erilaisia lukijasuhteita ehdottaessaan uutisten vastaanottajille ensisijaisesti joko informoidun kansalaisen, asiakaskuluttajan tai osallistuvan kansalaisen roolia.

Mistä erot sitten johtuvat? Suurin syy on lehtien kamppailu lukijoiden mielenkiinnosta ja sitä kautta tilaus- ja ilmoitusrahoista. Lehtiyhtiöiden tuottovaatimukset pakottavat toimitukset hakemaan aiempaa myyvämpää sisältöä, jolloin esikuva löytyy joka päivä itsensä myyvistä iltapäivälehdistä ja jopa suosiotaan nopeasti kasvattaneista juorujulkaisuista. Risc Monitorin kaltaisten asennetutkimusten hyödyntäminen tuotteistaa lehden osia ja yksittäisiä juttuja aiempaa selvemmin. Helsingin Sanomilla ja Aamulehdellä paine ryhtyä iltapäivälehdiksi ei ole niin voimakas, koska niillä on jo samassa yhtiössä iltapäivälehdet, Ilta-Sanomat ja Iltalehti. Sen sijaan Keski-suomalaisen tyyppiset alueelliset lehdet kokevat iltapäivälehdet pahimmiksi kilpailijoikseen, eivät niinkään Helsingin Sanomia. Ne yrittävät hakea uusia lukijoita siitä kasvaneesta joukosta, joka ei tilaa mitään lehteä. Tässä kilvassa yhteiskunnalliset uutiset jäävät herkästi inhimillisesti kiinnostavampien juttujen jalkoihin. Samalla ehkä tiedostamatta hyväksytään ajatus, että joillakin alueilla asuvat ihmiset tarvitsevat vähemmän tietoa valtakunnallisesta päätöksenteosta kuin vaikkapa Helsingin Sanomien ydinalueen asukkaat pääkaupunkiseudulla ja Uudellamaalla. Laajempi, koko päivälehtijournalismia keikauttava muutos on jutun oletetun kiinnostavuuden nousu tärkeyden edelle uutiskriteerinä. Tämän kehityksen lopputuloksena on, että kiinnostava esitetään tärkeänä, sen sijaan että tärkeä yritettäisiin esittää kiinnostavasti.

⁹⁵ Tutkimusjakson päätyttyä Keski-suomalainen on syksyllä 2004 selvästi lisännyt asia-uutisten painoa lehden pääuutissivulla, mikä on parantanut myös valtakunnallisten politiikan uutisten asemaa sen sisällössä.

⁹⁶ Lehtien uutislinjojen eroja voi havainnollistaa niiden suhtautumisella tyypilliseen eduskuntakeskusteluun. Esimerkiksi hallituksen vastatessa opposition välikysymyksen Helsingin Sanomat seuraa koko keskustelun ja tekee siitä suurehkon jutun lähes riippumatta keskustelun annista. Aamulehti saattaa kuitata keskustelun parin palstan STT:n jutulla, jos siinä ei tule esille olennaista uutta itse asiasta. Keski-suomalainen ei välttämättä kerro keskustelusta mitään, jos päivän kiinnostavammilta aiheilta ei jää sille tilaa.

12.4 Tutkimuksellinen arviointi

Yhdistin tutkimuksessa useita metodeja, koska halusin kartoittaa politiikan uutisten luonnetta ja muutostrendejä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Uutisissa voidaan ottaa kantaa niin monella tasolla ja tavalla, ettei mikään yksittäinen piirre yksinään riitä osoittamaan puolueellisuutta.

Kent Aspin malliin pohjautuva suhtautumisindeksi antaa hyvän yleiskuvan siitä, miten lehdet kohtelevat eri toimijoita uutisissaan. Indeksillä näytetään, millaiseen asemaan toimijat jutuissa päästetään, eli kuinka heidät asemoidaan tai roolitetaan uutisteksteissä. Lisäksi se ottaa huomioon esiintymisen laadun eli sen, onko aktiivisen toiminnan asiayhteys tai passiiviseen toimijaan kohdistunut arviointi positiivista, neutraalia vai negatiivista. Lopputulos osoittaa, kuinka korkealle lehti poliittisen toimijan uutisissaan arvottaa. Läheisiä ja tärkeitä koettuja toimijoita käsitellään uutisissa paljon ja he pääsevät esille aktiivisina toimijoina omien tekojensa ja lausumiensa kautta, useimmiten myönteisessä kontekstissa. Poliittiset vastustajat ovat esillä läheisempien toimijoiden arvioinnin kohteena neutraalisti tai negatiivisesti arvotettuna. Toinen mahdollisuus loitontaa toimijoita on jättää heidät hyvin vähälle huomiolle. Yksi suhtautumisindeksin eduista on, että sen tulokset on helppo havainnollistaa arvoasteikoilla, joissa lehtien erot tulevat hyvin esiin.

Otsikoiden ja kuvituksen kantaaottavuuden määrittäminen on jo jonkin verran subjektiivisempaa. Tarkkojen keskiarvojen laskeminen luokitelluista kannanotoista yksittäisten tutkimuskuukausien ajalta ei ole järkevää, koska yksittäisille toimijoille kertyy esiintymisiä suhteellisen vähän. Silti erotteluja voi tehdä sen tyyppiseltä pohjalta, että seitsemän neutraalia ja positiivista otsikkoa on kohteen kannalta myönteisempi tulos kuin kaksi kielteistä otsikkoa.

Kannanottojen yksiselitteinen ja universaali määrittäminen on vaikeaa. Niiden luokittelussa voi pohjata muiden tutkijoiden näkemyksiin siitä, millä tavoin kielenkäytön valinnat tukevat tai horjuttavat jutuissa esiintyviä toimijoita. Lisäksi olen esitellyt ja perustellut luokitteluani esimerkkien avulla.

Otsikot ja kuvat sijoittuvat kantaaottavuudeltaan janalle, jonka toisessa päässä ovat selvästi positiiviset ja toisessa selvästi negatiiviset kannanotot. Niiden välissä on lievempiä kannanottoja ja suhteellisen neutraaleja ratkaisuja. Tutkijan on aineistoon perehdyttyään vedettävä luokkien rajat parhaiksi katsomiinsa kohtiin ja pyrittävä pitämään ne paikallaan koko tutkimusaineiston analysoinnin ajan. Tällöin lehtien kantaaottavuutta voi verrata pitävästi keskenään ja eri ajankohtina, vaikka neutraalin ja kantaaottavan ratkaisun rajan voisi sinänsä vetää johonkin toiseenkin kohtaan.

Kannanottojen luokittelua helpottaa niiden jakaminen kahteen luokkaan: selviin (vahvoihin) ja lieviin. Lisäksi on muistettava, että neutraaliksikin luokiteltava journalistinen ratkaisu on sitä vain suhteessa toisiin, kantaaottavampiin valintoihin. Muutoinkin kannanottojen määrittely varmentuu, kun tutkimusaineistoa käy useampaan kertaan läpi. Yksittäistä otsikkoa tai kuvaa on vaikea sijoittaa kannanottoluokkaan ennen kuin sitä on verrannut moniin muihin.

van Dijkin diskurssianalyysia sovelsin tapaustutkimusten metodina. Sen suurin arvo lienee siinä, että se auttaa tarkastelemaan uutista eri tasoilla. Samaa uutista lähestytään useampaan otteeseen, aina eri kysymyksin. Eri vaiheiden tulosten perusteella rakentuu uutisen kokonaiskuva. Tällainen aikaa ja tilaa vievä analyysi voidaan tehdä vain hyvin pienelle määrälle uutisia, jolloin yleistyksiä on vaikea tehdä. Olennaista on kuitenkin osoittaa, millä kaikilla tavoin lehden tausta ja toimittajan valinnat uutisissa näkyvät. Diskurssianalyysin tulokset tukevat tutkimuksen muita tuloksia, sillä niistäkin suurin osa on selitettävissä lehtien poliittisilla taustoilla. Erilaisia näkökulmia tulee esiin silloinkin, kun lehdet uutisoivat samasta tapahtumasta periaatteessa samanlaisin tiedoin.

Kun eri tutkimusvaiheiden tulokset ovat samansuuntaisia osoittaessaan lehden poliittisen taustan vaikutusta uutisissa, voi kysyä, onko koko skaalan läpikäynti tarpeen. Siinä mielessä mielestäni on, että eri menetöt samalla paljastavat juuri tätä lehden näkökulman ulottumista uutisen eri osiin. Näin tarkentuu kuva siitä, miten kannanotot uutisissa "tapahtuvat", eli mistä ne syntyvät.

Keskeinen keino uutisten kantaaottavuudessa on valinta siitä, kenen kautta asioista kerrotaan: ketä osapuolia jutussa kuullaan ja kuka heistä asetetaan etusijalle. Uutisteksti voi monin pieninkin kielellisin tavoin tukea tai horjuttaa jutussa esiintyviä toimijoita ja siten esittää heidät enemmän tai vähemmän uskottavina. Ratkaisevia ovat sanavalinnat. Erityisen paljastavia ovat predikaattiverbit, jotka määrittävät tekemisen luonteen sekä nimikesubstantiivit, jotka leimaavat asioita ja henkilöitä. Adjektiivikin on aina laadun ilmaisemista. Myös metaforilla kyetään tehokkaasti esittämään henkilön tai organisaation toiminta positiivisessa tai negatiivisessa valossa. Esimerkiksi pelaamisen liittäminen kattomääreeksi jonkin puolueen toimintaan suosittelee lukijoille puolueen edustajien sanojen ja tekojen tulkittamista ensisijaisesti kieroilun ja juonittelun näkökulmasta. Myös kuvituksella on suuri voima mielikuvien ja mielipiteiden luomisessa. Uutiskuvan visuaalisen sisällön lisäksi avainasemassa on kuvateksti, joka opastaa lukijaa näkemään kuvasta tiettyjä puolia.

Jos taas halutaan tietää vain pääpiirteittäin, miten lehdet suhtautuvat uutisissaan eri poliittisiin toimijoihin tiettyinä aikoina, voi pelkkä suhtautumisindeksin käyttö riittää. Se kertoo, kenen kautta lehti politiikan tapahtumia tarkastelee ja millaisia rooleja se toimijoille antaa. Indeksillä antaa karkean yleiskuvan suuresta aineistosta, ja sen pohjalta on helppo vetää johtopäätöksiä. Se jättää kuitenkin vähemmälle huomiolle uutisten "sielun" eli kielenkäytön nyanssit. Viime kädessä journalismin tutkimuksessa on aina kyse kielestä: sen avulla hahmotamme maailmaa ja kuvaamme sitä muille. Sanojen ja kuvien käyttöä valitun näkökulman rakentamisessa voidaan eritellä ja esitellä vain yksityiskohdaisemmilla teksti- ja kuva-analyyseillä. Vasta ne paljastavat tarkemmin, kuinka yhteiskunnallisia toimijoita uutisissa representoidaan.

SUMMARY

FRONT PAGE POLITICS

Representation of societal actors in Finnish newspapers' news articles in 1987-2003

The research assesses the changes that have occurred in Finnish political journalism as the party press system has evolved into a fully market-based one. The emphasis is placed on monitoring and providing evidence for the development of subjectivity and partiality in political news coverage.

The primary data consist of political news articles published on the front page or its equivalent (page 2 or 3) of *Aamulehti*, *Helsingin Sanomat* and *Keskisuomalainen* in the years 1987, 1995, 2001, and 2003. The news articles of these currently independent newspapers are also compared with three party papers. *Demari* (*Suomen Sosialidemokraatti*), *Kansan Uutiset*, and *Suomenmaa* are included in the data in 1987 and 1995.

The study of the effects of partiality and non-partiality of the newspapers, as well as other features, is based on the front page coverage. Special emphasis is placed on the partisanship found in headlining and illustration. An actor treatment index derived from the model developed by Kent Asp is used to measure how the papers treated central societal actors in different years and on different political occasions. Six significant news events are analysed through detailed case studies. Teun A. van Dijk's ideas regarding discursive structures are utilised in the comparison of the news.

The research evidence suggests that the degree of partiality in the political news coverage decreased from the late 1980s to early 2000s. This is also evident in headlining and illustration, and the treatment of main political actors has become more balanced. The transition is most evident in the main non-affiliated newspapers, the change being the most pronounced between 1987 and 1995. The change towards greater balance and neutrality occurred in the early 1990s as several newspapers cut off their formal party affiliations. The developments within party press followed the same line, although to a lesser extent. *Suomenmaa*, the newspaper of the Centre Party, was an exception to the general trend, as it significantly increased the partiality of its coverage.

However, past political affiliations as well as wider value bases are still reflected in the way the non-party newspapers focus their coverage. On the basis of the overall data *Aamulehti* has to some extent favoured the National Coalition Party (centre-right) whereas *Keskisuomalainen* has slightly favoured the Centre Party. These characteristics were clear in the end of 1980s when *Aamulehti* was still officially affiliated with the National Coalition Party and *Keskisuomalainen*, on its part, had declared itself a "centrist newspaper" after having cut off its official affiliation with the Centre Party. Even after this change, the Centre party has often received more positive treatment than others, in particular when it moved from government to opposition. However, the

overall news coverage in Aamulehti and Keski-suomalainen has been as balanced as in Helsingin Sanomat and far from the partisan journalism practiced by the party press. In Helsingin Sanomat the representation has been the most favourable to main government parties and the President of the Republic. In addition, employee organisations have consistently been favoured over employers. In Aamulehti, this setting has been inverted. Of political parties, the late SKDL (the Socialists) had a clearly weaker standing compared to the others. Its successor Left Alliance, however, received equal treatment, especially as a government party.

A newspaper's viewpoint is manifested through various choices – which political actors are allowed a place on the front page, on which occasions and with what kind of appreciation or criticism. The discourse resulting from these choices with regard to the news content and the use of language creates a certain picture of societal action, which can either shake or support discourses used by different actors.

Clear partisan political differences between newspapers having all but disappeared it seems that mainstream newspapers have developed diverging views on how to cover political decision-making in general. As commercial imperatives for making profit increase, the newspapers are under pressure to adjust their coverage according to commercial demand. Consequently, societal decision-making, at least when understood as traditional politics, is given less emphasis. However, some newspapers still consider it important to closely follow the political decision-making processes. At the same time, some papers move the focus of their coverage from politicians to the subjects of decision-making, and others concentrate on the human-interest features of politics and politicians. In the long run the aforementioned tabloidisation also affects the basic news criteria so that the human-interest factors gradually overtake or entirely replace the societal relevance in the daily newspapers' political coverage. Diverging policies among newspapers also produce different relations with their readers depending on whether the readers are seen as informed or participative citizens, customers or consumers.

LÄHTEET

Sanomalehdet

Aamulehti (A)	1.–31.3. ja 1.–31.8.1987 1.–31.3. ja 1.–31.8.1995 1.10.–1.12. 2001 1.10.–30.11.2003
Demari (D)	1.–31.3. ja 1.–31. 8.1995
Helsingin Sanomat (HS)	1.–31.3. ja 1.–31.8.1987 1.–31.3. ja 1.–31.8.1995 1.10.–1.12. 2001 1.10.–30.11.2003
Kansan Uutiset (KU)	1.–31.3. ja 1.–31.8.1987 1.–31.3. ja 1.–31.8.1995
Keskisuomalainen (K)	1.–31.3. ja 1.–31.8.1987 1.–31.3. ja 1.–31.8.1995 1.10.–1.12. 2001 1.10.–30.11.2003
Suomenmaa (S)	1.–31.3. ja 1.–31.8.1987 1.–31.3. ja 1.–31.8.1995
Suomen Sosialidemokraatti (SS)	1.–31.3. ja 1.–31.8.1987

KIRJALLISUUS

- Aarnio, Eeva 2000: Pääkirjoitukset vuoden 2000 presidentinvaaleissa. Tiedon politiikan näkökulma. Teoksessa Pekka Isotalus & Eeva Aarnio (toim.), *Presidentti 2000. Mistä on vaalit tehty?* SoPhi 52, Jyväskylän yliopisto.
- Ala-Heikkilä, Elina 1996: Sitoutumattoman sanomalehden kielen sävytyneisyys. Analyysi presidentti Martti Ahtisaarta koskevista kirjoituksista. *Viestintätieteiden pro gradu -tutkielma*, Vaasan yliopisto.
- Alasuutari, Pertti 1996: *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, Pertti 1999: *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.
- Alho, Arja 2004: *Silent Democracy, Noisy Media*. Sosiologian väitöskirja, Helsingin yliopisto.

- Asp, Kent 1982: *Väljarna och massmediernas partiskhet*. Teoksessa Kent Asp & al., *Väljare, partier, massmedia. Empiriska studier i svensk demokrati*. Liber, Stockholm.
- Aula, Maria Kaisa 1989: *Poliitikotko tiedotusvallan uhreja – vai päinvastoin?* Teoksessa Juhani Wiio (toim.), *Politiikka ja julkisuus*. Gummerus, Jyväskylä.
- Aula, Maria Kaisa 1991: *Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla*. Oy Yleisradio Ab, tutkimus- ja kehitysosasto, tutkimusraportti 5/1991, Helsinki.
- Banks, Anna 1994: *Images Trapped in Two Discourses. Photojournalism Codes and the International News Flow*. *Journal of Communication Inquiry* 18(1), 118–134.
- Barthes, Roland 1984: *Sanoma valokuvassa*. Suomentanut Kristiina Widenius. Teoksessa Martti Lintunen (toim.), *Kuvista sanoin 2. Suomen valokuvataiteen museon säätiö*, Porvoo.
- Bell, Allan 1991: *The language of the news media*. Blackwell, Oxford.
- Bignell, Jonathan 2002: *Media semiotics. An introduction*. Manchester University Press, Manchester and New York.
- Bruun, Mikko, Koskimies, Ilkka & Tervonen, Ilkka 1986: *Uutisoppikirja*. Tammi, Helsinki.
- van Dijk, Teun A. 1988a: *News as Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- van Dijk, Teun A. 1988b: *News analysis. Case Studies of International and National News in the Press*. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- Edelman, Murray 1988: *Constructing the Political Spectacle*. University of Chicago Press, Chicago.
- Engblom, Lars-Åke 2002: *Tidningar dör men pressen lever (1945-1958)*. Teoksessa Karl-Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.), *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*. Ekerlids, Västervik.
- Eronen, Risto 1991: *Narratologian rajat – kohti tekstin aukkoisuuden ongelmaa*. *Tiedotustutkimus* 2/1991, 53–63.
- Fairclough, Norman 1997: *Miten media puhuu*. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. *Vastapaino*, Tampere.
- Fiske, John 1992: *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Suomeksi toim. Veikko Pietilä, Risto Suikkanen ja Timo Uusitupa. *Vastapaino*, Tampere.
- Fiske, John 1994: *Media Matters. Everyday Culture and Political Change*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Flyktman-Myllymäki, Tiina 1989: *Suoran esityksen johtolauseen verbit sanomalehtikielessä. Viestintäverbin semantiikkaa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Fowler, Roger 1996: *On critical linguistics. Text and practices*, 3–14.
- Haataja, Lauri 1988: *Kekkokosen aika*. Teoksessa Suomen historia 8. Weilin+Göös, Espoo.

- Hall, Stuart 1984: Uutiskuvien määrätymisprosessi. Suom. Jukka Tainio. Teoksessa Martti Lintunen (toim.), *Kuvista sanoin 2*. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Porvoo.
- Hall, Stuart 1992: *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Vastapaino, Tampere.
- Halliday, M. A. K. 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. Edward Arnold, London.
- Hankala, Mari 1994: *Helsingin Sanomien kuvatekstit. Havaintoja kuvatekstien rakenteesta, luettavuudesta, tehtävästä sekä suhteesta kuvaan*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Hassi, Antti 1988: *Poliitikkojen kuvien analysointia*. Teoksessa *Valokuvauksen vuosikirja 1988*. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki.
- Heikkilä, Elina 1993: *Lehtikuvan ja jutturungon välissä*. Suomen kielen laudaturtyö, Helsingin yliopisto.
- Heikkilä, Heikki 1993: *Monimutkaiseen päiväjärjestykseen. Julkisuuden taistelevat agendat ja median politisoituminen EY-kysymyksessä*. Tiedotustutkimus 4/1993, 33–43.
- Heikkilä, Heikki 2001: *Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla*. Tiedotusopin väitöskirja, Tampereen yliopisto.
- Heikkinen, Vesa 1996: *Sininen viiva. Implisiittinen ideologisuus tekstien merkitystekijänä*. Lisensiaatintyö, Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- Heikkinen, Vesa 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 728, Helsinki. Väitöskirja, Oulun yliopisto.
- Hellsten, Iina 1996: *Ovi Eurooppaan vai etuvartio Venäjälle? EU-metaforiikkaa Helsingin Sanomissa ja televisiossa*. Teoksessa Ullamaija Kivikuru (toim.), *Kansa euromyllyssä*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hemánus, Pertti 1973: *Kantaa ottavista uutisotsikoista sanomalehdessä*. Tampereen yliopiston tiedotustutkimuksen laitos, monistesarja 15.
- Hemánus, Pertti 1988: *Suomen sanomalehdistö tänään ja huomenna*. Teoksessa Touko Perko, Esko Salminen, Veikko Löyttyniemi, Pertti Hemánus & Päiviö Tommila, *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila, Kuopio.
- Hemánus, Pertti 1990: *Journalistiikan perusteet. Johdatusta tiedotusoppiin 2*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hietala, Veijo 1993: *Kuvien todellisuus. Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan*. Kirjastopalvelu Oy, Jyväskylä.
- Hillesund, Terje 1994: *Står det noe nytt? Innføring i analyse av aviser og nyheter*. Institutt for Journalistikk, Oslo.
- Hoikkala, Tommi 1990: *Teun A. van Dijkin diskurssianalyysi*. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus, Helsinki.
- HS 1987 = *Helsingin Sanomien huomioarvotutkimus*. Helsingin Sanomat, Helsinki.

- Huiku, Seppo: Irak-luu maakuntalehtien hampaissa. *Journalismikritiikin vuosikirja 2004* (Tiedotustutkimus 1/2004), 52–58.
- Hujanen, Jaana 1998: Alue- vai lukijalähtöisesti? Näkökulmia maakunnalliseen journalismiin. Teoksessa Touko Perko & Raimo Salokangas (toim.), *Kymmenen kysymystä journalismista*. Atena, Jyväskylä.
- Hujanen, Jaana 2000: Journalismin maakunnallisuus. Alueellisuuden rakentuminen maakuntalehtien teksteissä ja tekijöiden puheessa. *Journalistiikan väitöskirja*. Jyväskylä *Studies in Communication*, 11.
- Hujanen, Jaana & Pietikäinen, Sari 2000: Syrjäinen ja aito, vallan pitäjä ja ulkopuolinen. Paikka ja etnisyys ”meidän” ja ”toisten” rakentumispintana journalismissa. *Tiedotustutkimus 4/2000*, 4–21.
- Hvitfelt, Håkan 1986: Diferi i pressen. En analys av nyhets bevakningen och informationen om differismitta i Göteborg. *Styrelsen för psykologiskt försvar*, Nr 135, Stockholm.
- Hämäläinen, Unto 2002: Onko tämä skuuppi? Poliitiikan toimittajan työtä 1950-luvulta nykypäivään. *Poliitiikan toimittajat ry.*, Helsinki.
- Isotalus, Pekka 1996: Vaalikeskustelu ylittää uutiskynnyksen. Mitä sanomalehdet kirjoittavat television vaaliohjelmista? *Politiikka 4/1996*, 229–239.
- Jansson, Jan-Magnus 1985: Poliitiikan teoria. *Suom. Esa Adrian, Aira Kalela ja Ilkka Ryömä*. Tammi, Helsinki.
- Jokela, Markus 1984: Valokuva sanomalehdessä. Sanomalehtikuvan tehtävän määrittelyä ja neljän päivälehdien kuvituksen tarkastelua. *Tiedotusopin pro gradu -tutkielma*, Tampereen yliopisto.
- Jonsson, Sverker 2002: Tv förändrar världen (1958–1975). Teoksessa Karl-Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.), *Den svenska pressens historia IV. Bland andra massmedier (efter 1945)*. Ekerlids, Västervik.
- Journalistin ohjeet*. Suomen Sanomalehtimiesten Liiton julkaisusarja. Forssa 1992.
- Juholin, Elisa 2000: Presidentinvaali kampanjaorganisaation näkökulmasta. Teoksessa Pekka Isotalus & Eeva Aarnio (toim.), *Presidentti 2000. Mistä on vaalit tehty?* SoPhi 52, Jyväskylän yliopisto.
- Järvenpää, Eeva & Klippi, Yrjö 1983: Kuva sanomalehdessä. *Sanomalehtien liitto*.
- Kalliokoski, Jyrki 1996: Johdanto teoksessa Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, *Kieli 9*.
- Kantola, Anu 1998: Tärkeintä on olla aito. Poliittisten uutisten dramaturgia. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliaverronen, *Media-analyysi*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Karttunen, Kirsi-Marja 1991: Toimittaja ja lehden virallinen ja epävirallinen linja. *Tutkimus lehden linjan ja kirjoittamattomien sääntöjen vaikutuksesta toimittajan työhön ja vapauteen*. *Tiedotusopin pro gradu -tutkielma*, Tampereen yliopisto.
- Karvonen, Erkki 1997: Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä. *Tiedotusopin väitöskirja*. *Acta Universitatis Tamperensis 544*.

- Karvonen, Erkki 1999: Journalismikritiikki – toimittajien sättimistäkö? Journalismikritiikin vuosikirja 1999 (Tiedotustutkimus 1/1999), 5–6.
- Kauppila, Katariina 1989: Varustelukieli ja sen käyttö joukkotiedotuksessa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Kivistö, Kalevi 1988: Poliittinen kuva poliitikon näkökulmasta. Teoksessa Valokuvauksen vuosikirja 1988. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki.
- Klemola, Pertti 1981: Helsingin Sanomat – sananvapauden monopoli. Otava, Keuruu.
- Kobre, Kenneth 1980: Photojournalism. The professionals' Approach. Curtin & London, Somerville, Mass.
- Kohvakka, Rauli 1988: Joukkoviestinnän talous ja julkinen tuki. Kulttuuri ja viestintä 1988:2. Tilastokeskus, Helsinki.
- Koivunen, Kalevi 1971: Sisäpoliittinen uutisaineisto Suomen päivälehdissä. Valtio-opin yleisen linjan pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Korhonen, Reijo 1973: Suomalaisen päivälehdistön puoluesamastumisesta. Lehdistö- ja tiedotusopin lisensiaattitutkielma, Tampereen yliopisto.
- Kunelius, Risto 1993: Uskottavuuden anatomia. Kova uutinen, genre ja kansalainen. Tiedotustutkimus 2/1993, 33–45.
- Kunelius, Risto 1996: The News, Textually Speaking. Writings on News Journalism and Journalism Research. Tiedotusopin väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol. 520.
- Kunelius, Risto 2003: Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. WSOY, Porvoo.
- Landgren, Lars, Leino-Kaukiainen, Pirkko, Salokangas, Raimo & Salminen, Esko 1988: Aamulehti. Teoksessa Ulla Ekman-Salokangas, Eeva-Liisa Aalto & Raimo Salokangas (toim.), Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Kustannuskiila, Kuopio.
- Lehto, Keijo 2003: Aatteista periaatteisiin. Suomalaisten seitsemänpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971–2003. Journalistiikan lisensiaattintyö, Jyväskylän yliopisto.
- Lehto, Keijo 2004: Millaiset aatteet, arvot ja periaatteet sanomalehtiä ohjaavat? Journalismikritiikin vuosikirja 2004 (Tiedotustutkimus 1/2004), 94–101.
- Lehtonen, Mikko 2000: Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino, Tampere.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko, Nygård, Toivo & Salokangas, Raimo 1988: Helsingin Sanomat. Teoksessa Ulla Ekman-Salokangas, Eeva-Liisa Aalto & Raimo Salokangas (toim.), Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Kustannuskiila, Kuopio.
- Leiwo, Matti, Luukka, Minna-Riitta & Nikula, Tarja 1992: Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 8.
- Lindqvist, Vidar 1988: Poliittinen kuva. Teoksessa Valokuvauksen vuosikirja 1988. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki.
- Lintunen, Martti 1988: Poliittinen kuva. Teoksessa Valokuvauksen vuosikirja 1988. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki.

- Luostarinen, Heikki 2002: Moneksi muuttuva journalismi. Teoksessa Touko Perko, Raimo Salokangas & Heikki Luostarinen (toim.), Median varjossa. Mediainstituutti, Jyväskylän yliopisto.
- Luukka, Minna-Riitta 1998: Fyysikot kuin paita ja peppu. Väitösuutiset ja intertekstuaalisuus. *Tiedotustutkimus* 4/1998, 76–92.
- Löyttyniemi, Veikko 1988: Sanomalehdistön rakenne ja talous 1940-luvulta 1980-luvulle. Teoksessa Touko Perko, Esko Salminen, Veikko Löyttyniemi, Pertti Hemánus & Päiviö Tommila, Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Kustannuskiila, Kuopio.
- Löytömäki, Jukka 1991: Poliittiset uutiset lehden taustan ilmentäjänä. Viiden valtakunnallisen sanomalehden pääuutissivut maaliskuussa ja elokuussa 1987. *Tiedotusopin pro gradu -tutkielma*, Jyväskylän yliopisto.
- Löytömäki, Jukka 1998: Kannanottoja uutisessa. Poliittiset uutiset sanomalehden taustan ilmentäjänä. *Journalistiikan lisensiaatintyö*, Jyväskylän yliopisto.
- Mervola, Pekka 1995: Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994. *Journalistiikan väitöskirja*. Jyväskylän yliopisto ja Suomen Historiallinen Seura, Jyväskylä ja Helsinki.
- Mervola, Pekka 1998: Suomalaiset ovat sanomalehden lukijakansaa. Teoksessa Touko Perko & Raimo Salokangas (toim.), *Kymmenen kysymystä journalismista*. Atena, Jyväskylä.
- Mervola, Pekka 2003: Kenen puolesta olet maakunnallinen sanomalehti? Teoksessa Seppo Keränen (toim.), *Omalla pohjalla Euroopassa*. Päätoimittaja Kari Hokkasen juhlaKirja. Etelä-Pohjanmaan Lehtiseura, Vaasa.
- Miettinen, Jorma 1980: Sanomalehtien lukeminen. *Weilin+Göös*, Turku.
- Moring, Tom & Himmelstein, Hal 1993: Poliitiikkaa riisuttuna. Kampanjakulttuuri muutoksessa televisioidun politiikan aikaan. *Yleisradion tutkimusraportti* 6. Helsinki.
- Mälkiä, Matti 1997: Kieli, yhteisöllisyys ja valta. Näkökulmia alan tutkimusperinteen kehittämiseksi. Teoksessa Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen. Tampere University Press, Tampere.
- Möra, Tuomo 1995: EU-agendan synty joukkoviestimissä. *Politiikka* 4/1995, 227–237.
- Möra, Tuomo 1999: EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994. *Viestinnän väitöskirja*, Helsingin yliopisto.
- Negrine, Ralph 1989: *Politics and the mass media in Britain*. Routledge, London.
- Noponen, Sami 1996: Uutiskuva röntgenissä. Teoksessa Heikki Luostarinen, Ullamaija Kivikuru & Merja Ukkola (toim.), *Sopulisilppuri*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Jyväskylä.
- Noponen, Sami 1997: Sir Vilin nousu ja tuho. Valokuva yhteiskunnallisen julkisuuden osana. *Tiedotustutkimus* 3/1997, 58–73.
- Nordström, Gert Z. 1984: *Bildspråk och bildanalys*. Prisma, Borås.

- Nurminen, Tuula 1994: Muuttuva uutisotsikko. Tutkimus Helsingin Sanomien ja Päivälehdien pääuutissivujen otsikkokielestä 100 vuoden ajalta. Suomen kielen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Nylund, Mats 2003: Citat på första sidan. Om värderingar och tillskrivning av skuld i nyheter. Nordicom information 2/2003, 83–88.
- Okkonen, Antero 1980: Toimittajan työ I. Toinen uudistettu painos. Karisto, Hämeenlinna.
- Oksanen, Annukka 1992: Hillityt ja harmaat suomalaispoliitikot. Poliitikkoja esittelevien lehtikuvien semioottista analysointia. Tampereen yliopisto, politiikan laitoksen tutkimuksia 118.
- Paajaste, Katariina 1998: Iltapäivälehdet poliittisen vallan lähteillä. Journalistii-
kan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Paloheimo, Heikki 1988: Eduskuntavaalien 1987 kannatussiirtymät. Poliitikka 1/1988, 65–67.
- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti 1997: Poliitiikan perusteet. WSOY, Porvoo.
- Pekonen, Kyösti 1991: Symbolinen modernissa politiikassa. Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 25.
- Pesonen, Martti & Pyyluoma, Sauli 1996: Maakuntien ääni. Maakuntalehtien liitto 50 vuotta. Maakuntalehtien Liitto ry.
- Pesonen, Pertti, Sänkiäho, Risto & Borg, Sami 1993: Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä. WSOY, Porvoo.
- Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus 1987: Luonnoksia joukkoviestinnän sosiologisen tutkimuksen metodiksi. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, sarja B 50.
- Pietilä, Veikko 1986: Diskurssianalyysistä. Tiedotustutkimus 1/1986, 48–57.
- Pihlajasaari, Jouni 1996: Sitoutumattomaksi ei tulla yhdessä yössä. Viiden maakuntalehdien taival puolueen äänenkannattajasta sitoutumattomaksi ykköslehdeksi. Journalistii-
kan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Puhakka, Sirpa 1993: Poliitiikan tekstistä journalismin tekstiksi. Miten kertoja operoikaan EY-välikysymyskeskustelun uutisoinnissa. Tiedotustutkimus 4/1993, 44–56.
- Puhakka, Sirpa & Ridell, Seija 1996: Poliitiikkaa ja politiikkaa uutisessa. Hallitus, oppositio ja Helsingin Sanomat. Teoksessa Heikki Luostarinen, Ullamaija Kivikuru & Merja Ukkola (toim.), Sopulisilppuri. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Jyväskylä.
- Reunanen, Esa 1991: Merkitysympäristö ja uutisgenren säännöt. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 76.
- Reunanen, Esa 1994: Poliitiikkaa uutisessa ja vähän ulkopuolellakin. Analyysivälineitä tekstin agenttien suhteiden erittelemiseksi. Tiedotustutkimus 4/1994, 43–59.
- Reunanen, Esa 2003: Budjettijournalismi julkisena keskusteluna. Tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaiseen ja ruotsalaiseen budjettikirjoitteluun. Tiedotusopin väitöskirja. Tampere University Press.
- Ridell, Seija 1989: Miten uutinen ”puhuttelee”? Tiedotustutkimus 3/1989, s. 34–41.

- Ridell, Seija 1994: Kaikki tiet vievät genreen. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A/82.
- Salminen, Esko 1988: Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. Teoksessa Touko Perko, Esko Salminen, Veikko Löyttyniemi, Pertti Hemánus & Päiviö Tommila, Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Kustannuskiila, Kuopio.
- Salokangas, Raimo 1987: Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehdimarkkinoilla. Teoksessa Toivo Nygård & Raimo Salokangas, Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kustannuskiila, Kuopio.
- Salokangas, Raimo 1998: Epätyypillistä liiketoimintaa? Raha, aate ja palvelutehtävä sanomalehdistön historiassa. Teoksessa Touko Perko & Raimo Salokangas (toim.), Kymmenen kysymystä journalismista. Atena, Jyväskylä.
- Salokangas, Raimo 2002: ”Ankarat käskyt kohtalon”. Vaasa Oy, Vaasa-lehti ja Pohjalainen kohtaavat lehdimarkkinoiden muutoksen. Vaasa Oy, Vaasa.
- Salokangas, Raimo 2003: ”Lakeuden lehtisota” – viimeinen oikea sanomalehtikilpa. Teoksessa Seppo Keränen (toim.), Omalla pohjalla Euroopassa. Päätoimittaja Kari Hokkasen juhlaKirja. Etelä-Pohjanmaan Lehtiseura, Vaasa.
- Saraste, Leena 1996: Valokuva tradition ja toden välissä. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B/45. Musta Taide, Helsinki.
- Sederholm, Eeva 2001: Lukupaketti turuilta ja toreilta. Katsaus sanomalehtien sisältöjen liikkeisiin ja siihen, miten se näkyy Etelä-Saimaan sunnuntaisivulla. Journalistiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Seppälä, Raimo 1981: Sata vuotta Suomen puolesta. Aamulehden linjanvetoa vuosina 1881–1981. Tampereen kirjapaino, Tampere.
- Seppänen, Janne 2003: Kävelevä pommi. Eli oppitunti kuvajournalismista. Journalismikritiikin vuosikirja 2003 (Tiedotustutkimus 1/2003), 8–14.
- Sigal, Leon V. 1986: Sources Make the News. Teoksessa Robert Karl Manoff & Michael Schudson (toim.), Reading the News. Pantheon Books, New York.
- Sirkkunen, Esa 1996: Yksi uutinen – monta puntaria. Aivovoimistelua sanomalehtiuutisen ympärillä. Teoksessa Heikki Luostarinen, Ullamaija Kivikuru & Merja Ukkola (toim.), Sopulisilppuri. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Jyväskylä.
- Sorjonen, Satu 1991: Puoluelehtien uutisointi. Puoluelehtien toimituspolitiikan heijastuminen uutisiin ”Väryskohussa” syksyllä 1989. Viestinnän pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Stenvall, Maija 1994: Pokeria vai sissisotaa. Tutkimus poliittisen uutiskielen metaforista. Poliittikka 4/1994, 261–271.
- Street, John 2001: Mass Media, Politics and Democracy. Palgrave, New York.
- Suhonen, Pertti 1994: Mediat, me ja ympäristö. Hanki ja jää, Helsinki.
- Suhonen, Pertti 2000: Gallupjournalismi kansaa edustamassa. Yhteiskuntapolitiikka 65 (1/2000), 5–19.
- Suhonen, Pertti 2002: RISC-analyysi: median kartta ja kompassi. Journalismikritiikin vuosikirja 2002 (Tiedotustutkimus 1/2002), 152–161.

- Teikari, Erkki 1981: Sanomalehdistön tehtävät. Teoksessa Esko Salminen (toim.), Sanomalehdistö Suomessa. Viestintätutkimuksen seuran julkaisusarja n:o 4. Weilin+Göös, Espoo.
- Thurén, Torsten 1986: Orientering i källkritik. Är det verkligen sant? Esselte, Stockholm.
- Tiihonen, Marita 2003: Yhdentymisen toiseksi viimeisellä portaalla. Journalismitieteiden vuosikirja 2003 (Tiedotustutkimus 1/2003), 139–150.
- Tiittula, Liisa 1989: Sanomalehtikielellä vaikuttamisen keinoista. Kielikello 2/1989, 3–12.
- Tommila, Päivio & Raitio, Tuure 1979: Keski-Suomen Lehdistö 1945–1978. Oy Keski-suomalainen, Jyväskylä.
- Tommila, Päiviö 1988: Keski-suomalainen. Teoksessa Ulla Ekman-Salokangas, Eeva-Liisa Aalto & Raimo Salokangas (toim.), Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Kustannuskiila, Kuopio.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo 1998: Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Edita, Helsinki.
- Tuchman, Gaye 1978: Making News. A Study in the Construction of Reality. The Free Press, New York.
- Tyni, Kaisa 2000: Terroristeja vai eläinsuojelijoita? Sananvalinnat Helsingin Sanomien ja Ilkan turkistarhaisku-uutisissa. Teoksessa Kielen kirjoja, Tekstintutkimus tutuksi. Kielen opissa 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Uimonen, Risto 1992: Julkisuuspelejä. Imagonrakennus politiikassa. WSOY, Juva.
- Uotila, Panu 2002: Piilosotaa Natosta. Eduskunnan turvallisuuspoliittisen keskustelun diskursiivinen rakentuminen Helsingin Sanomissa. Journalistikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Valtonen, Sanna 1999: Työn ja työttömyyden tarinoita Helsingin Sanomissa 1988–97. Teoksessa Inka Moring et al., Mediakriisi. Lehdistö, lama ja talouspuhe. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos, sarja 2A/1/1999.
- Vanhanen, Hannu 1994: Uutiskuvista todellisuuden rekonstruointiin. Teoksessa Hannu Vanhanen (toim.), Kuvan journalismi. Sanomalehtien Liitto, Forsa.
- Virtapohja, Kalle 2002: Nauru sulle, ääni mulle. Presidentinvaalien muuttuminen tv-viihteeksi. Teoksessa Touko Perko, Raimo Salokangas & Heikki Luostarinen (toim.), Median varjossa. Mediainstituutti, Jyväskylän yliopisto.
- Väisänen, Pekka 1992: Vallan varjossa. Poliittisten toimittajien historiaa 1960-luvulta 1990-luvulle. Poliittiset toimittajat ry, Helsinki.
- Väliverronen, Esa 1998: Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen, Media-analyysi. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Wartiovaara, Katariina 1991: Uutinenko neutraali? Lingvistinen analyysi Tupolev-uutisten ideologisista rakenteista. Teoksessa Kortti puhuu. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvo-julkaisuja, sarja A 1, Helsinki.
- Westerståhl, Jörgen 1972: Objektiv nyhetsförmedling. Scandinavian University Books, Stockholm.

Wiberg, Matti 1989: Perusteelliseen poliittiseen journalismiin. Kanava 16 (1989:5), 514–516.

LEHTIARTIKKELIT

- A 1991: Aamulehden linjanveto saa tukea muilta. Puoluesidonnaisuutta pidetään 90-luvulla vanhanaikaisena ja turhana. Aamulehti 4.12.1991.
- Anttila, Tupu 1991: Kokoomuksen äänenkannattajat vähissä. Puoluesidonnaisuus alkaa olla historiaa. Suomen Lehdistö 11/1991, 40–41.
- Karvonen, Erkki 2002: Poliitiikan ja median suhdetta voi kohentaa. Helsingin Sanomat 28.4.2002, A5.
- Koski, Markku 1993: Julkisuus olen minä? Journalisti-Journalisten 18.2.1993.
- Laatikainen, Erkki 1986: Keski-suomalaisen voima on omassa alueessaan. Pääkirjoitus lehden katkaistessa puoluesiteen 25.10.1986.
- Laatikainen, Erkki 1996: Uusien avausten aika on nyt käsillä. 125-vuotisjuhla-lehden pääkirjoitus 7.1.1996.
- Niemelä, Seppo 1989: Kannattajasta äänenkannattajaksi. Suomenmaa 26.9.1989.
- Peltonen, Toni 2004: "Nine to five". Uutistuottaja Pänkäläisen päivä soi ja laulaa. Suomen Lehdistö 3/04, 14–15.
- Rautio, Yrjö 1990: Työväenlehti kuollut, vasemmistolehti syntymässä. Kansan Uutiset 2.3.1990.
- Rautio, Yrjö 1998: Poliitiikan heikon uskottavuuden perussy: Vaihtoehtojen sijaan on tarjolla vain roolileikkejä. Suomen Lehdistö 10/98, 12–14.
- Reinboth, Susanna 2001: Nainen ajaa kolarin, mies ajautuu ojaan. Helsingin Sanomat 21.1.2001, D6.
- SL 2002. Itä-Savosta puolueeton. Suomen Lehdistö 2/02, 15.
- SL 2004. Sanomalehtien lukijamäärät. Kansallinen mediatutkimus 2003. Suomen Lehdistö 3/04, 21.
- Torniainen, Outi 1991: Huomatuimmat jutut eivät aina ole luetuimpia. Suomen Lehdistö 9/91, 14–15.
- Tyynismaa, Marja 2004: Poliittinen profiili istuu maakuntalehteen. Journalisti-Journalisten 7/2004, 6.
- Virkkunen, Janne 1994: Sitoutumaton lehti ja EU. Helsingin Sanomat 9.10.1994.
- Wiberg, Matti 1990: Näivettyvä puoluelaitos uhka kansanvallalle. Helsingin Sanomat 22.9.1990.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- A1 = Aamulehden linja. Lehden ensimmäinen linjanmäärityspaperi, 1970-luvulta.
- A2 = Aamulehden linja. Lehden linjanmäärityspaperi 30.3.1992.
- A3 = Aamulehden tapa tehdä. Vastauksia periaatteellisiin kysymyksiin. Aamulehden tyylikirja 27.10.2003. Allekirjoittanut Matti Apunen.

HS 1971 = Helsingin Sanomain periaatelinja.

K 1978 = Keskisuomalaisen toimituksen toiminta-ajatus.

KU 1988 = Kansan Uutisten sisällönuudistus. Toimituksen sisäinen suunnitelma.

PM 1993 = Pääministeri Esko Ahon tiedotustyöryhmän muistio 26.2.1993.

HAASTATTELUT

Päätoimittaja Matti Apunen 4.5.2004, Tampere.

Viestintäasiantuntija Jukka Halonen 12.3.1998, Helsinki.

Päätoimittaja Erkki Kauppila 30.3.1998, Helsinki.

Päätoimittaja Erkki Laatikainen 22.4.2004, Helsinki.

Toiminnanjohtaja Seppo Niemelä 9.2.1998, Helsinki.

Päätoimittaja Hannu Olkinuora, 20.3.1998, Tampere.

Professori Pertti Pesonen, 20.3.1998, Tampere.

Päätoimittaja Samuli Pohjamo, 17.8.1998, puhelinhaastattelu.

Päätoimittaja Yrjö Rautio, 13.2.1998, Helsinki.

Erityisavustaja Seppo Heikki Salonen, 11.2.1998, Helsinki.

Hallituksen varapuheenjohtaja Heikki Tikkanen, 19.5.1997, Helsinki.

Päätoimittaja Janne Virkkunen, 11.2.1998, Helsinki.